

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a literární vědy

Rigorózní práce

Petra Hesová

Romantické povídky Karla Sabiny

Romantic short stories of Karel Sabina

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Václav Vaněk, CSc.

Ráda bych na tomto místě upřímně poděkovala vedoucímu své rigorózní práce, **PhDr. Václavu Vaňkovi, CSc.**, za trpělivý nadhled, cenné rady, odborné připomínky a inspirující podněty.

Dík patří také vstřícným pracovnícům Kabinetu pro slovanskou filologii (dnes již součástí CeSIS), Literárního archivu Památníku národního písemnictví, Studovny rukopisů a starých tisků, Studovny periodik a Centrálního depozitáře Národní knihovny České republiky a Knihovny Národního muzea, jež mi ochotně v letech 2005-2009 pomáhaly vyhledávat těžko dostupné texty a pořizovat jejich kopie a opisy.

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 31. 7. 2010

ANOTACE

Rigorózní práce se zabývá prozaickou tvorbou KARLA SABINY v období od roku 1835 do roku 1848. Východiskem práce je analýza málo známé povídky *Hesperidky (Ervín)*, jejímž prostřednictvím autorka ukazuje obecné znaky romantické literatury v českém i evropském kontextu. V další kapitole jsou charakterizovány typické postavy Sabinových próz, konkrétně postava poutníka, hrobníka, kata a různé podoby ženských hrdinek. Dvě závěrečné kapitoly se zabývají rozborem textů, které dosud odborná literatura nechávala bez povšimnutí, totiž nepublikované prózy *Čech* a povídky *Obrazy a květy snů*. Součástí práce je také rozsáhlá příloha, která obsahuje jednak soupis Sabinových předběžných próz, jednak edici rukopisu prózy *Čech* a přepis novely *Vesničané*.

KLÍČOVÁ SLOVA

Karel Sabina, povídka, romantismus, vypravěč, postava

ANNOTATION

The thesis deals with the prose work written by KAREL SABINA in the period from 1835 till 1848. The starting point of the thesis is an analysis of *Hesperidky (Ervín)*, a not very well-known story, through which the author shows general features of romantic literature in the Czech as well as in the European context. In the next chapter we can find characteristic of the typical heroes of Sabina's works, in particular it means a tramp, a gravedigger, an executioner and different images of female characters. The last two chapters deal with an analysis of texts that have remained unnoticed by the professional literature so far – unpublished prose *Čech* and tales *Obrazy a květy snů*. The work also includes an extensive supplement with a list of Sabina's prose works written before March 1848, and with an edition of the manuscript of *Čech* and a transcript of the novel *Vesničané*.

KEY WORDS

Karel Sabina, story, romanticism, storyteller, character

OBSAH

Úvod.....	8
1. Obecná definice a Sabinovo pojetí romantismu.....	13
1. 1. Role a charakterizace vypravěčů.....	20
1. 2. Dialog napříč světy.....	23
1. 3. Děj povídky <i>Hesperidky</i>	25
1. 4. Ironie nebo romantická ironie.	27
1. 5. Romantické motivy. Hudba a malba.	29
1. 6. Setkání idejí. Venkov.	34
1. 7. Příroda a město.....	41
2. Emblematické postavy Sabinových próz	45
2. 1. Poutník – nejistota života.	51
2. 1. 1. Děj povídky <i>Poutník</i>	55
2. 1. 2. Sabinovi poutníci.....	61
2. 2. Hrobník – jistota smrti	70
2. 2. 1. Děj novely <i>Hrobník</i>	74
2. 2. 2. Sabinovi poslové smrti.	79
2. 3. Žena – (ne)jistota a míjení.....	91
2. 3. 1. Děj povídky <i>Adéla</i>	98
2. 3. 2. Sabinovy hrdinky.	100
3. Časoprostor	118
3.1. Děj obrazu <i>Čech</i>	120
3.2. Prostorovost, časovost a příroda.....	130
3.3. Návrat do minulosti. Topos hradu.....	135

4. Sen a snění	138
4.1. Děj fragmentu <i>Obrazy a květy snů</i>	141
4.2. Sabinovy sny na hvězdách a o hvězdách.	146
Závěr	152
Literatura	154
Přílohy	158
1. Tabulka.....	158
2. <i>Čech. Obraz ze praveků slovanských</i>	159
3. <i>Vesničané. Obrázek ze života venkovského</i>	241

*O pomoc / nevolám. Pro kousek živobytí / nechci žebrati. Necht' jméno mé, / Z knihy života
vymazané, / zhasne v paměti, jakž zhasly přetisíce, / o nichž paměť lidská neví více. / Jeden
list se stromu jsoucnosti / zvadlý vzlétne v prach a zašlapán / v náruč klesne, v náruč
věčnosti, / v pralátky se rozpadnouc: Tam s vinou / ctnost se smísí, s hanbou sláva, / člověk
s člověkem, znán, nepoznán. / V jednom bezdnu neprůzračném splynou, / a zlé, dobré – jedna
kryje tráva!*

(Karel Sabina)

ÚVOD

V této rigorózní práci se budu zabývat romantickými předběžnými prózami Karla Sabinu (29. 12. 1813 – 9. 11. 1877), které vycházely v dobových periodikách nebo přímo knižně v letech 1835–1848. Jedná se celkem o osmnáct textů rozmanité délky, počínaje črtou o rozsahu zhruba jedné stránky a čtyřmi svazky obrazů z husitských dob konče (viz tabulka: Příloha 1). Cílem této práce není nahlížet Sabinovo prozaické dílo, napsané do roku 1848 včetně, na pozadí kultu génia K. H. Máchy, ani polemizovat o jeho autentičnosti, natož snižovat jeho uměleckou hodnotu poukazováním na autorovo pozdější konfidentství. Naopak chce zbořit stále přetrvávající předsudky a tradičně přejímané názory, jež ukazují Sabinu jako epigona, manipulátora, ba i falzátora Máchova díla, tím, že se pokusí podrobně analyzovat zásadní Sabinovy texty s přihlédnutím k prózám méně významným, aby je představila v novém diskursu vzájemných intertextuálních a syntagmatických vazeb témat a motivů.

Domnívám se, že pouze komplexní analýza veškerých Sabinových děl může vést k opravdovému poznání jeho autorského rukopisu, a teprve z něho by měly být vyvozovány skutečné a podložené závěry, kriticky (odborně a objektivně) hodnotící Sabinovu tvorbu. Před vynesením finálního soudu si bude třeba uvědomit, že romantická próza všeobecně nerozvíjela originální témata – naopak v tematické rovině zobrazovala to, co už dávno vypodobňovala osvěcenská nebo sentimentální literatura.¹ Repertoár romantických motivů je výjimečně úzký a příliš se neotvírá novým podnětům, spíše dovedně pracuje s jejich variacemi, neúnavně hledá a s důvtipem objevuje svérázné i zvláštní kombinace nuancí, navršující se a řetězíci se na původních, fundamentálních východiscích. Starší symbolické a motivické souvztažnosti tak mohou pouze nabývat dosud nevyprázdňených obsahů a aktuálních konotací. Technika intertextuálních montáží a promyšlená, účelná kompletace více druhů literárních žánrů a postupů, rozrušující celistvou strukturu textu, stejně jako metatextové vlivy jsou typickými znaky romantické prózy, již je vtištěn závěrečný punc osobitým rukopisem autora jako organizujícím principem významové výstavby díla, zastřešujícím ho svou originalitou a jedinečností. Rukopis každého jednotlivého autora lze rozeznat až s důkladnou znalostí všech jeho literárních počínů, seznámením se zevrubně se

specifičností jeho stylu, nejtýpčtějším výběrem jazykových prostředků, leitmotivů, témat a námětů, členěním a realizací vyprávění, často vybíranými postavami, charaktery, časoprostory, nejčastěji opakovanými básnickými figurami a tropy, poměrem přímé a nepřímé řeči, funkcí dialogu, typem vypravěče atd. atd. Jen na tomto základě pak lze posuzovat míru osobního vkladu autora do jeho díla a rozsah inspirace proklamované i skryté.

Bytostná aluzivní prostupnost romantických textů jako membrán mezi fikčními a skutečnými světy se jeví nejzřetelněji patrně v rovině motivické, úzký okruh motivů a atributů pak zakládá zdání neoriginality. Avšak každý básník a prozaik buduje imaginární a fantazijní světy, jež dokáže více či méně umně vyjadřovat vlastním osobitým jazykem, zahrnující v sobě navíc fenomén příznačného a individuálního metajazyka.² Úkolem literárního vědce je dokázat vstoupit do autorova individuálního světa synestezie zvuků a obrazů a dovedně filtrovat bazální prvky charakterizující dílo zkoumaného autora.

Sabina býval často pranýřován za údajnou manipulaci s rukopisnou pozůstalostí Karla Hynka Máchy: historická novela *Cikáni* neodpovídá nárokovaným kvalitám na „největšího romantického básníka“, proto je mnohdy připisována Sabinovi; naopak frenetická novela *Hrobník* se zdá být na Sabinu až příliš kvalitní, proto bývá nejodvážnějšími zpochybňovači podezříván, že dohotovil a vydal za svůj rukopisný fragment z Máchova pera (k novele *Hrobník* viz podkapitola 2. 2.). Nově se objevil názor, že i jeho povídka *Adéla* je v zásadě „opsaná“ podle Máchovy *Marinky* (k povídce *Adéla* viz podkapitola 2. 3.). Zuzana Urválková, zabývající se dílem německého spisovatele Karla Herloßsohna (Herloše), se ve své poslední monografii³ podrobně zabývá vyhledáváním „zjevných“ přejímek, jimiž se Mácha, Sabina i někteří ostatní čeští spisovatelé inspirovali a přebírali je do svých děl. Proti vlivu Herloše na Máchův *Máj*, *Pouť krkonošskou* a další by se jistě mnozí ohradili, ba ho přímo popřeli,⁴ bohužel Sabinův obraz autora byl v české kultuře natolik znetvořen případem jeho konfidentství, že je znejistěna a bagatelizována celá jeho tvorba, tzn. i z období do roku 1859, kdy mu byly po propuštění z vězení dokázány styky s rakouskou tajnou policií. Nejdále

¹ Vojvodík 2008, str. 33.

² K metajazyku romantického textu viz více ve sborníkovém příspěvku Holta Meyera „*Nikdy víc mně neporozumíte*“: *Die Apophatik von K. H. Máchas Pouť krkonošská oder Wie nicht verstehen* (2000).

³ Urválková, Zuzana: *Dvojlomná zrcadlení*. Praha: ARSCI, 2009.

⁴ Dalibor Tureček upozornil v článku *Recepční horizonty obrozenské literatury* (Tureček 2002, str. 40), že roku 1834 byl u nás vydán překlad dramatu *Nevolníci aneb Isidor a Olga* německého autora Raupacha, který je textově i jazykově velmi podobný *Máji*, aniž by tato zmínka jakkoli narušila kvalitu díla či zpochybnila

zašel patrně Oldřich Králík, který ve svých studiích připisoval Sabinovi nejen *Cikány* (hlavně kvůli motivu bouře), ale i některé básně a dopisy. Mnohá svá odvážná tvrzení („vylamování nejtřpytivějších drahokamů z Máchova díla“, „čarodějná kuchyně Sabinova“ atd.)⁵ vysvětloval a v podstatě omlouval pouze výrokem: „U Sabiny je možné skoro všechno.“⁶

Polemiky o autenticitě a míře originality ale nejsou cílem této diplomové práce, naopak – vycházím z představy, že princip metatextovosti je vlastní všem romantickým autorům a zjevné inspirace a přejímky zahraniční i domácí charakterizují literární tvorbu celého národního obrození. Podrobným zkoumáním širšího kontextu próz z první poloviny 19. století (nikoli jen dvojice Mácha a Sabina) bychom brzy dospěli k úchvatně spletené síti inspirátorů, již byli sami jinými inspirováni. Totéž platí samozřejmě i o Sabinovi, u něhož je vliv německé, francouzské a další evropské romantické literatury patrný, což ovšem nijak neumenšuje a nezlehčuje uměleckou hodnotu jeho díla. Toto především je ústřední myšlenka předkládané diplomové práce, tedy představit Karla Sabinu jako osobitého a významného českého spisovatele, realizujícího se během svého poměrně dlouhého života v nejrůznějších oblastech tvorby (poezie, próza, drama, redakce a publicistika, literární teorie, historie i kritika), jako umělecky i myšlenkově zakladatelskou a iniciátorskou osobnost; nahlížet Sabinu jako autora, o jehož tvorbu bychom se měli při popisu a hodnocení české literatury 19. století a jejích proměn opírat, a nikoli se proti ní záměrně vymezovat a umenšovat ji.

Již od počátku práce se stalo zřejmým, že původní záměr, tedy obsáhnout celek české romantické prózy 30. a 40. let 19. století, nelze stěsnat do obvyklého rozměru diplomové práce. Soustředila jsem se proto pouze na tvorbu Karla Sabiny, kterého považuji za předního reprezentanta předbřeznové romantiky.

Sabinovy povídky, obrazy a novely nelze sjednotit ani tematicky, ani námětově. Psal mnohdy příležitostně, nahodile a i se značným časovým odstupem se k starším textům vracel a přepracovával je, než se v 50. a 60. letech definitivně obrátil k románovému žánru a k dramatu, které mu u českého publika zajistily přece jen širší povědomost. Neprávem

hodnocení Máchova génia.

⁵ Králík, Oldřich, 1969, str. 61

⁶ Králík, Oldřich 1969, str. 94

zapomenuta tak zůstává např. novela *Hesperidky*, v níž Sabina předvádí veškerý repertoár romantických autorských masek, typizovaných postav a oblíbených motivů, přičemž staví na konfrontaci romantických dichotomií: polemicky, avšak ne nestranně vykládá a hodnotí poměr klasicistických a romantických ideálů, či obrazu města a vesnice. Snad nezáměrně tak vytváří jakousi protiváhu Tylových próz – a sice tím, že se zásadně vyhýbá sentimentálnímu konci, v němž by hlavní hrdina dosáhl vytýčených cílů a náležitě odměny, zlo bylo potrestáno, resp. napraveno a kolizní stavy smířeny. Novela *Hesperidky* má natolik univerzální charakter, že se nám jeví jako jedinečný model či manifest české předbřeznové romantické prózy, zahrnující v sobě bohatý inventář jejích příznačných prostředků i postupů. Právě pro tyto přednosti jsem ji zvolila jako výchozí text k analýze obecně romantických prvků v Sabinově díle.

Ve druhé, nejrozsáhlejší kapitole se podrobně zabývám třemi typy romantických postav, nejhojněji u Sabiny zastoupených a nejdůkladněji propracovaných i z hlediska jejich variabilnosti a psychologické prokreslenosti. Sabinovi hrdinové nejsou samozřejmě vyvazováni ze synkretických vztahů do monosémických poloh, přesto jsem se pokusila vymezit ke každému typu symptomatický rys, jímž bývá nejčastěji charakterizován. Nejprve představuji Sabinovy poutníky, zatížené nejistotou a marným hledáním v labyrintech života, poté se zastavuji u módní literární vlny makabrozní frenetiky a morbidity, ztělesněné v postavách hrobníka a kata, jež se symbolicky spojují s neodvratností smrti individua, a celý exkurs mezi romantické figury zakončuji rozsáhlým rozbořem ženských hrdinek, jímž přisuzuji atribut časoprostorového, volního i emocionálního míjení. K nejtypičtějším a nejsilnějším vnitřním prožitkům, které mají zásadní vliv na chování, jednání i rozhodování romantických hrdinů, ovšem u Sabiny zásadně a bez rozdílu patří také vlastenectví, láska a pomsta.

Ve třetí kapitole rozebírám Sabinovo ideové uchopení a zacházení s prostorem romantické krajiny, zaměřuji se zvláště na jeho koncepci divoké přírody a vztahu subjektu k ní. Prostřednictvím zapomenuté a dosud nepublikované Sabinovy historizující prózy *Čech* se pokouším nastínit i časové směřování, zejména romantický obrat ke slavné minulosti předků a odtud čerpaných pseudohistorických námětů.

Ve čtvrté a poslední kapitole se pokouším uchopit a interpretační analýzou tří raných Sabinových textů zdůraznit iracionální dimenzi romantického snu a snění, jíž je současně posilována forma subjektivní výpovědi a zároveň oslabována hranice v rámci umělecké konvence autentických a iluzorních světů.

Konečně byly do celku této diplomové práce zařazeny také tři přílohy. Úvodní tabulka přináší přehledné uspořádání a periodizaci všech Sabinových beletristických próz ve sledovaném období, tedy v úseku vymezeném lety 1835 – 1848. Poté následují doslovné přepisy (ne tedy redakčně upravené texty) dvou čtenářsky obtížně dostupných Sabinových próz. Konkrétně jde o cenzurou zamítnutý a dosud nevydaný rukopis *Čech* a o novelu *Vesničané*.

Z osmnácti zkoumaných Sabinových próz jsem po důkladném zvážení zvolila šest nejpříznakovějších textů, které bezprostředně reprezentují nejfrekventovanější prvky české romantické prózy, aby se staly opěrnými pilíři této diplomové práce. Povídky a novely, jež nebyly do tohoto výběru zařazeny a nestaly se tedy hlavním tématem výše popsanych kapitol, jsou zmiňovány průběžně v závislosti na právě probíraných aspektech vůdčích textů, takže se zapojují hned do několika kontextů. K této selekci jsem nucena přistoupit především se zřetelem na předpokládaný rozsah diplomové práce a také s ohledem na jejího čtenáře a se snahou nezahltit ho opakujícími se informacemi. Na druhou stranu věnuji v práci pozornost i ději vybraných Sabinových próz, protože dosud nebyl odbornou literaturou reflektován.

V případě citací z dobových beletristických pramenů jsem se rozhodla užívat zásadně text jejich prvních vydání, a to i pokud existuje autorské vydání poslední ruky. Důvodem mi bylo přesvědčení, že v Sabinově případě právě původní text bez pozdějších stylistických, jazykových i myšlenkových úprav zrcadlí původní a hodnověrný obraz doby, v níž vznikl. Tím se také pokouším vyhnout dezinterpretacím, jež by mohly nastat v případě větších časových odstupů mezi prvním a následujícím vydáním, např. mezi podobou časopiseckého a knižního otištění určité prózy. Citované pasáže předkládám ve věrných opisech, tedy i s místy, kde se jedná o zjevnou gramatickou či tiskařskou chybu, přičemž vlastní aplikovanou transliteraci nepovažuji za větší textový zásah.

1. OBECNÁ DEFINICE A SABINOVO POJETÍ ROMANTISMU

*Nevydej se citu Byronovu,
Tam mysl lidská krvácí,
Ten spásu vykazuje v rovu,
V nivách se rajských potácí.*
(Šebestián Hněvkovský)

Definování pojmu romantismus představuje pro každého literárního vědce, ale i historika, filozofa nebo teoretika kultury nesnadný úkol. Rozpornost charakteristik a přístupů k romantismu vychází především z rozdílného nahlížení na dané období a entity, které jsme se rozhodli nazývat romantickými, i ze záměny významu a funkce slova a pojmu romantismus, tedy z rozdílů mezi postojem estetickým a typologickým. Zatímco se užití obecného přívlastku „romantický“ ztrivializovalo a značně rozvolnilo (v dnešní době až do podoby sladkého klišé, které obsah označení „romantický“ vyprázdnilo natolik, že již nedokáže fungovat jako verbální znak, tedy samo o sobě neznamená v podstatě nic) a ve výsledku do sebe zahrnuje široké spektrum souvislostí z nejrůznějších oblastí, vymezujících romantismus jako vše archaické, starobylé, útulné, cituplné, tklivé, sentimentální, horoucí, zamilované, zasněné, nadšené, zázračné, poetické, plné fantazie, fantastické, přepjaté, nesmyslné, iracionální, idealistické, utopické, vzdálené skutečnosti, vybájené v opozici k skutečným všedním, rozumným, praktickým, věcným, střízlivým, suchým, pedantským, šosáckým, fádním, banálním a prozaickým,⁷ platnost si uchoval i pojem romantismus jako závazný, i když též značně nejednotně užívaný kategorizující termín, využívaný v oblasti humanitních věd (např. v literární teorii, hudební vědě, dějinách umění), popisujících romantický směr či romantickou uměleckou školu určitého období evropských dějin, tedy sledující hledisko historické.

Situaci navíc komplikuje skutečnost, že romantismus byl jedním z posledních stylových směrů, který zasáhl jak všechna umění (literaturu, hudbu, výtvarná umění,

⁷ Schulz 1999, str. 5.

architekturu), tak i oblast životního stylu, každodennosti a společenské komunikace (oblékání, vystupování, mluvu, korespondenci). V určitém období se stal i módou, pak efektní vinětou, později předmětem kritiky a parodie.⁸ Romantismus v tomto pojetí, tedy jako postoj, jako výsledek a výraz jedné historické epochy zaniká zároveň s touto epochou, kdežto romantismus jako touha po stále větší plnosti života a lidské individuality bude působit v nejrůznějších podobách i nadále.⁹

Jak napsal Ernst Fischer (1966), definice romantismu jsou protikladné jako romantismus sám. Mnozí ho definují jako cit, který se staví proti rozumu (iracio proti racio), jako počátek dekadence v umění,¹⁰ jako nesouhlas se společenskou skutečností a jako její negaci prostřednictvím kritiky a fantazie.¹¹ V jádru romantického hnutí lze, domnívám se, obrazně rozpoznat dialektickou triádu sonetu, který se ostatně stal erbovní formou romantické poezie: původní jednota (teze) je roztržena, vyprázdněna či odcizena (antiteze), ať už se hovoří o jednotě člověka s přírodou, jednotě v sobě samém, jednotě sobě rovných.¹² Přijatým úkolem, ale zároveň i břemenem romantického umělce tedy bylo hledat východisko z protikladů, odcizení, rozervanosti a roztržetosti, zrušit konflikt mezi subjektem a objektem, znovu objevit a nastolit prvotní ráj.¹³ Romano Guardini (1948) zpochybňuje domněnku, že by základní tendencí romantismu bylo protiklady vytvářet, že by se svět romantismu záměrně polarizoval do konceptu nesmiřitelných antitezí, spíše se domnívá, že romantikové sami mystifikátorským způsobem sugerovali představu světa jako binární soustavu opozitních analogií. „Romantismus není epochou polarit a antitezí, nýbrž naopak kulturou, kterou charakterizuje snaha slučovat protiklady, jak se nápadně projevuje ve vytváření duplicitních struktur, afinit a izomorfii.“¹⁴ Originální literárně teoretické hledisko přináší Howard Abrams (1953), když vymezuje nástup romantické kultury jako zásadní metamorfózu koncepce i recepce uměleckého díla, tedy přechod od imitační teorie k teorii výrazové – tzv. od zrcadla k lampě, tj. od mechanických metaforických analogií klasicismu k biologické metaforice romantiků.

⁸ Srov. Hrbata, Procházka 2005, str. 12.

⁹ Fischer 1966, str. 226.

¹⁰ Fischer 1966, str. 112.

¹¹ Fischer 1966, str. 115.

¹² Fischer 1966, str. 205.

¹³ Fischer 1966, str. 130.

¹⁴ Vojvodík 2008, str. 29–33.

Současné přístupy nazírají romantismus jako epochu rozvíjející různé strategie reflexe osvícenství ve smyslu romantismu jako tzv. druhého osvícenství,¹⁵ jež odkrývá a prosvětluje temné, skryté a nejasné aspekty, impulzy a zdroje, ale také omezení a aporie vlastního („prvního“) osvícenství.¹⁶

I proto je nesnadné podat definici romantismu, protože historicky probíhal paralelně s jevy, jež zachycoval,¹⁷ tj. na estetické úrovni vstřebával, proměňoval a v jiné podobě zas vydával a zobrazoval závažné změny, probíhající v soudobém politickém a hospodářském životě, týkající se znalosti přírody, poznání nových vztahů v myšlení, výkladu dějin, mentality a vůbec sebepojetí člověka.¹⁸ Jeho stálou proměnlivost a neukončenost vzletně zachytil Friedrich Schlegel ve *Fragmentech z Athenaea*: „Ostatní druhy básnictví jsou hotové a lze je už jen úplně rozčleňovat. Romantický způsob básnictví teprve vzniká; ano, jeho vlastní podstatou je to, že věčně pouze vzniká, nikdy nemůže být dokončen. Romantickou poezii nedokáže popsat žádná teorie...“¹⁹

V kontextu české literatury bylo učiněno mnoho pokusů o revizi definice pojmu romantismus: V axiologické typologii Františka Xavera Šaldy představuje romantismus dualitní hodnotový systém i umělecký princip, opozici vnějšího a vnitřního romantismu. Šalda zakládá podstatu kultury (resp. literatury) na sváru a střídání dvou principů, romantismu a klasicismu: estetická finalita je vymezena renesančním snem a Goethovou klasikou, čili postupnou, protrpěnou syntézou životních obsahů, cestou dualismu k celistvosti a harmonii.²⁰ Jan Jakubec (1934) jej charakterizoval na základě opakujícího se repertoáru témat, námětů, motivů a druhů postav, vymezil tzv. byronský typ tvorby a všímal si zvýšeného zájmu o českou minulost a lidovou kulturu dávnověku. Arne Novák (1936–1939) vymezoval romantismus jako protiklad osvícenství a klasicismu: „Romantismem nazýváme velké hnutí duševní, které sahajíc kořeny svého vzniku hluboko do 18. století, se zmocňuje v první polovici 19. věku nejen literatury a umění, filozofie a vědy, nýbrž i politiky a mravního života evropského lidstva“. U Jaroslava Vlčka (1960) je rozhodující ideová a filozofická podstata romantismu, z níž odvozuje vůdčí myšlenky obrozeneckého hnutí. S odkazem na výrazové

¹⁵ Srov. Meyer, Holt: *Romantische Orientierung. Wandermotive der romantischen Bewegung* (München 1995).

¹⁶ Vojvodík 2008, str. 34.

¹⁷ Wellek 2005, str. 45.

¹⁸ Schulz 1999, str. 21.

¹⁹ Schlegel 1798 (116. fragment) – in Horyna 2005, str. 369.

prostředky literární tvorby hovoří o „romantickém vkusu věku“. Vladimír Štěpánek (1962) se zaměřil na protiklady, na jejichž podkladě představil romantismus jako nejpokrokovější ideologii, zrozenou v českém kulturním kontextu do poloviny 30. let 19. století, jež obráží revoluční tendence doby a v určité konkrétní podobě může působit i negativně, např. v podobě vzpoury.²¹ Významnou typologii romantismu lze nalézt i u Václava Černého, který rozlišuje romantismus rousseauovsko-herderovský a romantismus titánský.²² Vladimír Macura (1995) si všímá zrcadlové reflexe a zároveň negativních vazeb českého a německého romantismu: zatímco česká kultura na jedné straně bohatě čerpala z německé, snažila se z jejího vlivu na druhé straně okatě vymanit.²³ Macura vymezuje romantismus funkčně a z hlediska sémiotických vztahů. Jeho vrchol v českých zemích zasazuje do období 30. a 40. let 19. století (hovoří přímo o „magické přitažlivosti romantiky“), kdy je oceňován hlavně pro ostré vymezení se proti klasicistním idejím, kvůli způsobilosti vytvářet prostor pro formování národních specifíků, i pro novost, modernost, nezvyklost a estetickou efektivnost básnických prostředků. Jestliže je klasicismus chápán jako opakování antického básnictví mimo svět původní antické kultury, přičemž se nemožnost takového přenesení s postupem času projevuje stále zřetelněji, pak je romantismus analogicky pojímán jako formální návrat ke křesťanskému (romantickému) umění středověku, nerespektující jeho křesťanský a v obecném smyslu nadosobní mravní horizont. Macura upozorňuje na pozoruhodný rozpor idejí romantismu s českým požadavkem vlastenectví, když si všímá, že důraz na individuálnost a nezastupitelnost subjektu se nutně rozchází s obrozeneckou představou literatury, jejímž nejvyšším sémantickým horizontem je sama existence národa a vysvětluje tak zjevné oddynamizování a zklidnění romantického životního pocitu v českém kulturním kontextu oproti kontextu světovému.

Podněty evropského romantismu se staly součástí ideového základu romantismu v českých zemích, ne však všechny. Proti určitým jeho aspektům se v rámci konstituování národní identity český romantismus vymezoval negativně, což vytvářelo hlavní předpoklad pro vznik vlastního konceptu národní romantiky, resp. svébytné české literatury.²⁴

²⁰ Srov. Hrbata, Procházka 2005, str. 14.

²¹ Šmahelová 2008, str. 35–40.

²² Hrbata, Procházka 2005, str. 14.

²³ Goszczyńska 2008, str. 51.

²⁴ Šmahelová 2008, str. 42.

Stejně jako Růžena Grebeníčková i Vladimír Macura registruje problémy provázející pokusy kategorizovat romantismus reakční a revoluční, či na subjektivní a objektivní: „Měli bychom se smířit s tím, že romantismus existoval u nás spíše jako výzva než jako pevná kategorie a jako výzvu a problém ho také analyzovat v českém a slovenském kontextu.“²⁵ Macura vnímá romantismus v českých zemích jako součást procesu, jímž se potenciální kultura se slabou sociální základnou, spíše kultura-projekt než kultura-realita, přeměňovala v kulturu skutečně sociální.

Cílem této práce není polemizovat o názoru, zda romantismus je či není historicky klasifikujícím pojmem, a pokud je, pak čím, a ukazuje-li se v jednotě či pluralitě, jak je patrné ze sporu René Welleka a Arthura Lovejoye²⁶ (v českém kontextu zastává teorii roztržičnosti a mnohosti např. Zdeněk Hrbata a Martin Procházka, kteří s užitím komparativních metod z Lovejoyových hledisek vycházejí). R. Wellek se opírá o tři kritéria, zastávající ústřední význam pro romantickou (širě i pro obecně literární) tvorbu: představivost (fantazie, obrazotvornost), pojící se s poetičností, přírodu, důležitou pro způsob vidění světa, a symbol (mýtus), prostředkující základ rázu stylotvorného, jež mají dopad na uvědomění si hloubky a širě časoprostoru, dichotomie živosti, proměnlivosti v opozitu neměnnosti celku a pozdvižení poetiky na úroveň schopnosti a výkladu stvoření, kterých je schopen pouze básník, resp. prozaik.

Autorka této diplomové práce se opírá o představu jediného romantismu, prosazujícího se v individuálních podobách v různých zemích a kulturách v závislosti na historických podmínkách a intersociálních vztazích, jež daly růst a prosadit se právě těm prvkům romantismu, které nejpříhodněji aktualizovaly a nejvhodněji odpovídaly na dané kulturní a společenské relace.²⁷ Pracuje tedy s axiomem, že romantická hnutí jsou teoreticky,

²⁵ Macura 1995, str. 216.

²⁶ Arthur Lovejoy se domnívá, že nové myšlenky romantického období byly do velké míry heterogenní, logicky nezávislé a ve svých důsledcích navzájem bytostně protichůdné. René Wellek tyto názory považuje za mylné, podle něj naopak existuje hluboká soudržnost a vzájemná propojenost mezi romantickým chápáním přírody, představivostí a symbolem (bez názoru na přírodu bychom nemohli být přesvědčeni o významu symbolu a mýtu; bez symbolu a mýtu by básník postrádal nástroje k proniknutí do podstaty skutečnosti, kterou hlásá, a bez gnoseologie, jež staví na tvořivosti lidského ducha, by neexistovala živá příroda a opravdový symbolismus). Wellek tím ovšem nepopírá rozdíly mezi různými podobami romantického hnutí, rozdíly ve zdůrazňování a rozmístění prvků, rozdíly v tempu vývoje a osobnostní rozdíly mezi velkými autory, na jejich základě právě jednotu romantismu vysvětluje a obhajuje. Viz Wellek, R.: *Pojetí romantismu v literární historii*, Jinočany, H&H 2005, str. 45-91.

²⁷ Jak vyplývá ze Stendhalova přirovnání: „Každý národ musí mít zvláštní literaturu, odpovídající jeho zvláštnímu charakteru, tak jako každý z nás nosí oděv, který odpovídá jeho postavě.“, má i vnitřně jednotný

filozoficky, koncepčně i poeticky a stylově jednotná a zdánlivé rozpory mezi nimi přičítá především nejednotné a rozvolněné terminologii jednotlivých autorů.

Rozkolísanost obsahu a významu slova „romantický“ nevznikla až následně s kategorizováním vědným, naopak je patrná už v době, kdy se romantický přístup začal prosazovat, jak můžeme vidět z nejisté, takřka podvojně charakterizace v Jungmannově *Slovníku česko-německém* (3. díl, 1837). Jungmann vysvětluje heslo „romantický“ podle podkladů Dobrovského jako „pěkný a utěšený, jako se v románech popisává, zvláště o věcech přírodních, pěkných krajinách“. Sám pak přináší následující definici: „Básnictví romantické jest milá směs toho co duševné a smyslné, co skutečné a smyšlené, cosi utěšeného, tklivého, dobrodružného, věci tělesné vděkem a slastí jakoby závojem kryjícího aneb světlem přiodívajícího, podobným osvětě luny na hory a doly padající.“, přesto ale připojuje i odlišný náhled, čerpaný z Lindeho slovníku polského: „Dle jiných romantické slove odchýlení od obyčejnosti, podlé zákonů duchovních, n.p. romantická krajina, kdež částky ne náhodou, ale schválně spořádány býti se zdají, aby duši pohybovaly.“²⁸

Podobnou dichotomní definici nalzáme i u samotného Sabiny, který si ve svém nedokončeném *Dějepisů literatury československé* (1860-1866) všimá jak šíře vlastního pojmu, tak provázanosti subjektivního nahlížení a prožívání přírody s exponovaným individualismem (viz dále podkapitola 1.7.): „Pojem romantiky jest rozsáhlý a všelikým výkladům podléhá pro nesmírnou rozmanitost zjevů i pro výstředné její zálety.“²⁹ Sabina si byl vědom rozkolísanosti a nezakotvenosti terminologie, často používal spíše označení rozervanectví – zvláště v souvislosti s K. H. Máchou a také ve svých povídkách. V článku *Procházky v oboru mystiky, romantiky a bájení* (1847) formuloval romantismus pomocí vzletných básnických obrazů lidského individua, přírody, rozumu, mýtu a fantazie, takže se zdá pramenit z pansofických idejí. Sabina zde uvažuje mj. o rozpornosti a zároveň pevné spjatosti rozumu a citu: „Prvotní zákony názoru světa podával cit, k jehož posile přispěla pak obrazivost, a však oboje pouze neurčitým, ničím neustanoveným směrem. Později teprv činnosti rozebírajícího a soustavujícího umu zůstaveno bylo vítězství myšlenky. Ale mrtvou

romantismus různý význam v různých zemích. Ve Francii, Německu, Anglii i v Čechách romantikové odmítali používat antickou mytologii a otrocky napodobovat klasická díla a pravidla. Naopak na italský romantismus je nahlíženo jako na směr klasický, jelikož antika zde byla domovem (Fischer 1966, str. 207).

²⁸ Jungmann 1837, str. 846.

²⁹ Sabina 1866, str. 170.

by byla myšlenka již u zrození svém, kdyby na hrobě umrtvělého citu se vyvinula, neboť pracit ten touhyplný vši snaze skoumavé poskytuje zánětu životného a jest srdcem vši vědy, jakož zdravé vědomí její jest hlavou; tím citem zasvěcuje se veškeré hlubší skoumání a pobluzování v hájích Všemírových na obět posvátnou, a pouze jím se oživuje a sytí ono blažící toužení a tušení svrchovaného blaženství a svrchované dokonalosti, z nichž jediných se zrodila pravá, věčná svoboda a láska!³⁰ Sabinovo podobenství dvou stromů, vyrůstajících z jedné půdy, v hloubce propletených svými kořeny a ve výšce dotýkajících se větvemi, je působivým a poetickým spojením principů básnictví a filozofie, romantiky a mystiky.³¹ V hutných odstavcích sumarizující skici *Novelistika a romanopisectví české doby novější* (1864) Sabina klade důrazný požadavek ne na literaturu pro národ, ale na literaturu jako národní umění.³² Vítá moderní vlnu velkých evropských romantiků proti „usedlým“ idejím klasicismu, ale zároveň se dovolává puncu ryzí národnosti: „...a v žurnálech co se objevilo novellistiky původní, – ejhle! bylat' ona skrze na skrz prosáklá moderními živly: romantikou a lyrikou, Byronismem, Viktor-Hugonismem, Heinismem, – ale Čechismem – mnohem méně. – To ovšem platilo jen o některých a nemalá nad nimi spustila se lamentace klasicistů, ale tito rozháraci právě na neštěstí byli plodnější, kdežto usedlejší strana svou produktivností se právě honositi nemohla. Nuže, kdož byli ti produktivní, jimiž časopisy a těmi zase novellistika okřála? O některé jsme už zavádili, ale přední všech byli beze odporu K. H. Mácha a Kajetán Tyl.“³³ Sabinu tu nehovoří o romantismu, ale trvá na národní specifčnosti, původnosti a individualitě. Svůj rozbor soudobé české prózy otvírá Máchovým *Křivoklátem* („Jevilo se v něm něco zvláštního, u nás neobyčejného, totiž samostatná individuálnost spisovatelova.“)³⁴ a ukončuje Nerudovými vtípnými a sarkastickými drobnomalbami („Způsob jeho jest docela individuální, a rceme přímo, geniální.“)³⁵

Se zdůrazněním vyzvedávajícím prvky individualismu tedy považují za romantickou „tu literaturu, v níž vnitřní přesahuje vnější, v níž člověk primárně zaujímá k vnějšímu niterný, subjektivní vztah (např. postoj „strachu“ nebo „lásky“ k přírodě), v níž je subjektivizován „řád“ („řád světa“), nebo je dokonce vnitřním napadena a rozrušována celá

³⁰ Časopis českého museum 3/1847, str. 314–315.

³¹ Časopis českého museum 3/1847, str. 323.

³² Thon 1916, str. XXVI.

³³ Sabina I/1916, str. 451.

³⁴ Sabina I/1916, str. 453.

struktura vnější reality (sny, fantazie a paralelní světy)³⁶. Taková literatura zachycuje „postupný proces zrodu lidské citovosti, projevy iracionálního poetického subjektivismu a individualismu“.³⁷

Ve svých dvaadvaceti letech napsal Sabina rozsáhlou povídku s názvem *Hesperidky*, která vycházela na čtrnáct pokračování v třetím ročníku časopisu *Květy* (1836) a později byla s drobnými stylistickými úpravami a význam zjemňujícími výpustkami zařazena do souboru *Povídky, pověsti, obrazy a novely* (sv. 2, 1845) pod názvem *Ervín*. Jen stěží bychom hledali reprezentativnější text, jež by do sebe v tak koncentrované bázi a na tak omezeném prostoru absorboval veškeré zásadní prvky a projevy romantismu 30. let v české literatuře. Formálně i funkčně splňuje představu zobrazení fenomenálního světa romantismu.

1.1. Role a charakterizace vypravěčů.

Pro Sabinu i později typická kompozice víceúrovňového rámování jádra příběhu do obalů epizod, popř. do retrospekce vedlejších dějů, je v *Hesperidkách* naplňována vrstvením partů ich-formových personálních vypravěčů, kteří přebírají vedení děje pro sobě vymezený žánrový výsek povídky a mezi nimiž je nápadná jistá hierarchizace naratologických úrovní.

Bezejmenného vypravěče, přijímajícího roli zprostředkovatele cizího, Ervínova příběhu, tedy dobově oblíbenou roli vydavatele deníku a zápisků jiné osoby, lze označit genetteovskými termíny intradiegetický a heterodiegetický, jelikož uvádí a v závěru také proměňuje vyznění sdělovaného. (V rámcující rovině lze diskutovat i o jistém přesahu za hranice homodiegetičnosti.) Jeho interesentní účast je mimo subjektivní komentáře dána také prohlášením se za nejlepšího a jediného Ervínova přítele, na druhou stranu je zde zjevná i distance od vyprávěného (např. poukázáním na fragment „dochovaných“ zápisků, jimž „mnohý list schází“, nebo ironickým obracením se na ty čtenáře, kteří skrz svou malost nejsou schopni

³⁵ Sabina I/1916, str. 464–465.

³⁶ Vaněk 2009, str. 7.

pochopit génia: „Budete-li se však horšiti na mne, odpustím vám, milé dítky, odpusťte mi též.“³⁸

Překlenutí mezi úvodním pásmem bezejmenného vypravěče, kde Ervín vystupuje jako postava, o níž a kolem níž se jedná, a pásmem Ervína jako ich-formového, personálního vypravěče, jehož vypravěčská pozice je stejně jako u bezejmenného intradiegetická, avšak pro autodiegetičnost deníkové formy naopak homodiegetická, se uskutečňuje prostřednictvím niterně lyrické básně, otvírající Ervínův životní příběh.

Podobně jako u heterodiegetického vypravěče se vyskytuje i u vypravěče homodiegetického nejen uvědomění si vlastní vnitřní rozpornosti („V mém srdci zpuřně bojují / Cit a myšlénky bouřlivé.“³⁹), ale i určité znejistění, relativizace obsahu vlastních záznamů („Nevím, co pravda jest, co sen.“),⁴⁰ jak je patrné z výše zmíněné vložené básně, uvozující Ervínův fragmentární deník.

Dichotomii obou hlavních vypravěčů podtrhuje také rozpornost, ba přímo rozervanost a niterné soupeření, odpovídající na osobní pocit přitažlivé podobnosti a nerozlučného přátelství, takže se zdají být spjatou a zároveň přetržitou jednotou dvou principů, bezelstným a v idyle dětství vyrůstajícím Ervínem, který teprve přichází do zkaženého světa a jedním neuváženým činem rozpohybuje řetězec nešťastných událostí, a bezejmenným vypravěčem, rozpolceným mezi smíchem a zoufáním („...v zříceninách srdce mého ona nepokojná noční strašidla procitnou, jakéž jsou zpomínání, přání a vidiny, i jiné stvůry bez vší skutečnosti, a ty opět zkalí radost života mého.“).⁴¹ Ervínovým řešením bezvýhodného sebeobviňování se ze zodpovědnosti za tragickou smrt či zešílení pěti osob (z toho čtyř z rodinného kruhu, tj. pěstounů, milenky a vlastního potomka) je poustevnické uzavření se světským radovánkám a snaha obnovit původní idylu dětství prostřednictvím nezištné práce pro českou vlast.

Heterodiegetický vypravěč, jehož tísní čtenáři neznámá nesnáze a bolest a který se cítí být k Ervínovi mocně přitahován, se bezmocně trápí, když je smrtí od svého jediného přítele, svého „dvojčete“ odtržen. Ervínovu povahu vystihuje slovy, kterými by mohl

³⁷ Grebeníčková 1966, str. 231.

³⁸ Květy 9/1836, str. 67.

³⁹ Květy 9/1836, str. 67.

⁴⁰ Květy 9/1836, str. 67.

⁴¹ Květy 9/1836, str. 65.

současně popisovat sám sebe: „Byl však Ervín tento jediný přítel můj, ve střední jinoch, jakých za věku našeho často nalézáme; nebyl ale třeštěncem! – Znal jsem jej co pilného pozorovatele smejšlení a jednání lidských, i neobyčejného skoumatele povah zajímavých; nenalezl jsem ale v něm přísného posuzovatele světa, aniž posaváde vím, zdali jej miloval, aneb zavrhoval. Býval velmi zasmušilým, když se však rozjařil, rozmar jeho divoce veselým se nazývati mohl. Vidíval jsem jej často slzícího, a to mne k němu vábilo; neb slzy jinošského trudu velikou do sebe mocnost mívají. Neměl žádných přátel, a protož jsem se já k němu přiblížil. Stali jsme se nerozdvojitelnými; jeden druhému více nežli bratrem byl.“⁴² V aktu symbolického rozštěpení na paradoxní dvojjedinost, naznačovanou sbratřením, přímo dvojnictvím postav a zároveň vypravěčů, kulminuje vypjatý romantický subjektivismus a individualismus, jež zásadně problematizuje kategorii cizosti, kdy vlastní je pocíťováno jako cizí a cizí vnímáno jako vlastní (např. poutník pojímá sám sebe jako cizince, který všude nalézá domov).⁴³ Tato hranice je až demonstrativně překračována zvláště na úrovni intertextuální, tzv. v rámci narativních a sémiotických strategií: romantičtí spisovatelé putují texty svých literárních předchůdců i současníků, hranice mezi cizím a vlastním je úmyslně přestupována a smazávána technikou kombinatoriky a montáže.⁴⁴

Oba vypravěči shodně objevují „potěšení z pláče“⁴⁵ jako prostředek revolty potlačovaných citů a vášní, které se dostávají na povrch a bouřlivě propukají v okamžiku, kdy již nelze slovy vypovědět nebo do deníku popsat svůj niterní rozruch. Sebeútechu v slzách následně střídá mnohdy i sebeironizující a jízlivá rozkoš v divokosti a vzteku, aniž by hrdinovi v důsledku ubírala na racionálním, střízlivém jednání.⁴⁶

Vypravěčovým východiskem a vyrovnáním se s předčasnou smrtí drahé osoby je přilnutí k přírodě a hrobu jako k symbolům stálosti a neměnnosti. Jeho osud ústí do podobné distance od vnějšího jako u Ervína, není však naplněn nadějí a touhou po vykoupení, nýbrž nalézá se v ironickém postoji odstupu od světa a přijímá s totožným zadostiučiněním jeho vítězství i porážky.

⁴² Květy 9/1836, str. 65.

⁴³ Vojvodík 2008, str. 31.

⁴⁴ Vojvodík 2008, str. 32.

⁴⁵ Fischer 1966, str. 63.

⁴⁶ Romantismus zaujal nový poměr k vášni – velebí její amorální, zapalující a ničivé podoby. Úkolem básníka a

Formální stránka povídky je velmi pestrá: kromě již zmíněného deníku a vložené básně je do ní ještě zakomponován úsek vyprávění v dopisech (postava pěstouna, která je pisatelem těchto listů, zprostředkovává a vysvětluje část děje, proto ji lze považovat za vypravěče hypodiegetického, podobně jako je tomu i u mluvčího v poutníkově korespondenci) a fejetonistická odbočka, vsunutá do třetí kapitoly, připomínající polemickou stať, vtipně i ironicky reagující v rámci vyprávění na dobové aktuality a všednodenní kulturní stereotypy (viz podkapitola 1.2.).⁴⁷ Jelikož byla povídka psána pro časopiseckou publikaci na pokračování, je záměrně komponována „sinusoidovým“ principem dílčích peripetií s cílem udržet čtenářovo napětí do dalšího čísla. Jednotlivé kapitoly jsou uváděny veršovanými mottý (ze Sabinovy truchlohry *Dalibor*, z Wenera, Goetha a od autora skrytého pod iniciálami J.H.), která předznamenávají směr jejich motivického ladění.

Děj povídky je postupně stále více prostoupen romantickou náladovostí, ale vyprávěný příběh je autorem záměrně veden tak, aby do něj mohl být bez rušivého předělu včleněn prvek dobově vtipné aktuality, časové narážky, což vyhovuje požadavku na povídku, psanou primárně pro časopisecké otištění. Podíl neměnného motivického i chronotypového standardu a subjektivní improvizace se zdá být v rovnováze.

1.2. Dialog napříč světy.

Odvážným syžetovým experimentem třetí kapitoly je polyfonní rozvržení mluvních partů aktérů, setkávajících se ve fikčním světě vyprávění a moteticky promlouvajících z různých rovin textu, konstrukčních i zobrazujících.⁴⁸ Sémiotická přístupnost (průnik ve smyslu teorie množin) tu umožňuje komická spojení skutečného a fikčního světa, navázaná prostřednictvím aktu autorské konstrukce, resp. čtenářské rekonstrukce.

Postava Ervína ve funkci homodiegetického vypravěče komentuje své setkání se

spisovatele je právě vzrušovat (Fischer 1966, str. 172).

⁴⁷ „Byl čtvrtek. Čtvrtek je v Praze pamětihodný den. Ve čtvrtek totiž mají studenti prázdniny; ve čtvrtek se vydávají pražské noviny české i německé; ve čtvrtek i české Praze vykvete arch Květů; ve čtvrtek se slaví u večer v bubenečských sadech večerní ples, a – ve čtvrtek konečně se v Praze ještě mnoho jiných věcí děje, o kterých já nic nevím, o kterých ale také nežádám zvědět!“ (Květy 30/1836, str. 239).

⁴⁸ Zde užívám terminologii Lubomíra Doležala, závaznou pro výklady fikčních a možných světů v jeho

„známým žurnalistou, panem -í-“⁴⁹ v pražské kafirně U Zlatého tygra,⁵⁰ který se zde právě probírá volně rozloženými, pro hosty připravenými vídeňskými časopisy, aby přepsáním drobných zahraničních novinek doplnil český literární časopis (rozuměj Květy, kde je právě otiskována Sabinova povídka *Hesperidky*) a zachránil redaktorovi uzávěrku. Vtipně glosuje i přítomné mladíky a studenty, diskutující o německé beletrii: „...nicméně jsem na blízku jejich se přesvědčil, jak snadná to věc jest, mnoho mluvit o věcech, kterým člověk zcela nerozumí; jen když poněkud jazyk v ohebnosti vycvičil.“⁵¹

V závěru epizody vstupuje do textu heterogenní vypravěč, aby zpřítomnil čtenáři akt čtení graficky odlišenou vsuvkou dvojsmyslně oznamující, že v Ervínově rukopisu, jehož upravený (!) opis právě čtenář čte, následuje seznam a komentář německých pražských časopisů i spisovatelů: „Písmo jesti ale tak vybledlé a již nečitelné, že jsem, obávaje se, abych snad jiný smysl v slova nevložil, celý ten zlomek vynechal.“⁵²

Do obou vypravěčských rovin, zastřešených nejvyšší instancí autora (dublující v popisované části zvláště postavu Ervína), dodatečně pronikl supraexterní hlas skutečného redaktora časopisu Květy,⁵³ který do textu Sabinova příspěvku přidal dvě poznámky pod čarou jako pohotovou a vtipnou odpověď autorovi, reagující zvláště na kritiku počínání zmíněného žurnalisty, potažmo i svou⁵⁴: „Ich habe mir immer gewünscht, den Mann mit dem vernichtenden Blicke zu sehen, wie er saß auf den Ruinen von Karthago – jetzt wünsch´ ich es nicht mehr; – nikoli – jetzt nicht mehr – co jsem pana -í- mezi hromadou časopisů přerývati se uviděl...“⁵⁵ Tylův komentář si ve funkci zobrazující odbočky ve fikčním textu činí nárok na platnost zejména v aktuálním světě, jelikož její užití v graficky oddělené podobě nejen zřetelně zvyšuje stupeň perceptibility performantů, ale také zpochybňuje důvěryhodnost textu (už dostatečně zpochybněnou heterogenním vypravěčem), i spolehlivost všech vypravěčských stupňů. Zacílení komentáře tedy zřetelně zasahuje narativní úroveň autorskou, neboť ta se

Heterocosmice.

⁴⁹ Pod šifrou -í- publikoval v Květech Václav Filípek (1811–1863).

⁵⁰ Dům U Zlatého tygra se nachází v Husově ulici na Starém Městě. V 15. století měl ve znamení motyku, v 16. století černého lva, od roku 1713 zlatého tygra. Do tzv. Šochovy kavárny U Zlatého tygra chodívalo ve 30. a 40. letech 19. století mnoho českých studentů, divadelníků a literátů. J. K. Tyl a V. Filípek zde připravovali nová čísla Květů.

⁵¹ Květy 30/1836, str. 239.

⁵² Květy 30/1836, str. 239.

⁵³ Třetí ročník Květů, v němž je Sabinova povídka otištěna, redigoval J. K. Tyl.

⁵⁴ Samovolné přechody z němčiny do češtiny lze považovat za dobově konvenční manýru, nenavrstvující další význam.

organizačně nejvíce shoduje s úrovní redaktorskou. Přítomnost takových a podobných glos zdůrazňuje umělost textu a zároveň podtrhuje jeho fikčnost.

1.3. Děj povídky *Hesperidky*.

Bezejmenný vypravěč – vydavatel Ervínova deníku sám sebe představuje se zřetelnou sebeironií jako citově roztráštěnou osobu, bezmocně očekávající smrt svého jediného přítele Ervína. Potmě a sám hned pláče, hned se titánsky vysmívá své pošetilosti, bláznovství a šílenosti. „I opět jsem se smál, a jasné velké krůpěje slzí, co žhoucí perla, kanuly mi po tváři.“ Tři noci bdí u Ervínova lůžka, čtvrtou noc usíná, ale je brzy probuzen Faniskou, aby pospíšil rozloučit se s umírajícím. Ervín mu odkáže své rukopisy a s voláním vlasti zemře. Vypravěč pak pilně navštěvuje jeho hrob („Já a hrob sobě již rozumíme; vímeť, co jeden od druhého k očekávání máme.“),⁵⁶ přivykne náhlé samotě a těší se z pobytu v okouzující přírodě („...jen s přírodou jsem se těšil. Ta alespoň zůstane vždy krásnou!“).⁵⁷ Probírá se Ervínovým deníkem, který je nadepsán názvem *Hesperidky* – „večerní myšlenky“, „svobodné výlevy citu i rozumu“.

Vypravěč podle deníku čtenáři vypravuje, že se Ervín narodil v malebné vesnici, svou matku nikdy nepoznal a v chlapeckém věku pochoval i otce. Nový domov našel u milujících a milovaných pěstounů, kteří ho přijali za syna a vychovávali společně s vlastní dcerou Emmou. Zatímco Ervín vyrůstal jako tichý a zadumaný introvert, okouzlený knihami a hudbou, Emma byla nestálá a roztěkaná milovnice obrazů. Dospívající Ervín přemýšlí o sobě a o svém životě a chystá se po rozmluvě s pěstounem na cestu do Prahy, aby nabyl zkušenosti, nemůže se však odhodlat k rozloučení s Emmou, k níž se cítí mocně přitahován. V tom čase přichází do vesnice vojsko a Emma se zamiluje do mladého praporečnicka, pána z Valdenova. Právě tu noc před svým odchodem se jde Ervín rozloučit s hrobem rodičů a spatří v zahradě Emmu, čekající na milence. Využije příležitosti a temnoty, přistoupí k ní, dívka ho nepozná a v besídce se oddají tělesné vášni. Ráno Ervín opustí domov pěstounů a vydá se po

⁵⁵ Květy 30/1836, str. 239.

⁵⁶ Květy 9/1836, str. 66.

Prahy. Na cestě potká poutníka, který se stane jeho průvodcem, učitelem a zasvětitelům do nového života vnitřního i vnějšího, dozvídá se dosud neznámé věci o své vlasti, o velkoměstské společnosti a českém umění, zvláště literatuře. (Na tomto místě Sabina vsunuje do povídky četné dobové aktuality a názory na poměry české literatury, kritiky a časopisectví.)

Ervínovo nadšení a okouzlení městem postupně přechází do rozčarování z povrchnosti a hlouposti jeho obyvatel. Zároveň ho zastihnou listy se zprávami z domova, kde mu pěstoun vyjevuje Emmino zhanobení, k němuž se praporečník nepřiznal, a následnou smrt Ervínovy pěstounky, která nepřežila morální úpadek dcery. Ervína trápí svědomí, protože pouze on ví, jak se vše opravdu stalo. Nemůže však zabránit tragédiím nabalujícím se na jeden prohřešek. Anonymní dopis Ervínovi přinese zprávu, že pěstoun zešlel a Emma se ztratila. S pocity viny se svěří poutníkovi, avšak zamlčí, že byl sám svědkem dívky, nechá ho v domnění, že jím byl praporečník. V hlučné společnosti se snaží přehlušit svědomí, opilý se potácí městem domů a zdá se mu, že spatřil bílou postavu – Emmu. Ráno se dozví, že jeho putující přítel zabil v souboji praporečníka Valdena, domnívaje se, že tak učinil ve jménu spravedlivé odplaty, a uprchl do ciziny. Ervín slyší ve smutečném vyzvánění k Valdenově pohřbu obžalobu, že on je vrahem, trápí se, co jeho čin způsobil: „Milovalt' jsem, doufaje, že mě láska zvelebí; ona však stala se mou vinou“.⁵⁸

Nakonec nalézá řešení v budoucnosti: „Činem vynahradím světu, co jsem odňal vinou ukrutnou!“⁵⁹ Účastní se pohřebního průvodu a za děsivé bouře stojí u čerstvého hrobu, kam o půlnoci přichází lkající Emma s nemluvnětem v náručí a pokouší se vyhrabat mrtvolu svého domnělého milence. Láskou přemožený Ervín ji osloví, zklame se však, protože Emma ho miluje jen jako bratra. Odhodlá se proto k přiznání a Emmě vše prozradí. Emma se zhroutí a odmítne se s ním vícekrát setkat. Ervína dostihne psaní od poutníka, který mu sděluje, že žije v daleké cizině na severu a nehodlá se vracet do vlasti. Věřící v Ervínova slova, a proto se podivuje, jak pevně a nezdolně pod jeho rukou umírající důstojník přísahal, že nebyl praznitem Emmy. Navíc zjistil, že pán z Valdenova byl jeho nevlastním bratrem, kvůli němuž musel kdysi opustit domov.

⁵⁷ Květy 9/1836, str. 66.

⁵⁸ Květy 44/1836, str. 346.

⁵⁹ Květy 44/1836, str. 346.

Prokletý Ervín píše dopis Emmě, v němž se pokouší vysvětlit jí všechny záměny a nedorozumění, odpovědi se však nedočká. Na místo toho se v novinách dočte, že na hrobě nedávno pochovaného důstojníka byly nalezeny dvě mrtvoly, žena a dítě. Cítí se naprosto opuštěný: „...svět prázdný a pustý předemnou leží, neboť nechová srdce mne milujícího, ani tvář, přívětivě na mne se usmívající.“⁶⁰

Vypravěč přiznává, že Ervín splnil svůj slib zasvětit svůj budoucí život vlasti a pokusit se napravit svá pochybení, což dokládají k deníku připojené rukopisy, z nichž je patrné, že „v jeho komnatě mnohý květ se ještě vyvinul z obrazotvornosti jeho“⁶¹, a které vypravěč-vydavatel slibuje čtenáři brzy přinést.

1.4. Ironie nebo romantická ironie.

Pozoruhodný je vypravěčův ironický odstup od celého příběhu, realizovaný pomocí drobné, Ervínovy zápisky rámcující epizody, jež vyznívá jako destruuující sebezrušení narátorského performativu:⁶² V úvodu vypravěč popisuje, jak ho čtvrtou noc, poté co odešel spát, protože už dál nemohl bdít u Ervínova lůžka, probudila Faniska, šestnáctiletá dcera vdovy, u níž Ervín bydlel, se slovy: „...rychle k nám pospěšte, váš přítel se již chystá k odchodu na věčnost!“. Na to vypravěč zvedaje se z postele odpovídá: „Nuž – tedy šťastnou cestu!“ a místo, aby truchlil nad blížící se Ervínovou smrtí, všimá si, co má Faniska na sobě průhledného a co by si k ní mohl dovolit, aby se zarděla. V úplném závěru, kdy je již čtenář obeznámen s osudem všech v příběhu zmíněných postav, zvláště s tragédií Emmy, se vypravěč vrací i k Fanisce, nyní již osiřelé, krátkou ironickou zmínkou, kontrastující s celým předcházejícím vyprávěním. Poté, co jí přestal odpovídat na dopisy, říká: „Vždyť je jich ještě více na zemi, a Faniska nezůstane ani první ani poslední zapomenutou milenkou.“

Podvojnost ve stylizování bezejmenného vypravěče jako vnitřně rozpolceného, rozervaného, rozdvojeného subjektu, jež na jedné straně bolestně prožívá smrt nejlepšího a jediného přítele (toho mu následně nahrazuje symbolická láska k jeho hrobu) a na straně

⁶⁰ Květy 45/1836, str. 354.

⁶¹ Květy 45/1836, str. 355.

⁶² Tato epizoda byla v knižním vydání úplně vyškrtuta, což celý příběh zbavilo nečekané a drsné pointy. Právě

druhé se zřetelně egoisticky vymezuje proti jakémukoli sentimentu, zpochybňuje pravdivost obsahu Ervínových zápisků a tím i věrohodnost celého vyprávění, jehož je prostředníkem, svou vypravěčskou pozici a odpovědnost, jakož i vyznění Emminy tragédie rozpouští v lascivních narážkách na „jednu z mnoha zapomenutých milenek“, lze interpretovat jednak jako Sabinův pokus importovat do kontextu české literatury ironii (sebeironii) titánské postavy, jednak jako projev zvratu romantického v cynické, jako překocení přepjatého citu ve výraz bezohledného sebeuspokojení⁶³. Avšak i ironie ve smyslu relativizace a reflexe, vedoucí ke zhroucení iluzivnosti, jako teorie poznání, nikoli tedy jako rétorická figura (!) je jedním z běžných nástrojů romantické koncepce – prakticky prováděná např. principem alternace vypravěčských rovin, žánrů i textových formátů, inverzemi a záměnami, hrou s maskami atd.⁶⁴

Romantická ironie dává subjektu jen zdánlivě absolutní nezávislost, je jen iluzorním povznesením se tvůrce nad vlastní subjektivitu i okolní svět, i když zdůrazňuje neomezenou tvůrčí svobodu, také připomíná bytostnou omezenost každé tvorby hodnot. Není jen prostředkem, jež dává umělecké interpretaci světa hodnotu, a současně ji i relativizuje, ale i rétorickou strategií přehodnocování. Prolínání entuziasmu a ironie, tedy obecněji mísení a spojování různých tónů a obrazů, stylových rovin a promluv je jedním ze stěžejních rysů romantického diskursu jako korelát imaginace, fantazie a iluze, odvažující se nazírat skutečnost i ideje v jejich pomíjivosti a nicotnosti.⁶⁵ Němečtí romantičtí filozofové načrtli koncept ironie jako intelektuální síly, schopnosti povznést se nad tvorbu, odpoutat se od díla, docílit vzhledem k němu „svobody, která je svobodou kritického, racionálního a sebevědomého já“.⁶⁶

Ironii povýšenou na princip umění konstruuje německý romantický estetik a filozof Karl Solger,⁶⁷ který roku 1815 vydal čtveřici dialogů s příznačným názvem *Erwin. Vier Gespräche über das Schöne und die Kunst.*,⁶⁸ v nichž se průběžně střídají tři postavy,

z tohoto důvodu jsem se mj. rozhodla pro rozbor starší verze, tedy *Hesperidek*.

⁶³ Fischer 1966, str. 188.

⁶⁴ Srovnej Horyna 2005, str. 137–205.

⁶⁵ Hrbata, Procházka 2005, str. 269.

⁶⁶ Hrbata, Procházka 2005, str. 270.

⁶⁷ Karl Wilhelm Ferdinand Solger (1780–1819) – žák F. W. Schellinga.

⁶⁸ *Erwin. Čtyři rozhovory o krásnu a o umění*.

O tomto díle se zmiňuje Zdeněk Hrbata a Martin Procházka (viz str. 269–270), aniž ho nějak více přibližují. (V Národní knihovně je dostupný jeden svazek v německém originálu.) Podle jejich tvrzení se jeden z dialogů

Adalbert (Solgerovo alter ego), Anselm a Ervín, aby spolu disputovaly a vynášely svoje názory na umění a jeho nástroje i prostředky, na podstatu poezie, fantazie či estetična. Poměrně originální definici romantické ironie nalezneme až v úplném závěru čtvrtého dialogu: „Hier also muß der Geist des Künstlers alle Richtungen in einen, alles überschauenden Blick zusammenfassen, und diesen über allem schwebenden, alles vernichtenden Blick nennen wir die Ironie.“⁶⁹ Pro interpretaci textu, a romantického zvláště, je nesmírně důležité pamatovat na nekonečnou řadu možností, řekněme na jakési paradigma variací a permutací, jež musejí být zavrženy, aby jen jedna mohla být zapsána. Jinými slovy podstatné je i to, co romantický subjekt neříká, resp. to, co skrývá.

Poté následuje pasáž o rozporu antického a moderního (romantického) umění. Nelze bohužel prokázat, ani vyvrátit, že Sabina Solgera četl, aby ho mohly jeho filozoficko-estetické dialogy ovlivnit např. pro scénu, v níž Ervín a Bezejmenný poutník cestují do Prahy a jejich rozhovor vskutku připomíná poučný dialog ve smyslu žánru (je zde obsažena i polemika romantického a klasického). V každém případě však tato ať už reálná, nebo domnělá mezitextová hra slouží jako příhodný doklad tezí, jež jsem vyslovila v úvodu.

Souhrnně lze tvrdit, že text, který neudrží pohromadě svůj fikční svět a neobhájí proklamované teze, resp. neobstojí po aplikaci romantické ironie, není romantický.

1.5. Romantické motivy a jejich analogie prostředkované postavami Ervína a Emmy. Hudba a malba jako nástroje tvůrčího vyjádření subjektu.

Rovina vyprávění, kterou přebírá ich formový personální vypravěč Ervín jako interní fokalizátor, je retrospektivou, shrnující celý život postavy od dětství až k tragickým událostem, jež se odehrály a byly tímto homodiegetickým vypravěčem zapsány do okamžiku, než vyprávění převezme vypravěč heterodiegetický, tedy bezejmenný vypravěč-vydavatel

jmenuje *O ironii*, bohužel ani po prostudování editorské poznámky jsem nezjistila, že by kdy jednotlivé části nesly jiné názvy, než pořadová čísla (*Erstes Gespräch, Zweites Gespräch...*). O ironii se pojednává až v závěru posledního, čtvrtého dialogu.

deníkových zápisků. Jednoduše řečeno, Ervín je zároveň vypravěčem a hrdinou svého příběhu. Sám sebe také charakterizuje, a to zejména pomocí protikladů, vymezujících se proti druhé postavě – Emmě.

Postava Ervína je v návaznosti na název povídky, resp. pojmenování deníkových zápisků, spojena s motivem hvězdy. Bezejmenný vypravěč, přítomný Ervínově umírání, vidí pohasínat dvě jasné hvězdy v jeho očích: „Nebyly to více dvě hvězdy, z nichž záře plna citů, plna výrazu přšela.“⁷⁰ Ervín vystupuje na pahorek u rodného domu a svěřuje se „své“ hvězdě⁷¹ nad hlavou, přirovnává ji k adamantovému klenotu na prsou milenky: „Ona vidívala slzy mé, slýchávala tajné žádosti mé; ji jsem svěřoval žel a radosti dětinského věku. (...) rozumím tobě, přítelkyně nemá; a v jiskřící se záři tvé čtu opět, co byly city a myšlenky moje tehdaž vepsaly na dráhu tvou!“⁷² Emma s Ervínem laškuje slovy: „Kolik hvězd jsi za ten večer spočítal?“⁷³ a naráží tak na jeho uzavřenost.

Postavu Emmy charakterizují květiny – dívka často vybíhá do zahrady a vije věnečky, její líce se rdívají „v růžovém květu“. Ervín přirovnává svou lásku k Emmě k růži: „Vroucí, zatajená láska jest nejsladší cit, jest jakoby růže v srdci jinošském, jejíž trní je zakrvácují, kdykoli rajská nádra její se otevrou dechem spanilé milenky.“⁷⁴ Patrná je aluze na dobově oblíbenou květomluvu, proti níž se homodiegetický vypravěč jemným náznakem retrospektivně vyhraňuje: „I vypravoval jsem dívce všelijaké bájky, vztahující se na kvítky, a dokazoval jsem jí, že každý kvítek kouzelnou moc v sobě uzavírá, i něco zvláštního vyznamenává; neboť právě před tím jsem se toho byl v knize dočetl, a co tištěno bylo, věřil jsem.“⁷⁵ Motiv ztracené růže dostatečně eufemizuje motiv pozbytého Emmina panenství: „Však, hle, u nohou mých ležela růže, kterouž Emma na srdci nosila. – Já jí to kvítko odňal...“⁷⁶

⁶⁹ Solger 1970, str. 387.

⁷⁰ Květy 9/1836, str. 66.

⁷¹ Doslova mluví o Hesperu, Večernici – tzn. planetě Venuši. Konotace motivu hvězdy s motivem lásky je zde zjevná. Sabina věděl, že Hesper je označení pro Venuši, jak je patrné z jeho prvotiny *Poutník*. Citují z první strany tohoto textu: „...přívětivý Hesper z jižně vystoupil dědiny, jako hvězda lásky večerem se rozsvítí...“ (Květy 10/1835, str. 94).

⁷² Květy 10/1836, str. 74.

⁷³ Květy 10/1836, str. 75.

⁷⁴ Květy 14/1836, str. 106.

⁷⁵ Květy 10/1836, str. 75.

⁷⁶ Květy 14/1836, str. 107.

Veškeré analogické motivy, které se v textu povídky proti sobě navzájem vyhraňují (idyla – romantika, dětství – dospívání, minulost – budoucnost,⁷⁷ bezčasí – časovost, světlo – tma, poledne – půlnoc, jaro – podzim, horké – studené, uzavřenost – otevřenost, zjev – mysl, vnější – vnitřní, domov – svět,⁷⁸ venkov – město,⁷⁹ život – smrt, vizualita – auditivita, ženství – mužství, vrch – údolí,⁸⁰ zahrada – pustina, ...), jsou sice vyjádřením svého maximálního protikladu, stále tu však trvá touha antagonismus překonat a sjednocením vytvořit z původních protikladů dokonalou harmonii. Ervín nalézá prostředek takové syntézy v lásce: „A však proto předc se mi zdálo, žeby rozličné povahy naše v dobrém souzvuku byly splynuly, kdyby se v jedno srdce byly spojily...“.⁸¹ Ovšem „cíl srdce, láska, je v české romantice beznadějná“,⁸² zůstává programově nenaplněna (buď není opětována, nebo jí brání nějaké vnější příčiny) a nevyhnutelně ústí do smrti.

Zatímco Ervín je charakterizován jako tichý, společnosti se stranící introvert a knihy milující intelektuál, extrovertní Emma vyhledává kolektiv a rozmarnou zábavu (hraje si s dětmi, honí se za motýly). Neustále se smějíc pohybuje, utíká a běhá, kdežto Ervín nejraději sedí v sadu pod stromem a tiše studuje. Emma dává přednost jitra a jaru, vybírá takové kompozice i pro své obrazy. Ervín naopak tíhne k zobrazování večerních soumraků a podzimních krajin. Proti sestřině zálibě v malbě nedokáže potlačit mocné okouzlení zvuky a touhou po hudbě vůbec: „Býval jsem vášnivý milovník hudby, a každý, i nejnepatrnější zvuk pozornost mou na sebe obrátil. I zde se jevila náklonnost moje k neobmezenému, toužení moje po bezkonečnosti. Výtvořiny obrazotvornosti své neodíval jsem jistou přirozenou formou, nýbrž jen co mlhy, s významem napolo vyznačeným, veškeré vidiny moje před okem mi hrály. Proto jsem zalíbení nacházel ve zvucích; neb jsou zvukové obrazy beztělesné, plynoucí

⁷⁷ „...pohled do minulosti podobá se pohledu s vrchů do tichého oudolí; v budoucnosti však zírá člověk co do modřiny nebeské...“ (Květy 11/1836, str. 83) + „Budoucí věk nezná minulého, a toliko dle plodů pozůstalých jej posuzuje. Kdo však pomní na moc, nížto se zbudily, kdo na radosti, žely, slzy a vzdechy oněch, v nichžto se probudily myšlenky a city, hodné uchování pro budoucnost? Na to kdož vzpomene? Věnce z náhrobních květů uvadnou, a žádný nezví o jich zahynutí!“ (Květy 45/1836, str. 355).

⁷⁸ „Cítil jsem, že bolestné bude loučení mé.“ (rozuměj s domovem) – Co mne as v neznámém světě očekává, jaké následky bude mítí příčinění mé? (...) Šírá země přede mnou stála s vrchy i oudolými, zahradami a pustinami. Kam se mám obrátit dříve, čeho se spíše chopiti? Veliký jest svět, malá však moc člověčí“ (Květy 11/1836, str. 83).

⁷⁹ „Ta jednotvárná uvyklost ale přirozenější jest, než ono rozmanité přetvořování obyvatelů měst“ (Květy 11/1836, str. 83).

⁸⁰ „Jak se to asi stává, že člověk na površí stoje mnohem vznešenějším se cítí, an zatím v údolí srdce jaksi zouženo a sklíčeno mívá?“ (Květy 29/1836, str. 229).

⁸¹ Květy 11/1836, str. 83.

⁸² Vaněk 2009, str. 14.

v moři bezkonečnosti. Z neznámých dědin k nám přilétajíce, omámí mysl naší, až nespátřené, nepojmuté opět se tratí a v dálce rozplývají. // Zvuky dojímaly srdce mé nevyslovitelnou mocí, a když jsem se k pěstounovu fortepiánu posadil, a tóny z něj vystupovaly co smíšený zbor duchů podzemních i nadvětrných, a žalující, zádumčivé mol mi v uchu a v srdci zaznívalo: tubych se zvuky se byl vznesl, a za nimi polétaje věky věčnými, v dědinách neviditelných se rozplynul.“⁸³ Významově téměř shodnou charakteristiku lze nalézt u E. T. A. Hoffmanna, který nazývá hudbu nejromantičtější z všech umění, ba jediným opravdu romantickým uměním, protože si jako předlohu propůjčuje nekonečnost.⁸⁴

Právě v neuchopitelné nesmírnosti a nadpřirozené neomezenosti světa zvuků nacházela romantická poetika a fantazie své nejvyšší naplnění (přibývá molových tónin a kontrastů molových s durovými),⁸⁵ gradované navíc napětím mezi oblastmi hudby a malby, které nejlépe vystihuje princip synestetických her⁸⁶ (barvě je přidělována tónina, zvuk konotuje určitou náladu) a hluboké zažití subjektivního citového pohnutí (např. Ervínův prožitek první soulože určuje synergie rozrušení, vášně a melodie: „Bouřlivě zněly zvuky, soucítě se mnou chvěly se temnotou noční. O, veškeré city budily se v těch tónech! Brzo šuměly co hluk vzdálené války, brzo zas nyly co žalující láska. – O zvuky, zvuky, kam jste zanesly duši mou! Omámily jste rozum chladný, a z bezedné hlubiny srdce svolaly jste city nevyslovitelné, aby se spojily v plamenu jednom, nevyslovitelně blaženém, však ale věčně zničujícím: ve vášni!“).⁸⁷

Žánr obrazu (obrazu ze života, živého obrazu), dobově velmi oblíbený a Sabinou často užívaný, charakterizuje podobná neuchopitelnost jako v případě melodie, neboť je pro něj typická tříštivost a útržkovitost, mnohdy podpořená tematizací snu, opilosti, či polobdělého stavu omámení, jimiž vypravěč před čtenářem omlouvá částečnou neznalost děje, tedy ta místa, o nichž nedokáže vyprávět, a které představují hranice mezi skutečností, vzpomínkou a fantazií. Proklamovaná skutečnost obrazu, často podporovaná vkládáním historických dat a aluzí, je narušována iluzivností, s níž se obrazy vynořují z vypravěčova vědomí (podvědomí), a posílená jeho subjektivním prožitkem. Scénická povaha obrazu navíc

⁸³ Květy 10/1836, str. 75.

⁸⁴ Fischer 1966, str. 113.

⁸⁵ Schulz 1999, str. 68.

⁸⁶ Emma hodnotí Ervínovy obrazy: „V každé krajině tvoji poznávám mol-tóny tvého fortepiána.“

⁸⁷ Květy 14/1836, str. 107.

evokuje rozvržení děje, který se odehrává „jakoby na divadle“: postavám je tak předepsán jejich osud jako role herci nebo loutce.

Hudba a malba ovšem v romantice bezprostředně souvisejí s literaturou, a to nejen interně (tedy tím, že je pomocí slov přímo malována jejich podoba a vyjadřována emoce, jež vzbuzují v člověku), ale i externě (vzkvétá umění ilustrace literárních děl malbami, rytinami a kresbami; roste zájem o lidové písně a popěvky, autoři prohlašují své básně za písně a zakomponovávají je do prozaických textů apod.).⁸⁸

Sabinovy prózy jsou mimo působivá obrazná zpodobení a náladové popisy krajín intenzivně prostoupeny také zážitky a vnímáním zvuku, příp. i jeho absencí (např. oněmění, hrůza z ticha). Šíře a odstíněnost vyjádření, které Sabina používá ve zvukových pasážích, často významově posouvajících děj dopředu a mnohdy gradujících napětí (obvyklý je motiv kroků nebo odbíjení zvonů), se v české literatuře nevyskytuje běžně. Významné postavy jsou často doplněny atributem, vztahujícím se k hudbě (v *Hesperidkách* hraje Ervín na fortepiáno a melodie vůbec ho provázejí celý život, poutník chodí po světě s flétnou). Pro scénérie, odehrávající se za tmy, je vyprávění prostředkované zvuky téměř nutností a v případě intradiegetického a homodiegetického vypravěče navíc zvyšuje u čtenáře jeho důvěryhodnost. Pro názornou ilustraci vybírám a tlumočím příklad z rozsáhlejší pasáže, kdy Ervín setrvává o půlnoci na Valdenově hrobě: ze snění ho probudí šumot, nejprve zaslechne slabé a lehké kroky, pak hlasité vzdechy, po chvíli žalostné lkání. Prosí hlasitý vítr, aby se ztišil, jinak nezaslechne „co šeptají milovaná ústa“ Emmy, která oslovuje mrtvého v hrobě: „Oněměla usta tvá, představši volati jméno Emmy tvé!“ a v jejím náručí se ozve pláč novozorence.⁸⁹ (Již na základě této ukázky lze vyvrátit tvrzení Michala Charypara, že se u Sabiny do roku 1859 objevuje téma hudby jen zřídka.⁹⁰ Na zvukových a hudebních motivech je vystavěna celá povídka *Hesperidky*, kterou navíc sám Charypar označil „jako jeden z modelových textů českého předbřeznového romantismu“,⁹¹ housle a cimbál jako hudební nástroje cikánů se objevují v povídce *Msta*. Vizuální popis je vždy doprovázen zvukovým zážitkem, který hraje klíčovou roli v novele *Hrobník* /Klára zpívá s doprovodem kytary/ i prvotině *Poutník* /Berta zpívá s doprovodem harfy/, kde mj. čtenář nalezne přímo zmíněná jména světových

⁸⁸ Schulz 1999, str. 56.

⁸⁹ Květy 44/1836, str. 346.

⁹⁰ Charypar 2010, str. 237.

hudebních skladatelů nebo odkazy na jejich díla. O dalších hudbu provozujících postavách nemluvě.)

1.6. Setkání idejí romantismu s idejemi baroka, sentimentalismu, preromantismu, osvícenství a klasicismu prostřednictvím proklamace postav. Venkov jako krajina dětství a její proměna.

Sabina v povídce záměrně koncipuje některé vedlejší postavy tak, aby úhrnně ztělesňovaly a náležitě obhajovaly určitou ideu, s níž má být konfrontována postava hlavní – Ervín. Je to přístup poněkud puristický (sémiologický), avšak nejedná se ani o karikování, ani o typizaci. O karikaturu nejde proto, že postava není nijak zkreslována, na povrch nevycházejí žádné přehnané nebo nápadné znaky, které by ji zesměšňovaly; k typizaci nedochází zvláště z toho důvodu, že každá taková postava, zastupující představu jinou než romantickou, se vyvíjí, resp. dostává se do konfliktu s vnějším světem a není ho schopna řešit jinak než šílenstvím, nebo smrtí, jelikož pro něj nemá ve svém ideovém repertoáru oporu. Zejména lze v těchto souvislostech vnímat postavu Emmy, reprezentující typ sentimentální hrdinky a její myšlenkový svět, a Ervínova pěstouna, Emmína otce, suplujícího ideje osvícenství a klasicismu. Naopak romantická postava poutníka představuje jasně vyhraněný typ dobově módní individuality, jehož role je pro příběh zásadní (viz dále).

Ervínovo dětství je zasazeno do idylické krajiny malebného českého venkova: „Tamo, ve stínu hor, leží vesnice, skrovná sice, ale v položení svém až k malování půvabná. U východu se šíří luka a zahrady až k blízkému pohoří, jehož vrcholky obzorem jsou celé krajiny. Lučinami se vinou jasné potůčky mezi ratolestím stromů zahradních. Několik osamotnělých stodol obmezuje vesnici, z jejížto skrovných chatrčí vystupuje obnovená vížka. Pod pahorkem, nedaleko dřevěného mlýna stojí chýše chudobná – z ní jsem vkročil do hlučného světa.“⁹² Z popisu jsou patrné prvky idyly, v níž je všední skutečnost líčena obřadně, až svátečně. Skromná vesnička je rámována okouzující krajinou, potůčky a

⁹¹ Charypar 2010, str. 69.

⁹² Květy 10/1836, str. 74.

loukami, hranici jejího světa představuje blízké pohoří; lidská obydlí jsou od volné přírody chráněna a oddělena přechodným pásmem zahrádek a stodol, což plně odpovídá zobrazení idylického místa v české próze 19. století, které si zakládá na své uzavřenosti, vnitřní homogenosti a jednotě, s prvky ludičnosti.⁹³ Děje, které se v něm odehrávají, bývají pokojné a bez dvojsmyslů. Přesto zpodobněné idylické místo nelze označit za arkadickou krajinu, dílem proto, že do ní postupně začínají pronikat elementy krajiny preromantické (např. hřbitovní kříže vrhající protáhlé stíny, sirotek prodlévající nad čerstvým hrobem otce), takže do sebe vstřebává projevy melancholie, tragických osudů, smrti či zhoubných vášní postav v ní se vyskytujících, dílem z toho důvodu, že vypravěč se hned na počátku proti arkadické selance vyhraňuje slovy: „Nikoliv, ty doby více nejsou, kdež obrazy venkovského života látkami bývaly nadpoetických selanek, a předmětem žádosti přecitlivých lidí. Víměť již, mnoho-li pravdy do sebe mají vše ony báje o přirozeném rozumu, mírném jednání, neporušené mravnosti, vlídnosti a nevinnosti rybáků, skotáků, lovců a t. d. , aniž se více v arkadický život jejich důvěřujeme.“⁹⁴ Ervínova venkovská krajina je idylou pomezí, proměňuje se v čase společně s osudem postav. Její prvotní idyličnost a nezkaženost se vyvíjí a proměňuje, stejně jako rostou a dospívají její hrdinové. Musí v sobě nést prvky idyly, protože je krajinou idylického dětství. Krajinou minulosti, tedy krajinou v přítomnosti neexistující, vlastně vzpomínkou: „Kdykoli zpomenu na dědinu svou, jest mi, jakoby se soumrak schvíval nad srdcem mým, a pokoj večerní zastínil umdlévající život můj. Při znění večerního zvonu jest mi, jako od vlasti vzdálenému synu Helvecie při zaslechnutí horní pastýrské trubky, a při pohledu na vysoké hory; jako dítě bych tu vždy plakal, a rukama vyhrabal minulost z tmavého hrobu!“⁹⁵

Pozoruhodnou návaznost a zdůraznění spjatosti odkazu baroka s romantismem lze spatřit v drobné epizodě, kterou autor umně zakomponoval do kontrastní charakteristiky postav Ervína a Emmy. Emma, věnujíc se krajinářství, upozorňuje Ervína na obraz malovaný ve stylu Salvatora Rosy,⁹⁶ jehož ostatně také napodobuje, a vysvětluje mu své okouzlení bezpečnou a jistou formou, kde „se každý jednotlivý pojem vysloviti, každá myšlenka obmeziti dá. Zde má zřetel náš pevného místa k pozorování, a duch stan k odpočinutí

⁹³ Hodrová 1994, str. 29.

⁹⁴ Květy 10/1836, str. 74.

⁹⁵ Květy 10/1836, str. 74.

nalézá.⁹⁷ Poté mu daruje právě dokončenou vedutu jejich rodné vesnice a poklidné okolní přírody. Ervín shledává, že „tou krajinou vane hluboký cit!“⁹⁸ neodolá a do obrazu přimaluje hrob. Rozzlobená Emma a překvapený Ervín pak udiveně pozorují proměněnou tvářnost zachyceného výjevu: „Celá krajina tím nepatrným přídavkem cele jiného rázu nabyla; zdali horšího, žádnému z nás obou rozsouditi lze nebylo, jelikož náhledy naše sobě odporovaly.“⁹⁹

Ervínovo dospívání je ovlivněno četbou hrdinských Ossianových zpěvů,¹⁰⁰ které se oddává sám, nikým nerušen v tichých koutech přírody, jež mu rodné údolí nabízí, a na jejichž základě sní o své budoucnosti. Ačkoli si uvědomuje, že „dnové bohatýrské vznešenosti již uplynuli“,¹⁰¹ doufá v dosažení nevšedních cílů: „Vznešené obrazy starobylého básníka zbudily ve mně nová představení o světě; snil⁹ jsem jen o velikosti, slávě a nesmrtelnosti. Rekové pradávných věků pobízeli mne k činům.“¹⁰² V retrospektivní rekapitulaci minulosti se Ervín (jako vypravěč) přiznává k své prchlivosti a neuváženosti dospívání, charakterizuje rozdíl mezi mládectvím a dospělostí: „Mysl mladická jest pravé zrcadlo. Vše pojme, cokoliv se jí vstříc postaví, a vždy se jen v té barvitosti jeví, v jakovou ji okoličností postaví. Života světlo i stín rázněji se značí v smejšlení a jednání jinocha, než muže; každý dojem zevnitřní zjeví se na čele mladickém, an zatím letitý člověk myšlenky i city své skrýváti se naučil.“¹⁰³ Ervínova hrdinstvím rozjitřená fantazie je konfrontována s osvícenskými názory jeho pěstouna, když spolu obě postavy přátelsky rozmlouvají v rolích otce a syna, kde pěstoun zastává rozumové, materiální a praktické názory na život,¹⁰⁴ snaží se Ervína racionálními premisami vyvést ze slabosti a zdání, z mlhoviny hrdinských ság a poučuje ho výchovnými úslovími: „Prací, nikoli hrou dosáhne člověk oučele svého; a jestliže ti na tom záleží, abysi v budoucnosti dokázal, že přirozenému duchu a vnitřnímu hlasu vědomí svého zadost učiniti

⁹⁶ Salvator Rosa (1615–1673), italský barokní malíř.

⁹⁷ Květy 10/1836, str. 75.

⁹⁸ Květy 10/1836, str. 76.

⁹⁹ Květy 11/ 1836, str. 83.

¹⁰⁰ Literární podvrh Jamese Macphersona (1736–1796), analogický českým Rukopisům.

Zajímavou paralelu k Ervínovi, který je konfrontován s klasicistními vzory a následně čte Ossiana, lze najít v Goethově Wetherovi, jenž začíná četbou Homéra a končí sebevraždou právě po četbě Ossiana.

¹⁰¹ Květy 11/1836, str. 84.

¹⁰² Květy 11/1836, str. 84. Na rozdíl od české ohlasové poezie má v Ossianových básních daleko větší význam specifická subjektivita, založená na tematizaci a monumentalizaci pěvcova hlasu. Hlas barda působí jako prostředník mezi dávno zaniklou kulturou a moderní dobou. Je symbolicky ztotožněn s věčnými atributy přírody (Hrbata, Procházka 2005, str. 27).

¹⁰³ Květy 11/1836, str. 84.

¹⁰⁴ Viz pěstounův osvícenský pohled na výchovu dcery, který matka komentuje slovy: „Já vždycky muži svému říkávala, aby té holce takovou volnost nepřipouštěl; on však neposlechnul, domnívaje se, že svévolnost dítěte

můžeš a chceš, nemeškej a čiň; neboť činnost jesti život, nečinnost pak se podobá smrti.“¹⁰⁵ Ervín zpočátku nenalézá sílu k odporu, není schopen účinně polemizovat s otcovskými radami a zároveň vyjevovat své názory, přesto váhá zcela přijmout generacemi prověřená naučení: „Uznan jsem, že v jednom ohledu pravdu má, předce však jsem přesvědčen býti se domejšlel, že smejšlení moje, jakož i mé nazírání do světa jisté přednosti má. Jen slova mi scházela k vyřknutí toho, co tak živě, tak ujištěno ve mně žilo.“¹⁰⁶ V závěru diskuze však rozhodně podepře své úsudky vzory Franklina a Byrona a rezolutně prohlásí, že chce být umělcem:¹⁰⁷ „Věk rekovitý u nás nepanuje, ale také umělec jest rekem věku svého.“¹⁰⁸

V okamžiku, kdy Ervín překračuje uzavřené hranice rodného údolí a vydává se na cestu poznání, zanechává za sebou nejen rozštěpený svět, který sám narušil sice ne přímo pokrevním, spíše jen morálním incestem, jenž ho však bude stále pronásledovat, ale odpoutává se i názorově od svého pěstouna – venkovského učitele a na jeho místo nechává nastoupit učitele nového, bezejmenného poutníka a průvodce, s nímž se na cestě do Prahy setkává. Motiv incestu (mravního tabu) je symbolickým zobrazením okamžiku přestoupení hranice, vystoupením z idylického světa čisté (netělesné) lásky sourozenců a vkročením do světa nového, poznamenaného zážitkem epifanie: „O, ta noc, ta jediná, krásná noc! – V besídce bylo temno. Žádný na blízku. – Já s Emmou samotem. – Země a nebe hynulo myšlénkou touto. – Zapomněl jsem na stav svůj a její, zapomněl jsem – ó nehodný klam, v jakovém jsem zanechal dívku!“¹⁰⁹ Proměna nenastává jen v nitru Ervína, ale poznamenává i Emmu, jejíž vnímání světa se po nočním milostném zážitku v besídce zcela obrací do nitra: „Hleď, já jsem smutnější, nežli jsem bývala, i věz, že tvář moje nikdy tak veselá, oči mé nikdy více tak jasné nebudou. Zdá se mi, že pochopuji povahu tvou, žádajíc, abys odpustil, jestli tě kdy nevědouc urazila sestra tvoje Emma.“¹¹⁰ Tak jako se mění tvářnost krajiny a zahrádky, kterou Emma Ervínovi namaluje, než uteče z domova, než opustí idylu dětství, tak jako postava Emmy pozbuje svých květinových atributů, ztrácí i Ervín v okamžiku

sama sebou odpadne, a ze svobodné, nedonucené mysli jasné a čisté srdce vykvete“ (Květy 10/1836, str. 75).

¹⁰⁵ Květy 14/1836, str. 105.

¹⁰⁶ Květy 11/1836, str. 84.

¹⁰⁷ Toto prohlášení je vrcholem celé kapitoly, nesoucí název *Umělce povolání* a uvedené mottem z Wenera, které předznamenává budoucí vývoj příběhu: „Umělce život / Jest putování. V žádném kraji země / Se nestaví; všemožně ku předu / Jej vábí klenot, jenžto viditelný, / Však nedosáhnutý nad ním se vznáší“ (Květy 10/1836, str. 74).

¹⁰⁸ Květy 14/1836, str. 106.

¹⁰⁹ Květy 14/1836, str. 107.

nejvyššího zoufalství a trápení z hryzájícího svědomí svou schopnost pozorovat svět skrze hudbu. Veškerá jeho polyfonní a polychromní fantazie končí disharmonicky: „Kam se ztratily ony sladké nápěvy, ježto znávaly v uchu mém? Zaváty byly všechny tóny, jež procitovaly zbuzením mým; mrtev byl cit, zvuků duch, a mdlé byly obrazy, jindy tak jasně, tak vznešeně mne zajímající; a když jsem se usadil k fortepianu, a v moři zvukových tónů násilím se potápěl: tu každý hlas mi se zdál býti vzdechem otcovým nebo pronikavou kletbou zoufanlivé Emmy. (...) Ach, tu' se budily ve mně hlasy a šepot duchů odvíval mne hrůzným nápěvem: „Tot' vina tvá!“¹¹¹

Jestliže se v *Hesperidkách* idyličnost českého venkova, tak jak ji vytvářeli autoři holdující pro Arkádii, narušuje motivem viny, pak v pozdějších Sabinových novelách lze mluvit skoro až o dehonestaci obrazu „nezkaženého venkova“: V *Hrobníkovi* je vesnice obklopena nejtýpějšími topoi gotického románu a frenetické prózy (zámek, klášter, hřbitov, kostel, rybník utopenců) a v nočních výjevech přímo prosycena děsem a tajemstvím. Pokazil-li sirotek Ervín idylu venkova incestem a před zodpovědností utekl do města, pak cizinec hrobník, utíká před posměchem z města na venkov, kam s sebou přináší kletbu slíbené pomsty a přestupuje jedno ze základních tabu – hanobení lidských ostatků. Vesnici jako dějiště pomsty, vracející se k lidem z minulosti, nalezneme také v novele *Otec a dcera* (městská dívka je odeslána pěstouny na venkov k vychování a zamotané klubko lásky a nenávisti ji zapřede do vztahů vyznání a pomsty právě zde), pomsta sokovi v lásce se objevuje v povídce *Žárlivec*, kde se střídá dějiště mezi vesničkou Blažice a městečkem R.,¹¹² skutečně realistický a kritický obraz venkova pak Sabina podal v obrazu *Vesničané*, kde naprosto zbořil arkadický mýtus vypodobněním negativních charakterových vlastností postav – opět se tu odkrývá téma pomsty (žhářství stejně jako v *Hrobníkovi*), opilství, chlípnosti a hlavně chudoby. Běla je patrně Sabinovou nejpracovanější ženskou hrdinkou, jejímž prostřednictvím je znamenitě ironizován obraz mravně ryzí, inteligentní, pracovitě a nemajetné dívky (viz více podkapitola 2. 3. 2., strana 105–106).

¹¹⁰ Květy 14/1836, str. 107.

¹¹¹ Květy 32/1836, str. 252.

¹¹² Zatímco v časopiseckém otisku se jedná o městečko R., v knižním vydání je městečko N.

Ervínovým zasvětitelům do nového světa (velkoměsta i dospělosti) a dosud nepoznaných názorů je již zmiňovaný poutník, který je opatřen všemi zásadními atributy romantického poutníka (jinakost, mimořádnost, sociální vydědění).¹¹³ Charakterizuje ho nejen nevšední, skoro groteskní zevnějšek („Lícousy a vousky, husté, černé vlasy, i obočí této barvy, poskytovaly mu ráz mužnosti. Tahy však obličejem neměly mnoho výrazu. Za to oděv ale vše dosadil. Na hlavě měl čepici popelavé barvy, mnohými záplaty okrášlenou. Kabát taktéž mnohé vnady měl. Na uhodnutí barvy jeho mohl každý vysaditi cenu odplatní; na rukávech se skvělo několik děr, jako hvězdičky z přetřhané chmury. Plátěnky jistě po několik let koupele nedošly, a k dokončení původního obrazu měl boty s prstama. Ale na ruce se leskly pěkné bílé rukavičky, a pod kabátem se blyštěl zlatý řetízek od hodinek kapesních. Na zádech měl svázaný uzel ze strakatého šátku, a z kapsy mu vykukovala dýmka...“¹¹⁴), ale i velmi osobitá povaha a názory (sugestivnost, vědovnost, bezprostřednost, ostrovtip). Je ztělesněním volnomyšlenkářské zkušenosti, Ervín se proti němu jeví jen jako naivní, po poznání dychtící žáček. Obě postavy poutá stejný osud sirotka, láska k vlasti a záliba v hudbě. Poutník sám sebe charakterizuje slovy : „Obecenstvo mne vypovědělo, příroda se mne ujmula, věrným ji zůstanu, jakož i fletně své; a když nepravost a nespravedlnost spatřím, tajně i veřejně ji pronásleduji, neboť nepokojný život můj k boji jest odhodlán. Život vedu jako poběhlík, působím jako umělec a cítím jako neohrožený vlastenec.“¹¹⁵ Smyslem jeho života je cestovat do světa, hledat, poznávat a zanechat po sobě písemné svědectví, třeba i ve formě beletristické: „Z jara, v létě a na podzim, budu putovati po horách a zříceninách, kdež pod večer cestou dávati budu pod okny sedláků a chalupníků koncerty na fletnu za kus chleba. V zimě však ale půjdu domů, napíši co jsem viděl a neviděl, slyšel a neslyšel, co jsem vyzkoumal a vymyslel veršem i prosou.“¹¹⁶ Skutečnost, že poutník nemá jméno (Ervín sám ho nazývá Bezejmenným), plně odpovídá principům zastřenosti, záhadnosti a tajemství, jež tuto romantickou postavu provází.¹¹⁷

Poutník zprostředkovává Ervínovi prvotní odstup od prožívaného tím, že ho několikrát zavádí na vyvýšený pahorek a ukazuje mu krajinu vůkol (Krkonoše, Říp, Bezděz);

¹¹³ Hodrová 1994, str. 121.

¹¹⁴ Květy 15/1836, str. 117.

¹¹⁵ Květy 29/1836, str. 230.

¹¹⁶ Květy 30/1836, str. 240.

¹¹⁷ Srov. Hodrová 2001, str. 601.

v procítěné prostorové i myšlenkové distanci od světa je Ervín zachvácen hlubokým dojmem vlastenecké lásky. Postava poutníka v *Hesperidkách* předává nejen Ervínovi, ale hlavně čtenáři, také ironizující náhled na soudobou českou kulturu (zvláště literaturu)¹¹⁸, a to prostřednictvím dopisu od jakéhosi blíže nespecifikovaného přítele, zdržujícího se v Praze a popisujícího tamní poměry. Čtenář znalý dobových aktualit se dobře baví, zatímco v rovině příběhu se postava Ervína dočkává první deziluze z české kultury a společnosti, jíž prozatím příliš nevěří, ale kterou ji velkoměsto připraví. Deziluze je daň za překročení hranice idylly.

Jestliže byl romantický svět ochoten zamýšlet se nad tezemi osvícenství a hlásit se k odkazu baroka, zcela se ostře vyhranil proti uměleckým vzorům klasicismu,¹¹⁹ oslavujícím zaniklou antickou kulturu. „Jiní křičí: ‚Klasicky, klasicky pište! Co klasické není, špatné jest!‘“ A dle nich záleží klasičnost v tom, aby se básnilo a psalo, jako Řekové a Římané básnili a psali.¹²⁰ Ubožátka, nepochopující nynější věk a záležitosti jeho, k věkům minulým se utíkají. Nejsouce s to, postaviti se v čelo nových věků a kráčet ku předu: lezou nazpět k cizím národům, zvykům i obyčejům. A což tam hledají? Zdali ducha klasických věků? Nikoliv. Periody, figury a tropy, tj. ta veliká věc, kteráž je zajímavá.“¹²¹ Sabina se nejen v *Hesperidkách* a v následujících beletristických dílech, ale i ve svých naučných a kritických článcích neustále vymezoval proti ideovým východiskům klasicismu, jež odmítal pro jejich „vnitřní nepravdivost (prezentace objektivních idejí a přílišný důraz na dokonalou formu) a nově v duchu romantismu požadoval svobodný umělecký projev vznikající z vnitřní potřeby a usilující vyjádřit subjektivní životní prožitek. Bránil též fantazijní složku díla, umožňující vyjadřovat rozpor mezi společenskou realitou a ideálem.“¹²²

¹¹⁸ Není to první, ani poslední Sabinova kritika (zvl. materiálních) poměrů v redakcích českých literárních časopisů a českých nakladatelstvích. Sabina si stěžuje na nízké honoráře přispěvatelů a na nakladatele – „diktátory naší literatury“, kteří hledí jen na zisk: „Kdo tisk a papír obstarává, zvelebitelem literatury sluje – spisovatel jest osoba poslední.“; „...když byl romantik mzdu obdržel, s radostí se přesvědčil, že dostal od archu o několik grošů více, nežli páni sazeči a tiskař“ (Květy 18/1836, str. 143; Květy 29/1836, str. 228).

¹¹⁹ Srov. rozpor se slavným výrokem J. W. Goetha (1829): „Klasickým nazývám zdravé a romantickým nemocné. Proto jsou Nibelungové stejně klasičtí jako Homér, obě je totiž zdravé a zdatné. Většina toho nového není romantická, protože je to nové, ale protože je to slabé, chorobné a choré. Staré není klasické, protože je to staré, ale protože je to silné, svěží, radostné a zdravé. Kdybychom rozlišovali klasické a romantické podle těchto vlastností, měli bychom v tom brzy pořádek.“

¹²⁰ Jak ukazuje Ernst Fischer, hlavní rozdíl mezi pojetím citu v antice a klasicismu tkví v schopnosti prožívat. Pohanská antika samozřejmě znala a zpodobovala vášeň a silný cit, ale neoperovala s prožitkem individuální citovosti a sentimentalitou. Teprve v období rozpadu římského impéria se v umění objevuje postava, která zrcadlí samu sebe a pociťuje nad sebou soucit (Fischer 1966, str. 13).

¹²¹ Květy 29/1836, str. 228.

1.7. Příroda a město. Popis přírody jako prostoru zachycení nitra hrdiny. Popis města jako prostoru ovlivňující charakter hrdiny.

Romantická literatura klade velký důraz na zpodobňování prostoru, v němž se příběh odehrává. Krajina už není kulisou a pozadím děje, jak ji aplikoval klasicismus, ale hodnotou, která ob stojí sama o sobě.¹²³ Zatímco dřívější literární kánon blíže popisoval místo jen v tom případě, neslo-li nějaké zásadní znaky pro pochopení děje, případně se spokojoval s udáním zeměpisného názvu, romantičtí spisovatelé vedli svého čtenáře k trpělivému rekonstruování prostoru s cílem, aby se sám spolupodílel na hře fantazie a sám se okolo sebe rozhlížel.¹²⁴

Romantický poutník ve své distanci od světa, leckdy vygradované v egománii, často vystupuje na pahorek, aby se díval a pocíťoval prostor pod sebou. Tak i v *Hesperidkách*: „I přišli jsme nyní na vrch hory, po nížto široká silnice velmi uměle v rozkošný ouval se stáčela. Rozprostřena ležela před našima očima krajina rozmanitá; luka střídaly se s lesinami, role se zahradami, tiché vesnice s panskými zámky; zde onde lesknul se potok, rybník a v dálce i řeka.“¹²⁵ Vedle krajiny, vnímané jako útočiště před civilizací, jako místa příjemného osamocení a tichého přemýšlení se objevuje i percepce krajiny přírody jako vlasti: „Před očima nám rozprostřena ležela krajina, v jejížto pozorování jsme se oba zamlčeli. „Věru“, dí soudruh můj, „krásná jest naše vlast!“ (...) // I měl pravdu; neboť krajina tak rozkošná jevila se zraku našemu, žeby ji jinozemci dávno malbou a básněmi byli zvěčnili, kdyby byla ve vlasti jejich.“¹²⁶ Krajina a příroda (resp. motiv tzv. úniku do přírody) byla v romantismu tematizována tak často a rozvinuta natolik podrobně, že její prezentace byla přijata jako učebnicový emblém romantické literatury, a to natolik, že i po odeznění romantiky zůstalo zvykem označovat krajinný popis přívlastkem „romantický“. I to vedlo ke vzniku klišé, jež

¹²² Kusáková 2000, str. 506.

¹²³ Fischer 1966, str. 202.

¹²⁴ Informativně poznávací a výchovnou úlohu podrobného popisu převzal ve 20. století film a umožnil tak divákovi nové pohledy na skutečnost z úrovní, k nimž nemělo předcházející století přístup. Zatímco poutník vystupoval na vyvýšený pahorek, aby nahlížel svět z výšky, bude jeho následovník o sto let později pozorovat krajinu z letadla (Janáčková 1985, str. 278–282).

¹²⁵ Květy 15/1836, str. 117.

¹²⁶ Květy 17/1836, str. 133.

Nebyl by to však Sabina, aby nepřipojil i ironickou poznámku: „U nás si toho lidé tuze nevšímají (...), dá-li se krajina dobře zobraziti nebo popsati; jenom když hojnost bramborů přináší!“ (Květy 17/1836, str. 133).

z pojmu romantismus vytvořilo konzumní artikl s širokým spektrem užití.¹²⁷

Sabina nejen sám hojně a mistrně krajinu vykresluje, ale také hovoří o tematizování krajiny a přírody v romantismu ve svých literárně historických,¹²⁸ teoretických a populárně naučných spisech: „Romantika zvláštním kouzlem působí na některé myslí, a objevuje stránky jejichž hlavní půvab někdy jen v nevyjasněném a tušeném pouze významu jejich spočívá. Obrazivost jest říší její a podivné jsou někdy představy o ní a o dojímavých jejích výtvořech. Mnohý u pojmenování jí si připomíná padající za hory slunce, záplavy večerní širým nebem rozplynulé. Čím hloub se ono stáří v moře rubínové tím nápadněji blednou požáry, až v mezisvětí se trátí a tichá noc své tajemné roucho rozprostře veškerenstvem. Tu z modravých hlubin vystoupí hvězdy, nad temeno hory se vyvznese luna záře své rozlévající dolinou a haluzemi stromů bledé své růže proplétající. V ozáření jejím schvívá se jezero, v povzdálí harfa větrem provívána rokotá, slavík prozpěvuje v houštinách nad jejichž tmavým stínem se vyvznáší rytířský hrad s gothickými výklenky a s vroubkovanou vížkou.“¹²⁹ Pro samotného Sabinu jsou však typičtější dramatické krajiny plné tajuplných kontrastů, tragické i vznešené, tajemné i smutné, čímž symbolicky odkazují na osamělou existenci postavy ve světě, na její nešťastný životní příběh. Konfrontace motivů přírodních (obloha, skály, hory, stromy) s kulturními (hřbitov, kříž, kaple, ruiny) umocňuje motivy časovosti, věčnosti, pomíjivosti a naděje.¹³⁰

Pohoří zdůrazňují členitost prostoru a umocňují vnímat trojí prostorovost nejen skrze zážitek horizontální rozprostřenosti, závrat' z nedozírné výšky nebo propastné hloubky a procítění vzdálenosti, ale i prostřednictvím k nim se vztahujících pověstí, které evokují minulost národa jako prostor času a vzpomínky: „Ano, to jsou naše hory. – Jest mi tesklivo, když je zdaleka spatřím; raději bych se po temenách jejich procházel. // Ony nejvzdálenější napolo v oblacích skryté jsou Krkonoše, o nichžto jste již bezpochyby v pověstích a báchorkách dosti zaslechl. Tamo ta z roviny vystupující, sama o sobě stojící hora, jest vážný Říp, v pravo v Boleslavsku se vypíná zádumčivá Bezděz. Nuže, jak se vám líbí náš sever?“¹³¹

¹²⁷ Hrbata, Procházka 2005, str. 71.

¹²⁸ Srov. např. pasáže o přírodě, jak se k ní vztahoval Karel Hynek Mácha, v Sabinově *Úvodu povahopisném* (1845).

¹²⁹ Sabina 1866, str. 169.

¹³⁰ Hrbata, Procházka 2005, str. 55.

Náhled z vrcholku však nesouvisí jen s přírodní krajinou, vypravěč je stejně pateticky pohnut a obrací se do minulosti, pohlíží-li na panorama města Prahy: „Když mi se udá s vrchu zámeckého patřiti na tu směsici starověkých stavení, těch nesčíslných pomníků skvělé minulosti, krvavých bojů – hrdosti Ottokarovy a laskavosti Karlovy; když se mi udá hledět s té výše na zamodralý proud klidné Vltavy, jenž, políbivši patu sesutému hrobu českých knížat – skalnatému Vyšehradu – vesele pak běží v požehnaný kraj (...), když mi se udá kochati se v pohledu na rozkošný Petřín – a přelítnutím všech těch paláců, chrámů a věží, těkati opojeným zrakem až k zelenému Žižkovu; ach, pak se mi zdá, jakoby řízení věčné veliký ten rozkošný ouval si obralo, chtěc tu sídlo vystaviti zalíbení svého, k chloubě pilného národu, zkáže věkům navzdory.“¹³²

Praha¹³³ je přirovnávána ke knize pověstí, je adorována a uctívána v očích Ervína jako dokonalý obraz s vlasteneckými dominantami, který však v sobě současně chová ducha moderního města se všemi jeho veřejnými místy, kde „se smejšlení, vkus a mravy – duch národní – (...) nejpatrněji objevuje“.¹³⁴ Ervín s poutníkem navštěvuje pražské zahrady, kavírny, hospody a divadla, vydává se na procházky za městské brány do volné přírody, „kde modré nebe se prostírá nad květuplnou zemí, kde stromy tklivě se chvějí, a lilie a růže nesrozumitelným šeptáním se pohybují; kde se člověk básníkem stane...“.¹³⁵ Jeho dětské okouzlení a bezmezné nadšení městem je však brzy zkaleno ztrátou iluzí o pražské společnosti, „v kterých jsem tak mnoho nemotorného a nepatrného s obzvláštní důležitosti vyjednávati spatřil, kde se tak mnoho mluvilo a tak málo myslilo, kde se každodenně ty samé písně o divadle, o módách, o tom pánu, o té a oné paní neb slečince a t. d. vždy stejným způsobem, jako na kolovrátku, opětovaly...“ i o směřování vlasteneckých idejí: „...vyvinutí se literatury něco více požadují, než pouhou dobrou vůli a následování jiných...“.¹³⁶

Z přesycení vnější krajinou se Ervín obrací do svého nitra, do krajiny své duše, přičemž oba prostory stále zůstávají v interakci. Podobně jako je už u Goetha možno spatřit souvislost mezi Wertherovým osudem a zobrazovanou krajinou, využívá Sabina dva základní

¹³¹ Květy 18/1836, str. 142.

¹³² Květy 30/1836, str. 238.

¹³³ Právě Sabina ve svých *Synech světla* (1859) jako první využil toposu města (Prahy) jako bytosti: Praha se podobá zsinale stařeně (Hodrová 1994, str. 94–108).

¹³⁴ Květy 30/1836, str. 238.

¹³⁵ Květy 30/1836, str. 238.

¹³⁶ Květy 30/1836, str. 239.

způsoby koordinace přírodních procesů s hrdinovými city a náladami – kontrast a podmalování.

I když po tmavé noci přichází krásný den, hrdina je sklíčen a zatížen vinou: „Mne však nedojímaly růžové záře ani ohnivé paprsky vzhledů jeho. Komuž v srdce bolest drápy své zatne, a kohož mysl trudnými obrazy naplněna jest: tomu jen jakoby temným závojem zírati lze v jasnost pozemskou, a cokoli tam spatří, vše v podobném se mu zdá obývati smutku. Takž jsem i já nespátřil usmívající se tvář ranního slunce, nýbrž jen rosní kapky, jimiž posyta byla krajina, co slzami rozplakaného nebe.“¹³⁷ Příroda se svým cyklicky se opakujícím koloběhem svítání a západů, obměnou počasí a s rysy podnebí typickými dané lokalitě zůstává netečna k individuální tragédii jedince, kontrast si uvědomuje pouze vypravěč, potažmo čtenář sám.

V opačném případě, kdy má být síla prožívaného okamžiku v textu ještě umocněna, analogicky podporují a navenek zrcadlí dostupné atmosférické jevy vzrušené nitro hrdiny (Ervín kráčí v dešti za Valdenovou rakví, smuteční hudba, vyzvánění umíráčku a děsivá bouře se mísí v hrůzném souzvuku). Nejpůsobivější obrazy v tomto případě vznikají výběrem tajemných nočních scénérií, které se stávají dějištěm situací, jež mají být skryty, které ukazují morální přečin jinak „kladného“ hrdiny (incest Emmy a Ervína se odehrává v černočerné temnotě, ve chvíli, kdy světlo měsíce i hvězd bylo překryto mraky; opilý Ervín se vrací v noci z hospody a spatří přízrak), nebo přispívají ke zvýšení hrůzostrašnosti a afektovanosti popisované situace (osiřelé dítě prodlévá v noci na hrobě otce, Emma se v noci pokouší na hřbitově vyhrabat mrtvolu milence).

Ervínova finální exklamace noci je pokorným skloněním se před řádem přírody i boha: „Noci, hrůzná noci, kvapně se vyviň z krajů zámorských a ukryj mne ve tmavý plášť svůj, abych zemi nezočil, jež mne nehodného nosí, a nespátřil jasnou oblohu nebeskou; nehodent' jsem pohledu božského!“¹³⁸

¹³⁷ Květy 44/1836, str. 345.

¹³⁸ Květy 44/1836, str. 346.

2. EMBLEMATICKÉ POSTAVY SABINOVÝCH PRÓZ

Povahy a charaktery, které zaplnily fikční světy evropské literatury s koncem 18. a během první poloviny 19. století, zrcadlí nového člověka, reagujícího na soudobé radikální změny ve společnosti, politice, vědě i kultuře. Přiřkneme-li projevům a stavům takových postav přívlastek romantický, pak jím pojmenujeme i množinu aspektů, souhrnně a obecně vypovídajících o obsahu a hodnotách dobových idejí, jež se vymezuje proti dosavadnímu pojetí zpodobování zřetele psychologického, morálního a historicko-spoločenského. Fenomén romantické bytosti je tak organicky propojen s epochou, v níž vznikl.

Romantický hrdina se odlišuje od ostatních vnitřně svým původem, založením, zálibami a chováním, stejně jako zevnějškem, který dokresluje a podtrhuje zamýšlenou výlučnost a jinakost, případně distanci od okolí. Externí vyjadřování postavy je ekvivalentem jejího niterného života. Výlučnost romantického hrdiny je od okamžiku jeho prvního vystoupení v konkrétním textu autorem akcentována výlučností fyzickou, s čímž je spjat důraz na jeho mistrnou schopnost důkladného a důsledného uměleckého popisu. Přímá vizualizace a emocionalita načrtávají vnitřní téma postavy od počátku textu, tedy ještě dříve, než se bude ve vyprávění projevovat konativně a komunikačně, v souvislosti s okolním prostředím a dalšími postavami.

Zvýšený zájem o studium psychologie, snažící se nahlédnout do propastí lidské duše a prosvětlit její hlubiny, podnítil vznik nejrůznějších romantických literárních charakterů, zobrazovaných ve stavech zadumané melancholie, zmařené touhy i horoucího milování, rozporuplného světobolu, tékavého neklidu, citové prázdnoty a bodavého cynismu, absence schopnosti prožívat lásku, v rušivých duševních stavech rozličného druhu.¹³⁹ Na kolizní vztahy, vyhrocené situace, ale i na estetické podněty reaguje romantický hrdina citovým hnutím z nejniternejší hloubky své duše. Excitovaně prožívá dojetí a zklamání, což se nejčastěji projevuje zoufalým pláčem nebo pohnutým slzením. Odříkání a distance od společnosti a světa vůbec ho vytěsňuje k naprostému uzavření se do sebe, jež je průběžně přerušováno vášnivými výbuchy nakupených emocí. Neschopnost reagovat správně, resp. podle kritérií společnosti a všeobecné morálky, na paradoxně a neočekávaně se vyvíjející

situace, žene hrdinu buď k titánskému vzepření se požadavkům druhých, nebo k poustevnickému sebezpytování, sebeobětování, případně finální rezignaci. Chtěná i vynucená osamělost pramení z jeho bytostné odlišnosti (názorové i fyzické), stavy a okolnosti, jimiž prochází, jsou důsledkem jeho ideových stanovisek, přesvědčení a citů, jež vyjevuje pomocí umění, resp. vlastní, většinou amatérskou tvorbou (nejčastěji hrou na hudební nástroj doprovázenou zpěvem, nebo malbou a kresbou¹⁴⁰). Ústup do vlastního nitra a sobecko-masochistické potěšení z individuálního a požívačného sebeprožívání ilustruje množství dobových triviálních i uměleckých deníků, zápisníků, osobních poznámek a vyznání.¹⁴¹

K prvkům národnosti (cizinec) a společenské vydědění (hrobník, kat) se pojí také osamělost osobní, nechtěná nejen nemožností romantické postavy navázat přátelství, ale též způsobená jinakostí rodinných vazeb – u Sabininy reprezentovaná téměř nepřehlédnutelných množstvím hrdinů, jejichž původ není vyjasněný, kteří v dětství či mládí osiřeli a jsou vychovávaní pěstouny.¹⁴²

Za jedny z prvních ztělesnění romantického subjektivismu jsou považováni Goethův Faust (jako prototyp inteligence, vášně, zoufalství i buřičství) a Werther (jako vzor sebereflexe, osamění, nenaplnění a sebezničení). Čím byla pro německou oblast Werthrova „Krankheit zum Tode“, tím byla pro Francouze „mal de René“. Chateaubriand připravil půdu pro zrod byronovského hrdiny s výraznou dichotomií povahových rysů, s nímž do literatury vstoupilo přitažlivé téma romantického světobolu a relativismu¹⁴³, vypjatého individualismu, potřeby úniku a touhy po nepřítomném.

Kdybych musela romantickou postavu charakterizovat pouze jedním přívlastkem, byl by to atribut lidskosti. Romantická postava je (např. oproti strnulým charakterům klasicistní literatury) velmi „lidská“ ve smyslu své vnitřní složitosti a rozpornosti, ve všech důsledcích své ne-dokonalosti a ne-schopnosti, se všemi klady a zápory, i chybami, jichž se v životě vědomě či nevědomě dopouští.

V českém literárním prostředí, jež se vydatně inspirovalo zahraničními vzory, jak

¹³⁹ Schulz 1999, str. 94.

¹⁴⁰ V Sabinových povídkách se „rejsováním“ myslí právě umění kresby.

¹⁴¹ Fischer 1966, str. 41.

¹⁴² Sabinova obliba postavy sirotka může být interpretována i autobiograficky.

¹⁴³ Schulz 1999, str. 89–98.

je patrné z mnohých překladů a „překradů“ v soudobých kulturních časopisech, ale i ze soukromých záznamů a výpisků jednotlivých spisovatelů, se romantický hrdina aklimatizoval v rámci možností, jež mu domácí ovzduší poskytovalo. Až na drobné náznaky se vůbec neujal typ proti bohu a světovému řádu revoltujícího titána, naopak dominuje hrdina poklidně filozofující, tápající spíše ve svém nitru a vláčený nepředvídatelným osudem.

Český romantický hrdina se pohybuje téměř výlučně na poli tří vzájemných relačních principů, tj. lásky, smrti a vlasti, přičemž mu nikdy není dáno dojít naplnění všech tužeb.¹⁴⁴ Partnerská láska a vlastenectví jsou natolik horoucí a rozumově neuchopitelné citové prožitky touhy po sounáležitosti a objevení (sebe sama), že snad pro ně ani nelze nalézt příhodnějšího vyjádření než poskytují právě výrazové prostředky subjektivity v romantismu. Entita smrti navíc vzbuzuje ono lákavé a zároveň děsivé tajemství definitivní neexistence, nikdy neokusitelného a vyprázdněného „nic!“, které se ozvěnou vrací Kreuzgangovi, ponocnému z Bonaventurových *Nočních viglií* (1804), když v noci nahlíží do márnice.¹⁴⁵

Valná většina Sabinových postav z předbřeznových próz nalézají společný osud v osobním neštěstí, po němž následuje vystřízlivění a rezignace. Jediným pevným bodem, o nějž se lze ale vždy opřít, zůstává idea vlasti, pro kterou nejsou žádné oběti ani boje marné. Hrdina si uvědomuje, že láska k vlasti je objektivnější, vyšší a hlavně trvalejší, než láska k ženě, což se projevuje zejména jeho častým prodléváním na místech evokujících slavnou českou minulost a pohlížením na krajinu (přírodní, kulturní i smíšenou) z vyvýšeného místa. Stálost a hloubka lásky k národu se upevňuje (právě na rozdíl od vztahu mileneckého!) s velkým časovým a místním odstupem: jestliže panoramatické přehlédnutí krajiny poskytuje kochajícímu se subjektu spíše estetické vjemy spojené s pocitem sounáležitosti, bohatosti, rozrůznění a velikosti, pak zážitek odcizení (v rámci časoprostoru) v něm zanechává opravdový dojem nenahraditelné nutnosti a nezbytné potřeby příslušnosti. Stav dočasné ztráty vlasti nejlépe naplňuje postava poutníka, méně často variovaná též jako postava cizince. Sabinův poutník se těší na návrat domů, cizina je pro něj zkouškou dospělosti, domov pak místem odpočinku a klidného setrvání (Jaroslav z novely *Poutník*). Vlast může být relativně neomezeným prostorem pro potěšení ze změny a nevyčerpatelným zdrojem poznávání – je

¹⁴⁴ Získá-li hrdina ženu svých snů, neztratí-li iluze o světě a společnosti a zároveň žije šťastně až do smrti, lze, domnívám se, řadit takovou prózu spíše k sentimentálnímu proudu české literatury.

¹⁴⁵ Zůstává s podivem, že monstrózně široká máchovská literatura se doposud nezabývala podobností této

v ní hledáno, pokud existuje (Bezejmenný z povídky *Hesperidky*), nebo je naopak hledána, pokud dosud není (slovanské kmeny z rukopisu *Čech*). Bolestná je její trvalá ztráta (nepřímo odchod Čechů po roce 1620 v *Mohyle*) nebo definitivní neexistence (skupina cikánů ze *Msty*, Ahasver z *Obrazů a květů snů*). Za vlast je hrdina ochoten položit vlastní život, když o ní bojuje (hetairisté z novely *Poutník*, slovanské kmeny z rukopisu *Čech*), nebo aby nezradil své přesvědčení (Ludmila z povídky *Mohyla*).

Konotace mezi relací milenecké lásky a smrti docházejí v romantismu příznačně nejširšího a nejvariabilnějšího uplatnění: v sebevraždě hledá východisko láska zklamaná (Mína z *Letní noci*) i láska nenaplněná (Emma z novely *Hesperidky*), pro nešťastně zemřelou milenku se umírá (Sigurd z povídky *Sigurd a Alfsola*) a pro živého milence se vstává z hrobu (Ida z povídky *Věrný milenec*). „Láska ani smrt v Čechách nerozpoutávají romantické šílenství, neinspirují k velkým gestům, ke vzpouře proti Bohu a řádu. Od lásky se jde přímou cestou ke hrobu.“¹⁴⁶

V následujících třech podkapitolách se budu zabývat triádou klíčových Sabinových postav, vystupujících v jeho osmnácti předběznových prozaických textech, jež nejvýrazněji ztělesňují a proklamují nastíněné okruhy emocionálních a relačních principů. Pokusila jsem se vybrat nejtypičtější zástupce jednotlivých sfér, jež představuji v kompletním kontextu prózy, v níž vystupují, a zároveň tyto charakteristické představitele doplnila komentovaným výčtem jejich existujících variant.

Postavy poutníků jsou u Sabiny moderně smýšlejícími nositeli národních idejí, mnohdy talentovanými nebo obdařenými schopností umělecky tvořit, konkrétně básnit nebo spisovat, čerpající přitom ze zkušeností z cest, avšak nikde není zmiňována jejich neomylnost či dokonalost. Naopak jejich výrazně kladný atribut oddaného a celou bytostí prostoupeného vlastenectví je relativizován naivitou, pasivitou, chybnými či unáhlenými skutky, sporným řešením osobních a intimních záležitostí, nebo přestupkem proti morálce a společenskému řádu. Sabinovi poutníci jsou bytostí plně neovládající svůj život, ať už promarněním nějaké zásadní šance, mylným rozhodnutím nebo neblahou souhrou okolností. Balancují na hranici života a smrti, přičemž ten svět, kterého by rádi dosáhli, pro nějž se rozhodli, jim neustále uniká. Jejich setkání s láskou a smrtí je míjením na křižovatce rozdílných cest bez možnosti

závěrečné Bonaventurovy scény s líčením strážce v *Máji*.

zvrátit osud, pohybují se v jiném čase – buď přicházejí příliš brzy, nebo (a to většinou) nadmíru pozdě.

Protipólem poutníků v jejich kolísání životem jsou postavy předurčené (společností nebo už z podstaty svého bytí) neklamně jistotě a tajemství smrti. Kromě takových, které si s ní vědomě nebo nevědomě zahrávají, se tu objevují bytosti vyvolené smrti asistovat (hrobník) nebo ji přímo způsobovat (kat). Jejich životní filozofie se nutně posunuje vzhledem k tabu, jež jsou na rozdíl od ostatních smrtelníků nuceni přestupovat, a děsivost konané práce se výstižně zrcadlí v jejich fyzickém zjevu, či oděvu. Zamyšlenou tichost, málomluvnost, nebo i neschopnost normálně, neafektivně komunikovat doprovází jako náhrada řeči mnohdy až zrudná gestika a mimika nebo strašidelná monumentalita jejich samotného zjevení.

Ač se snažím vyhýbat genderovým kritériím, nemohu přehlédnout a vynechat Sabinovy ženské postavy, jelikož vystupují (až na jedinou výjimku)¹⁴⁷ ve všech jeho předběznových prózách – a nejen proto, že jde o poměrně pestrou škálu hrdinek, ale také z toho důvodu, že by se jen stěží hledala bytost příhodnější pro ztělesnění naplno prožívaných citů, zvláště lásky a zoufalství. Sabinovy ženy nijak nevybočují z konvencí doby, v níž žijí, a pokud se vzbouří proti tragickému osudu nebo požadavkům společnosti (otcům, bratrům, veřejnému mínění), zákonitě ztrácejí ideály a svůj boj prohrávají. Po překonání jednoho řádu (společnosti), narážejí na druhý (osud), jemuž vyčerpány podléhají. Z nejistoty života, jímž oddaně i vzdorovitě putují jako objekty, tak pro ně vede jediná cesta – jistota smrti, která je mnohdy vykoupením z role, již nechtějí hrát, která jim byla vnucena, nebo do níž byly vmanipulovány. Ochotně i nedobrovolně přijímají úlohu oběti a v rozhodující chvíli volí spíše odříkání, na něž si stěžuje hrobník Smutný: „Jestliť to přirozená slabost pohlaví ženského, že spíše k odřeknutí se obrátí, nežliby se snažily dosáhnouti, a to jen proto, aby se z navyklého pokoje a přiosobené domácnosti nevytrhly.“¹⁴⁸ V pozdější novele *Otec a dcera* Sabina poukazuje na nadlidskou sílu potřebnou k provedení takového sebeopírajícího aktu: „Odřeknutí se! – pěkné to slovo! významné a mnoho, velmi mnoho v sobě skrývajících! Jen kdyby vždy možná bylo toho se odříci, co se do srdce zakotvilo a kořeny své všim životem

¹⁴⁶ Vaněk 2009, str. 13.

¹⁴⁷ *Obrazy a květy snů* (1835).

¹⁴⁸ *Květy* 27/1837, str. 209.

rozkládá! Kdyby člověk tak lehounce svlíknouti mohl cit jako nějaký oděv, a kdyby člověk lásku v sobě udusiti mohl, když nemá naděje, že bude vyslyšen; jak šťastný, jak spokojený byl by často! – – Ale tak – co platno tobě? kdybys všemožně se vynasnažoval, dobytí vítězství nad vlastním pocitem, kdybys veškeré umění své, vědění a smysly pouze k udušení rozčileného plamenu své náruživosti používal? Červ vězí hluboko v srdci, tuť se jen s obtíží a zdoluhavě léčení podaří! – A kdybys i konečně zvítězil, kdyby rozum tvůj přemohl city – – pak teprv – co z toho máš? Vítězství rozumu zaplatil jsi zničením všeho žádoucího blaha, a nový život možno ti jen vystavěti na zříceninách svého rozervaného srdce.¹⁴⁹

Pokorné sebezapírání ženy se vůbec stalo módním trendem a požadavkem základního životního postoje (podobně jako předtím Wertherova *Krankheit zum Tode*) v okamžiku, kdy roku 1809 vydal J. W. Goethe román *Spříznění volbou*. Přesto všechno nechává Sabina svoje hrdinky věřit v lásku a doufat do posledního okamžiku v nadějnější osud, jak je patrné třeba ze slov jeho Jaroslavy: „Svět je mrtev, pak-li ho láska neoživí; srdce je prázdné, pak-li ho láska nevyplní; život je pustý, pak-li ho láska neokráší!“¹⁵⁰

¹⁴⁹ Květy 9/1845, str. 34.

¹⁵⁰ Květy 16/1845, str. 61.

2.1. POUTNÍK – NEJISTOTA ŽIVOTA

*Vidět věci při chůzi znamená dotýkat se jich myšlenkami,
prolínat vjemy s meditací a vizemi.*

(Martin Procházka)

Novela *Poutník*, první Sabinova otištěná próza, vycházela v Květech roku 1835 na sedmnáct pokračování, knižní podoby se doposud nedočkala. Příležitostné zmínky v pozdější odborné literatuře ji přiřkly (zřejmě s ohledem na prvotinu)¹⁵¹ status kompozičně nezvládnutého vyprávění, přesto mohu po důkladném prostudování celého textu tvrdit, že ambiciózní projekt novely, zahrnující v sobě bohatý repertoár romantických postav, poutavě vykreslený prostor krajín přírodních i kulturních a široce pojatý, paralelně rozvedený motiv vlastenectví, se formálně nijak zvlášť neodlišuje od ostatních větších Sabinových próz, naopak lze zdánlivě nedostatky (např. složité vztahy postav, rozrůzněnost času a prostoru) výslovně považovat za pozitiva. Čtenářovo napětí je vskutku udrženo až do poslední strany, kde se teprve vysvětluje pravá identita hlavních postav.

Novela je rozdělená do šesti nestejně dlouhých kapitol, které se dále člení na menší úseky, nebo je odlišuje značený přechod do jiného žánru (např. číslování dopisů). Jednotlivé kapitoly jsou uváděny rozličnými motty, podtrhujícími náladu či vyznění právě vyprávěného. Sabina cituje kromě prvního vždy podle originálu z němčiny, italštiny i polštiny z díla I. Kozlova,¹⁵² J. W. Goetha,¹⁵³ Dantova, J. Korsaka,¹⁵⁴ F. Schillera a z Rukopisu královédvorského. Do chronologického vyprávění vstupují drobné retrospektivy, ozřejmující předcházející nebo paralelní dění (nejčastěji v podobě listů a dopisů) a dialogické pasáže, zrychlující děj a zvyšující napětí, nebo naopak pasáže reflexivního, exklamativního či kritického obsahu, zadržující zápletku. S pátou kapitolou se však dosud střízlivá lineární kompozice tříští a mohutnou retrospekci přechází k novým událostem v jiném čase a místě, s dosud neznámými vztahy a postavami, jež je třeba vyprávět, aby se mnohé vysvětlilo uvnitř

¹⁵¹ Zřejmě z podobných důvodů si ani v jednom ze sedmnácti pokračování nezasloužila první stranu čísla.

¹⁵² Ivan Ivanovič Kozlov (1779–1840), ruský romantický básník a překladatel.

¹⁵³ Citát pochází z Goethovy básně *Zueignung* (1784).

¹⁵⁴ Julian Korsak (1806–1855), polský básník.

i vně příběhu, tedy nejen čtenáři, ale i zúčastněným postavám. Tuto eliptickou kompozici otvírá a poslední kapitolou i uzavírá dopisová forma, která rámuje retrospekci, čerpanou interpretací cizích deníkových záznamů. Do prozaického textu jsou vloženy tři básnické texty: Jeníkova ironická improvizace, Bertina teskně milostná píseň a sborové zpěvy námořníků. Přestože v novele vystupují postavy, jež by vzhledem ke své národnosti měly hovořit různými jazyky, autor však tuto komunikační bariéru nezohledňuje. Všechny postavy tedy mezi sebou rozmlouvají jazykem modelového čtenáře (Čecha) a ten musí přistoupit na literární hru fikce, že český vlastenec rozumí jak řecky, tak italsky, přičemž tyto relace fungují i obráceně a navzájem. Pouze v jedné scéně, kdy je Jaroslav přítomen poradě italských hetairistů, se jako personální vypravěč letmo zmiňuje o okamžiku, kdy hrabě vysvětluje „v nesrozumitelném mi jazyku“¹⁵⁵ ostatním členům spolku obsah listin, o nichž už ze své vypravěčské pozice nemůže nic vědět.

Aluzivní, intertextový a vůbec kulturní rozsah povídky, motta nevyjímaje, je velmi nápadný. Lze se sice domnívat, že Sabina zamýšlel novelu nejen jako zábavnou, ale dbal ještě na starší literární úzus uplatňovat vůči čtenáři zřetelný didaktický záměr, nicméně se tento esejistický přesah objevuje ve většině Sabinových beletristických prací a nepopíratelně svědčí o jeho hluboce fundovaných znalostech. Nenucenou formou vložil do popisů i vlastního vyprávění literární odkazy a jména spisovatelů, hudebníků a malířů starších i soudobých¹⁵⁶ a podtrhl tak sepětí obrazu a zvuku v kompozici většiny jeho textů při modelaci prostoru i citového vnímání postav. Navíc využil tehdy výrazně aktuální, historicko-politické téma řecké války za nezávislost, s jejímiž reáliemi čtenáře podrobně seznamuje.

¹⁵⁵ Květy 17/1835, str. 166.

¹⁵⁶ malíři: Rembrandt van Rijn (1606–1669), nizozemský barokní malíř; Pieter Brueghel st. (1525–1569), nizozemský malíř; Claude Lorrain (1600–1682), francouzský klasicistní malíř, působící v Itálii; Nicolas Poussin (1594–1665), francouzský malíř / Giovanni Francesco Barbieri, tzv. il Guercino (1591–1666), italský malíř; Quido Reni (1575–1642), italský barokní malíř

hudebníci: Francois Adrien Boieldieu (1775–1834), francouzský operní skladatel; Gaspere Spontini (1774–1851), italský hudební skladatel a dirigent; Luigi Cherubini (1760–1842), italsko-francouzský hudební skladatel

literáři: Walter Scott (1771–1832), skotský romantický básník a romanopisec; Goerge Gordon Noel Byron (1788–1824), anglický romantický básník; Publius Vergilius Maro (70 před K.–19 po K.), římský básník Augustovy doby; Victor Hugo (1802–1885), francouzský romantický básník, prozaik a dramatik; Adam Mickiewicz (1798–1855), polský romantický spisovatel; Ernst Theodor Wilhelm Hoffmann (1776–1822), německý romantický spisovatel, hudební skladatel, dirigent a malíř; Johann Paul Friedrich Richter (1763–1825), německý humoristický spisovatel; Ludovico Ariosto (1474–1533), italský renesanční básník; Giacomo Casanova (1725–1798), italský kněz, spisovatel, diplomat a špion; Heinrich Clauren, vl. jménem Carl Gottlieb Samuel Heun (1771–1854), německý spisovatel; Laurence Sterne (1713–1768), britský preromantický romanopisec; Heinrich Heine (1797–1856), německý romantický básník a prozaik; Thomas Moore (1779–1859), anglický

Celá novela, byť to na prvni pohled není zřejmé, má jen jednoho vypravěče, který průběžně mění své tváře a postavení vůči příběhu, který vypráví. Ich formový vypravěč jménem Jaroslav vystupuje v prvním jádru elipsy jako vypravěč personální, je hlavním aktérem děje, interním fokalizátorem, nese tedy jasné znaky intradiegetického, autodiegetického vypravěče. V páté kapitole textu se však jeho funkce mění: jako pisatel čtyř dopisů, v nichž jiné postavě (Bertě) stručně sděluje a vysvětluje minulé události, se zmiňuje, že k poslednímu listu přiloží vše, co se od zainteresovaných postav dozvěděl, tedy to, co sám nevěděl.¹⁵⁷ Následující druhé jádro elipsy proto považuji za Jaroslavovu interpretaci přímo zmiňovaných zápisků¹⁵⁸ z poutníkovy památníku, v nichž vypravěč přechází z ich do er formy, aby rekapituloval částečně historicky podložené, částečně fiktivní výjevy z řecko-turecké války. Jeho počáteční status je extradiegetický a heterodiegetický, avšak čím víc se retrospektiva přibližuje k momentu, kdy bylo přerušeno vyprávění prvního jádra, tím víc vypravěč nabývá na intradiegetičnosti a autodiegetičnosti. V šesté a poslední kapitole, která se sestává pouze z textu dvou dopisů, které napsal Jaroslav svému pražskému příteli Jeníkovi, se vrací vypravěč v původní podobě (personální, ichformový, intradiegetický, autodiegetický).

Eliptická kompozice umožňuje nenásilně zdvojit a vzájemně zrcadlit motivy a postavy. Jakmile český čtenář pochopí podobnost vlasteneckého boje Řeků za samostatnost svého státu, získává v textu už tak silně exponovaný motiv vlastenectví překvapivý rozměr. Dvě jsou i hlavní postavy, dva poutníci (s ohledem na název novely tu příkladně vystupuje afinita s definicí romantismu jako jednoty v dualitě), kteří jsou v příběhu jako jediní přítomní od počátku až do konce, ačkoli toto lze tvrdit až se znalostí závěrečné pointy. Prvním je již zmiňovaný Jaroslav, český vlastenec a dobrodruh, který – pokud explicitně nejedná jako postava – zůstává v textu pasivně přítomen v podobě vypravěče (což platí zvláště pro pátou kapitolu). Druhým je tajemný cizinec, jehož Jaroslav (vypravěč) označuje obecným pojmenováním poutník. Čtenář se o něm postupně dozvídá, že je řecké národnosti a člen tajného spolku hetairistů, ovšem až do konce novely zůstává nejasné, jaké nese jméno, resp. která z postav řeckého odboje, vystupující v druhé části příběhu, s ním bude v závěru ztotožněna. Autor obratně umístil do textu značné množství mystifikujících motivů

romantický básník irského původu

¹⁵⁷ Na tomto základě ho ve druhé části příběhu opravdu nelze označovat za autorského vypravěče, jak se domnívá M. Charypar (viz Charypar 2010, str. 212).

charakterizujících poutníka, neustále naznačujících jeho podivnost, nedůvěryhodnost, tajemnost a zasmušilost, které dotíravě znejišťují hlavního hrdinu. Stíhání a zajetí poutníka jen utvrzuje čtenáře, že tato postava bude patřit do repertoáru zrádců a „škodičů“, na něž čeká spravedlivý trest, ale motivace je zcela jiná.

Falešnými stopami se dal svést i M. Charypar, který ve svém rozboru zaměnil totožnost hlavní postavy řeckého poutníka za postavu zrádce řeckých povstalců, čímž naprosto zvrátil smysl a vyznění novely. Rozsáhlou citací z úplného závěru, který epigonsky hodnotí jako „kompozičně nezvládnutý“, mylně vysvětluje poutníkovu zradu. Z textu ovšem vyplývá, že uváděná pasáž reaguje na činy a osudy naprosto jiné postavy, zrádného mnicha Quidona. M. Charypar navíc uvádí, že Jaroslav projíždí s poutníkem celým Balkánem, aby byl svědkem zmařeného povstání, tím si sám nejen odporuje při klasifikaci vypravěčů (viz zde poznámka 157), ale hlavně nedomýšlí vzniklé dějové anachronismy. Druhé jádro vyprávění časově předchází první, přičemž v závěru probíhají paralelně, dokud se osudy postav nespojí. Jaroslav se nemohl účastnit řecko-turecké války (zůstává pouze na území Itálie), protože teprve po prohrané bitvě a zradě hetairistů se poutník vydává do Čech, aby s pomocí Jaroslava dostihl a pomstil zrádce, za něhož ho Charypar považuje. Když poutník zrádce našel a probodnul, spáchal by tím absurdně sebevraždu – proto bych na tomto místě nehovořila o „kompozičně nezvládnutém vypravování“, ale spíše o pozorném čtení.¹⁵⁹

Model dvou poutníků není vystaven konfrontačně, naopak bych jej mohla označit jako komplementární – takové typické rysy, které nemůže nést jeden hrdina, reprezentuje druhý, jak je patrné např. z vypořádání se s atributem cizosti a zároveň vlastenectví. Jaroslav je český vlastenec, který se rád vrací z ciziny domů, do Čech, dojímá se při zamyšleném pohledu na český kraj a slzí nad kulturními památkami evokujícími slavnou českou minulost. Takovou postavu nemůže český čtenář ztotožňovat s rysy záhadného cizince, a proto je jimi opatřen řecký poutník, který – přenesením vyprávění na Balkánský a Apeninský poloostrov – může bez rušivých záměn plnit analogickou funkci zapáleného vlastence, bojujícího (doslova) za svůj národ. Status putujícího cizince mimo české země naopak nabývá Jaroslav: „Osamotnělý cizinec čekal jsem na budoucnost a nejistý osud.“¹⁶⁰

¹⁵⁸ Viz Květy 25/1835, str. 247.

¹⁵⁹ Srov. Charypar 2010, str. 199.

¹⁶⁰ Květy 14/1835, str. 138.

Dva poutníky vedou dvě totožné motivace, láska k vlasti a láska k ženě: obě jsou však marné. Jejich putování má funkci poslání, poslání sice splněného, ale nenaplněného cíle, jímž bylo nastolit spravedlnost. Původní cíl je ztracen a smysl pouti se proměňuje.¹⁶¹ Milenecká pouta jsou zpřetrhána nešťastnou smrtí jednoho z partnerů, řecký spolek vlastenců, bojujících za nezávislost, poražen, Jaroslav zbavený veškerých iluzí se vrací do Čech a je jen na čtenáři, aby přijal jeho rezignaci buď jako pointu, nebo jako výzvu.

2.1.1. Děj povídky *Poutník*.

Protagonista prózy Jaroslav se po pěti letech vrací do Prahy, je okouzlen krásou města, slzí dojetím nad slavnou minulostí českého národa a vzpomíná na svou dávnou lásku k Bertě. Přichází společně s průvodem poutníků, právě oslavujících církevní svátek sv. Jana Nepomuckého, provázen tajemným a mlčenlivým cizincem: „Širokým kloboukem, vysokou v ruce berlí a mnišským skoro oděvem znamenitě se lišil od venkovanů českých, podobaje se více poutníku středního, nežli našeho věku, jakýchžto jen ve W. Skottových románech nalézáme. (...) dohoniv mne, neustále následoval kroků mých. Blíže jsem si ho všimal, a hle, často jsem spatřil, že zamyšlen státi zůstal, a vpadlé oči jeho spočívaly na mně. Bylo mi, jako bych ho byl již někdy viděl, jakoby osud můj s ním nějak sloučen byl...“¹⁶² Jaroslav vejde do hostince,¹⁶³ kde sedí v živé diskuzi jeho čtyři dobří přátelé a bývalí spolužáci. Neosloví je, ale v koutě poslouchá jejich rozhovory o české literatuře a o právě probíhajících bojích mezi Turky a Řeky. Surov kritizuje úroveň české poezie a naivnost prstonárodního básnictví, Jeník se obává, že se cizinci budou brzy posmívat českým ohlasovým básním a sám improvizuje uštěpačnou píseň,¹⁶⁴ Václav se snaží jejich posudky zjemňovat, ale pohoršuje se nad nízkými honoráři spisovatelů, novinář Horek porovnává přepjatou romantiku

¹⁶¹ Srovnej Hrbata, Procházka 2005, str. 112-113.

¹⁶² Květy 10/1835, str. 94.

¹⁶³ Když Jaroslav přichází do hostince, slyší „poslední slova písňe z *Němé z Portici*: Juž čas, juž čas; / Smrt a vítězství očekává nás!“; což sice příkladně dokresluje téma vlasteneckého boje, ale autor se tu dopustil malého anachronismu, protože historická opera *La muette de Portici* francouzského skladatele Daniela Aubera byla zkomponována až roku 1828, tedy zhruba sedm let poté, kdy se příběh odehrává (Květy 10/1835, str. 95).

¹⁶⁴ „Běží potok po lučinách, / Potok čerstvý, nezkalený; / Prochází se tudy básník / V učenosti zabalený. / Potok v úvalu svém pje, / Přirozeně v běhu zvučí; / To se líbí básníkovi: / Chce tak zpívat a – zabučí!“ (Květy

s objektivním věkem klasicismu, až se hovor stočí ke vzpomínce na společného přítele Jaroslava, jež se jako mladý byronovský básník „romanticky“ zamiloval do Berty, sličné dívky vyššího stavu, její rodiče lásce nepřáli a dceru provdali za jistého barona do Uher. Jaroslav spolužáky osloví, všichni se radostně vítají, když do hostince vstoupí tajemný poutník a podá Jaroslavovi psaní od nešťastné Berty. Neprozradí svou totožnost, avšak nabádá ho, aby doručil několik listů Bertiným rodičům a poté se s ním tajně sešel v chrámu sv. Víta. Přátelé Jaroslava zrazují od nejistého počínání a radí, aby se vyhnul nedůvěryhodnému cizinci: „...ten chlap se mi zdá býti, jako hladový lidojed, obličej má jako medvěd, a oči se mu jiskří co dračí zoubky.“¹⁶⁵ I Jaroslav váhá: „Jakási hrůza pojala mne na blízkou tohoto muže, jenž přede mnou stál, co vysoká socha mnišská s jiskřícíma se očima.“¹⁶⁶, avšak pro nehasnoucí lásku k Bertě hned ráno listiny doručí. Od starého sluhy Petra se dozvídá, že nebohá Berta je provdána za ukrutného tyrana, barona L, který právě odejel z města.

Jaroslav jde na schůzku s poutníkem, kochá se Prahou a všímá si jejích obyvatel i venkovských návštěvníků, kriticky charakterizuje typy lidí (maloměšťáčky, vesnické pisáky, polovzdělance, pražské seladony a slečinky-husy), až vystoupí k chrámu. Zaposlouchán do zvuků varhan a odbíjení poledne se setká s cizincem, který proklíná barona L a zapřísahá Jaroslava, aby s ním ve svém vlastním zájmu opustil Prahu a pomohl mu barona dostihnout. Opět se setkávají v noci a za ukrutné bouře¹⁶⁷ vyjíždějí v krytém voze dejvickou branou k východu, ještě dvakrát Jaroslav váhá a ptá se, kam směřují, ale odpověď nedostane. „Vozka zapráskl a koně ujížděli, jakby se o zápas hnali s povětrím, a veliké krůpěje se sypaly hřmotně a hustě na plachty, a bleskové se křížili, a hromové se valili všemi světy, až země i nebesa chvěly se, a koně chvátali jako ve zboru divokých lovců.“¹⁶⁸ Jaroslav ve voze usne, zdá se mu symbolický sen o hvězdách, smyslu života, lásce a fantazii, až se probudí do pošmourného dne v neznámé krajině. Spolu s cizincem putují další dny a noci až do Maďarska, k hradu, kde bydlí Berta s baronem L. U zadního vchodu do zahrady Jaroslav dojatě poslouchá, jak Berta

11/1835, str. 105).

¹⁶⁵ Květy 12/1835, str. 114.

¹⁶⁶ Květy 12/1835, str. 115.

¹⁶⁷ „Praha pode mnou co v černou roušku schovaná se nacházela. Vždy více a více se blýskalo, až posléze hromové rány nepřestávaly, a krajina v záři blesku jako v ohni planula. Divoce hučel potok jelením příkopem, a zříceniny starobylé Daliborky vzdychaly a šuměly, jakby duchové tamto zhlazených byli vyvstali z hrobů svých, a oblétovali zacházející hrobku svou“ (Květy 13/1835, str. 127).

při západu slunce hraje na harfu a zpívá truchlivou píseň o utonulé labuti a mrtvé dívce. Jakmile se setmí, vede ho poutník tajnou „temnou chodbou a ouzkými schody“ do hradu: „Až posud jsem tě doprovodil (...), brzo se rozloučíme, a jiné nás k cíli povedou dráhy. Ještě jedna, poslední cesta očekává nás, nemeškejme; pak sotva se více sejdeme.“¹⁶⁹ Oba vstoupí do ložnice, poutník začne barona škrtit s cílem vymámit z něj, kde je žena jménem Albína, a pak ho bodne dýkou, až se krev rozstříkne po stěnách, a uprchne.

Jaroslav se na přání vyděšené a nečekaně ovdovělé Berty vydává na dlouhou pouť až do Itálie, aby našel zmizelého poutníka, jenž je úředně stíhán pro baronovu vraždu. Přichází do malebné italské krajiny, podobající se hájům a lučinám Arkádie, kde spatří, jak „z hlubokého ouvozu na skvělé brúně se divoce hnál muž v selském oděvu, a ujížděl ku klášteru tak bystře, jakby letěl na peruti větrů. // Poznal jsem v jezdcí přestrojeného poutníka...“¹⁷⁰ Jaroslav je přijat klášterními mnichy k večeři a noclehu, samotný v cele poslouchá „kroky a řechtot klíčů i zámků“ v pustých chodbách, z okna pozoruje noční oblohu¹⁷¹ a čeká, až všichni v klášteře usnou, aby mohl navštívit poutníka, přespávajícího ve vedlejší cele. Zastihne ho v slzách¹⁷² a snaží se ho přesvědčit, že není jeho pronásledovatelem, ale chce se jen dozvědět pravdu, proč zavraždil Bertina manžela. Do kláštera zatím vniknout vojáci, aby poutníka zatkli. Ten proto rychle předá Jaroslavovi prsten se slovy, že jeden z mnichů mu důvěrně sdělí víc. Jakmile je poutník vojáky odveden, prohlíží si osamocený Jaroslav podivný prsten, svíce dohořívá, když do jeho kobky vejde mnich a žádá ho, aby přísahal, že udělá vše pro cizincovo osvobození. Jaroslav slíbí vykonat, co je v jeho silách, a mnich mu předá spisy, obsahující informace veledůležité pro řecký národ, jež je třeba urychleně předat určité osobě ve městě B. Jediné, co se od mnicha o poutníkovi dozví, „že jest rozený Řek, a zámorskou opustiv dědinu, protivníka i zrádce vlasti a osoby své pronásledoval“¹⁷³, mu postačí k tomu, aby se vydal na další pouť jako český vlastenec, nesoucí v záhradní osud řeckých vlastenců. Večer dorazí do města B a hledá hraběte L. Dva strážníci, jeden hluchoněmý a druhý neochotný, ho však k veliteli nechtějí vpustit. Nakonec je ale uveden do hodovní síně, kde

¹⁶⁸ Květy 14/1835, str. 136.

¹⁶⁹ Květy 14/1835, str. 138.

¹⁷⁰ Květy 15/1835, str. 146.

¹⁷¹ „Miriady hvězd na temněmodré obloze brilliantovou třpytilo se jasností, a žhoucí Syrius mezi nimi jžným dohořoval plamenem svým na obloze, a měsíc se vznášel nad horami co ohnivá koule, i stříbrná jeho záře v třesoucích lesknula se jezerách vzdálených“ (Květy 15/1835, str. 147).

¹⁷² „...slzy v oku mužském kouzelnou mají moc“ (Květy 15/1835, str. 147).

jsou shromážděni členové tajného spolku Hetairie, jehož cílem je osvobodit řeckou zemi z turecké nadvlády. Vůdci společenství, hraběti L, předá politické dokumenty i s prstenem, je za své hrdinství pasován na bratra hetairistu a nabude přesvědčení, že láska k vlasti je vyšší a vznešenější, než láska k ženě.

Jaroslav se snaží od hraběte L zjistit, proč poutník zabil barona L, ale ani hrabě nemá čas na vysvětlování, neboť je třeba se neprodleně připravit na vysvobození poutníka z vězení a zachránit ho tak před popravou. Spolek hetairistů je mezitím kýmsi (mnichem) prozrazen, vojsko obléhá dům a zatýká členy. Jaroslav rychle sedne a koně a prchá: „Spěchal jsem, neb zbouřeno bylo srdce mé, a zabořilo mne, an jsem pozoroval, jak vše, co nadobyčejné, veliké a nesprosté jest, dílem podlosti uvyklých obyčejů, dílem osoblivou vášnivostí, násilou a namáháním despotů i tvorů jejich udušeno býti má; a jakby občerstvený duch můj nové peruti své k vysokému pohyboval letu, provívala mne jen jedna myšlénka, jen jeden cit: žítí a umřítí pro člověčenstvo, pro vlast!“¹⁷⁴ Vrací se do kláštera s nadějí, že mu mnich prozradí o poutníkovi něco víc, co upokojí Bertu, a on se bude moci klidně vrátit do Čech. Zabrán do pozorování italské krajiny a hry jezerních delfínů spatří slepou řeckou ženu, kterou provází malý chlapec jménem Ervín. Zoufalá žena vezme syna do náručí a chce s ním skočit do jezera, dvojitě smrti však včas zabrání Jaroslav. Zachráněná žena se jmenuje Albína.

Poté píše Jaroslav Bertě čtyři dopisy, v nichž jí ujišťuje o své neutuchající lásce a vysvětluje jí, jak se teprve po setkání se slepou Albínou začínají vztahy vyjasňovat. Bertin manžel byl nejen původcem Albínina neštěstí, ale jeho svědomí zatížila daleko větší vina, již poutník spravedlivě pomstil vraždou. Poutníkův krvavý soud a činy hetairistů však byly prozrazeny zrádcem, italským mnichem jménem Quido, který byl ve spojení s řeckými i italskými tajnými spolky. Jaroslav se ubytuje na italské vinici a tam s Albínou a Ervínem očekává, bude-li možno vysvobodit vězněného poutníka, protože on je manželem Albíny a otcem Ervína. Dva dny před popravou je Jaroslav vpuštěn do poutníkovy cely, aby se s ním rozloučil, rozmlouvají spolu až do večera a Jaroslav od něj obdrží památník se zápisky o řecko-tureckých bojích. Když vychází z města, strhne se pokřik a Jaroslav vidí, jak hetairisté prchají pryč s osvobozeným poutníkem.

¹⁷³ Květy 16/1835, str. 158.

Pomocí deníkových zápisků, poutníkovy a Albinina ústního vyprávění Jaroslav rekonstruuje předchozí události z bojů na Balkánském poloostrově a přikládá je k dopisu pro Bertu:

K horlivým stoupcům Anthima Gazise¹⁷⁵ a Alexandera Ypsilanta¹⁷⁶ patří mj. řecký hetairista Michalo, který vede skupinu dvaceti vlasteneckých bojovníků albánskými horami, aby ve městě jménem Vostizza zasedali k poradě s dalšími skupinami. V noci po rokování se v horách setkají s dalšími vůdci a jejich sbory – s Ordessim a Kotronim:¹⁷⁷ „Známi i neznámi v pluku se co synové jedné vlasti, pro jejížto ochránění a vysvobození z cizího jarma život i jmění své obětovati se snažili.“¹⁷⁸ aby jim sdělili, co se bude dít dál. Michalo, bratr Albíny, ujistuje Ordessiho, jejího manžela, že sestru odvedl i s Ervínem z Vostizy do bezpečí a svěřil ji do ochrany šlechtného spojence, italského mnicha Qiuda. Kotroni se k překvapení svých přátel a spolubojovníků odtrhne, aby navštívil Albínu: „Citem vášnivě lásky se přiblížil k ní, vztekem rozkacený se od ní rozloučil.“¹⁷⁹ Odmítnutý Kotroni zuří, že Ordessi ze znepráteleného rodu získal ženu, po níž sám toužil, a spojí se s mnichem Quidem, aby se společně pomstili: „Žádná mně nechce svítiti hvězda, já sám si rozpálím plamen, že bude hořeti v dějepisech nevděčného národu, že se protivníci moji pochovají v bouři divokosti jeho.“¹⁸⁰ Mezitím pluky hetairistů sestupují z makedonské hory Athos. Zradou Kotroniho jsou přepadeni tureckými vojsky, a svedou krvavou noční bitvu,¹⁸¹ v níž je Michalo zabit a Ordessi vážně zraněn. Na jihu sice Řekové vítězí, avšak 19. června 1821 jsou krutě poraženi v bitvě dragašarské a v Cařihradě probíhá nemilosrdné vraždění řeckých křesťanů.¹⁸² Ordessi pláče a přísahá pomstu: „To vše jeden mohl učiniti člověk? (...)

¹⁷⁴ Květy 23/1835, str. 226.

¹⁷⁵ Anthimos Gazis (1758–1828), hrdina řecké války za nezávislost.

¹⁷⁶ Alexander Ypsilantis (1792–1828), vůdce tajné organizace, která koordinovala začátek řecké války za nezávislost proti Osmanské říši.

¹⁷⁷ V časopiseckém (a jediném) vydání kolísá podoba jména Kotroni: zpočátku se píše Cotroni a Koltroni, později se ustaluje na Kotroni, a proto ji plně přebírám.

¹⁷⁸ Květy 26/1835, str. 258.

¹⁷⁹ Květy 27/1835, str. 267.

¹⁸⁰ Květy 27/1835, str. 267.

¹⁸¹ „Žádný vůdce neřídil potýkajících se, žádné světlo přítele od nepřítele nelíšilo. Tu dýka Ordessimu zajela v šat, ačkoliv mu neškodila. Chopil se protivníka; turban na hlavě prozradil Turka. Tu z druhé strany silná mečem rána šavli z ruky vyhodila mu, a on levou po boku svém sáhl, kde dýku schovanou měl, an pravou rukou zatím pevně nepřítele za chřtán chytil. I jal dýku svou, a raněn jsa v bok, rázně dýku vrazil v usta protivníku, že mu ostří týlem vylezlo. A chrapotem umírajícího Turka proud krve vystříkl na obličej Ordessiho, který též umdlen bojem a ranami, na padlého zklusnul, a jakby se v smrti smířiti chtěli, líce na líci leželi oba ve mdlobách na krvi polité zemi“ (Květy 28/1835, str. 274–275).

¹⁸² „S obnaženými dýkami prolétali nelidštití dervišové v roztrhaném oděvu ulice cařihradské. Kde se vyskytnul

bezbožnost jedinkého zlosyna mohla býti příčinou takového krve a slzí prolítí? – Ne! – důvěra má v člověčenstvo pochovaná leží v ranách zavražděných nevinátek! O Kotroni! Nikoli svůj národ jenom, nýbrž celé jsi zradil člověčenstvo! a mně, mně co jsi učinil, to ukrutná jen umyje pomsta.“¹⁸³ Spěchá za Albínou, ale tu už lstivě odvedl mnich Quido, aby ji předhodil Kontronimu, a tak se Ordessi, zraněn z dalších bitev a dozvěděl se o nových Kotroniho nešlechtných skutcích, přestojí za poutníka a vydá se hledat svoji manželku a pomstít zrádce vlasti. Kotroni mezitím Albíně sdělí, že Michalo i Ordessi jsou mrtví a před tureckými vojsky je třeba prchnout na sever Itálie. I poutník Ordessi pluje do Itálie; na lodi hovoří s námořníkem o vlastenectví: zatímco italskému plavci je vlastní moře a zemřel by, kdyby je musel opustit, Řek truchlí nad vlastizradou: „Dlouho jsem doufal, krásně jsem snil; když však jsem spatřil zhubenou vlast, když jsem zočil, kterak nevěrný syn zradil matku, když přítel můj zrádcem vlasti a nejblažších citů přátelství i lásky se stal, když nešlechtnost téhož přítele zavedla i odvedla ženu mou: tu přeplněno bylo srdce mé, tu mne bouřlivé hnaly city z dědiny drahé, v dalekou cizinu za ní a za ním, jenž zrušil vlast, srdce, čest i jméno mé. Kletba má ho bude následovati, kamkoli se vrhne; probudí ho ze snu, z náručí její ho vytrhne, klesne s ním v temný hrob, a tam doprovodí ho k soudu vznešenému, kde bolestiplné srdce mé krvácejíc, vstříc mu vstoupí, a hlasem hromovým anjel soudu vykřikne: Tot' čin tvůj!“¹⁸⁴

Ordessi v Itálii vyhledá hraběte L, vůdce italských hetairistů, s nímž se později setká i Jaroslav, dostane od něj prsten, symbolizující členství v tajném spolku, a vydá se do kláštera za mnichem Quidem, o jehož spojenectví se zrádcem zatím nikdo neví, aby zjistil, kde je Kotroni a Albína. Mezitím Kotroni prchá s Albínou a Ervínem do bezpečí, v noci při bouři zabloudí v hustém lese a střetnou se s vojáky hraběte L, který na dopadení Kotroniho vypsal odměnu. Při přestřelce je Albína zasažena a Kotroni uprchne. Umírající Albíny se ujmou jeptišky a uzdraví ji, střelný prach ji však připraví o zrak. Slepou a zbědovanou Albínu vede Ervín k mnichu Quidovi, aby jim pomohl vrátit se do vlasti. Poblíž kláštera se Albína pokusí o sebevraždu, ale před skokem do jezera ji zachrání Jaroslav. V čase, kdy se Albína

křesťan, tam padl, a krev nešťastných valila se proudem z domů Hellenistův. Turci přitáhli děla, a rozbíjeli domy, kam se nešťastní zavřeli a ukryli. Ni šedivý stařec, ni nemocný na loži neušel meči ukrutníků. Lebky a mozek nevinných dětí zde onde po zdích se valily, a Emír Effendi sám svou rukou utíkajícího mladíka z vysokého shodil domu, na bodáky pluku svého, v dole napřažené“ (Květy 28/1835, str. 275).

¹⁸³ Květy 28/1835, str. 276.

¹⁸⁴ Květy 30/1835, str. 299. Autorka této diplomové práce je přesvědčena, že kdyby povídku *Poutník* četli literární historikové Kazbundou počínaje a Ravikem konče, byla by tato citace uváděna ve zcela jiném kontextu.

zotavovala u jeptišek, došel poutník (Ordessi) do Čech, tam vyhledal Jaroslava, vrátil se s ním do Uher, kde zavraždil barona L, tedy zrádce Kotroniho.

Následně píše Jaroslav příteli Jeníkovi do Prahy dva dopisy, v nichž mu sděluje, jak celý příběh jeho putování skončil. Sobectvím Kotroniho byl zrazen řecký národ; sobectvím mnicha Quida, který si za lživé zásluhy vydobyl veřejnou chválu a post představeného, byli prozrazeni a poraženi hetairisté. Navíc však „mezi pobratřenými Hetairisty ona jednota nepanovala, která k dosažení vznešeného cíle nevyhnutelně potřebna jest“. Ostatní „sami neuměli mysliti, a mluvili jen, co jiní předříkávali.“¹⁸⁵ Quido zradil i z vězení osvobozeného Ordessiho: „Právě vstupoval Ordessi v loď, do Řecka připravenou, an Quido v čele ozbrojených zvolal jméno jeho. Ještě jednou obrátil se Ordessi ke břehu, a pěti ranami od vojáků postřelen, v hlubině mořské se potopil. Veřejně se v zemi ohlásilo, že „prostopášník spravedlivému soudu neušel.“¹⁸⁶ Jaroslav se vydal se slepou vdovou Albínou a Ervínem do Uher k Bertě, aby si ženy byly sestrami a on konečně získal svou lásku. Nachází však Bertu mrtvou na lůžku. Veškerý majetek, který mu odkázala, věnuje Jaroslav Albíně a vrací se do Čech: „Ženou mne city z místa truchlivého ven do vlasti mé, kde krásný můj minulý sen v celé půvabnosti své mi kyne. Svět smyslný jsem zkusil, nadsmyslný očekává mne (...)“.¹⁸⁷

2.1.2. Sabinovi poutníci.

Putování Jaroslava i Ordessiho nese prvky odysseovského¹⁸⁸ hledání a stále odkládané možnosti dosažení. Romantický chronotop pouti zasahuje jejich charakteru: poutník, stojící na konci své cesty, je už někým jiným, než byl ten, kdo se na cestu vydával. Ordessi se na svou pouť z rodné země (Řecka) vydává dobrovolně a z vlastní niterné potřeby (proměna v poutníka je dokonána i vizuálně příznačným převlečením se do mnišského oděvu a

¹⁸⁵ Květy 31/1835, str. 308.

¹⁸⁶ Květy 31/1835, str. 308.

¹⁸⁷ Květy 31/1835, str. 308.

¹⁸⁸ Michal Charypar označuje poutníka jako ahasverovského (viz Charypar 2010, str. 199). Domnívám se ale, že ahasverovské putování je charakterizováno především bezcílností, čemuž postava Ordessiho, jednající vždy podle přesného plánu, neodpovídá.

klobouku s atributem berly), aby se pomstil zrádci Kotronimu, který se pokusil svést a unést jeho milenkou a usiloval o zradu soukmenovců, čímž vědomě zaprodal rodnou zemi. Pronásleduje ho do Uher a odtud se vydává do Čech, kde vyhledává Jaroslava, aby mu jako bývalý milenec Berty, nyní Kotroniho manželky, pomohl k dokonání zamýšlené pomsty – vraždy. Ordessiho plán je přesně propracovaný, přesto se s ním, ani s ostatními souvislostmi a okolnostmi Jaroslavovi nespějí a vyláká ho k dlouhé cestě jen za pomoci naléhavé žádosti o pomoc a trochy citového vydírání. Třebaže svou pomstu dokoná a ačkoli je nakonec zachráněn svými druhy před popravou, přece vyznívá jeho snažení do prázdna: mocenská politika vyzdvihla zrádce a vlastence-hrdiny očernila jako vzbouřence a prostopášníky. Ordessi umírá, zastřelen při návratu do vlasti. Jeho poutí za pomstou tak naprosto ztrácí smysl.

Jaroslavova motivace je daleko zastřenější. Přátelé ho charakterizují jako romantického básníka, který se v rozrušení ze ztráty milenkou toulá po světě, dojde za milovanou Bertou až do Uher, ale na jejím i svém neštěstí nedokáže nic změnit. Po návratu do Prahy je osloven cizincem (Ordessim), aby mu pro dobro Berty pomáhal. Jaroslav se zcela podvolí a během následujícího dobrodružství poslušně plní veškeré úkoly, k nimž je ve jménu rytířské lásky k ženě a k vlasti využíván. Stává se tak objektem bez vlastní vůle, paradoxně je v postavení personálního vypravěče a hlavního hrdiny příběhu určován a směřován postavami vedlejšími. S každým splněným úkolem už se zdá, že jeho nepochopitelný výlet bude u konce, avšak okolnosti mu stále vnucují nové a bezodkladné posláním. Na přání Ordessiho se stává poslíčkem i spolupachatelem vraždy, na naléhání Berty cestuje až do Itálie a hledá Ordessiho, na žádost mnicha Quida převáží důležité státní dokumenty hetairistům a než se naděje, pasuje ho hrabě L na člena tajného spolku a hned ho seznamuje s úkoly, jež je třeba neprodleně vyplnit, na přání Albíny pak zůstává v Itálii a hledá způsob, jak osvobodit Ordessiho, až se konečně sám ze své vůle vrací k milované ženě, která už není vázaná manželským slibem Kotronimu – a nalézá ji mrtvou. Ani splněním všech nástrah a úkolů se poutníkovi nedostává kýžené odměny, ztrácí ještě víc, než ztrácel před začátkem putování – pozbyl-li prve lásky, pak na konci přichází o víru i naději. Znechucení ze zrady, lidské nenávisti a mocenské mašinérie ho dovádí k naprosté rezignaci a zřeknutí se „světa smyslného“.

Okrajově je v povídce *Večer na jeseni* (Květy 1838) zmíněno putování Jana, jenž se vydal do ciziny, aby nabyl nových zkušeností, a vrátiv se teprve žádal o přízeň milovanou dívku, kterou zanechal ve vlasti. Směr jeho pouti je opačný než u Jaroslava. Jan od ženy spíše utíká, aby ho horoucí city netrýznily, než Laura dospěje: „Láska mne vyhnala z otčiny do ciziny, bych co občan dosáhl cíle pevného a srdce mé s rozumem souzvučilo. Cíle jsem se dopídl, ne však ještě chvíle blažené.“¹⁸⁹ Navrátil se Jan je přítelem Bolemilem, Lauřiným bratrem, nemile překvapen, když se dozvídá, že Laura právě truchlí nad smrtí jiného. Mrtvým poutníkem je Podivín, jehož putování sice trvalo jen krátce, ale bylo o to tragičtější. Zamilovaný mladík nese dopis Lauře, aby jí vyjevil své city. Podcenil však svou tuberkulózu, v horečkách dává krev a omdlévaje pospíchá v noci přes les, aby co nejdříve dorazil do Prahy. Než se s dívkou mohl setkat, zemře. Podivínova pouť byla vsutku podivná, byla horečným i zimničným snem, vzrušeným, překotným a usilovným přáním překonat vzdálenost, jež ho dělila od jeho milované. Dosáhl sice svého cíle, dokázal do města s vypětím všech sil skutečně dojít, ale svůj účel už cesta nesplní, zpátky není návratu.

Protikladem k Jaroslavovi, jehož cílem je zakončit všechna putování kýženým návratem do vlasti, se ukazuje poutník, doslova „cestovník“ či „pocestník“, jemuž autorský (extradiegetický, heterodiegetický) vypravěč z kratičké črty s názvem *Letní noc* (Květy 1839)¹⁹⁰ ani nedopřál jméno – snad proto, aby tak podtrhnul jeho odcizení. Tento cestovník je jakousi ozvěnou poutníků, utíkajících z místa jejich osobní tragédie. Vrací se do Čech smířen se skutečností, že ho zradila jeho první láska, netouží po pomstě, jeho srdce nenaplnuje nenávisť, ani odplata, zároveň se ale neodevzdává trpně osudu. Volné putování světem mu nahrazuje všechny ostatní lidské city a vášně, nikde nenalézá, avšak ani nehledá domov: „...já nemám žádného domova. Od té doby, co rodiče moji zemřeli, odcizen jsa dědině své, neznám místa, anby s to bylo mne navždy k sobě poutati.“¹⁹¹ Gérard de Nerval chápe takové putování jako absenci zákona (jediným zákonem je princip přemístování), cesta pak představuje situaci, v níž věci přichází nahodile, mohou a nemusí nést další význam; zkušenost zůstává

¹⁸⁹ Květy 48/1838, str. 379.

¹⁹⁰ Próza je tak kratičká, že ani nebylo třeba vydávat ji na pokračování. V čísle 27 šestého ročníku Květů zabírá něco málo přes dvě stránky; to jí ale samozřejmě neubírá na významu.

¹⁹¹ Květy 27/1839, str. 209.

vždy neuzavřena, jelikož se vytváří ze dne na den.¹⁹²

Prozaické putování ve smyslu zaměstnání je souzeno vojákům: např. personální (autodiegetický) vypravěč, voják rakouské armády v bitvě proti Napoleonovi u Marenga, ze Sabinovy povídky *Vyznání* (Květy 1837), vzpomíná pro potěšení přátel na svá dobrodružství ve Švýcarsku a Itálii, všímá si mj. odlišné krajiny, je fascinován velehorami: „Zrozenci a obyvateli roviny nelze pochopiti blaženost života horského. Duch se tu svobodnějším, tělo mohutnějším cítí, a nesmrtelný Schiller právem dí: Na horách je volnost!“¹⁹³

Radost a nadšení z volného a svobodného pohybu, naplňování touhy po dálkách (v německé oblasti tzv. *Wanderlust*), jakési putování pro putování, charakterizuje Bezejmenného z novely *Hesperidky*, jehož cílem je hlavně putováním vidět, poznávat a poté vyprávět. Je tak vlastně modelovým zprostředkovatelem a interpretem, básníkem, který převádí viděné do psaného, resp. zvukového, který přiřazuje pocitům co nejpřesnější pojmenování, který tvoří nový svět. Pěšímu poutníku se tu naskýtají dva způsoby vnímání světa: odstup od percipovaného nabízející meditativní kontemplaci a silný prožitek prostorových kontrastů a vstup do percipovaného poskytující bezprostřední setkání a synestetický dotyk, detailní citový i rozumový zážitek.¹⁹⁴

Hned trojici poutníků uvádí Sabina na scénu v novele *Otec a dcera*, která vycházela v Květech roku 1845 na osmnáct pokračování a roku 1859 byla pro knižní vydání přepracována pod názvem – jménem hlavní hrdinky – *Jaroslava*. Všichni tři poutníci se pro určitý úsek příběhu stávají jeho vypravěči (intradiegetickými a autodiegetickými), přičemž je zastřešuje a celé vyprávění z pozice postavy tak rámcuje vypravěč heterodiegetický, který sice velmi okrajově, ale naprosto příhodně otevírá děj svým výletnickým putováním po kraji. Při něm náhodou potkává bývalého spolužáka, přítele Protivína a z jeho pohledu rekonstruuje celistvý příběh. Funkce i motivace poutníků je pokaždé jiná, společným jmenovatelem však stále zůstává nemožnost zvrátit neblahý vývoj svého osudu a dosáhnout zamýšleného cíle.

¹⁹² Hrbata 1999, str. 17.

¹⁹³ Květy 34/1837, str. 266.

¹⁹⁴ Srov. Hrbata, Procházka 2005, str. 102–104.

Poutníky, jež samotný akt poutě lidsky proměňuje, čeká na konci jejich cest jen beznadějná rezignace a samota, respektive smrt.

Vypravěč si hned na počátku všímá Protivínovy jinakosti: „Jindy pučel z jeho plné, jasné tváře bujarý život, i zdálo se, jakoby v duši jeho vždy jaro a vždy ráno svítalo. Byl jediný syn zámožných rodičů, matka jej milovala, otec na něj vše vynakládal, příbuzní se jím honosili a málo která dívka pohlédla naň bez účastenství. Nyní poukazovaly zhubeně tváře a oděv více než ošumělý na veliký převrat v okolnostech jeho. Ale což na tom? Snad sesílilo srdce jeho a duch se otužil; neboť oboje bývalo v jasnotě mělké, a zlí osudové učinili z povrchních lidí často myslící, ano mnohý pozbyl s povrchní uhlazeností také duševní nepatrnosti své.“¹⁹⁵ Protivínovi jsou v mladickém věku cesty do přírody a od vesnice k vesnici zábavou, prázdninovým vytržením ze studia. Na jedné se náhodou setkává s přítelkyní z dětství, s Jaroslavou, kterou pěstouni poslali k vychování na venkov, a okamžitě se do ní zamiluje, překvapen krásou, do níž dorostla. Než se ale stihne vyslovit, Jaroslava umírá pro lásku k Duportovi, a zdrcený Protivín, jemuž navíc zemřou rodiče, propadá rezignaci a trpně se vzdává radosti ze života: „Srdce mé je vysoptilé a mysl má prosta jasných myšlének! Od vezdejšího života nic více nežádám a neočekávám.“¹⁹⁶ Jeho putování se proměňuje v bezcílné bloudění „s očima k zemi sklopenýma svou cestou kráčeje.“¹⁹⁷

Druhým poutníkem je Semil, který se jako vášnivě zamilovaný mladík vydal do Paříže, aby tam zbohatl a po návratu do vlasti mohl hmotně zabezpečit Leu, s níž se těsně před odchodem tajně oženil. Nadšeně věřil, že putuje za štěstím, dokonce vstoupil k francouzskému vojsku a plul až do Alžírsku: „Jsi-li smuten, vejdi si do prostory – příroda tě uzdraví. Ochladlo-li srdce tvé třeba až k zmrtnění, planoucí zář sluneční opět tě roznítí, a červánky snad vyloudějí poslední ještě slzu z očí tvých. – Hoříš-li však zápalou zoufanlivým, pusť se do širého světa! V hluku jeho zapomeneš i na malicherné bolesti své, ježto v úzkém srdci tvém tak velkého místa zajímají, ale u veškerenstvu jen co nepatrné se jeví! – Do světa, ano – do širého světa!“¹⁹⁸ Do Čech se vrátil s velkým jměním, ale Lea, kterou mezitím rodina zavrhlá a vyhnala z domu, po porodu zemřela a její dcerky Jaroslavy se ujali cizí lidé. Semil Jaroslavu navštěvuje jako strýček, teprve později prozradí, že je její otec a zamýšlí odvést ji

¹⁹⁵ Květy 1/1845, str. 2.

¹⁹⁶ Květy 18/1845, str. 70.

¹⁹⁷ Květy 1/1845, str. 2.

do Vídně. Po dceřině smrti ztrácí důvod žít, prodlévá nad hroby a pak se vydává na bezcílnou pouť cizinou: „...sebral skrovný zbytek svého jmění a s holí v ruce opustil mlýn, rozloučiv se s příbuznými na dlouho. ...odešel, a ještě se nevrátil.“¹⁹⁹

Nejpropracovanější postavou novely je poutník-cizinec, zhruba třicetiletý Francouz Duport, jehož pouť do Čech je motivována pomstou. Duport jako vydržovaný mileneček postarší Brigity a jako pohledný muž vybraných způsobů má být nástrojem její odplaty Semilovi: jeho úkolem je svést Jaroslava, Semilovu jedinou dceru. Jakmile poprvé vstoupí do příběhu, stane se objektem vypravěčovy zlomyslnosti. Jeho pokusy o dvoření se slušné dívce jsou traktovány ironicky, navíc ho Jaroslava rázně vyprovodí. Postupně se však úhel pohledu na zprvu zápornou postavu mění, Duport svěruje svému deníku vroucí city, jež k Jaroslavě chová, a píše jí dopis, kde se jí pokouší vše vysvětlit a vyznat lásku. Souhrou okolností je zatčen, uvězněn a obviněn z vraždy, kterou nespáchal. Přestože je prokázána jeho nevina, umírá žalostně, jako opuštěný cizinec daleko od domova, v pološitém milostném blouznění o Jaroslavě a ve snech o mrtvé matce, jež si pro něj přichází: „Tam ležel on – na slámě. Cizinec, vzdálen od vlasti své, nepoznán, nemilován, zapomenut, beze všeho účastenství, nepolitován a neoplakáván od žádného – snil svůj věčný sen – v šatlavě neznámé vesnice! Mír se jevil na sesinalé tváři jeho; usta – jakoby v blahu poslední své myšlénky se usmívajíc tlela! – A jakáž byla tato poslední myšlénka jeho? Zpomněl na opuštěný domov – na lásku, jakouž ho matka objímala? či na Jaroslavu?“²⁰⁰ Scéna, v níž umírá poutník v cizí zemi, patří u Sabiny k těm nejpatetičtějším a nejsmutnějším – hrůze z absolutní opuštěnosti v okamžiku umírání, kdy se nelze opřít ani o své blízké, a dokonce ani o pocit spočinutí ve vlasti, se emocionální působivostí nevyrovná ani autorova makabrozní frenetika.

Výběrem námětu z českého dávnověku Sabina rozšířil svou skupinu poutníků o celý kolektiv, když napsal dvoudílný „obraz z pravěků slovanských“ s názvem *Čech* (rukopis 1844), v níž vystupuje slovanský kmen vyhnaný nepřáteli z oblasti, jíž původně obýval, a bojující o nalezení vlasti nové: „Nelze nám zde na poušti dlouho pobýti; dvoje sou cesty jenž nás očekávají; buď zpět se navratme a zbranou rukou vypuďme slotu nepřátelskou, buď pryč se

¹⁹⁸ Květy 3/1845, str. 10.

¹⁹⁹ Květy 18/1845, str. 70.

²⁰⁰ Květy 18/1845, str. 69.

ubeřme a novou sobě vydobme vlast.²⁰¹ Zlými a nemilosrdnými protivníky jsou tu v jinotaji samozřejmě Němci. Po mnohých zradách, osobních pomstách a krvavých bitvách se putující Slované, vedení udatným mladíkem jménem Čech, usazují na volném území: „Mezi pluky českými však panovalo veselí. Pochovavše mrtvé, velebily Čecha co vítěze a vudce, požívali blaha, jakéž jim nová poskytovala vlast, i díky vzdávali Bohum za udělení jim těch kraju, prosíce je spolu o věčný z dar země české.“²⁰²

Tragické chvíle před odchodem českých exulantů do ciziny po bitvě na Bílé hoře jsou scénérií pro drobnou noveletku *Mohyla* (Včela 1848), jež se později stala součástí Sabinova čtyřsvazkového románu *Na poušti* (1859-1863): „Otec a syn s přívrženci svými se vrátili z nešťastného boje – ne na dlouho – rodina Doubravských náležela mezi vypovězence.“²⁰³

Romantickou představu o volném putování po světě spojenou nadto s tesknou vzpomínkou na bájnou vlast, již nelze znovu nalézt, výstižně zastupovalo módní téma cikánství, zpracovávané hlavně v podobě tklivých lyrických básních a dobrodružných obrazech z minulosti. Sabina se jím inspiroval při psaní novely *Msta*, kterou sám prezentoval jako pověst, odehrávající se v 15. století a kterou vydal ve čtyřech pokračováních v časopise *Květy* (1840). Je jistě více než textologickou zajímavostí, že naprosto shodný text v upravené a zkrácené verzi (a se změněnými jmény některých hrdinů)²⁰⁴ byl otištěn pod názvem *Cikáni (Obraz historický z věku patnáctého)* v desátém ročníku *České včely* o tři roky později (č. 41/1843), ale podepsaný jménem Kristiána Jičínského, což byl umělecký pseudonym Karla Stefana.²⁰⁵ V dobrodružném vyprávění Sabina zdůraznil motiv kouzelné cikánské hudby (Vít je

²⁰¹ Příloha 2, str. 165.

²⁰² Příloha 2, str. 240.

²⁰³ Včela 32/1848, str. 124 (chybná paginace, v rámci ročníku je to ve skutečnosti strana 126).

²⁰⁴ Sabinův Jarina je u Stefana Jan, Sabinův Vít zase Liska, sudí měšťanosta; jména Věla a Borov Stefan ponechal.

²⁰⁵ Této nápadné shody jsem si všimla při výběru textů pro chystanou antologii *Mrtví tanečníci* (2010), do níž K. Stefan nakonec nebyl zařazen. Neměla jsem doposavad možnost se pravděpodobným plagiátorstvím podrobně zabývat, aniž by se mi podařilo v odborné literatuře zaznamenat, že by se nad tímto případem kdokoli pozastavil. Domnívám se, že autorem textu je skutečně Karel Sabina, jelikož ho sám zařadil do souborného knižního vydání svých *Povídek, pověstí, obrazů a novel* (svazek 1, 1845) – a to hned na první místo – a v 60. letech s tímto textem dále pracoval (vydáno pod názvem *Černý Vít*). O tom, zda Sabina věděl, či nevěděl o zkráceném vydání v *České včele* pod jiným jménem, lze zatím pouze spekulovat.

Karel Stefan se v českých literárních časopisech prezentoval jako překladatel cizích textů, roku 1845 mu však v *Květech* vyšla na pokračování pod vlastním jménem poměrně rozsáhlá novela s názvem *Hrádek*, zasazená do 17. století, v níž se také vystupují cikáni.

nejlepším houslistou v kraji, Věla hraje na cimbál) a převrátil všeobecně panující předsudek o častých krádežích v místech, kde se kočující cikánský kmen právě usadil, když za majetkuchtivého a podlého zlosyna vybral městského soudce, který pro vlastní podíl na uloupeném zlatě odsoudí k smrti upálením dva nevinné příslušníky cikánské tlupy, starého věštce Borova a krásnou dívku Vělu. Bezúhonné oběti jsou sice zachráněny odvážným Černým Vítem, když ostatní cikáni odvedou pozornost popravě přihlížejících senzacechtivců zapálením městečka Ch..., příběh však nekončí šťastně. Věla před zasnoubením s Vítem uteče za zhýralým Garinou, jenž byl vlastně původcem jejího odsouzení k smrti. Černý Vít se odtrhne od kočujících bratrů a bloudí světem sám, ještě víc se pohrouživ do svého zamklého samotářství. Stává se tak fakticky dvojnásobným poutníkem, rasovým i sociálním vyhoštěncem: „...vzal ale housle své pod paždí, a se soudruhy svými i s Borovem se rozloučiv, samotěn putoval od vesnice k vesnici, prováděje umění své.“²⁰⁶ Do poutavého příběhu Sabina zasadil krátkou esejistickou vložku o cikánské povaze: „Nikdy se nepotulovalo zemí českou více Cikánů, jako uprostřed patnáctého věku, kdež tyto divoké hordy po všech krajích rozptýleny se nacházely. Nestálý, dobrodružný život jejich, moc kouzlů a čar, kterouž jim za těch časů skoro každý připisoval, jakož i domnělý dar věštby, kterýmžto zvláště na sprostý lid působili – to vše bylo původem rozličných pověstí, jakož i rozličného o nich mezi lidem mínění. Mnozí se jich báli a nenáviděli je, jiní je často hledali a přívětivě vítali. Mnohý je zavrhoval, potají ale přece víru dával proroctví jejich. Mnohý na oko jim nakloněn, vyskoumati hleděl jazyk, povahy a tajnosti jejich, avšak marně. Ouřadům ale nepořádní a bezzákonní tito potulníci byli již tehdež předmětem stálého pozorování a stíhání, neboť vůbec bylo známo volné smešlení jejich stran přiosobení sobě cizí majetnosti – jejich přirozená ku krádeži náklonnost; a upálení a věšení cikánů, jakožto čarodějníků, loupežníků a zlodějů, bylo za těch časův obyčejné.“²⁰⁷

Sabina si do „tragické humoresky“ *Obrazy a květy snů* (Květy 1835), jíž se podrobně

²⁰⁶ Květy 15/1840, str. 117.

²⁰⁷ Květy 12/1840, str. 91; Srov. s citací ze stejné části textu, vydaného pod názvem *Cikáni* a podepsaném pseudonymem Kristián Jičínský, tedy Karel Stefan: „Okolo 15. století nacházely se cikánské hordy v Čechách nejčastěji. Obliba věčného toulání, jenž národ ten vřelostí naplňuje, dobrodružnost jeho objevení se, a způsobu života, kouzelná moc, jaká se jednotlivcům hordy připisuje, jakož i dar věštby, způsobil ty nejodpornější náhledy o těchto kočovnicích. Byli obáváni a nenáviděni, a předce byli naopak hledáni a předcházení. Opovrhovali nimi, a předce věřili věštbám jejich. Ouřadům byly tyto nepořádné bezuzdné tlupy od dávna předmětem pozorování a přísného střežení, neb známé byly jejich svobodné náhledy vzhledem na uzmutí cizího jmění, a nebylo vedle odpravení zlodějů a loupežníků, odsuzování čarodějnic a pálení kouzelníků ani konce“ (Česká včela 42/1843,

zabývám ve čtvrté kapitole této diplomové práce, vypůjčil snad v evropské literatuře nejnámějšího poutníka-vyvržence, bludného žida Ahasvera, jehož uvádí na scénu tímž velkolepým způsobem jako každého významného a úchvatného poutníka, tedy popisem jeho mimořádného zevnějšku: „Otevřely se dvěře, a stařec převysoké postavy kročil do jizby. Černý plášť kroje prastarožitného přikrýval dlouhé, slabé tělo, a mléko bílé vousy od brady až po kolena dosahovaly. Hluboko zapadlé oči blýskaly se, a v tváři, více kostlivci podobné nežli obličejí živému, zoufanlivost se jevila, bolest, trápení a neukojitelný hněv.“²⁰⁸ Ahasver přichází do Čech, protože je odsouzen k pozorování bídy a lidských žalů: „Odkud vzdechy toužícího člověčenstva vanou, tamo mne noční vítr táhne, aby se bolest a žalost moje v pohledu toho člověčenstva zmnožila.“²⁰⁹ Bludný žid je také jediným poutníkem, pro něhož neplatí společná kategorie ‚nejistoty života‘, jež zastřešuje osudy ostatních. Údělu Ahasvera odpovídá v totožném obsahu a významu ‚jistota života‘ – kde jiní tragicky umírají, musí on tragicky žít – jelikož putování mu není vykoupením, ale trestem, z něhož nelze vyváznout smrtí: „Století uplynula před okem mým, tisíciletí se ukrylo v minulosti hrob, a milliony lidí odešlo na věčné odpočinutí, já však ještě žiji, a putuji, a nepřekonanou nosím v sobě bolest, a nikdy, nikdy nezemru! – Protož bloudím pustým světem, a kdo se trápí, toho ukolébám v hrob; mne jenom neukolébá žádný!“²¹⁰ Ahasverovské putování je ale pro všechny Sabinovy hrdiny trestem bloudit, toužit a nikdy nedosáhnout cíle, byť se jeho krása a slast zdají být na dosah ruky.

str. 166).

²⁰⁸ Květy 35/1835, str. 345.

²⁰⁹ Květy 35/1835, str. 345.

²¹⁰ Květy 35/1835, str. 345.

2.2. HROBNÍK – JISTOTA SMRTI

Cválá vývod / Truchločerný / Z města ouzka / K chlumku smrtnu. //
Tísna žalná / Hořná píseň / Lidstva zvonců / Vžívá zhůru. //
Kolkol rudno / Pálá zážeh, / Podlé stromců, / Podlé země; //
Jen ve prostřed / Temna zborce / Svítí jasnem / Syn ze kříže.

(Jan Baptista Vladyka)

Novela *Hrobník* vycházela v jedenácti pokračováních v časopise *Květy* roku 1837 a ještě za Sabinova života se dočkala čtyř knižních vydání (poprvé už roku 1844, poté 1857, 1862 a 1874 – jako vydání poslední ruky). Dělí se na devět kapitol, které tentokrát nejsou uváděny motty, zato je do textu třetí části vložena teskná lyrická píseň Kláry s motivem hvězdy a temné noci. Chronologickou kompozici vyprávění podmiňuje využití koloběhu střídání ročních období jednak pro rychlejší časové posuny, jednak jako tradiční způsob zachycování proměn času, specifického zvláště pro líčení vesnického prostředí, v němž se příběh odehrává. Lineární vyprávění je přerušeno v osmé kapitole rozsáhlou retrospektivní vložkou, realizovanou pomocí dobově oblíbené techniky interpretace deníkových zápisků a dopisů hlavní postavy. Ta jednak nabízí rozuzlení zápletky, jednak vysvětluje dosud zastřené motivace jednajících postav. Omniscientní vypravěč vypravuje v *er* formě, stojí nad příběhem a po dobu celého textu se nemění, je tedy heterodiegetický a extradiegetický s nulovou fokalizací, v reflexivních pasážích nabývá statutu autorského hlasu. Takto výrazné distance vypravěče od příběhu Sabina v předchozích prozaických textech užil pouze v povídce *Žárlivec* (*Květy* 1837), všude jinde se setkáváme s různými podobami ich formových vypravěčů. Inscenované promluvy vystupujících postav přesně odpovídají novému, v Evropě již zavedenému žánru, který se Sabina pokusil infiltrovat do české literatury, anglickému gotickému románu a z něj vycházející francouzské frenetické próze, které do českého kulturního kontextu pronikaly již dříve, především prostřednictvím oblíbených děl německého spisovatele Christiana Heinricha Spiesse,²¹¹ ale i v trivializované podobě v „konzumním“ zpracování příběhů tzv. knížek lidového čtení. (Nádech panteistického prožívání smrti však

zůstává zachován i v té nejvulgárnější hrůze.)²¹²

Jak jsem už zmínila v úvodu, novela *Hrobník* se díky své popularitě stala i momentem sporu literárních historiků, jestli se skutečně jedná o Sabinovo dílo. Zdeněk Hrbata se domnívá, že „podobnost mezi Máchovými *Cikány* a Sabinovým *Hrobníkem* je patrná“²¹³ a že Sabina přejímá „Máchou zhotovený obraz českých luhů a hájů“ s hlavními prvky a časoprostorovou situací.²¹⁴ Na základě byronovských rysů hlavní postavy, motivů šílenství a pomsty, vrcholící zhářstvím komparuje Sabinova *Hrobníka* s románem *Han z Islandu* (Han d'Islande, 1823) od Victora Huga. Vlivy francouzské a německé romantické literatury jsou v *Hrobníku* skutečně nápadné, zvláště v porovnání se staršími Sabinovými prózami: neobvyklá je např. radikální proměna vypravěče nebo pouze náznakové dovysvětlování matných míst v příběhu, akcelerace vyprávění. Na druhou stranu je *Hrobník* prostoupen častými, typicky sabinovskými reflexemi, setkáme se tu i s autorovou oblíbenou retrospektivní pasáží deníku a zápisků, v nichž hrdina vysvětluje motivace svého jednání dávno před svým zešílením. V této podobě vsutku zapadá mezi jiné Sabinovy hrdiny, Jaroslava, Ervína či Karla.

Výraznější postavu hrobníka bychom ve 30. a 40. letech v kontextu české beletrie asi hledali jen obtížně, takže je možné tvrdit, že Sabina měl široké pole působnosti pro instalaci nového typu hrdiny, kterého lze vzhledem k bezprostřednímu spojení se smrtí pojímat jako bližence postav katů z historických próz. Patrně pro svou exkluzivitu se ani v budoucnosti postava hrobníka nesetkávala u českých spisovatelů s větší popularitou (s výjimkou ovšem např. V. Hála). V romantických předbřeznových časech se pouze sedm let po Sabinovi, roku 1843, v České včele na pokračování objevila próza z pera zapomenutého Františka Humhala s názvem *Předvídaní hrobníkovy*, žánrově označená jako „nevelka“, kde vystupuje jako ústřední protagonista příběhu pomsty hrobník Myslev.

Gotický román vycházel z napínavého příběhu s děsivým tajemstvím, odehrávajícím se v hrůzyplném prostředí. Dramatické scény zasazené do zlověstného prostoru postupně odkrývají dávný zločin, jež má být pomstěn a který na sebe nabaluje další viny a zločiny, jež

²¹¹ Krejčí 1977, str. 169.

²¹² Fischer 1966, str. 77.

²¹³ Hrbata 1999, str. 65.

mohou, ale nemusí být vykoupeny. Tajemství se váže k hrůzyplnému, běžně nepřístupnému nebo jinak výjimečnému vnitřnímu prostoru, spojenému s tabu smrti a záhrobního života. Vnější svět bývá orientován vertikální perspektivou (v návaznosti na gotickou architekturu), sugerující pohledy shora dolů i pády do hlubin. Postavy jsou stylizovány schematicky, buď jsou zlými a nemorálními útočníky, nebo počestnými a poctivými oběťmi. V žánrovém podtypu, tzv. černém románu, pravidelně vystupují ustálené analogické dvojice a vzájemně se zastupující dvojníci; postavy se často převlékají, maskují se, záhadně mizí a opět se objevují, v krajním případě procitají ze zdánlivé smrti. Podtrhován je jejich nejistý a zatemnělý původ (sirotci, nalezcenci, falešní rodiče).²¹⁵ Dramatické rozvržení prostoru inklinuje k statické jevištní kulisnosti a vynucuje si cílené nasvícení, příroda se naopak z role dekorativní stafáže umí proměnit v organický živel, souznějící s hrdinovým nitrem. Posvátné a tabuizované prostory se proměňují na místa s tajemstvím, přitahující čtenáře hrůznými výjevy a šokujícího otevřeným přestupováním morálních tabu. Se snahami romantismu o smyslovou uměleckou syntézu v beletrii souvisí také zvýšený důraz na zrakovou a sluchovou stránku imaginace. Tendence k synestezii zde ale nemusí nutně vést k harmonii, nýbrž naopak může posilovat jazykovou teatralnost a transgresivitu slovních obrátů. Sloučením fantazijních a snových představ nabývá líčený fikční svět symbolické podoby, obvykle zrcadlící labyrint hrdinova nitra.²¹⁶

Victor Hugo v předmluvě k dramatu *Cromwell* (1827), která je všeobecně považována za první manifest francouzského romantismu, představuje svůj názor na tuto novou, moderní literaturu, jež má „líčit život pravdivě, takový, jaký skutečně je, tedy vedle krásného i šeredné, vedle vznešeného odporné, vedle ušlechtilého ničemné“.²¹⁷ S hrůzným i děsivě groteskním zobrazováním světa se tak s pomocí uměleckých forem frenetismu vytváří konfrontující náhled na lidské podvědomí. Literární frenetismus²¹⁸ vybírá z poměrně úzkého okruhu námětů a motivů, které opakuje v různých variacích (hrůzyplné prostory podzemních chodeb, kobek středověkých hradů, klášterů a vězení; téma pronásledování, zrady, násilí a

²¹⁴ Hrbata 1999, str. 67.

²¹⁵ Kupcová 2004, str. 219–222.

²¹⁶ Hrbata, Procházka 2005, str. 141.

²¹⁷ Krejčí 1977, str. 171.

²¹⁸ Francouzské slovo „frénétique“ znamená zuřivý. „Stoupenci klasicismu vyčítali všem zastáncům romantismu „zuřivost“, která se podle nich projevovala zobrazováním rozumu se vymykajícími utrpení, vražd a mučení v dramatech a románech“ (Hrbata, Procházka 2005, str. 159).

mučení).²¹⁹ Důraz je kladen na napínavý děj plný úkladů a zvrátů a na jemné vylíčení povah a vášní postav. V projevech temnoty, které zahrnují široké spektrum iracionálna (přízraky se zhmotňují ve fikčním světě, stejně jako v nitru hrdiny), se mísí aspekty historické, psychologické i morální.²²⁰ Čtenářova fantazie je podněcována zvědavostí z nadpozemské hrůzy, jež je psychologicky účinnější než strach z přirozených objektů, i z odhalování vlastního podvědomí (vychází se z axiomu, že zlo je přítomno v každém člověku). „Zuřivý román“ čerpá z prapůvodní funkce umění vyvolávat děs a očišťovat skutečnost prostřednictvím strachu a soucitu: ten, kdo je vyděšen, se vrací sám k sobě, a balancuje mezi zážitkem hrůzy a pocitem úkrytu.²²¹

Novela *Hrobník* však není „pouze“ prvním a nejrozsáhlejším Sabinovým pokusem o využití frenetických motivů, v jeho ranějších prózách je lze objevit již mnohem dříve. Už v prvotině *Poutník* nalezneme množství tajemných a hrůzných obrazů či motivů (tajná chodba vedoucí do hradu, zavraždění Kotroniho s krví rozstříkující se po stěnách, napjatý pobyt v italském klášteře a jeho celách,²²² zrádný mnich Quido, sugestivní krvavá líčení řecko-tureckých bojů, při noční bouři v lese ztracená a postřelená hrdinka atd.). V *Hesperidkách* je Ervín mučen hlasy vlastního svědomí, v opilosti se domnívá, že se setkal s přízrakem, vyzvánění umíráčku a pohřební průvod ho obviňují z vraždy, o půlnoci prodlévá nad čerstvě navršeným hrobem a poté je svědkem Emminy zoufalé snahy hrob otevřít a naposledy spatřit milovaného muže. Nelze tedy tvrdit, že by novela *Hrobník* byla jediným a už vůbec ne posledním Sabinovým dílem, čerpající z atmosféry hrůzy a děsu. Příhodným příkladem mohou být krvavé, zákeřné a drastické výjevy v tetralogii *Obrazy ze XIV. a XV. věku* (viz podkapitola 2. 2. 2.), ale také třeba fascinující půlnoční věžeňská scéna z obrazu *Čech*, kde v okovech krvácející Miroslav zaslechne své jméno, s nasazením posledních sil vyhlédne z okna kobky a uvidí ženu, zamotanou do trní, visící nad propastí, kterou vlastní rukou ještě před svou porážkou sám svrhnul z hradeb, aniž by věřil, že je to jeho matka: „Pomstí se pomstí, zvolala ještě, ale již keř nemohl déle unést, počala pod ní sypati se skála chytala se prutu, skrvácela ruce své, ale marně – utrhl se sní trní – – měsíc se skryl za oblak černý,

²¹⁹ Hrbata, Procházka 2005, str. 159.

²²⁰ Schulz 1999, str. 106.

²²¹ Fischer 1966, str. 76–77.

²²² V *Poutníkovi* i v *Hrobníkovi* je s topoi klášteru zmíněn stejný, tajemnou bázlivost vyvolávající motiv: obrazy zemřelých mnichů.

pustá kolem panovala tma – jeden ztesk jen hruzný z hluboka zazněl. Miroslav klesl zpět ve vězení své.²²³ V podrobném líčení vězeňských prostor si Sabina zjevně libuje: „Prostranné to bylo sklepení hluboko pod zemí; že však dosti uchráněn ještě nebyl, na podlaze bylo hojnost vody, a ze stěn se jenom prýštilo. Zápach nezdravý ještě nesnesitelnější učinil stav věznu, jich bylo do sta. Nepřišel žádný, ani vysvoboditi je ani další osud jejich jím zvěstovati. Hlad a žízeň k ostatním nepříjemnostem se přidal. Byli tam však i mnozí, jenž raněny a však nevyléčení umřeli mezi ostatními, aniž je vynesti aniž jinak odstraniti možná bylo. – Zoufalost se mnohých zmocnila; jiní povážlivější, jinak pomejšleli.“²²⁴

Novelu *Hrobník* je v kontextu Sabinovy tvorby možné vnímat jako ryzí vyjádření frenetických tendencí, v jeho předběžných prózách integrálně přítomných, a nikoliv jen jako prózu děsivé prvky náhodně obsahující. Nelze se tedy pozastavovat nad faktem, že jako taková naplňuje normy svého žánru.

2.2.1. Děj novely *Hrobník*.

Obyvatelé vesničky K..., scházející se v neděli pod kaštany, v parném dni očekávají učitele, který jim předčítá z pražských novin. Šedivý rychtář, konšel a ponocný se pozastavují nad záhadou, že se každý rok v místním rybníku najde mrtvola. Slibují si, že s nástupem nového hraběte Vilíma, jehož otec Věnceslav byl za nevysvětlitelných okolností před šestnácti lety nalezen na břehu rybníka bez hlavy („Hadové a ještěrky otevřeným chřtánem v tělo jeho se zažirali, a krvavý potok kolem něho bařiniště začervenil.“),²²⁵ nastane změna a rybník bude brzy vypuštěn. Všimají si však i zádumčivé povahy mladého hraběte, stranícího se lidí a nalézajícího zálibu pouze v rozhovorech s místním hrobníkem: „Miluje pouze samotou, celý den čtením rozličných knih se baví, a žádný z nás honositi se nemůže, žeby s ním byl kdy promluvil; toliko hrobníku, podobajícímu se v jednání pánovi, někdy s ním hovořiti lze. Teprv po západu slunce hrabě Vilím procházkou vychází, a nikam jinam nežli na hřbitov, odkudž

²²³ Příloha 2, str. 231.

²²⁴ Příloha 2, str. 239.

²²⁵ Květy 18/1837, str. 138.

se málokdy před půlnocí vracívá.²²⁶ Ponocný se dušuje, že viděl hrobníka otvírat hrob čerstvě pohřbené jeptišky Anny, a podivuje se nad jeho letorou: „...věru nevím, co v tom člověku vězí. Chladně pozdravovává, chladně na pozdravení děkovává, na žádného nepromluví, a ptá-li se ho kdo na něco, co nejstručněji odpovídá.“²²⁷

Ovdovělý hrobník žije ve své chýši s krásnou a počestnou, patnáctiletou dcerou Klárou²²⁸, kterou hodlá zasvětit klášteru. Dívka se ale tajně zamilovala do hraběte Vilíma a snaží se otce přesvědčit, že musí zůstat, aby o něj ve stáří pečovala. Rozzlobený hrobník dceři zakazuje jakékoli styky s Vilímem a donutí ji přísahat na matčinu lebku: „Protož mi nyní, u lebky dávno zpráchnivělé matky své, svatou složíš přísahu, že s Vilímem nikdy, v žádné případnosti svého života ve spolek nevstoupíš, a kdyby i on tebe zamiloval, kdyby ti sliboval veškeré bohatství svoje, ba i za manželku tě pojmouti chtěl – nikdy se mu smyslnou láskou nepřiblížíš, nikdy jej za manžela nepojmeš! Přísahej! sice se dvojnásobná hanba na tebe uvalí, matku tvou v hrobě obtěžující; její stín bude tě pronásledovati, a kletba má ani v hrobě neustane! Přísahej!“²²⁹ Zdrčenou dívku se pak snaží povzbudit ukázkou pokladů, jež pro ni nashromáždil jako věno pro klášter, ale nešťastná Klára propadá hoři ze ztráty své první lásky a pláče na matčině hrobě: „Tu člověk člověka se straní, ku přírodě se utíkaje, a háje, kvítka i obloha bývají svědky citu jeho. Tu hledá zříceniny a hroby, a pustými krajinami zanáší se žal jeho; neb divoká krajina a zpráchnivělý život hrobů zničenému srdci se podobají, v jehožto hlubokosti se kryje svět, k věčnému toužení, boji a bolesti odsouzený.“²³⁰

Za děsivého doprovodu bouřky probíhá pohřeb zemřelé jeptišky Alžběty, při němž hrobník omdlí, padne do otevřeného hrobu, onemocní a zešílí. Klára se o otce pečlivě stará, ale i tak se hrobníkově šílenství s přicházející tmou vrací: „Den po dni lepšilo se zdraví jeho, a zdravé usudky prozrazovaly, že i rozum jeho opět se vrací; když ale nastala noc, tu pokaždé ve hrůznou šílenost upadl, kteroužto lékař za nezhojitelnou uznával.“²³¹ Vilím Kláru nabádá, aby po případné otcově smrti vstoupila do kláštera, nedovtipí se dívčiny náklonnosti a zůstává k ní chladný. Když se potmě vrací ze hřbitova na zámek, zabloudí a labirintem noci se nechtěně vrátí opět k hrobníkově chýši: „Obešel hřbitov a opět se na tom samém místě

²²⁶ Květy 18/1837, str. 139.

²²⁷ Květy 18/1837, str. 140.

²²⁸ Nomen omen – latinsky „clara“ znamená jasná, ale taky hlasitá, zvuková (viz Klářina hra na kytaru a zpěv).

²²⁹ Květy 19/1837, str. 149.

²³⁰ Květy 20/1837, str. 155.

nacházel, s kterého byl vyšel. Zima jím krásla. Chladná hustá mlha jej obklíčila, takže na krok před sebe neviděl. Byltě tak zmaten, že se sám zpamatovati nemohl, a hlava se mu tak těžkou zdála, žeby při každém kroku v chladnou mokrou trávu byl klesnul. Žádná hvězda nad ním nesvítla. Obloha černou chmurou celá potažena byla a klenula se nad zemí co temný příkrov nad mrtvolou v rakvi.²³² Jen díky šalebnému kouzlu prostoru, které se s nocí proměnilo v bludiště, se Vilím stává svědkem hrobníkovy transformace v šílence: „Hrobník na vše strany se ohlížel. Křečovitě zatknul ruce v prsa, a oušklebný, hrůzyplný výraz obličejů značil nejvyšší stupeň zoufalství. Zasmušilé oči divoce bloudily po světnici, vlasy mu stály zhůru; na stáhnutém čele krví naběhnuté žíly jako u největším zteku se jevily, čemu však ousměch ust d'ábelského rázu dodával.“²³³ Třese se strachy, když pozoruje, jak se hrobník s lampou vydává k čerstvému hrobu Alžběty a dobývá se do rakve, aby mrtvolu oloupil: „...vlastníma rukama víko rakve odlamoval, a dostihnuv mrtvolu Alžbětinu žalostivý pláč vésti počal. Po chvíli se utišiv sám s sebou mluvil; pak prsteny s prstů i zlatý řetěz s krku jí odňal. Uhodila druhá – opět hlasité hrobníkovo lkání se mísilo v žalující vání větrů pľlnočních, až překonaný hrobník u mrtvoly sklesnul.“²³⁴

S nastalou zimou se hrobníkovy záchvaty zmírní, naopak hrabě Vilím se z nastuzení roznemůže. Jeho stav se i přes Klářinu péči zhoršuje, až jeho nehybné a chladné tělo přivolaný lékař označí za mrtvé. Zatímco je Vilím pohřbíván, zažívá podivný transcendentální stav mdloby, kdy jeho duše vzlétá k nebesům a hned zas obtěžkána neznámou silou klesá: „Zdalo se mu, že se jako slabý světýlka kmit tu v oudolí, tu na skále, tu v širém lese octnul, a všudy bylo tak temno, tak tesklivo, až posléze divoký praskot a šumot Vilíma probudil.“²³⁵ Mladý hrabě nabude sluchu, nemůže však ovládat své tělo, a tak se stává nedobrovolným svědkem řečí všech osob, jež přicházejí a mluví nad jeho rakví (vesničané, ponocný, konšel, hrobník). Poté je rakev přenesena do rodinné hraběcí hrobky a uložena k práchnivějícím ostatkům jeho předků. Druhou noc přijde do hrobky Klára, plačíc objímá rakev a žaluje jí svou lásku, kterou Vilímovi zaživa nesměla prozradit. Ozve se mocný úder do železných dveří, Klára se ukryje a dovnitř vstoupí hrobník s lampou v ruce, aby oloupil

²³¹ Květy 21/1837, str. 163–164.

²³² Květy 21/1837, str. 164–165.

²³³ Květy 21/1837, str. 165.

²³⁴ Květy 21/1837, str. 165.

²³⁵ Květy 22/1837, str. 172.

mrtvolu. Vyrve přitlučené víko rakve, vloží Vilímovi do rukou lebku jeho otce a začne mu stahovat šperky. Největší prsten však pevně vězí v kůži, proto se pokusí prst odříznout ostrým nožem. Klára vykřikne. „Uleknutý hrobník obrátiv se mířil nožem k té straně, odkud zaslechl zvolání, až se mu ostří nad hlavou zablesklo. Tu však převrhnutá lampička spadla, a hrůzná tma nastala. U dveří hrobky se ozvaly hlasy ponocného a jiných sousedů; rakev hlučně praskati počala, a říznutím procitlý Vilím z ní povstával.“²³⁶

Po svém zmrtvýchvstání se Vilím promění, začne se radovat ze života a na zámku se stále konají plesy a slavnosti, zatímco se vesničané pokoušejí dostihnout a polapit šíleného hrobníka, přízračně se potulujícího zimní krajinou. Na jeho dopadení je dokonce vysána odměna dvacet tolarů. V noční tmě se vesnice zapadaná sněhem zdá mrtvou, jen na zamrzlé hladině rybníku se odráží světla ze zámku a v dálce bliká z hrobníkovy chýše lampička. Vesničané shromáždění v hospodě hovoří o hrobníkově případu, když tu do světnice vtrhne šílený hrobník v žalostném stavu, divoce se chechtá, zdánlivě nesmyslně blábolí a vyhrožuje: „Hahahaha! slyšte, strašliv je tygr, když se směje. Dlouho bloudiv lesem pustým opustil nyní brlohu svou. Dejte mu jísti – jísti chce tygr, by nasycen mohl se vrátit do brlohy své, do černého lesa. Jísti mu dejte, sice i vás zachvátí a zničí jako lunu svou! ... Nuže, nedáte-li tygru jísti, roztrhá skrýše vaše!“²³⁷ Mocným úderem rozpůlí stůl vedví a uteče dřív, než se na něj sousedé vrhnou. Mezitím zamilovaný Vilím navštíví Kláru a vyznává jí lásku. Dívka se zdráhá, ale pak mu prozradí, jakou na ní otec vymohl přísahu. Vilím dívku přemlouvá, že vynucená přísaha šílenci není platná, až Klára povolí a podlehne milencově přání. Tu je však málem zasáhne zavřeným oknem prohozený kyj: „Za oknem stál hrobník se strašlivým obličejem. Jednou rukou zhůru na lebku nad Klářiným lůžkem ukázav, druhou na srdce položiv.“²³⁸ Hrobník se pomstil všem – zapálil celou vesnici.

Ještě na jaře není po hrobníkovi ani stopy, i když jeho případ je úředně vyšetřován a šílenec stíhán. Vilím pročítá hrobníkův deník a dozvídá se krutou pravdu o křivdě společnosti na nešťastném individuu: „I na dávno zašlé nehody se přece jedna ještě myšlénka bolestně připíná: že nepravým jednáním a odporným osudem zbuzený nesouzvuk přirozenství i v nejvzdálenější budoucnosti ještě zaznívá a nikdy více navždy nezajde. Jako při každém, i

²³⁶ Květy 23/1837, str. 178–179.

²³⁷ Květy 24/1837, str. 186.

²³⁸ Květy 24/1837, str. 188.

nejnepatrnějším pohnutí daleké světy se zachvějí – ač neviditelně; jakož i dosti malý kamínek, v oceán hozený, dalekým mořem pohne – ač nepoznatně: tak i činy minulosti co neukojitelní duchové pronásledují věky i rodiny, vždy se opakující.“²³⁹ Na pražské univerzitě pilně studoval hoch, jehož spolužáci nazývali Smutný pro jeho tichost, vážnost, citlivost a uzavřenost. Student se tajně zamiloval do dívky, již v noci pozoroval v okně protějšího domu. Ona mu náklonnost oplácela, nerovné společenské postavení však znemožňovalo lásku naplnit. Tajemná Luisa byla sestrou hraběte Věnceslava, který románěk rázně překazil a veřejně studenta zahanbil. Uražený a zuřící Smutný chystá pomstu: v noci na ulici se ho pokusí Věnceslava vystrašit v masce smrti: „Zakuklenec pod svítilnou stoje a spatře hraběte se ohlízejícího, spustil plášť se sebe – a místo obličeje šklebila se umrčí hlava na uleknutého Věnceslava, a obnažená dýka skvěla se v pravici zakuklence.“²⁴⁰ Při Věnceslavově svatebním obřadu ho ve stejném přestrojení děsí ukryt za chrámovým pilířem: „ze hnusné nátvárky dvě planoucí oči na ženicha se upíraly“²⁴¹; vmísí se i na hostinu do tančícího davu maškar a vyzve k tanci Luisu. Milence schované v ústraní zastihne Věnceslav, Smutného zostudí před všemi svatebčany, sluhové ho odmaskují, bijí a prostí Pražané pronásledují ulicemi. Ponížený Smutný ještě téže noci pronikne do zahrady novomanželů, po lípě vyšplhá na pavlán, Věnceslava probodne a uprchne. Hrabě se však uzdraví a s manželkou i sestrou se přestěhuje na venkov, kde Luisa vstoupí do kláštera a přijme jméno Alžběta. Smutný se později nenadále objeví, proměněn časem: „...ne však více onen ohnivý jinoch, jehož tváře mladostí se skvívaly a oči v plamenu jinošském jiskřivaly. Bledá byla tvář, mdlé byly oči jeho. Zdaliž jen blížící-se stáří znamenalo obličej a čelo jeho zárytkami? Ovšem; ale více nežli čas působí žal a vášeň na podobu lidskou. A Smutný byl vášniv. Bolest jej hnala světem, a žal se neutišil v srdci jeho. On našel opět milenku svou, ona našla milence, ale zhrzeli se nad stavem svým.“²⁴²

Přijímá službu ve stejném klášteře jako nejsprostší pomocník doufaje, že bude Alžbětě na blízku, a napíše jí dopis, že spolu utečou do ciziny. Alžběta přivyklá kajícímu životu výzvu odmítne a vícekrát se neseťkají. Zdrčený a zrazený Smutný nastoupí na volné místo po zemřelém hrobníkovi vesnice K... a ožení se ze soucitu a lítosti s osiřelou Marinkou,

²³⁹ Květy 25/1837, str. 195–196.

²⁴⁰ Květy 26/1837, str. 203.

²⁴¹ Květy 26/1837, str. 203.

chudou hrobníkovou dcerou, která vypomáhá v klášteře. Když Marinka žádá Věnceslava o dovolení ke sňatku jeho poddaných, je vystavena potupnému výsměchu sloužících. Hraběti se však mladé děvče zalíbí a začne si ho předcházet dárky. Hrobník žárlí, „nicméně však nebyl s to, dotknouti se srdce outlého, pročež ji také nenapomínal; slabá žena měla se sama vyvinouti z tenat, ji ďábelsky obkličujících.“²⁴³ Marinka však Věnceslavovu naléhání podlehne a hrobník šílený vzteky si u rybníka počká na vracejícího se hraběte a zabije ho. Vraždu bratra vidí klášterním oknem pouze jeptiška Alžběta, ale hrůzný čin zachová v tajnosti. Marinka zemře po porodu dcery Kláry, již hrobník přijme za svou: „Veškerou láskou, které se srdce jeho ještě zmocniti mohlo, oddal se dítěti nevinnému, jakoby se opět napraviti snažil, co byl provinil na jejím otcí. Více a více tišila se vášnivost hrobníkova. Uznáváje, že toliko chudoba a marnomyslnost příčinou byly klesnutí choti jeho, předeval sobě, v tomto ohledu osud předejítí.“²⁴⁴ Začne vykrádat hroby bohatých, aby nashromáždil Kláře poklad, a vychovává ji v pokoře, vystaviv jí nad postel dvě lebky, o nichž děvče netuší, že patřily jejím rodičům.

Z hrobníkova deníku tedy Vilém pochopí, že Klára je jeho sestra a že jejich láska byla krvesmilná. Na počátku měsíce května, právě když dělníci vypouštějí rybník, tedy navštíví Vilím Kláru, chystající se vstoupit do kláštera, aby se s ní sourozenecky rozloučil. Družičky odvádí plačící dívku do kostela k zasvěcení, když je zastihnou dělníci a oznamují, že v rybníku našli utopeného hrobníka. Vilím nedokáže být přítomen obřadu, odjede do Prahy a do vesnice se už nikdy nevrátí. Klára během ceremoniálu přijímání zemře.²⁴⁵

2.2.2. Sabinovi poslové smrti.

Sabinovi se v novele podařilo ideálně skloubit několik principů, přičemž dostal téměř všem požadavkům a typickým atributům frenetické prózy. Za dějiště příběhu zvolil idylické údolí s českou vesničkou a jejími rázovitými obyvateli, jehož malebnost však ironizoval hrůzným

²⁴² Květy 26/1837, str. 205.

²⁴³ Květy 28/1837, str. 219.

²⁴⁴ Květy 28/1837, str. 220.

²⁴⁵ Stejná scéna, v níž dívka umírá pod závojem při skládání slibu, se objevuje v Zeyerově povídce *Tereza*

příběhem, jež do něj zasadil. Ostatně se sentimentálním pojmáním vesnice, tak charakteristickým pro množství českých předbřeznových spisovatelů i básníků, se u Saby nikde nesetkáváme – ve starší povídce *Hesperidky* se výslovně vyhraňuje proti arkadickému pojetí venkova a „volně, svobodně“ vychovávanou hrdinku nechává mravně klesnout; v pozdější novele *Vesničané* realisticky zachycuje reálné vztahy závidi a nenávisti, vycházející hlavně z majetkových poměrů.

Iluzi jeviště v *Hrobníkovi* naplňuje sestavení a rozmístění prostorových dominant příběhu. Centrum setkání uvnitř vesnice představuje jednak idylický prostor sousedských sedánek „ve stínu stromů kaštanových“ (prostor okolo stromu podobně otevírá příběh v povídce *Msta*), jednak hostinec (Sabinovo nejfrekventovanější veřejné místo), přičemž vesnické chalupy jako ostrůvek všednosti obepíná prostor přesycený tajemstvím, o němž se mezi sousedy šeptá. Idyle je vůbec blízká idea komunikativnosti, pospolitého sdružování a přátelských besed či diskuzí, ostře kontrastující s distancí romantického hrdiny, zde nemluvného a zádumčivého hrobníka, který dění spíše nezúčastněně pozoruje nebo bez zájmu odchází ze scény.

Z jedné strany vesnici uzavírá hraběcí zámek, obývaný misantropickým Vilímem, ze druhé středověký klášter s gotickým chrámem a kostelem, vedle kterého se rozprostírá hřbitov. Mezi hřbitovem a vesnicí leží tajemný rybník, obestřený chmurnou pověstí: „...každoročně z něho mrtvola vytáhnouti se musí, jakoby obec naše kletbou zavázána byla, žravému bahnu obět tu podávati.“²⁴⁶ Naproti klášteru stojí hrobníkova chýše, jejíž vnější vzhled ostře kontrastuje s vnitřkem: „U vchodu se klenulo loubí z akácií, takže ratolesti po zdi se proudily a uponky až do ouzkých oken zasahovaly, z nichž jedno ke hřbitovu, druhé v široou krajinu hledělo.“²⁴⁷ Uvnitř bydlí šílený hrobník s děsivou minulostí, který o půlnoci hanobí hroby, olupuje pochované mrtvoly a dívce, již vychovává, postaví nad postel lebky jejích rodičů. Ironicky vyznívá také zrcadlení proti sobě stojícího obydlí hrobníka s ovocnými stromky a rozkvetlou zahrádkou a kostela se hřbitovem, kde „dřevěné i železné křížky v sluneční záři zdaleka se skvěly, a lilie, růže i květy amarantové po náhrobkách zachvívaly se v políbení větérků hravých, v šumot háje mísíce tajný šepot svůj. Zde onde k mladému

Manfredi (1884).

²⁴⁶ Květy 18/1837, str. 138.

²⁴⁷ Květy 19/1837, str. 146–147.

stromku se vinul jilm, a veškeré hroby tak pravidelně uspořádány byly, a kvítky tak čerstvy zachovány, že patrně, jak starostlivá péče se zláštní opatrností na ně dohlížela“.²⁴⁸ (V souvislosti se Sabinovým popisem hrobníkovy chýše a hřbitova lze připomenout Máchův fragment *Valdice*, kde v závěru také vystupuje starý hrobník, precizně kopající a proměřující hloubený hrob. Popis hřbitova a přilehlého hrobníkova obydlí vykazuje zjevné podobnosti se Sabinovým textem: „Celý hřbitov podobal se rozkošné zahrádce. Kolem zdi pnulo se bezové křoví, každý hrob byl obložen zelenajícím se drnem a posázen květinami počasí toho. Z růžových a jiných křovisek vyhlídal na každém hrobu černý křížek a mezi rovy se křížily stezky pískem posypané. Nazad hřbitova byl malý domek, byt hrobníkův; kolem nízkých oken a pod nimi okolo sedadel z drnu udělaných vinulo se vinné réví až po střechu, na které dvě hrdliček cukrovalo.“)²⁴⁹

Krajina v *Hrobníkovi* nabývá dvojí podoby, buď se stává dynamickým dějištěm přírodních proměn i hrůzyplných zjevení, anebo statickým obrazem, do nějž postavy nahlízejí nejčastěji skrz okno (okenní obruba tu zároveň vytváří pomyslný rám obrazu). Motiv okna patří vůbec v novele k nejfrekventovanějším: z oken si mladí milenci vyznávají lásku, z okna kláštera několikrát pozoruje krajinu a je svědkem lidských tragédií uzavřená Alžběta, okna z hrobníkovy chýše ukazují na rybník a do širého prostoru, oknem nakukuje do hrobníkovy chýše zbloudilý Vilím, do zasněžené krajiny se zámeckým oknem dívá Klára, Alžbětina okna zůstávají pro hrobníka uzavřena, oknem pozoruje hrobník nevěru své manželky Marinky a později i incest Kláry a Vilíma atd.

Vyprávění je prosyceno působivými synestetickými hrami, zvláště v propojení vizuálních a audiálních prvků (nejčastěji vázaných na krajinu a její proměny),²⁵⁰ vrcholících hrůzyplnou scénou pohřbívání nemrtvého hraběte Vilíma. Jeho tělo se zdá ztuhlé, ale mysl stále obklopuje bleskový sled bludných a nepochopitelných obrazů, pouze sluchem je schopen vnímat okolí. Děsivý zážitek na hranici života a smrti se stupňuje s plynutím času. Možnost využití jen jediného smyslu a současná neschopnost na vjemy reagovat prohlubuje a umocňuje účinky zvuku: „Dlouho tak snil v ukrutném bdění, živ a mrtev, dvěma světům

²⁴⁸ Květy 19/1837, str. 146.

²⁴⁹ Mácha 2008, str. 117. Zlomek *Valdice* byl psán roku 1836, okrajově se postava hrobníka u Máchy objevuje už v *Zápisníku z roku 1833*.

²⁵⁰ I do textu *Hrobníka* zasazuje jména velkých umělců, když se při popisu krásné Kláry odvolává na barvy vlámského barokního malíře Anthonia van Dycka (1599–1641) a génia německého romantického hudebního

náležeje. Ucházely hodiny a každá se mu zdála v sobě chovati věčnost. (...) Dutým zvukem zazněla půlnoc z věže klášterní. Vichr skučel chodbami, a šumot i rachot nad hrobkou v kostele znamenal přicházející do hory jeptišky. Zvuky varhan rozléhaly se úpěnlivě klenutím, provázené slabým jednozvučným zpěvem řeholních panen. Až do hrobky, a tam až do hlubiny srdce v rakvi ukrytého draly se tóny, ozvěnou doznívající. Hrobní to byl nápěv Vilímovi.²⁵¹

Samotnou postavu hrobníka v Sabinově novele charakterizuje kromě specifického a výlučného prostředí, jež vyžaduje jeho zaměstnání, motiv pomsty z minulosti, dokonané nejen individuálně, ale přenášející se a dopadající na celé okolní společenství, a vášnivé hnutí ducha, přecházející do šílenství. Hrobníkův odstup od vesničanů nevyrůstá jen z povahy jeho povolání, ale je podpořen i jeho nedůvěryhodným postavením cizince, který přišel do kraje z velkoměsta. Navíc nemá žádné jméno. Do okamžiku, než se stal hrobníkem, je jmenován pouze výmluvným přízviskem ze studentských let: „Studující jej nazývali Smutným, neb žádný se ho neviděl kdy zasmáti aneb zažertovati.“²⁵² Značná sečtělost a inteligence, která hrobníka vydělovala i ze společnosti pražských vrstevníků v mládí, nalézá v době jeho stáří odraz ve stejně vzdělaném a zamlklém hraběti Vilímovi. Jejich jednání vykazuje zjevné podobnosti. Vilímova povaha se však záhy změní po transcendentálním zážitku vlastní smrti a znovuvzkříšení.

Vypravěč si dává záležet na velmi podrobném vyličení hrobníkovy fyzického zjevu, prozrazujícím jeho povahu a náladu: „Byltě muž nevelké, však mocné postavy; popelavý oděv zláštní ráznosti způsobům jeho dodával. Pod černou soukenou čepičkou mnohý vlas již se měnil, svědectví dávaje, že se hrobník již blíží ke stáří, ve kterém vášeň dobouřivá a plamen činného zápalu chladne. Zasmušilý obličej nejasnou mysl jevil, nebylo však lze rozhodnouti, zdali mocnost času či nestřídma starostlivost brázdy mu na čele utvořila, neboť pod hustým obočím blýskaly se černé oči v neumdleném plamenu, co žhoucí hvězdy uprostřed tmavého mračna; kdykoli čelo mrzutě se stáhlo, tu vždy jasněji se třpytil zrak, i ousměch usty zahrával, že každý pozorující živost jeho duševní na první pohled uhodnouti musel. Ani modrý nebes oblouk, ani květy a stromy v objasněné prostoře nevábily

skladatele Ludwiga van Beethovena (1770–1827).

²⁵¹ Květy 22/1837, str. 173–174.

²⁵² Květy 25/1837, str. 196.

jej. Pevně před sebe hleděl v chladnou zemi, jakoby se v ní chovala tajná ztráta, jejíž objevení-se jediné byloby s to, veškerou pozornost jeho zbuditi. Často mu se pohybovaly usta s sebou mluvití se zdál; často zamyšlen státi zůstana, slzy z očí sobě stíral.“²⁵³

Tak jako se Ervín z *Hesperidek* pokorně sklání před temnotou noci a zatížen vinou ji prosí o úkryt, aby nespátl nebesa a zemi, tak hrobník obžalovává slunce, že neprosvítí lidské nitro: „...rdí se, slunce milostné, jenžto si dlouhým dnem ozařovalo zemi a pozorovalo život náš; rdi se studem nad zočeným světem, v jehožto půvabném ráji noc viny se kryje a pustá temnost srdcí lidských. Až tam se záře tvá neprodrala, tam jiné panuje světlo, jehožto zničující plamen původem jest našich cností – našich hříchů, v nichžto setrváme, dokud nás umdlené ve tmavý hrob neuvrhne. – O vášni, vášni, co si i ze mne neučinila!“²⁵⁴ V Ervínově i hrobníkově deníku se objevuje podobná pasáž, provázaná motivem evokace hvězdy a růže, symbolizující lásku: „Ó skvělá hvězdo, jenž temnotu noční stříbrnou září svou pronikáš, zdaliž i mou dráhu kdy osvítiš? Milostná růže, jenžto se skvíš v pustém kraji pozemském co čarodějny rájský květ, abys dechem svým ovlažila luhy, zdaliž i mně dopřáno bude, jen na okamžení blažiti se na blízku tvém? Ó hvězdo, blíže tebe jest nebe! – ó růže, ty jsi ráj, a kde tebe není, tam jest hrob!“²⁵⁵ (viz podkapitola 1.5.)

Motivace hrobníkova šílenství, v textu několikrát přirovnávaného k poezii, „kterážto v bolesti procitnuvší nadarmo vyjeviti touží nadání své, v bolesti žije, až i v bolesti zachází“,²⁵⁶ se vysvětluje až s poznáním jeho minulosti, prostřednictvím deníku a zápisků: zklamaná láska kvůli sociální nerovnosti milenců a hanba z posměchu okolí ho dohnaly k podivínství a osamělosti, nevěra manželky k zatrpknutí a pocitům křivdy, pomsta k vášnivým výbuchům, smrt nedostupné ženy k šílenství; povolání hrobníka, potrhující odcizení se lidem, se stává maskou vzpoury proti společnosti. Chudoba zabránila mladému studentovi získat vysněnou milenkou, proto olupoval mrtvoly, aby zajistil své schovance, pokrevně patřící k hraběcímu rodu, lepší živobyti: „Beze zlata si se vyvinul z prachu, beze zlata se opět k němu vrat! V hrobě neplatí marnost; klenoty náležejí živým.“²⁵⁷ Žhářský čin je pak symbolickou pomstou společnosti, motiv ohně zhmotňuje zlobu a vášně.

²⁵³ Květy 19/1837, str. 146.

²⁵⁴ Květy 20/1837, str. 155.

²⁵⁵ Květy 25/1837, str. 196.

²⁵⁶ Květy 27/1837, str. 210.

²⁵⁷ Květy 23/1837, str. 178.

Pozoruhodný je také třikrát opakovaný motiv masky smrti, kterou si mladý student – budoucí hrobník (!) – nasazuje, aby se mstil. Násilné demaskování je tu příčinou zhanobení a potupy. Prvky mizení a objevování, dvojnictví a převlékání jsou jednak typickou součástí repertoáru černého románu, jednak se maska stává nástrojem romantické ironie (viz podkapitola 1.4.). Není jistě náhoda, že trojí mizení masky je klíčem zápletky také v Sabinově povídce *Adéla*, publikované ve stejném roce jako novela *Hrobník* (viz podkapitola 2.3.). Poprvé se drobná zmínka s motivem masky nalézá ostatně už v jeho prvotině *Poutník*, kde je spojená se zemí: „...země velikou jest larvou, jejíž pravý obličej vyskoumati nelze“.²⁵⁸

Maskou smrti je zahalena postava kata, resp. skupiny katů a jejich pacholků v Sabinově diskutované tetralogii *Obrazy ze XIV. a XV. věku* (1844), již předcházela monumentální šestidílná koncepce se zamýšleným názvem *Husité* a s ambicemi na původní, velký český historický román. Cenzurní zásahy a vynucené škrty však dílo rozdrtily natolik, že ve výsledku vznikla a od ledna 1844 v samostatných sešitech vycházela zmíněná tetralogie, která si ihned získala značný čtenářský zájem díky dobově populární dichotomii kata a krále.²⁵⁹ Paradoxně však vyvolala ze strany literárních kritiků (a dokonce i po šedesáti a více letech u literárních historiků) jednohlasnou a zcela odsuzující reakci, zvláště zatracující zobrazení úpadku a velikosti královského majestátu: v jeho snížení byla spatřována zrada na české kultuře. Náklad čtvrtého dílu byl zničen, současně vydávaný autorský překlad do němčiny indexován po půl roce.²⁶⁰ „Pražští studenti v dopisu Sabinovi z 21. ledna 1844 první obraz označili za zpodobení toho, ‚co v člověku hovadského jest‘, a rozhořčeně konstatovali: ‚náš nejúhlavnější nepřítel Němec nemohl by nám horší, hanebnější, celý národ víc zohyzďující obraz podati, a to chcete být vlastencem, a to se chcete honosit tím posvátným jménem Čecha?‘“²⁶¹

²⁵⁸ Květy 11/1835, str. 106.

²⁵⁹ Máchova však není první, koho v českém prostředí zaujala polarita krále a jeho kata. Už v Klicperově *Točnicku* (1827) se v závěrečné šesté kapitole příběhu promlouvá staroměstský kat s králem Václav IV. (Viz Klicpera 1955, str. 496–497).

²⁶⁰ Dochoval se jen jeden neúplný svazek čtvrtého dílu s názvem *Číšník*. Z německé verze existují první dva díly, dostupné ve fondech LA PNP.

²⁶¹ Česká literatura 56/2008, str. 346.

Za přínosné považuji studie Jaroslava Vlčka²⁶² a zvláště Karla Krejčího,²⁶³ přinášející množství fakt i důslednou analýzu textu. Obě studie jsou však poznamenány dobou, v níž vznikly, i předsudky, s nimiž je Sabina stereotypně spojován. Nově a podrobně se tetralogií zabývá Michal Charypar, zaměřující se na intertextuální souvislosti v rámci ostatních Sabinových děl a též historických pramenů a literárních předloh, jež autora ovlivnily při práci na *Obrazech*. Kromě Hájkovy kroniky, k jejíž inspiraci se Sabina sám přiznává,²⁶⁴ a J. F. Beckovského,²⁶⁵ nelze popřít mocné působení Herlošových *Husitů*²⁶⁶ a Máchou zamýšlené románové tetralogie *Kat*. Ostatně k českému vydání *Husitů* psal Sabina předmluvu a Herloše si velmi považoval²⁶⁷, náčrtky k nedopsanému cyklu z Máchovy pozůstalosti první zveřejnil a komentoval, takže byl nařčen jednak z přisvojení si a rozvedení Máchových plánů, jednak z jejich samotného autorství²⁶⁸.

Není bohužel v možnostech této diplomové práce podat nový podrobný rozbor celé tetralogie, přestože by si jej po sto šestašedesáti letech *Obrazy* skutečně zasloužily, omezím se pouze na zvýraznění nejdůležitějších momentů souvisejících s postavou kata. První díl *Kat krále Václava* otvírá působivá dvojice královských katů, otce a syna, Jana a Hynka s příznačným šlechtickým přízviskem „z Hrobu“: „Dva jezdcí od lesa k vesničce na rychlých koních přijížděli. Oba dle kroje a vůbec celého rázu cosi podivného měli do sebe. Byli zahalení v červené pláště, černé na hlavách přilby, na nichž dlouhá péra krvavá se houpaly, hluboko v čelích seděly jim, takže jejich obličejové ledva z nich prohlédali.“ Žebrák a bývalý Janův druh, Martin z Lesa, tomuto výjevu přihlíží a lituje: „Škoda že není spatřiti jejich tváře; rád bych viděl, jaké obličejové mají ti hlavořezové.“²⁶⁹ Zatímco starší Jan z Hrobu při pozdějším setkání s Martinem „rychle tvář svou červeným pláštěm zakryl až po nos, a klobouk hluboceji do čela vtiskl“, ²⁷⁰ podoba mladšího Hynka není maskována: „Rázná přísná tvář k usmání nestvořená, zrak planoucí, husté zatemnělé rusé do červena se měnící kadeře, zazrzavělé obočí uprostřed čela sotvy oddělené, čelo nevysoké, a již poněkud vraskovité, ústa

²⁶² *Počátky novellistiky Sabinovy* (1912).

²⁶³ *Symbol kata a odsouzení v Máchově díle* (1966).

²⁶⁴ Viz poznámka pod čarou ve 4. díle *Číšník*, str. 74.

²⁶⁵ Charypar 2010, str. 130-132.

²⁶⁶ Herloßsohn, Karl: *Die Hussiten oder Böhmen von 1414-1424. Historisch-romantisches Gemälde.* (Erste Abteilung: *Johannes Huß.* Zweite Abteilung: *Der blinde Held.*)

²⁶⁷ Viz Sabinova studie *Karel Herloš, nástin životopisný* (1869).

²⁶⁸ Viz Králík, 1969, str. 61.

²⁶⁹ *Kat krále Václava*, str. 12.

plná tmavočervená, z nichž řady zubů co čisté perly z rubínu vyhlídali – to byl ráz obličej mladíkova. Čelo nikdy zjasniti, ústa nikdy k ousměchu se pohýbnouti nezdály.“²⁷¹ Otec syna záměrně vychovává k pomstě a nenávisti: „Já jsem mu od prvního dětinství odhaloval srdce i mysl lidskou i ukazoval na černé stránky člověčenstva. Při tom jsem jej vyučil svému řemeslu, aby se nebál krve. Hynek z Hrobu bude katem jako byl jeho otec, a jakým katem! Jistě že nezmění ani jeden tah v tváři, když padesáte hlav po sobě pod rukou mu ulítne. Odvykl smíchu, zošklivěl jsem mu všechny tak nazvané radosti společenské, naučil jsem jej spolu také pohrdati se vším pomíjejícím, s lidem i s bohatstvím. (...) On musí žít pro pomstu!“²⁷²

O charakteru staršího kata Jana a jeho misantropické motivaci se čtenář mnoho dozvídá už ve druhé kapitole, kde Sabina umí dlouho udržet napětí popisem nepojmenované, výjimečné osoby ze šlechtického rodu, vymykající se od mládí průměru svou odvahou, divokostí a silou, ale také odtažitostí a straněním se přátel. Stylizace kata Jana jako typického romantického hrdiny je umocněna jeho láskou k přírodě a zavržením lidí jako masek: „Život přírody mu byl důležitějším života lidského. Lidé v očích jeho byli larvy, zohyzděný znak božství původního na sobě nesoucí; maškary k vyplnění prázdného místa na zemi. – Jej bavit východ a západ slunce; jej květiny a stromy, bory a lesi k sobě poutali vždy více, čím více let mu přibývalo.“²⁷³ Jeho babička mu na smrtelné posteli vyjeví tajemství, že pochází z rodu Dipoldovců, větve Přemyslovců, a jeho úkolem je pomstít ponížení a dobýt znovu slávy a bohatství. Janovo úsilí a příčinnost je však od počátku stíženo kletbou: „Cokoli započal, ničeho nevyvedl, a vše snažení jeho povznést se v skutku, jakož se v myšlenkách nad jiné povznést bylo marné. Vzrostla nenávist jeho k člověčenstvu na stupeň nejvyšší a že docela zapovrhl světem, po čas okusil život klášterní.“²⁷⁴ Po smrti otce žil nevázaně, prohýřil majetek a po smrti manželky mu zůstaly na vychování dvě děti: „Neměl ničeho, žebrati se styděl, příbuzných se štítil, a práci proň nebylo. Padl v náruč bídy. – // Tu se opět naučil nenáviděti člověčenstvo – a však z jiného stanoviště jej pozoruje. Padni v bídu a poznáš lide!

²⁷⁰ *Kat krále Václava*, str. 14.

²⁷¹ *Kat krále Václava*, str. 25.

²⁷² *Kat krále Václava*, str. 27.

²⁷³ *Kat krále Václava*, str. 29.

²⁷⁴ *Kat krále Václava*, str. 31.

– Málo nalezneš těch, kteří v skutku jsou dobrotiví a nesnížejí tě, pomoci-li ti poskytnou.“²⁷⁵

Jan, byť šlechtic, přijímá nikým nepoznáván službu u kata jako sprostý holomek, horlivostí se vypracuje až na nejvyšší pozici kata královského. Jeho démoničnost, bizarnost a zatrpkllost narůstá: „Třásl se před ním lidé strachem; vyhýbal se mu z daleka; na koho on se podíval ten oči sklopil, komu podal ruku ten se zachvěl. Nejlechčěji mu bylo okolo srdce, když měl mnoho práci, krvavé ukrutné své práci! Smál se v duchu obět' smrti před sebou vida, a kde pozoroval strach v okamžení svět dvojí na vždy od sebe odlučujícím, tam s povržením na odsouzence hleděl; kde však se s mužem potkal smrtí pohrdajícím – tu s jakousi vážností si počínal.“²⁷⁶ Povahovými rysy, chudobou i přísným vychováním potomků tak Jan z Hrobu v mnohém připomíná Sabinovu o sedm let starší postavu Smutného z novely *Hrobník*.

Rozsáhlé líčení postavy i skutků Jana z Hrobu, představující čtenáři hlavního hrdinu vyprávění, je vzápětí nenadále zvráceno, když je probodnuté katovo tělo vytaženo z Vltavy a na jeho pozici nastupuje syn Hynek, přebírající otcovu masku charakteru i osudu a slibující pomstu Markvartu z Wartenberku, jemuž patřil nůž nalezený v mrtvole. Jeho místo je za zády krále Václava IV., jemuž katův ďábelský zjev i smrtonosné posláni dodává na síle a sebevědomí. Hynek se stává královým rádcem i utěšovatelem, důvěrníkem i ochráncem, vykonáváje spolu s tím i vladařovy rozkazy a účastně se politických jednání a mocenských akcí. Václav zase bodře přichází mezi rozprávějící družinu katů a přátelsky s nimi hovoří: „Usadiv se král Václav uprostřed katů, bez nucení si připíjel i choval se, jakoby byl ve společnosti sobě rovné.“²⁷⁷

Nejfantastičtější a nejpůsobivější pasáží prvního dílu *Obrazů* je epizoda ponížení Juty z Wartenberku, v níž vystupuje celá plejáda katů a která nejen že připomíná parodii divadelní frašky převleků a záměn a šokuje psychologickou efektností, makabrozitou a nástroji krvelačné frenetiky, ale i důmyslně demaskuje fikci. Pokud skutečně nemohou být Sabinovy *Obrazy* přijaty po stránce hodnotové a umělecké, pak minimálně Jutina historie, vrcholící ve scéně třikrát se opakujícího kruhu masek, mlčení a pantomimy plně obstojí před ostrým břitem romantické ironie:

²⁷⁵ *Kat krále Václava*, str. 32.

²⁷⁶ *Kat krále Václava*, str. 32–33.

²⁷⁷ *Kat krále Václava*, str. 99.

Hynek se svěruje, že jako student učil číst a psát Jutu, pyšnou a hrdou sestru Markvartovu, bláznivě se do dívky zamiloval a vyznal jí lásku, Juta se mu však hlasitě vysmála a vyhodila ho. Stejně odbyla i jiné, bohaté a urozené nápadníky, tvrdíc, že se nikdy nevdá. Poté, co pohrdne rytířským dvořením Hrožka ze Džbánu i vyznáním samotného krále, zosnuje Hynek pod patronací Václava krutou pomstu, když svého nejproradnějšího a nejošklivějšího holomka Kochana Vršovského převlékne do drahého oblečení, zamaskuje parukou a falešnými vousy a s vymyšlenou historií o bohatém francouzském hraběti Delionovi ho nechá ucházet se o Jutinu ruku. Dívka podlehne podivnému kouzlu tajemného cizince a provdá se za něj. Podle předem domluveného plánu je po svatebním obřadu přepadena a spoutána: „Luna vystupovala v ouplňku ze zálesí; zde onde hvozdní pták nějaký se ozval v tichu hrobovém. Žádný ze zbrojnošů nepromluvil; bylo, jakoby sbor mrtvých, kolem z hrobů povstalých, nepohnutě hleděl na jedno místo; uprostřed spočívala Juta, nad ní stál, co černá mohyla nad osamělým hrobem, kat Hynek, zasmušile na plačící hledě.“²⁷⁸ Juta je poté dopravena na hrad Kokořín a tam zavřena do temné hladomorny. Nejprve pláče a lituje, že se neprovdala za krásného Hrožka, postupně přestává křičet, slábne, hubne, otupuje, až se po mnoha dnech najednou otevrou dveře a bolestně ji oslepí světlo: „Několik mužů vstoupilo do vězení, všickni v červené plášť zahaleni, tak že jim ani tváře viděti nebylo. Žádný z nich ani slova nepromluvil; jeden jenom vystoupiv, s založenýma rukama hleděl na děvku s bezzivotnou lhostejností před sebe hledící. Mlče hlavou toliko na jevo dal podivení nad bídým stavem jejím pak jí pokynul, by jej následovala ven z žaláře.“²⁷⁹ Je uvedena do prostranné síně, kde není jiný nábytek než mramorový stůl uprostřed s dřevěné židle a ponechána o samotě. Po chvíli vstoupí do místnosti skvostně oděni muži a uctivě hraběnku vítají na její svatební hostině. Juta klesne do mdlob. Když se probere, odvedou ji mezi hlučně se bavící svatebčany k manželu Delionovi: „Jeden z hostů odešel, a v malé chvíli se vrátil v oděvu holomka katova. Juta si toho nevšimla. – Odešel druhý, i stalo se s ním jako s prvním; jí to bylo lhostejno, odstranil se třetí – čtvrtý – pátý a vrátili se v šatu svém vlastním. Juty se to ani netklo. Tu vystoupil Hynek ze stínu sloupení. Postavil se přímo do světla za stůl, zrovna naproti Jutě. Ona naň pohlédla, krev jí stoupila do tváře.“²⁸⁰ Hynek jí

²⁷⁸ *Kat krále Václava*, str. 149.

²⁷⁹ *Kat krále Václava*, str. 197.

²⁸⁰ *Kat krále Václava*, str. 201.

předá svatební dar – useknutou hlavu Hrožkovu – Juta omdlí, rozrazí si lebku o tvrdou podlahu, a zemře.

Později se Hynek dozví, že jeho otce ve skutečnosti zavraždil Kochan Vršovský, takže pomsta vykonaná stětím několika šlechticů byla zbytečná. V dalších dílech tetralogie už kat nehraje ústřední roli, tu přebírá hlavně postava Jana Žižky. Zůstává spíše královým osobním strážcem, pozorovatelem děje, naslouchajícím stínem a vůbec součástí koloritu prostředí: „Do osudu krále Václava byl také Hynek zapleten, a pozornosti zkušeného a nedůvěřujícího muže toho, kterýžto jen zřídka kdy od královského přítele svého se vzdaloval, neušly osidla, jakéžto jemu a králi se všech stran kladeny byly.“²⁸¹ Kat Hynek se v rozsáhlé *Schůzce na Karlovu Týně* objeví až ve třidvacáté kapitole, kde vystupuje (pro nás paradoxně) v úloze plačícího hrobníka: zakopává svou mrtvou manželku Marii, která svedená a zrazená králem porodila syna Bolemila. Hynek nezná jejího svůdce, a přesto přísahá zákeřnou pomstu. „Mnohá slza vyronila se z Hynkových bolestí projatých očí, a mísila se se zemí, kterážto Marii jeho navždy ukryti měla. Zatím se mraky na obloze rozptýlily, a rudá zář ranního slunce pronikala listím, hrobového místa se dotýkajíc. // Hrob byl vykopán (...), Hynek nasbíral mechu, aby v Pánu zesnulé milence měkké lůžko připravil, na to se starých stromů listí natřásl, jímžto tělo její pokryl. Poustevník si zakrýval tvář, a Hynek měl co dělati, aby se na nohou udržel. Konečně odhodil rýč, sklesl s pláčem k porosenému hrobu.“²⁸² Když do příběhu vstoupí králův mladší bratr, vévoda Jan, svěřuje se mu Hynek v přátelském hovoru, že ve svém řemesle už úplně otupěl: „Pane! bývali časové, kdežto mě každá krůpěj krve slzu stála. Tyto časy jsou již dávno minulé, a já se červené vody více nehrozím.“²⁸³ V rozmluvě s Žižkou Hynek fatalisticky rozděljuje role: „Tys dokonalý muž, Žižko, a mnohých věcí snad pravou stránku pochopuješ, avšak mnoho, velmi mnoho věcí jest, kterým nerozumíš! Nad námi všemi vládne osud, vůlí vládnoucí, čin vykonávající – my jsme nástrojové jeho. Tento osud postavil Václava našeho na trůn, mne na popraviště, tebe – tebe snad na bojiště. Nám jest dle obmezení toho úlohy své plniti, žádný nečiní příliš mnoho, nebo příliš málo, a co jsme učinili, bylo potřebné.“²⁸⁴

²⁸¹ *Schůzka na Karlovu Týně*, str. 319.

²⁸² *Schůzka na Karlovu Týně*, str. 239.

²⁸³ *Schůzka na Karlovu Týně*, str. 329.

V krátkém třetím díle *Lásky žalosti a blahosti* se stále kat snaží krále ochraňovat a dodávat mu odvahy před nepřáteli: „Králi, králi můj!“ zvolal Hynek před Václavem poklekna, „upokoj se a jednej a počínej si jako muž! Bolest tvá jest a potupa tvá padá na celý rod tvůj. Plakat ale – to ti nesluší. Sem patř! jako já tvůj největrnější přítel a sluha jsem, tak zajisté jich na tisíce pro tebe v neštěstí cítiti bude.“²⁸⁵ Přesto je z trůnu sesazeným Václavem zavržen a vypovězen z hradu, hledá tedy útočiště u markraběte Prokopa na Bezdězech a vypráví mu o svévolích proradného Zikmunda.

V nedokončeném závěrečném díle *Číšník* kat obnovuje svou kletbu a slibuje pomstu neznámému svůdci své mrtvé manželky. Když zjistí, že jím byl král Václav, zatrpkle se stáhne do ústraní: „on, v nějžto jediného jsem veškerou důvěru svou skládal, jemužto jsem oddán byl jako pes pánu svému, pro nějžto jsem krev proléval a lidi obětoval, pro nějžto jsem ošklivost světa na sebe uvaloval, jemužto jsem bezpočtukráte neštěstí své si stěžoval a kterýžto mi vždy chladně za odpověď dával! ,Pátrej jen, Hynku, a vypátrášli muže toho, pak učíš s ním dle libosti své.‘ Nyní jsem ho vypátral, a také dle rady jeho učiním.“²⁸⁶ Ve chvíli, kdy se kat a král opět setkají, je do hradu přinesen mrtvý Bolemil, jež byl právě v lese úkladně zavražděn. Václav navíc obdrží špatné zprávy z Prahy a události ho tak rozruší, že klesne raněn mrtvicí.

Hynkova pomsta ztrácí smysl i cíl. Jako osamělý, zrazený, opuštěný a nepochopený romantický hrdina nachází Václavův kat jediné východisko a ospravedlnění své existence: zapojí se do husitského odboje, stává se pomocníkem a rádcem Jana Žižky z Trocnova.

²⁸⁴ *Schůzka na Karlovu Týně*, str. 366.

²⁸⁵ *Lásky žalosti a blahosti*, str. 7.

²⁸⁶ *Číšník*, str. 162.

2.3. ŽENA – (NE)JISTOTA A MÍJENÍ

Já nevím, co je hůř: nikdy nepoznat, nebo poznat a zas ztratit.

(Jan Neruda)

Ženské postavy v romantické literatuře postihuje specifický druh rozpolcení. Na rozdíl od vnitřní polarizace hrdiny je hrdinčina rozervanost vnější, resp. jako zdvojená bytost je nazírána okolím. Podle dávno zakořeněných stereotypů bývá mužský princip spojován se stálostí a rozumem, zatímco ženský s proměnlivostí a citem,²⁸⁷ pročež mužského hrdinu lze v romantismu destabilizovat a psychicky vyčerpat až po krajní stavy vážně či neurózy, hrdinka je ale už rozpornými city naplněna. Stává se spíše předmětem dění, než jeho aktérkou a jako objekt je také sledována a posuzována, příznačně ve dvou ambivalentních rovinách.²⁸⁸ Po duchovně estetické stránce je nedostupným idolem, z hlediska své lidské prostoty, na základě smyslovosti a nevypočítavosti děvečkou.²⁸⁹

Romantický hrdina vlastně nikdy nepotkává skutečnou ženu, jež by mu byla rovna (inteligencí, sociální rolí, věkem atd.), protože taková v jeho světě neexistuje: buď se pokouší vystoupit do výše k zbožštěnému andělu – nedostupnému ideálu ženy, jíž si vysnil, nebo soucitně sestupuje k dobré, ale prosté dívce, případně k ženě společností zavržené, padlému andělovi. Protiklad anděla a démona, záchránkyně a svůdkyně, milosti a hříchu,²⁹⁰ panny a prostitutky, duchovnosti či éteričnosti proti tělesné rozkoši představuje moment výrazné sakralizace, vstupující do interpretace citových relací postav. Posvátnost mileneckého svazku často utvrzuje např. přesvědčení partnerů, že se znají už z dřívějšího, odjakživa, případně se setkali v minulém životě, a tento symptom předurčenosti verifikují aktem společné sebevraždy (v německém prostředí tzv. Liebestod).²⁹¹ Značná patetičnost tohoto finalitního

²⁸⁷ Fischer 1966, str. 195.

²⁸⁸ Friedrich Schlegel v článku *O filozofii* (Dopis pro Dorotheu, 1799) rozsáhle rozvádí svůj názor na rozdíl muže a ženy, mj. píše: „Je-li však mužská osoba bohatší, samostatnější, umělecky nadanější a vznešenější, pak shledávám ženskou osobu lidštější. I v tom nejkrásnějším muži je dalece od sebe odlišena božskost a zvířecnost. V ženské osobě obojí zcela splývá, tak jako v lidstvu samém. A proto také myslím, že je úplná pravda, že krása ženy může být pouze ta nejvyšší; neboť lidství je všude tím nejvyšším, a je vyšší než božství“ (Horyna 2005, str. 404).

²⁸⁹ Schulz 1999, str. 101.

²⁹⁰ Fischer 1966, str. 18.

²⁹¹ Společná smrt milenců se objevuje již v románu Clementa Brentana *Godwi* (1801; srov. Schulz 1999, str. 99).

gesta se v umění postupně zjemňuje zobrazováním truchlení milence / milenky nad ztrátou partnerky / partnera, které nakonec vede ke smrti z marného toužení a nedostatku síly k samostatnému, osamělému životu.²⁹²

Společně s podobami sakralizované lásky vyplouvá v romantismu na povrch i vlastní erotičnost, vymezující se proti neproblematické smyslnosti antiky a klasicismu, a vášně zesílená pokušením z hříšného, z prožití bolestné sladkosti a překročení tabu (např. zakázaná²⁹³ nebo incestní láska). Hrdinova deziluze z profánnosti, z nenalezení vysněné ideální ženy, z kontrastu poznání a demaskování reality a snu vede mnohdy k touze zachovat, faustovsky pozdržet okamžik přítomného zážitku, vizi vášně samu o sobě, v podstatě zhmotnit přelud, nikoli skutečnou původkyni citu.²⁹⁴ Zatímco kouzlo idyly tkví v tom, že už neexistuje, resp. probíhala v minulosti a může na ni jako na uplynulou být vzpomínáno, romantická literatura (a umění všeobecně) potřebuje obraz nebo sochu, uchovávací přítomnost, záblesk ideálu.²⁹⁵

Sabinova romantická hrdinka, tedy dívka nebo mladá žena,²⁹⁶ trpí monokolokabilitou situací a témat, do nichž je v příbězích zasazována. V úloze hlavní postavy se výlučně objevuje v kontextu lásky – ač se milostný vztah zdá intimní záležitostí dvou lidí, v níž nemůže figurovat nikdo další, vstupuje do hry jednak společnost se svými dobovými konvencemi a mravními tabu, jednak příroda s instinkty a pudy.²⁹⁷ Spojenci i protivníci lásky, společnost a příroda pak poskytují nevyčerpatelnou zásobu variací a relací, jejichž prostřednictvím lze manipulovat osudem ústřední dvojice, nehledě na množství alternativ, v nichž se postupně sama proměňuje. Sabinovy sekundární ženské postavy, pokud nejsou jen nutnou stafáží, jež si vynucuje fabule, vystupují jednak v roli záporných intrikánek (pomstychtivá stařena Lubica z obrazu *Čech a stárnoucí*, majetkuchtivá Brigita z novely *Otec a dcera*), jednak jako mladé opuštěné milenky v epizodických odbočkách (Faniska z povídky *Hesperidky*, Anička z povídky *Žárlivec*, Judyta z novely *Vesničané*) a dílem též v podobě matek, přestože

²⁹² Vaněk 2009, str. 14.

²⁹³ Nový citový komplex přivádí do literatury námět lásky Abélarda a Heloisy (Fischer 1966, str. 21). Ve své prvotině k němu odkazuje i Sabina.

²⁹⁴ Fischer 1966, str. 189.

²⁹⁵ Srovnej příznačnou citaci ze Sabinovy povídky *Msta* – zde odkaz 366.

²⁹⁶ Romantický hrdina (hrdinka) je nejčastěji mladistvého či raně středního věku, oproti idyle preferující spíše děti a prarodiče.

Sabinova preference sirotků je spíše eliminuje. Propracovanější je ambivalentní postava Čechovy matky Světleny (z obrazu *Čech*), která opustí své děti a stane se věštkyní nepřátelského kmene, a Tomšovy matky z novely *Vesničané*, milující syna opičí láskou. Za zmínku jistě stojí i krásná bojovnice Ludka z obrazu *Čech*, vůdkyně a mluvčí žen, stylizovaná do podoby Amazonky, jež se raději probodne vlastním mečem, než aby se trápila studem a žalem kvůli muži, který odmítl její lásku.

Rozsáhlý repertoár ženských hrdinek (přes dvě desítky) předvedl Sabina i ve čtyřdílných *Obrazech ze 14. a 15. věku*, kde vystupují v mnohých epizodách a vedlejších dějových liniích (opět spíše jako objekty dění než jeho samotné aktérky) coby postavy milenek, manželek a nedostupných panen. Pseudohistorický námět *Obrazů*, vykreslujících mocenské a společenské relace a události, tak ženské bytosti umožňují doplňovat o pasáže rytířské a loupežnické: horoucí vyznání lásky překrásné panně, únosy a věznění cizí manželky, nevěrná milenka, z plamenů zachráněná dívka, zostuzená sestra, hrdinka projevující se nevšední odvahou atd.

Patrně nejpůsobivější příběh z prvního dílu *Kat krále Václava* (potažmo i celé tetralogie) představuje osud chladné a hrdé Juty Wartenberkové, jejíž pýcha je krutě potrestána a zesměšněna družinou katů (viz strana 87–89), a nevěrné Marie, milenky a později i manželky kata Hynka, která se tajně schází s králem Václavem IV. Její příběh pokračuje ve druhém dílu *Schůzka na Karlovu Týně*, kde coby unesená, zavržená, zbědovaná a těhotná nešťastnice přichází do lesní poustevny poblíž Křivokláta a umírá po porodu králova levobočka Bolemila: „Tam spočívala sličná Marie na slámě, zemdlená a skoro v tažení; zsinálé oko její se ještě jednou obrátilo po vstupujícím, nebohá se bolestně trpce usmála (...). Mdlé světélko kahánce padlo na tvář umírající Marie. Ano, ona to byla, ta sličná Marie, jejížto líce jindy jarem tak prokvítaly, jako ovanuté májovým dechem mladých růží, v jejížto zracích se ukrýval zdroj blesků lásky, jejížto rtové jako nějaké sladké tajemství jen k lásce se otvírali a v bolesti se uzavírali.“²⁹⁸

Ve druhém díle nacházíme i Sabinovo zpracování z kronik známé historie o Václavově lazebnici Zuzaně a králi Václavu IV., v jejímž šatě a bos zrazený král utíká z Vyšehradu na hrad Žebrák. Kvůli nešťastné lásce k Anežce z Lichtenburku vstupuje pak ve

²⁹⁷ Schulz 1999, str. 98.

třetím díle (*Lásky žalosti a blahosti*) už dospělý Bolemil do kláštera, aby pro stejnou dívku, jež ho vždy tajně milovala, mnišskou kutnu opět odložil a spěchal za ní, naleznuv ji mrtvou: „Tu dozněly poslední modlitby, několik služebníků přistoupilo, a pozdvihli ještě jednou víko rakve, nežli navždy přibito bude. Každý s pohnutím patřil po krásné postavě, kterážto v rakvi zpočívala co dřímající anděl na lůžku růžovem. Slunce vzhlíželo jasně a přívětivě vysokými okny a tisklo poblesky své na zmrtnělé rty sličné Anežky z Lichtenburka.“²⁹⁹ Nerezignujícím, naopak činorodým a vynalézavým způsobem se snaží dosáhnout milovaného muže Berta, jejíž vroucí vyznání lásky mladému Janu Žižkovi nebylo pochopeno. Proto se mu v přestrojení za zbrojnoše pokusí přiblížit v bitvě, oddaně nastaví vlastní tělo před smrtelnou ranou nepřítele a pomalu umírá, aniž jí Jan může pomoci: „Berta ale pohlédla andělským zrakem na něj, jakoby říci chtěla: ‚Umírám pro tebe – blaženější smrti si nežádám!‘ // Na to si hluboce vzdychla – duše se chvěla k rozloučení s tělem jejím. Tichá láska její i v této žalosti nacházela neskončené blahosti.“³⁰⁰ Sentimentální konec třetího dílu se ale převrací ve čtvrtém s názvem *Číšník*, kdy se Berta nečekaně uzdraví a stane šťastně po boku Žižky, aby pomáhala husitskému bratrstvu. Jak ovšem dopadne její příběh, už není možné vypátrat, protože v okamžiku, kdy se Pinta chystá vyprávět, jak ji osvobodil od jisté smrti, když nesla tajné poselství, kniha v polovině slova končí - jediný dochovaný výtisk *Číšníka* je neúplný.

Povídka *Adéla* vyšla ve dvou číslech čtvrtého ročníku časopisu *Květy* (1837). Je rozdělena na šest krátkých částí (v páté je vložena Karlova teskná milostná píseň) spojených postavou jediného ich formového vypravěče Karla, který provází čtenáře příběhem své první platonické lásky a který má tudíž status vypravěče intradiegetického a autodiegetického. Text je vystavěn na leitmotivu mizející masky, tedy na motivu, jež se analogicky objevuje také v novele *Hrobník*, v části *Ze života šilence*. Je možné, že obě prózy vznikaly současně a Sabina chtěl zdůraznit nosný motiv míjení a proměňování, sepjatý se smrtí, který je v *Hrobníkovi* potlačen a překřičen hrůzami frenetického žánru, takže zůstává mnohým čtenářem nepovšimnut. V *Adéle* se vypravěči třikrát zjevuje zamaskovaná žena, o níž se domnívá, že by mohla být jeho vysněnou láskou z dětství, přestože obdržel zprávu, že

²⁹⁸ *Schůzka na Karlovu Týně*, str. 234.

²⁹⁹ *Lásky žalosti a blahosti*, str. 75.

³⁰⁰ *Lásky žalosti a blahosti*, str. 88. – Viz podle citace název celého svazku.

zemřela. Poprvé ji proto spatří oknem³⁰¹ v podobě černě oděné postavy, chystající se na pohřeb, žena k němu promluví, obličej jí však zahaluje černý závoj. Než Karel vyběhne na ulici, přízrak zmizí. Po letech je na masopustním bále sám osloven ženou v masce domina. Respektuje její přání zůstat zahalena a okouzlen pouze ohnivýma očima naslouchá její řeči. Masku mu však podruhé mizí, ztracená v davu tanečníků, a než Karel vyjde před dům, ujede v kočáře. Třetí maskou je maska smrti – ani do třetice pozdě přicházející vypravěč ženu nespatří, protože je zatlučená v rakvi.

Michal Charypar po komparaci s Máchovou *Marinkou* (Květy 1834) považuje Sabinovu *Adélu* za „nejepigonštější, tj. intertextuálně nepříznačkovější beletrickou práci“, přestože připouští, že „i přes frapantní období“ v námětu, kompoziční výstavbě a jazyce „se však vlastní příběh i způsob vyprávění povídky výrazně liší od Máchovy předlohy, a *Adéle* tak nelze upřít ani některé významné přednosti, zvláště ve srovnání s ostatní novelistickou produkcí té doby“.³⁰² Charypar se výslovně zaměřuje na hledání umělecké hodnoty povídky, a tak na čtyřech stranách své poslední monografie³⁰³ zběžně načrtává shody a rozdíly mezi *Adélou* a *Marinkou*, opíraje se o máchovské studie Daniely Hodrové a Růženy Grebeníčkové.³⁰⁴ Pominu-li fakt, že se spíše zabývá *Marinkou* a motivy, nalézané v Máchově textu, pak prostě jen dohledává v textu Sabinově (jinak si snad ani není možné vysvětlit opomenutí leitmotivu masky), musím naprosto nesouhlasit s jeho výkladem časových následností v příběhu. Podobně jako už u Charyparova chybného čtení Sabinova *Poutníka* (viz zde odkaz 159), ani v *Adéle* nepostřehl, že kompozice vyprávění není lineární. Chronologicky probíhá až do poloviny páté části, kdy vypravěč popisuje svou současnost, příběh z maškarního bálu, poté se retrospekci vrací do svého dětství a vzpomíná na svou první lásku, dívku stejného jména, kterou mu Adéla z plesu připomněla. Poté vypráví čtenáři příhodu, jež se mu přihodila v jinošství, v devatenácti letech (tedy dávno potom, co se Adéla-dítě odstěhovala z Prahy, a ještě dlouho předtím, než se potkal s Adélou-padlou ženou na bále), totiž zážitek s černým přízrakem, jehož fantastičnost sám přičítá bolestnému prožitku nešťastně zamilovaného mladíčka. Logiku retrospekce dokládá hned úvodní věta šesté části:

³⁰¹ Srov. motiv okna v novele *Hrobník!*

³⁰² Charypar 2010, str. 37–38.

³⁰³ Viz Charypar 2010, str. 38–41.

³⁰⁴ Daniela Hodrová: *Symbolika Máchovy Marinky* (1977) a Růžena Grebeníčková: *Popisy čtyř cest v Marince* (1967).

„Tyto zpomínky, po oné masopustní příhodě ve mně procitnuvše, neodolatelně mysl mou opanovaly.“³⁰⁵, v níž se vyprávění uzavírá opět ve vypravěčově současnosti, která tak tvoří rámeček minulých dějů.

Charyparova interpretace vypravěče je též sporná, když tvrdí, že u Sabin je „neobvyklá ich forma s náznaky autobiografičnosti“.³⁰⁶ Vydání *Adély* předcházelo pět próz (všechny v časopise *Květy* mezi léty 1835-1837), z nichž pouze povídka *Žárlivec* využívá omniscientního (extradiegetického, heterodiegetického), er formového vypravěče. Stěží nalézt autobiografičtějšího vypravěče než vystupuje v *Obrazech květů a snů* (1835), o podobách ich formových vypravěčů z *Poutníka* (1835) a *Hesperidek* (1836) bylo již v této práci také mnoho řečeno a pozoruhodná podoba vypravěče z *Věrného milence* (1836), o němž bude ještě promluveno (viz čtvrtá kapitola), nevypovídá o jakékoli neobvyklosti, s níž by Sabina ich formu používal. Navíc i nápadná kvantita reflexivních pasáží v mnoha Sabinových dílech prozrazuje zrcadlení se autorského subjektu v textu.

Charypar považuje dobovou pražskou lokalizaci v *Adéle* jen za vnější znak intertextuálního navazování na *Marinku*³⁰⁷. V *Adéle* se skutečně objevuje rozsáhlá pasáž popisu denní, a zvláště noční Prahy, popis města však není nikterak nefrekventovaná součást Sabinových próz, podobný lze nalézt jak v *Poutníkovi*, tak v *Hesperidkách*. V textu opravdu není jediná zmínka, na jakou nemoc Adéla umírá, vypravěč nikdy (v dospělosti) nezahlédne její obličej, aby ji mohl blíže charakterizovat – domnívám se, že Charyparovo tvrzení, že „podle některých známek by se však rovněž mohlo jednat o tuberkulózu“³⁰⁸, lze vysvětlit jedině snahou co nejvíce přiblížit Sabinovu Adélu souchotinářské Marince.

Další nesrovnalosti, jež jsou v interpretaci zmiňovány, většinou vycházejí z Charyparova nepochopení časové následnosti příběhu. Nepovažuji za korektní zde s nimi polemizovat, nicméně vztahovat Sabinovu metaforu padlých žen jako „zlomených květin“ „k Máchovým vadnoucím květinám (obvykle růžím), ke kterým jsou přirovnávány smrti zasvěcené ženské postavy, nezřídka umírající v tajemné souvislosti s morálním pádem“

³⁰⁵ *Květy* 8/1837, str. 62.

³⁰⁶ Charypar 2010, str. 38.

³⁰⁷ Charypar 2010, str. 38.

³⁰⁸ Charypar 2010, str. 38. Charypar s největší pravděpodobností vycházel z předsevzetí Karla, který se vydal do nemocnice, „chtěje uzříti zbledlou tvář a vyhaslé oči první milenky“ (*Květy* 8/1837, str. 63).

z *Mnícha*, některých lyrických básní, *Máje* a *Marinky*,³⁰⁹ považují přec jen za přehnané. Jednak se v textu *Adély* nevyskytuje sousloví „zlomená květina“,³¹⁰ jednak se metafora žen jako květin (viz zde odkaz 317) nevztahuje na samotnou postavu Adély a navíc neznačí morální pád, ani smrt. (K Sabinovu motivu ztráty panenství jako „odňaté růže“ viz *Hesperidky*, odkaz 76.) Naopak v souvislosti s Adélou vypravěč zpívá o „panenských růžích“ jako metafory cudného rdění.³¹¹ Růže a květiny vůbec jsou navíc natolik vyčerpaným klišé už v době romantismu, že jen stěží lze hovořit o epigonství Sabiny v tomto smyslu. Poslední námitku bych ráda vznesla k Charyparově dokladu, že v *Adéle* se objevuje výraz z *Marinky* „nelzelo“,³¹² který je jinak u obou autorů ojedinělý.³¹³ Z jazykového hlediska to jistě může být přímý důkaz předlohy, přesnější by však bylo doplnění, že Sabina užil výrazu „nelzelo“ ve vložené básni, aby ho rýmoval se jménem „Adélo!“

Předcházející rozsáhlou pasáží však nikterak není v mém zájmu dokazovat, že se Sabina neinspiroval Máchou. Pokud bude mým cílem dokázat, že *Adéla* opravdu je pandánem *Marinky*, pak lze dohledat vskutku nápadné paralely motivů (ústřední ženská postava, veselá společnost mladíků ve vinárně, tajemný muž, dopis, prostředí města, smrt). Na druhé straně ovšem není nepodstatná výhrada, že jmenované motivy se u Sabiny vyskytují v odlišných relacích, významech i souvislostech, a nadto se běžně nalézají i v předcházejících Sabinových dílech. Přistoupíme-li však na pravidla Charyparovy „vlivologie“, vycházející z koncepce Harolda Blooma, měli bychom ji aplikovat důsledně: Sabina např. sám hodnotil Máchu a Tyla jako výborné novelisty, jimiž okřála produkce v českých literárních časopisech (viz zde odkaz 33). Namátkou zvolená Tylova povídka *Pomněnky z Roztěže* (Květy 1838) by se pak analogickou interpretací mohla stát předlohou pro Sabinovu povídku *Letní noc* (Květy 1839) atd.

³⁰⁹ Charypar 2010, str. 39.

³¹⁰ Ve svém rozboru Charypar označuje motiv zlomených květin jako citaci z *Adély*.

³¹¹ Květy 8/1837, str. 62.

³¹² V *Marince* se výraz nelzelo objevuje 3x, vždy v prozaickém textu. Nachází se i *Křivoklátu*, *Pouti krkonošské* a *Cikánech*. Jungmann ho ve svém *Slovníku* charakterizuje jako tvar staročeský. Užívají ho však i další autoři, např. Šnajdr nebo Kollár.

2.3.1. Děj povídky *Adéla*.

Skupinka mladíků (vypravěč Karel, Jindřich, Břetislav, Jarolím a tři nejmenovaní) se v pozdních večerních hodinách dobře baví v pražské vinárně: „Bylo nás sedm – pamětihodné číslo – všichni veselého ducha a povah dobrodružných. Nescházelo nic, nežli šťastná náhoda, a romantičnost kteréhokoli druhu bylaby ve život vstoupila.“³¹⁴ Zaujme je nápadný vousatý divous, „originální člověk, jakových mimo Prahy snad jen v Londýně se nalézá“.³¹⁵ Pomalu se zvedají k odchodu, když si povšimnou u vchodu vyvěšené pozvánky: „Heute Mittwoch – ein glänzender Ball“,³¹⁶ a všichni se vydají noční procházkou přes Dobytčí trh na maskarní masopustní ples. Zasmušilý vypravěč, znechucený nesourodou společností v přeplněné plesové místnosti hlučně a chaoticky se bavící, se ztratí svým přátelům v davu a nezapojiv se do všeobecného veselí poslouchá rozhovory, pozoruje a hodnotí charaktery zamaskovaných osob (vkusné i nevkusné, němé i nevtipné). Sám sebe přirovnává ke „ztracené ovci“ a služebníky k opicím. Ženy „v kouzelné zahradě“ plesového sálu rozděluje podle druhů květin („...ale ty květiny, ty krásné, rozmanité květiny – proč právě pro takovéto sady vykvetly? K čemu ony dívky přirovnati lze? Bylyť tam dílem odkvetlé růže, opovržené fialky, vadnoucí sedmikrásky, a t. d.“),³¹⁷ muže podle druhů stromů („Mužští nenálezejí mezi květiny, vždy více stromům podobní jsou, pročez tam stál také mnohý jako dub, a jiný opět co zmoklá bříza, a jestližeby některý z nich ještě mezi květiny rád byl náležel, otáčel se tam co zpanilý tulipánek okolo křovin“).³¹⁸ Následně si všimne ženské bytosti s uhrančivýma očima, skrývající se pod maskou černého domina: „...kdoby byl pohlídnul semnou do takých ohnivých, plamenem zářících očí, jakové hleděly z otvorů malované larvy, zajisté by se byl pozastavil nad neobyčejným ohněm jejich. Mně však bylo, jakobych do těch očí již někdy hledíval, jakoby se s mýma často byly potkávaly, a přece sem se upamatovati nemohl, kde?“³¹⁹ Chvíli spolu flirtují pohledy, pak ho zamaskovaná dívka uchopí za ruku a táhne na druhou stranu sálu, kde mu vypravuje, že už ho dlouho zná, často pozoruje jeho smutnou

³¹³ Charypar 2010, str. 37.

³¹⁴ Květy 7/1837, str. 53.

³¹⁵ Květy 7/1837, str. 53.

³¹⁶ Květy 7/1837, str. 53.

³¹⁷ Květy 7/1837, str. 54.

³¹⁸ Květy 7/1837, str. 54.

samotu uprostřed hlučných společností, a nečekaně se mu svěří, že ho miluje. Ve vroucném vyznání však zazní i narážka na její tajemný původ: „Vím, že mnou snad opovrhneš, jakmile mě poznáš; já však tě přece miluji, a tento cit mě povyšuje.“³²⁰ Dívku navíc neustále pronásleduje podezřelý podivín, v němž vypravěč poznává divouse z vinárny. Přesto spolu na bále stráví několik dalších hodin. Neznámá se odmítne odmaskovat, ale prozradí Karlovi své jméno – Adéla, načež zmizí v davu. Vypravěč ji marně hledá, až vyběhne před dům a spatří masku domina nastupovat do kočáru, přičemž „rychle jako pták se vyšvihla mužská postava vzadu na vůz a nepozorována s ním ujela. Byltě to onen ji pronásledovavší muž. Ubohá Adéla!“³²¹

Vypravěč poté vzpomíná na dobu svého dětství, kdy se v něm poprvé probudil nevinný milostný cit, jež stejně dětinsky opětovala dívka jménem Adéla. Vybavuje si, jak se příbuzní a známí jejich lásce vysmívali, zvláště Adéliná matka, „mladá, zábavného života milovná vdova, kterážto sama tolik milovníků měla, že na dceru dostatečnou pozornost obrátit nemohla“.³²² Adéla se musela s matkou odstěhovat z Prahy, aniž by o sobě zanechala zprávu, a Karel zůstal sám. Dospěl, zmoudřel, změnil se jeho záliby, osobnost a povaha, ale láska k Adéle přetrvala. Tím mocněji ho pak zasáhla zpráva, že Adéla zemřela: „Cítil a jednal jsem jako každý žalem přemožený člověk v devatenáctém roku, a žádný se nebude diviti, že sem v bolestném zápalu svém i básnil.“³²³ Jednou zvečera hrál na kytaru a improvizoval milostnou píseň, v níž čtyřikrát opakoval jméno své milé. Vtom se zvenku ozval ženský hlas, reagující na oslovení, Karel pohlédl z okna a spatřil ženu se zahalenou tváří: „Celá byla smutkem oděna a s černého klobouku, pérami ochvívaného, též černý závoj visící zakrýval tvář její. Mně se zdálo, že to ona, že žalost má milenku z hrobu vyvolala.“³²⁴ Vyběhnul na ulici, ale ženu už nenašel.

Tajemné setkání na pražském maškarním bále vyvolalo vypravěčovy vzpomínky na dávnou dětskou lásku a na její černý přízrak po letech. Znovu vyvolává mrtvou dívku, svůj vysněný ideál: „Adéla! Krásný zašlý zvuk z minulosti věku mého! Adélo, zasvěcené jméno první lásky mé! Kam zanesl vichr volání moje a touhu mou po tobě? Tys byla jitřenkou života

³¹⁹ Květy 7/1837, str. 54.

³²⁰ Květy 8/1837, str. 61.

³²¹ Květy 8/1837, str. 61.

³²² Květy 8/1837, str. 62.

³²³ Květy 8/1837, str. 62.

mého, tys předcházela skvělý den a sluneční zář milosti. V pohledu tvém sílí se nyní ještě oko mé, po pokoji toužíc. Adélo, kde jsi? Jitru hlásám jméno tvé – ozvěna neodpovídá. Dne se táží po tobě – on tebe nezná; a pakli večerem se probírá touhu rozsívající hlas můj, na hřbitov mě odkáže! – Tys byla ještě dítětem, když sem tě poznal; anjelem mezi dítkami, dítětem mezi anjeli!³²⁵ V následujících dnech Karel zoufale přemýšlí, jestli by ony dvě Adély v jeho životě nemohly být jen jednou, tou samou ženou, marně prohledává celou Prahu, až po masopustě mu přinese onen podivný muž z vinárny i z bálu dopis, než se však Karel stihne na cokoli zeptat, divous zmizí. Z doručeného listu se dozvídá, že vysněná dívka, „nejkrásnější sen života mého“, a padlá žena je jedna osoba, jeho Adéla, jež svedená nešlechtným mužem odešla z domova a poté i svůdníkem opuštěná, vedla hříšný život a nakonec se stala prostitutkou: „Okolnosti vládnu člověkem, ji dohnaly k hříchům. Ukrutný to osud! Zavržena odevšech cnostných a v posuzování mravů přepiatých, ve spolek oněch vstoupila, které na nižším stupni stály, nežli ona. Vždy hloub a hloub klesajíc povýšiti se více nemohla. Ubohá Adéla!³²⁶ Opuštěná a zavržená žena ho v listě prosí o jediné – aby ji navštívil v nemocnici: „Žádat, abych ji navštívil, by pohledem na mne zapomenula na bídný stav svůj, a aby slovo má ulevila těžkosti zničeného srdce jejího; neb onen, kterýžto ji láskou svojí pronásleduje, jest prý cizincem srdci jejímu.“³²⁷ Karel se po několika dnech odhodlá k návštěvě, vstupuje do vrat, ale z nemocnice vynášejí, právě jemu v ústrety, chudobnou rakev „ze sprostých prken sbitou“. Za pohřebním vozem bez kříže nejde žádný průvod truchlících či pozůstalých, „jen po straně mužská osoba v černý plášť zahalená, jakoby sníc, postupovala“.³²⁸ Když se táže, koho to vezou, dozví se, že Adélu.

2.3.2. Sabinovy hrdinky.

Podle vzájemných relací postav a v závislosti na plynutí času lze rozdělit Sabinovy ženské hrdinky do pěti skupin, jež je zachycují v kolizních milostných situacích. Společným

³²⁴ Květy 8/1837, str. 62.

³²⁵ Květy 8/1837, str. 61.

³²⁶ Květy 8/1837, str. 63.

³²⁷ Květy 8/1837, str. 63.

jmenovatelem mileneckých osudů u Sabiny je už výše zmiňované míjení, rozdmýchávající tragické vyznění příběhu a retardující v čase blížícího se rozuzlení, které mnohdy ponechává do posledních chvíle čtenáři naději v příznivější obrat a šťastný konec. Protagonisté obojího pohlaví se ve výsledku stávají spíše objekty dění, jejich aktivní podíl na utváření vlastního intimního osudu je strháván nepříznivými vnějšími okolnostmi a ztráta partnera, resp. nenaplnění touhy a snu, jemuž podřídili veškerý svůj život, vyústuje do smířlivé rezignace, do dobrovolného zřeknutí se styku s okolním světem, eremitského sebezavinutí do vlastního nitra, či v radikálnější podobě až do toužebného očekávání smrti, resp. sebevraždy.

I.

Nejpočetnější skupinu ženských hrdinek sdružuje rys trvalé a vzájemné lásky obou milenců, jejímuž naplnění zabraňuje nějaká vnější příčina. Ta je nejčastěji realizována překážkami nepřejících osob (rodinných příslušníků, odmítnutých milenců, manžela) nebo smrtí partnera. Patří sem Berta a Albína z povídky *Poutník*, Lea z novely *Otec a dcera*, Alfsola z povídky *Sigurd a Alfsola*, Julieta z povídky *Vyznání*, Růžena z povídky *Žárlivec*, Běla z novely *Vesničané* a samozřejmě i výše zmíněná Adéla.

Adéla je typickou romantickou hrdinkou, vymezenou krajními polohami božství a démoničnosti. O skutečné ženě se čtenář nedozvídá nic, její zdánlivý obraz je pouze zprostředkovaně vytvářen okolím: na jedné straně je adorována jako andělské stvoření, nadsmyslná a dokonalá bytost, již si Karel stvořil ve svých jinošských představách a snech, anděl-dítě a dítě-anděl, panenská, čistá a neskutečná; na druhé straně z ní společnost a špatné matčino vychování udělaly lascivní prostitutku. Adéla si uvědomuje své ponížené sociální postavení, ale svým vyznáním chce Karlovi ukázat, že je živou bytostí, ne jen představou. Opravdový a nepředstíraný cit ji skutečně proměňuje a povyšuje (viz odkaz 320). Karlovo rozčarování z demaskování jeho snu o ideální milence se proměňuje v soucit s umírající padlou ženou. Adéla se svého zachránce už nedočká, zemře dřív, než se Karel odhodlá ji navštívit.

Po letech znovu nalezenou milenkou je také spanilá Švýcarka Julieta, dcera paní z Rimonti, s níž se vypravěč náhodou setkal, když jako rakouský voják po bitvě u Marenga

³²⁸ Květy 8/1837, str. 63.

utíkal před Francouzi a hledal svůj pluk. „Bylat' nevelké, krásné postavy; černé vlasy v bohatých kadeřích po ramenách se jí linuly; havranné oči zasílaly blesky na vše strany co jiskřící-se uhly. – Jedva čtyry dni uplynuly, a již sme si slíbili věčnou lásku...“³²⁹ Vypravěč musel tehdy šestnáctiletou dívku opustit kvůli vojenským povinnostem, po pěti letech se ale opět náhodou dostává s plukem do Švýcarska, v době svého volna se toulá po horách, kochaje se krásami krajiny, ztratí se a přenocuje v otevřené kolně na dvoře velkého statku. Ráno ho probudí povědomý ženský hlas, v němž pozná dávnou lásku. Nyní už jednadvacetiletá Julieta ho také poznává a pláče, protože ji matka donutila ke svatbě s mužem, jehož nemilovala: „Manžel její (...) pro obzvláštnost svou zánímavým se mi stal. Jej ani nic netěšilo ani nermoutilo. Lhostejná byla mu družka milostná, jakož i krajina čarokrásná. Statky jeho převyšovaly cenou svou jmění mnohých vyhlášených boháčů, ale chudoba duše jeho z nadutých, malých mrtvých očí a celé neouhledné postavy dosti jasně vysvítila.“³³⁰ Zdrčený voják se chce vrátit k pluku, Julieta mu však dá tajně znamení a milenci spolu stráví noc pod hvězdami. Žárlivý manžel se poté rozhodne s chotí odcestovat, čehož voják využije a nastoupí s nimi do loďky, jediného možného dopravního prostředku přes širošířé a hluboké jezero. Během plavby se strhne ukrutná bouře, plavec u vesla se utopí i přes veškerou vojákovu snahu ovládnout plavidlo, manžel se pokouší zachránit svůj majetek, a když se domnívá, že je vše marné, žádá Julietu, aby si k němu přisedla a očekávala s ním smrt. Julieta, jež poslouchá pokyny vojáka k záchraně, se proti manželovi nečekaně vzbouří: „Proč neposlechněš rady zkušeného člověka (...) sám sobě pomoci nemoha? Já s tebou mám zajítí – ty však k vysvobození nás všech přispívati nechceš? Tentokrát tě neuposlechnu! Zde jest muž, kterého miluji! Jemu náleží srdce moje; nepředloženost matčina toliko mou ruku, ne však i mou lásku tobě zaprodati mohla! Jej sem již dávno milovala, tebe nikdy, a nyní v okamžení tom, kdy žádná nádejše dalšího života nám nezasvítá – v okamžení tom se rozlučují s tebou navždy, poddávaje se docela tomu, jejžto miluji!“ Rozhorlena sejmuvši prsten s prstu svého a manželí k nohám jej hodivši v náruč mi padla.“³³¹ Ve vypjatém okamžiku pronesené patetické vyznání zamilované ženy, jíž svazuje vynucený slib manželství, je ironizováno strohým koncem příběhu: trosečníci se zachrání, manžel vojáka udá jako zběha a s Julietou

³²⁹ Květy 34/1837, str. 266.

³³⁰ Květy 35/1837, str. 273.

³³¹ Květy 35/1837, str. 274.

odcestuje neznámo kam. Samotná povídka *Vyznání* nadto příhodně začíná rozsáhlou vypravěčovou kritickou reflexí ženské povahy: „Myslíš-li, že pohlaví ženské vesměs není s to, pochopiti pravou a vroucí lásku, tedy se s usudkem tvým nesrovnávám. (...) Nechciť dívky vůbec zastávat, věda dobře, že povahy jejich nad život pospolitý zřídka se povznášejí; vnitřní jejich zápal málokdy převyšuje plamen na ohništi, při kterémž obědy připravují, a jejich osvícení jesti jen výrobkem několika románů à la Klauren, Trommliß, Van der Velde a t. d. Co tu očekávati lze? Jednotvárnou obyčejnost – nezralost ducha a plané květy srdce. Ale ne všude a ne všechny jsou takové. Poznalt' sem ženštiny, kteréž neměly ve zvyku – jako některé naše slečinky – při prvním vstoupení mladého člověka do domu na prstech léta počítati, po nichžto by mu možno bylo oženiti se; ale ženštiny, kteréžto měly v těle srdce, v srdci pak cit a v citu oheň.“³³²

Nešťastně a ne z vlastní vůle provdaná je také Berta, Jaroslavova milá, kterou tyranský manžel odvedl z vlasti do Uher a uzavřel ji v starobylém hradu, obehnaném pustými skalami a bahnitým jezerem stále pokrytým mlhou. Tam Berta jako princezna čeká na svého vysvoboditele. Než se však Jaroslavovi podaří splnit všechny úkoly, jimiž je na svých cestách Itálií pověřen a o nichž svou milou spravuje prostřednictvím dopisů plných láskyplných slov,³³³ Berta umírá. Jaroslav se vrací příliš pozdě, jejich láska zůstane nenaplněna. Albína ze stejné povídky sice získává otcovo požehnání k sňatku s Ordessim, dokonce spolu mají i synka Ervína, její milý ale odchází bojovat za vlast. Albína odolává svodům a vášnivým vyznáním podlého Kotroniho, důvěřivě však následuje zrádného mnicha Quida do Itálie.³³⁴ Ordessi ji proto už v Řecku nezastihne a jejich cesty se opět scházejí až ve vězení, kam se s ním Albína přichází rozloučit před popravou. Milovaného manžela bohužel už nemůže ani doopravdy spatřit, protože kvůli Kotronimu přišla o zrak. A i když je Ordessi nakonec

³³² Květy 7/1837, str. 265.

³³³ „O Berto, jak často jsem oplakával osud Váš a můj, jak často jsem si přál daleko, daleko za tímto světem, na jedné z oněch tichých nočních hvězd, ochráněn před bouří osudného života, bezpečně a šťastně s Vámi prodlívati! Ach arci, toť byl pěkný, spanilý sen; ale tím smutnější procitnutí mě vždy bývalo“ (Květy 25/1835, str. 245).

³³⁴ Přírodní děje kontrastují s Albíninými pocity: „Jasný byl večer a tichý, a vznášel se nad hladinou mořskou co anjel míru, a pozlacenými vlhkami co perutěmi zahrával. Žádná chmura nezakrývala jasný oblohy hled; příroda i nebe vstoupily v pokoj, a prodlévaly u radostném chvění. Tím hrůznější bouře opanovala srdce Albíny. Nepokojně tlouklo v očekávání budoucnosti, a oko anjelské její kalilo se slzami. Počala nedůvěřovati se v slova Quidonova, a litovala, že mu bez důkazu uvěřila, a oddala se vedení jeho. Z druhé strany však jeho chování se k ní a ubezpečování o spravedlivém a dobrém smejšlení poněkud ji upokojilo. Ervínek usnul na klíně jejím. Poslední poblesky zacházejícího slunce se mžikaly oknem, a stíny skalní začaly prodlužovati se po blízkých břehách“ (Květy 29/1835, str. 286).

vysvobozen, stejně brzy umírá zradou Quida. Ovdovělá a slepá Albína se vydává s Jaroslavem do Uher, aby získala nový útulek u Berty, avšak i tu už naleznou mrtvou.

Žárlivost a pomsta z vášně pronásledují nejen Řekyni Albínu, ale vedou také ke zničení věrné lásky Růženky, dcery panského zahradníka Jana Květoše³³⁵ z městečka R., a jeho tovaryše Jaroslava Lažanského. Do Růženky, která se už těší z druhých ohlášek, se zamiluje Valter, nejstarší zahradnický tovaryš původem z Bavorska, který závidí Jaroslavovi jak nastávající nevěstu, tak kariérní postup. Pokusí se překazit vztah pomluvami, poté píše dívce milostný dopis, a když ani to nepomůže, pomstí se. Růženka má zlé tušení, ale přičítá ho „ženským starostem“. Tehdy třidvacetiletý Sabina vystihl psychologii panenské dívky na svou dobu poměrně přesně: „Když byl Jaroslav odešel, pozůstala Růžena samotna, kromě že ouzkostné srdce a trudné myšlenky něžnocitnou dívku neopustily. Hrůzné obrazy naplňovaly panenskou mysl její, aniž byla s to, úplně a jasně si jich vysvětliti. Mimo nevyzpytné tušení a předzvídaní působila též jiná myšlenka na outlé srdce dívčí. Bylať nevěstou – za krátký čas měla být chotí milovaného jinocha! Ačkoli tím oučele po mnohá léta očekávaného dosahovala, přece nemálo ji projímala proměna tato velice důležitá. Věděla, že všechn svůj osud do rukou cizích klade, že o blaho i nesnáze s chotěm se zdíleti musí, že celá budoucnost její závisí od jednání a pouhé vůle jednoho člověka. Vše to jí tanulo na mysli nevěstenské, a dívka otázky na budoucnost se ztahující zodpovídati sobě nemohla. Kdy však krásná pleť city své upokojiti nemůže, tu srdcím jejím slzy ulehčí. I Růžena plakala, – zdali však srdci jejímu slzy ulehčily, zůstane otázkou.“³³⁶ Zrádný Valter s Jaroslavem usazují na zámeckou věž novou bář a zdar díla spolu zapijí vínem, Valter nepozorovaně přisype do sokovy sklenice podivný prášek, Jaroslav omámen jedem dostane závrať a padá z věže, v posledním okamžiku s sebou strhne Valtera za vlasy, takže se oba roztříští o dlažbu. Růžena neštěstí přihlížejíc padne do mdlob a už se neprobere. Mrtví milenci jsou pohřbeni vedle sebe.

Téma tragické smrti milenců Sabina přenesl v povídce *Sigurd a Alfsola* i do exkluzivního prostředí hrdinského dávnověku, když využil námětu ze severských pověstí a nechal stárnoucího švédského krále Sigurda Ringa vzplanout láskou k mladé norské princezně

³³⁵ Sabina využívá nomen omen – Květoš je zahradník a jeho dcera se jmenuje Růžena. Záporná postava příběhu (podle jejíž vášně je také povídka nazvána) nese jméno Valter a pochází z Bavorska, což zároveň vytváří podtext národnostního stereotypu „hodný Čech – zlý Němec“ – v povídce se výslovně kladně hodnotí dobré vlastnosti Jaroslava jako „mladého Slovana“.

³³⁶ Květy 1/1837, str. 6.

Alfsole. I dívka je od prvního setkání uhranuta zjevem i hrdinstvím slavného bohatýra, bratři ji však přislíbí mladému a nezkušenému bojovníku Rolfovi, k němuž ji nic nepoutá. Prostřednictvím starého švédského harfeníka Fiolnira se Alfsole ujistí o Sigurdově lásce, bratři však panovníka hrubě urazí. Rozzuřený Sigurd nato dobude jejich hrad a hledá Alfsole, jeden z bratrů však podá nic netušící sestře otrávený nápoj a než se k ní Sigurd proseká, nalezne ji mrtvou: „...Alfsole ležela co bílá holubice u nohou jeho. Luna smutně do síně hleděla, a stříbrné paprsky její ochvívaly tílko milostného tvora. (...) ‚Co zde mám bez ní?‘ tázal se sám sebe, a myšlénka hrůzná zmocnila se ho. Blíže břehu se houpal člun. Lehké vlnky odrážely se o stěny jeho. Sigurd pojal milenku v náručí své a nepozorován odnesl ji v lůno jeho. Tam se usadiv podlé ní, daleko od břehu zavesloval, a pak veslo hodiv do hloubky, větrům a vlnám po vůli se plavil mořem dalekohledným.“³³⁷ Přijde bouře a než vojínové mohou vyplout na moře, „pochován byl Sigurd s milenkou svou ve pěnivém hrobě“.³³⁸

Proti patetickému aktu obětování vlastního života pro mrtvou milenku působí smutný životní příběh vesnické dívky Běly téměř sarkasticky. Běla je hlavní protagonistkou novelistického příběhu *Vesničané*, jež snižuje konvenční idylu venkova do podoby pouze penězi a majetkem ovládaného prostředí sobeckých a zkažených lidí. Bělina osobní tragédie vychází z chudoby, kterou nemohou zmírnit ani charakterové klady nezkaženého děvčete (krása, srdečnost, pracovitost, vlastenectví). „Běla byla sice jen dcera podruhova a jak se říká na první pohled pouze co sprostá venkovanka se jevila; měla však vnady nad mnohé velko- i maloměstské dívky a vynikala vždy mezi sprostými vesničankami. Hlavní ozdobou její byla jarost a čilost těla i duše. Nadevše ale krásil ji ráz pravočeský ne proto pouze, že na němčině žádného zalíbení nenalezala, ale proto že vřelé a při tom zdravé srdce ji šlechtilo, že cizotu a v ní sem vedralou lícoměrnost a marnost nenáviděla a za jasným vzezřením jasnou mysl chovala.“³³⁹ Osířela v útlém dětství, od sedmi let pásala husy u své kmotry Háty, později nastoupila do služby k sedláku Matějovi. Od malička se přátelila se starším Hynkem Kilianem a jejich dětská náklonnost přerostla ve vroucí lásku. Otec však poslal Hynka na studie do Prahy, a tak Běla čeká a nepochybuje, že se stane Hynkovou ženou. Statečně odolává

³³⁷ Květy 10/1839, str. 78.

³³⁸ Květy 10/1839, str. 79.

³³⁹ Příloha 3, str. 242–243.

nabídkám k sňatku od postaršího písaře a hrdě odejde ze služby, když ji chce sedlák proti její vůli provdat za syna Tomše, aby se ženitbou vymanil z vojny. Tomeš se s otcem pohádá kvůli peněžnímu podílu a pomstí se zapálením statku, plameny se rychle rozšíří na většinu domů. Běla se zatím těší na svého Hynka, jede za ním do Prahy, jenže místo milence ji očekává jen dopis, v němž jí Hynek vysvětluje, že jeho otec se dostal do finanční tísně, a proto nechtě otce uvrhnout v posměch, musí se oženit s bohatou nevěstou. Zdrčená a zrazená Běla naříká nad mocí peněz a rozhoduje se, co dále učiní: „Chudá dívka je k poslušenství stvořena. Odevzdám se Bohu a dobrotivosti lidské.“ // Tak se stala z Běly služebná dívka v Praze, jenž vše naděje v srdci svém na vždy pochovala. Žádný nepoznal bol její – a kdož také by si toho povšimnul, co sprostou služku trápí?³⁴⁰

Deziluzivní závěr novely ostře kontrastuje s úvodní vypravěčovou reflexí: „Lásko všemohoucí! kdož moci tvé se ubrání? Kdo kouzlu tvému se protiviti, kdo opovážiti se smí tobě navzdor obehnatí srdce své ledovou kůrou, beze strachu sám sebe a veškeré blaho života svého že zničí? Mudrcové všech národů a věků se klaněli tobě; a kdo jen jednou v celém životě svém usty se dotknul nápoje, jež ty pozemčanům v adamantové číši podáváš, v téhož myslí a srdci neuhasne nikdy jiskra vyššího člověctví. – Byli a jsou lidé snažící se tobě na odpor se stavěti a obmeziti mocnost tvou. Marné namáhání! Tito za pláštíček zdánlivé moudrosti ukrývají jen hrubost zanedbaného srdce – necitelnost neb malomocnost! Oni nepochopují, že láska jiskrou jest, geniem člověčenstva v prsa nám vloženou, aby chlad povšedního života rozehrála a rozmrazila led soběctví, jímž ohraženo je srdce lidské!“³⁴¹

Kvůli majetkovým poměrům je zrazena i láska Ley v novele *Otec a dcera*, která si sice ještě před milencovým odchodem do Francie za bohatstvím vymůže tajný sňatek, nedokáže však odolat pomluvám a intrikám okolí, zostuzená a zavržená příbuznými umírá po porodu dcery. Semil se mezitím v cizině formálně oženil s Marií, aby získal její dědictví, protože dívka pomalu umírá na účinky jedu, jenž jí macecha přimíchávala do potravy. Ovdovělý Semil se vrací do Čech a zjišťuje, že se stal dvojnásobným, bigamickým vdovcem.

³⁴⁰ Příloha 3, str. 283.

II.

Druhou skupinou hrdinek charakterizuje láska, která sice proběhla, ale v současnosti je již minulostí, přičemž jeden z partnerů stále miluje, druhý je nevěrný, nebo o lásku prvního už nestojí. Hrdinkami takových próz jsou Ida z povídky s ironickým názvem *Věrný milenec*, Mína z povídky *Letní noc*, Luisa z novely *Hrobník* a Častava z obrazu *Čech*.

Pro neobvyklost prostředí a situace je Ida snad nejpůsobivější Sabinovou ženskou hrdinkou.³⁴² Vzhledem k faktu, že celý text *Věrného milence* čítá jen něco málo přes šest set slov a vykazuje zjevné prvky mysticismu, otvírá se tu rozsáhlé pole pro nejrůznější interpretace (viz čtvrtá kapitola). Výlučnost Idy pramení mj. z toho, že je mrtvá a nemá hmotné tělo – vystupuje pouze jako duše, nachází se na jakési hvězdě a běduje pro svého Světislava, o němž se domnívá, že pro ni na zemi truchlí. Nedokáže ji utěšit ani hra na harfu, pro tyto účely pro nejutrápenější duše zde určená. Uprosí vypravěče příběhu, jehož podstata je velmi mlhavá, aby jí na jednu hodinu dovolil sestoupit do světa živých a navštívit milence, a na svém přání trvá i přes přísný trest, který ji očekává: „Za jednu hodinu na zemi tisíc let v ukrutných trýzních čekati musíš!“³⁴³ Ida na to odpovídá: „...ó jak ráda snesu trest tento! Jedna hodina utěchy, u vyvolence našeho ztrávena, muka tisíců a opět tisíců let převažuje. Všecko snese ženština milující!“³⁴⁴ Ve světě živých však zastihne Světislava, vyznávajícího lásku jiné ženě. Rezignovaně se vrací na hvězdu, aby si odpykala krutý trest se slovy: „Ach! (...) po této jedné hodině, kterou jsem na zemi ztrávila, věčných bolestí se nebojím!“³⁴⁵

Častavino neštěstí zasahuje všechny sociální role, v nichž bývá Sabinova hrdinka charakterizována: drama milenky, matky, dcery a vlastenky. Zpočátku se postava Častavy jeví jako slabá žena zmítaná city a bezhlavě následující muže z nepřátelského kmene, jenž ji vlastně vůbec nemiluje. Dvakrát jej zachrání před jistou smrtí a znovu oddaně prosí o jeho lásku. Až v okamžiku ohrožení jejích slovanských bratrů a sester se vzchopí k odporu, berouc na sebe podobu Amazonky. Opuštěnou a poraženou Častavu nalézá v pustině Čech, když ji zaslechne zpívat s doprovodem varyta truchlivou milostnou píseň. Přivede ji zpět k slovanskému kmeni, odkud tajně utekla kvůli milenci Jolonovi z nepřátelského rodu. Jolon,

³⁴¹ Příloha 3, str. 242.

³⁴² V textu se objevuje varianta Ida – Adleta – slečna Hvězdohorská. Nepozorností je však v textu jedenkrát druhá žena pojmenována jejím jménem.

³⁴³ Květy 4/1836, str. 27.

³⁴⁴ Květy 4/1836, str. 27.

zabiv v souboji Častavina bratra Radoně, ji pro „vyšší povinnosti“ a „náruživost její“ opustil a těhotná Častava bojíc se vrátit k otci žila sama v jeskyni. Osud bývalé milence znovu svede dohromady, když se Jolon vydává do tábora nepřátel, aby kmenové věštce přinesl nemluvně vhodné pro ohnivou oběť bohům. Nemůže žádné dlouho nalézt, až uslyší křik novorozeněte, vnikne do stanu a dítě probodne. Teprve pak si všimne vysílené rodičky: „...‘Častava‘! zvolav k smrti zbledlý na celém těle se chvěti počal – ale zpamatovav se tekoucí krev vřelou dítěte po sobě cítě v čerstvosti blesku vyskočil ze síně a utikal zpátky do hrazení.“³⁴⁶ Slovanský kmen slibuje pomstu, i starý Lev se připojí ne jako Častavin otec, „nybrž co Slovan proti zhanobení dcery z kmenu našeho!“³⁴⁷ Sounáležitost s vlastním rodem (kmenem, potažmo vlastní), zde dostává přednost před vztahy osobními: „Byť i to i moje dcera nebyla, pravil Lev dále, ten skutek nezustane bez pomsty. Jí já neznám a nikdy znáti nechci; ne proto že klesla neboť nejsou nejhorsí onny, jenž znamení pádu jejich na čele nosí ale proto, že se zapoměla nad povinnosti nejsvětější, že se spolčila s nepřítelem našeho kmenu, že mne oklamala a všechny přátele naše.“³⁴⁸ Jakmile Slované dobudou nepřátelský hrad a odsoudí zajatého Jolona k smrti, Častava se vkrade do kobky a bývalého milence osvobodí: „Tys to Častavo? Ženo, anděli, ma bohyně již jsem tak ublížil jejížto srdce jsem ranil, jejíž nejsvětější citu jsem se byl tak ukladně dotknul, ty přicházíš osvoboditi mne? O jak se tobě zavděčiti mám, jak odměniti se tobě za život, za veškerou budoucnost mou, níž ty mne obdaříš? (...) Nyní jsem a zustanu tvým, pravil Jolon, neboť tys mne obdařila životem jejíž jsem v mysly již oželoval, tys mne navrátila nádeje pro budoucnost jež jsem co ztracené již oplakával.“³⁴⁹ Stařena Lubica ale v Častavě rozdmýchává touhu po pomstě a obě ženy utečou do pustin, Častava věří, že za ní Jolon přijde, jak sám přislíbil. Častavin bratr Mladoň však sestru nalezne a přivede ji zpět ke kmeni, kde opět prosí otce za odpuštění. Při putování za novou vlastní dobudou Slované hrad nepřátel a Jolon znovu upadne do zajetí. Propuštěn spravedlivým Čechem svobodně odchází, venku ho očekává Častava, jež se přimlouvala za jeho život: „Jolone‘! – On se neobrátíl; ,Jolone slyšíš?’ – On mlče dále kráčel; ,Jolone drahý, povrhujješ

³⁴⁵ Květy 4/1836, str. 27.

³⁴⁶ Příloha 2, str. 175.

³⁴⁷ Příloha 2, str. 177.

³⁴⁸ Příloha 2, str. 177.

³⁴⁹ Příloha 2, str. 184.

mnou?‘ zvolala hlasitěji za ruku jej pojavši.³⁵⁰ Prosí ho, aby ji vzal s sebou do širého světa, Jolon se brání, nakonec si ale nerad dívku odvede. Zatímco se slovanský kmen po úspěšném dobytí hradu Psáry, kde nepřítel ukrýval jejich ženy, rozdělí a hledá vhodné místo k obsazení příhodného území, Jolonem potřetí opuštěná Častava bloudí houštinami a jde za světlem ohňů, aby své bratry varovala před útokem germánských kmenů. Nalezne jen Lecha a vypráví mu: „Běda že tak pozdě jsem nahlídla hloub v srdce lidské. I v tom nejšlechtetnějším zpočívají zárodky zlé a nad ostatní city přemohu, to má soběctví. Jolon byl se mnou vešel v poušť, odřeknuv se světa, ač hluboce želel ztraceného života. Mnylt’ on, že život pravý muže hodný jen v nestálem pohybování, v krvežižnivém snažení se nalezá; předce však uvykati počal tichosti lesní. Vystavěli jsme sobě chýži ve prostřed hlubokých lesu skoro nepřístupných. On chodil na lov, já domov obstarávala.“³⁵¹ Poté se v pustině objevil Miroslav, jehož Čech dobromyslně coby zajatce propustil, a s Jolonem se umluvili, že opět spojí rozptýlené germánské kmeny a vytáhnou proti Slovanům. „Nebyla jsem dlouho na rozpacích aniž jsem dlouho po jistotě rozmýšleti musela, neboť mi bylo povědomo co oba zamýšleli. Co jsem měla dělati? předevzala jsem sobě, sice odřici se světa, a tamo na poušti očekávati chvíli, až žel muj na věky se ukojí, neboť vidím, že jsem opuštěná, zrazená ano povržená za nevyslovitelnou lásku a upřímnost svou. Na mysl však mi padlo, jaké nebezpečnství hrozí vám všem, i předsevzeti mé se upevnilo vás o něm zpraviti.“³⁵² Lech posílá Častavu na západ k hoře Říp, aby okamžitě Čecha varovala. Jolon a Miroslav skutečně Slovanů napadnou. V kruté seči je Čech obklíčen oběma vůdci a málem podlehne silné převaze, když se do souboje vloží Častava: „...ale tu jevila se na blizku ženská podstava, toul napřažený v ruce držic na němž ostrý se jevil šíp, přímo před Jolona se postavil, střelila jej v srdce tak, že zbraň proňala prsa bohatyrova. On couvnul, pohledl v zhuru, a s posledním zvoláním: Častava – mstitelkině! – klesl mrtev mezi ostatní.“³⁵³

Protipólem odmrštěných žen jsou hrdinky nevěrné. Jednou z nich je i Mína, bývalá láska bezejmenného cestovníka, která se neprovinila tím, že se změnily její city a zamilovala se do jiného, ale tím, že oklamala milencovu důvěru, přísahajíc mu věrnou lásku: „Ale čehoby na světě ženská schopna nebyla? – Vyzvala mne jednou v neděli do známého

³⁵⁰ Příloha 2, str. 222.

³⁵¹ Příloha 2, str. 235.

³⁵² Příloha 2, str. 235.

kostela, a já dostaviv se na místo určené přišel jsem právě – k zasnoubení jejímu s Wohlmannem.³⁵⁴ Spatříc mne barvu sice změnila, oči však rychle sklopíc lehký ousměch na tváři své zatajiti nemohla.³⁵⁵ Personální vypravěč dívce nepřeje nic špatného, nechce se mstít, naopak cítí spíše soucit s bývalou milenkou: „Lehká mysl, sobělibost a měnivost ženského srdce nemá mezí. (...) ...lásky není věčná, leč an ve přátelství přejde; srdci nelze předpisovati zákony u milování, a žádný nemůže za to, když se mu později zalíbí osoba jiná...“³⁵⁶ Mína v manželství není šťastná, její muž je „velmi bohatý, poněkud i sličný, ale ve člověcké vzdělanosti ducha svého daleko nazpět zůstalý a v povaze nadobyčejně hrubý“.³⁵⁷ Cestovník náhodou zaslechne prudkou hádku manželů, v níž muž Míne vyhrožuje, že ji ráno vyžene z domu, proto raději „překonán bolestí hlubokou“ odejde spát na skalisko vypínající se nad Vltavou. „Minulá láska, třebas i zklamaná, nezajde nikdy docela; po vyhaslém plamenu jedna přece žířící jiskra v popeli se udrží po celý život.“³⁵⁸ Mína ale před cestovníkovými zraky vyjde na vyvýšené místo nad řekou a skočí dolů: „Šat její chvílku na hladině se udržel, brzo ale vždy hlouběji se potápěl, co perut' labutě bílé – až v temnu vod docela zmizel.“³⁵⁹ Bývalý milenec už z vody vytáhne jen mrtvolu: „Mladík neplakal ani nevzdychnul více. Položiv Mínu na hráz a posledně políbiv usta její chladná, tmou noční kráčel na dalekou pout’“.³⁶⁰

O citovém vystřízlivění po ideální, vysněné lásce, jež nedošla fyzického naplnění a kvůli sociálnímu nepoměru partnerů byla zakázána, vypovídá postava Luisy-Alžběty. Mladá hraběnka a chudý student se do sebe na dálku (přes ulici z oken) zamilují a píší si vroucí dopisy. Platonický vztah rázně překazí Luisin bratr. Dívka později dobrovolně vstoupí do kláštera: „Toto poslední utočiště duší nešťastných, nepříznivým osudem pronásledovaných, kterýmžto ve světě želané blaženosti najíti nelze – toto poslední utočiště i nešťastnou Luisu vábilo, a kam jiného zoufalství, jiného zaslepená, soběcká, slzami dítěte radost sobě zastoupiti chtějící láska rodičův – a však jiného snad i nejšlechetnější předsevzetí dohnalo: tam dohnala

³⁵³ Příloha 2, str. 238.

³⁵⁴ Podobně jako v povídce *Žárlivec* i v *Letní noci* Sabina užívá záměrně německé jméno pro zápornou postavu. Navíc význam jména je ironický, ostře kontrastuje s povahou postavy.

³⁵⁵ Květy 27/1839, str. 210.

³⁵⁶ Květy 27/1839, str. 209.

³⁵⁷ Květy 27/1839, str. 209.

³⁵⁸ Květy 27/1839, str. 211.

³⁵⁹ Květy 27/1839, str. 211.

³⁶⁰ Květy 27/1839, str. 211.

Luisu – nešťastná láska.³⁶¹ Luisa sice na svého studentíka nemůže zapomenout, přivykne však postupně životu jeptišky a na jeho milostný dopis, v němž jí nabídne únos a společný útěk z vlasti, odpoví zamítavě a veškerým možným kontaktům s ním se nadosmrti vyhne. Zdrcený milenec, který obětoval pro vysněnou milenkou vše, co mohl, obžalovává nestálé ženské city a skepticky porovnává rozdíly mezi láskou ženy a muže.³⁶² „...nádej je vřelá, již si ochladla! láska horoucí, plamen tvůj uhasl, jakož i vyschly slzy mé, a nic mi nezbyvá více, nežli bolest, hanba a hrob! // Ženské srdce není takové lásky schopno, jako mužské. Láska budí velikost, zmužilost i činnost jinošskou. Pod praporem lásky dobývá jinoch slávy a nesmrtelnosti, pod ním zničuje zastaralou minulost, novou, krásnější stavě budoucnost. Skvěle-li mu svítí hvězda milosti v oku milenky, nebojí se noci před ním rozložené, neleká se smrti, a vášnivě pozírá k záři hvězdy své. Tak to bývalo vždycky, tak se to nalezá i nyní v srdcích mladických. // Srdce ženské potápí se v citech jako v slzách svých. Touží, vzdychá, a milujíc čítá chvíle mezi stavem nevěstenským a manželským. Veliký pojem lásky – bez soběckého oučelu – jakož i čin její pohlaví ženskému odňat jest; ženská může jen klesnouti v lásce – zvýšiti se nemůže!“³⁶³

III.

Třetí skupinu tvoří ženy, které odmítají z různých důvodů (pro lásku k jinému nebo pro lásku k vlasti) akceptovat city zamilovaného muže: Emma z povídky *Hesperidky*, Věla z povídky *Msta* a Ludmila z noveletky *Mohyla*.

Emma vyrůstá od dětství s Ervínem a vůbec nepomýšlí na to, že by její nevlastní bratr, sirotek, jehož se její rodiče láskyplně ujali, na ni mohl pohlížet jinak než láskou sourozeneckou. Nešťastně zamilovaný Ervín se ovšem pro Emmu trápí: „Vroucí, zatajená láska jest nejsladší cit, jest jakoby růže v srdci jinošském, jejíž trní je zakrvácující, kdykoliv rajská nádra její se otevrou dechem spanilé milenky. Tu v citech nebeských člověk plyne; tu dívka i jinoch v okamžení jednom zapomene na svět, neboť jeden druhému jest v okamžení tom více nežli svět! Ale milovati a nemilovánu býti, jaký to cit jest, tomu jen pochopitelné bývá, jenžto se v podobném stavu nacházel. Jestíť jen jedna bolest v tom citu, jen jedno

³⁶¹ Květy 26/1837, str. 205.

³⁶² Na více místech v novele *Hrobník* se opět objevuje Sabinův leitmotiv hvězdy a lásky (viz např. také *Hesperidky*).

zničení, an člověk jen z jednoho života a z jedné smrti se těší!“³⁶⁴ Když Emma poznává, že muž, s nímž počala za tmy v besídce dítě, nebyl důstojník, kterého očekávala, ale Ervín, že kvůli němu křivě obvinila nevinného člověka a její rodiče zemřeli v hanbě, sama umírá žalem na Valdenově hrobě.

Osiřelá cikánka Věla nekriticky miluje zloděje a překupníka Garinu, aniž si povšimne vroucí lásky houslisty Víta: „Cikánovo srdce hlasitě tlouklo, žhoucí zrak jeho spočíval na dívčí tváři; chtěl něco říci, ale slova mu na ustech zmrtněla...“³⁶⁵ Ten se přece jen se později odváží vyjevit Věle své city: „Což tebe trápí, Vélo? Mne – mne trápí láska! Věz, láska marná, láska – k tobě!“ I vrhnul se k nohám jejím Cikán, a ruku její přitisknuvši na žhoucí čelo své, se zrakem k zemi schýleným před ní klečel. Ona však zůstala státi, ani se nepohnula, a hleděla k východu. Jen lehounké třesení studené ruky její jevilo vnitřní užasnutí. Tak stojí mramorová socha, bohyně krásy, před zanícenými zrakoma umělcovými. Zbožňujeť on ji v zápalu svém, duch jeho objímá vidinu krásy – ona však chladná stojí před ním!“³⁶⁶ Garinovy podvodné obchody téměř způsobí Věline upálení na hranici, jenže v poslední chvíli ji zachrání odvážný Vít. Dívka mu má být zasnoubena, ale uposlechne raději příkazu z cikánské tlupy vyobcovaného Gariny a poslušně svého milence následuje do Uher. Láskou zklamaný Vít opustí tlupu a osaměle se potuluje od vesnice k vesnici: „Pověst o něm, co o nejznamenitějším houslaři, mezi Cikány posud se udržela. Hrával však jenom na tři struny; čtvrtou, na pahorku u zjevení své lásky prasklou, housle své již nikdy nepotáhl.“³⁶⁷

Sabinova Ludmila je hrdinkou, která pohrdla vroucí láskou mladého a sličného vojáka kvůli jeho národnímu původu. Děj noveletky *Mohyla*, v níž vystupuje, je zasazen do roku 1620, do doby po bitvě na Bílé hoře, a ostře se vyhraňuje proti „krvoživému“ německví. Vidím v tom průhledný jínoutaj historické situace, za níž byla povídka napsána (vyšla 19. 4. 1848).

Skupina jednatřiceti německých vojáků zde drancuje obydlí okolo Prahy, až přijede do malé vylidněné a vyprázdněné vesnice, kde nemůže objevit žádný majetek ani potravu. Vzteký podpálí domy a stodoly, když tu spatří úzkou cestičku vedoucí do blízkého

³⁶³ Květy 27/1837, str. 210.

³⁶⁴ Květy 14/1836, str. 106.

³⁶⁵ Květy 12/1840, str. 90.

³⁶⁶ Květy 13/1840, str. 100.

³⁶⁷ Květy 15/1840, str. 117.

háje. Vojáci předpokládají, že tam bude ukryto bohatství, a proto se po ní vydají „jezdec za jezdcem po jednom v soumrak lesní (...), krok za krokem“,³⁶⁸ až se houštím proderou na světlé prostranství, kde stojí „zaklený nějaký zámek staročeský? a v něm snad zavřená princezna a nesmírný poklad?“³⁶⁹ Všichni fascinovaně hledí na letohrádek s nádhernou zahradou a na překrásnou dívku v okně, která se jejich vůdce ptá, zda jí přinášejí dobrou zprávu o vítězství Čechů.

Velitel skupiny „docela nezkušený ve věcech srdečných“³⁷⁰ se do dívky na první pohled zamiluje: „Usta jeho se ještě nebyla dotknula ust ženských, v srdci jeho se nikdy nebyl ozval pocit něžný, boj a válka bývaly jediným živlem jeho života, vojenská sláva a kořist jediné předměty mužských toužebností jeho. // Avšak, kdož pochybuje o kouzlu, jenž přemáhá vše zámysly hrdinské? Kdož nezná onu moc, před níž složí bohatýr ostré své zbroje, proti níž nepomůže ani brnění nejtuzší? Jako blesk s modra nebes udeří v střed prsou lidských, omámí a zničí protivující se mysl. // Té moci podlehl i vůdce, (...) on podlehl citu, a vše jiné záměry ztroskotány byly v mysli i v srdci jeho.“³⁷¹ S omluvou jí vysvětluje, že jsou Bavoři a právě obsadili Prahu: „Bílá hora zničila naděje vaše! Již není aneb alespoň nebude žádných Čechů více!“³⁷² Krasavice omdlí, vojáci vyrazí vrata a začnou drancovat dům. Velitel mezitím nevšímaje si majetku vyjde do patra, aby dívku probral z mdlob a vyznal jí oddanou lásku. Procitnuvší Ludmila ale jeho city povrhne: „Ty mluvíš ke mně slova vřelá, ona však na mne působí chladem ledovým! (...) Ty náležíš mezi vrahy svobody naší a slova tvá ke mně jsou slova zrady a smrti. Odstup ode mne! (...) na mne však hled' jen co na dceru nepřátel tvých, ba – co na tvou nenávidnici. Ano, nenávidím tebe a proklínám vás všechny, zrádcové země české, hubitelé vlasti mé! (...) věz že jsem Češka a smrti se nehrozím.“³⁷³ Jakmile Ludmila zmizí ve vedlejší místnosti, naleznou slzícího velitele jeho vojáci a domnívajíce se, že jim chce zamlčet skrýše pokladů, ubodají ho k smrti. Pokoj však naleznou prázdný a než se jim podaří otevřít tajný východ, kudy Ludmila s matkou utekla, vrací se z prohraného boje otec a syn Doubravský s družinou a vojáci jsou nuceni utéci zadním vchodem. Než celá rodina Doubravských odejde z vlasti do emigrace, vykope

³⁶⁸ Včela 31/1848, str. 121.

³⁶⁹ Včela 31/1848, str. 121.

³⁷⁰ Včela 31/1848, str. 121.

³⁷¹ Včela 31/1848, str. 121.

³⁷² Včela 32/1848, str. 125.

„velkomyslnému nepříteli“ hrob a na něm navrší mohyly bez nápisu.

IV.

Čtvrtá skupina ženských osudů patří k nejdojemnějším a čtenářsky nejvděčnějším, jelikož ukazuje osobní tragédii dvou lidí, jejichž láska se vzájemně minula. Hrdinkami takových próz jsou Klára z novely *Hrobník*, Laura z povídky *Večer na jeseni* a Jaroslava z novely *Otec a dcera*.

Klářina tajná láska k mladému hraběti Vilímovi se nejprve zdá marnou kvůli propastnému společenskému postavení. Jakmile hrobník dceřiny city odhalí, okamžitě ji donutí přísahat, že se Vilímovi vyhne a vstoupí do kláštera. Vilím považuje lásku za slabost: „Já nemohu milovati, přesvědčen jsa, že není žádné lásky na zemi, že i mne žádný nemiluje. Zde, na blízku zemřelých, jest mi volno, neboť vím, že chladná mrtvola neruší rozjímání, aniž vyzradí myšlénky mé.“³⁷⁴ když však procitne v rakvi, kam byl uložen uznán za mrtvého, a slyší Klářino vyznání lásky, změní se jeho vnímání světa a do hrobníkovy dcery se zamiluje. Pokorná, pracovitá a tichá Klára, zvyklá těšit svůj žal mezi hroby a zpívat teskné písně v doprovodu kytary, se v citové reflexi uzavírá do svého nitra, pozorujíc zimní krajinu: „Pohled na jednotvárnou mrtvou přírodu smutně působil na zádušivé srdce Klářino. Hled její přelítnul zem, i cítila živé toužení po cíli vznešeném – neznámém, a bolestně pohlížela k obloze, velebně a jasně nad obzorem se klenoucí. Duše její povznášela se tam v oněch modrých říších, kde zahyne všechna bolest i veškeré hoře pomine. Obrazlivost dívčina, čistá jako onna nepochmuřená krajina etherská, na perutích snů prováděla dívku od světa k světu, objasněna jsouc sluncem vroucí lásky, z jehožto blahoplné záře obraz milovaného Vilíma kynul.“³⁷⁵ Vilím vyzná Kláře lásku, ale dívka se bojí zrušit slib, jež dala otci: „Nad sebou spatřila jasnou hvězdu lásky, k ní však viděla se blížiti černou, tmavou chmuru, a daleko, daleko v hlubině její planula slova kletby otcovské. Krásná hvězdo lásky, jakkoli přívětivě kyneš z temnomodré dalekosti noční, zajdi, ach zajdi, skrý se za obzorem; v usmívání tvém budí se žal, a záře tvá loudí jen slzy z očí našich!“³⁷⁶ Klára nakonec krásným slovům Vilíma podlehne a milenci se příliš pozdě dozvídají, že jejich láska je incestní a musejí se rozejít.

³⁷³ Včela 32/1848, str. 125.

³⁷⁴ Květy 21/1837, str. 162.

³⁷⁵ Květy 22/1837, str. 172.

Oproti introvertní Kláře je Jaroslava veselá a bystrá dívka, která od sebe musí nápadníky odhánět, ale sama si však ještě žádného muže nezamilovala. Protivín, jemuž se Jaroslava také líbí, ji přátelům charakterizuje slovy: „Již povrchní nákres toho děvčete má cosi romantického do sebe – městská dcera na venku, umění a příroda, koketování a naivnost, dlouhé moderní šaty s širokými rukávy, bílé rukavičky, zádumčivý vzhled – a na hlavě vínek z čerstvého kvítí, cizá vzdělanost a česká mluva, to vše má vyšší půvab do sebe...“³⁷⁷ Když se jí přijde v noci dvořit Francouz Duport, rychle ho vyprovodí s nabitou bambitkou v ruce. Brzy ale poznává, že jeho láska je opravdová. V té době už ale zadržený a z vraždy podezřelý Dupord umírá a do tmy šeptá horoucí vyznání: „Jaroslavo, tys hvězda, jejíž obraz tam na onen svět mě provází; mně sice nezářila’s, ale já se posiloval v pohledu tvém. Není člověka na světě více, jenž by tě tak milovati mohl jako já. Láska moje bude tě i za hrob provázeti – rozplynulý stín po uhaslém světle.“³⁷⁸ Poté si rozváže rány a nechá svou krev volně vytékat. Jaroslava, která ve skrytu vše pozoruje a poslouchá, omdlévá. Zamilovala se do Duporta příliš pozdě, nyní je mrtev a dívčinu povahu proměňuje dosud nepoznaný citový zážitek: „Stranila se, jak jen mohla, a skoro celý den jí žádný neviděl. Bloudila o samotě, a zápasila s city, jež vyřknouti nemohla. Prvníkrát v životě jejím probudil se v ní cit lásky, posud’ jí neznámý. – Jestli však jistý druh lásky, jejíž poznání není dáno srdci každému – lásky tak vznešené a horoucí, tak mocné a zajímavější veškerou bytnost, že ji nelze pochopiti oněm, ježto mocností tou nadání nejsou. Láska taková je všeho schopna. Pro ní se vznese, jí podmaněný, do nejvyšších říší; pro ní se odváží na nejtěžší nedosažlé úlohy – ale pro ní klesne i často do hlubin a padne v pouta, jichž ho jen smrt sprostíti může. Láska taková nevěří na žádné zničení; pro ní musí býti ještě jeden veliký, bezkonečný svět a věčný vidinný život; pro ní je nebe, aby dosáhla srozumění, jehožto zde dosáhnouti jí nemožno.“³⁷⁹ Jaroslava se cítí blažená, šílená i rozervaná, nepřestává si vyčítat, že Duportovu lásku nepoznala dříve, chřadne ze dne na den, až nakonec umírá žalem.

Příliš pozdě vyjádřené a pochopené city zasáhnou také osud Laury. Tu sice nepřivedou až k smrti žalem jako Jaroslavu,³⁸⁰ ale i tak jí způsobí velké hoře. Její příběh

³⁷⁶ Květy 24/1837, str. 187.

³⁷⁷ Květy 7/1845, str. 25.

³⁷⁸ Květy 17/1845, str. 66.

³⁷⁹ Květy 18/1845, str. 69.

³⁸⁰ Podobnost obou hrdinek je značná – vzdělaná, městská dívka na venkově, nápadná je i podobnost jmen jejich

vypráví bratr Bolemil³⁸¹ příteli Janovi, který je sám do Laury zamilován: „Já miluji – horoucně, vášnivě miluji! Dlouhá léta sem ukrýval v sobě cit svůj, uvažuje okolnosti svoje i předmětu mé lásky. Ona, již miluji, dospělou se zatím stala pannou; nebylo mi však posud možno zjeviti své myšlénky. Kdykoli sem se přiblížil k ní, tu mne jakýsi cit nepochopitelný, jakási bázeň u mě neobyčejná zadržovala.“³⁸² Laura o Janových citech nic neví a ani se o nich v rámci vyprávění nedozví. Její příběh začíná ve vesnici Jarotice, kam churavou dívku rodiče v létě poslali na zotavenou v čerstvém povětří. Lauře ale schází městské kulturní vyžití, a tak si začne půjčovat knihy od místního písaře – vlastence, jemuž vesničané pro jeho uzavřenost říkají Podivín. Z obapolné náklonnosti se mladí lidé začnou často scházet. Laura je okouzlena mladým, krásným a vzdělaným Podivínem: „Dívka však do jiného, jemu neznámého bloudívala kraje. Mínění její byla jiná, jakož i náhledy. Jejím světem bylo srdce – tam jest sídlo panování ženského, an zatím muž rozumem vládne. Ona za nejvyšší povinnost pohlaví svého měla lásku, jinou však nežli on. Veškerý ten cit, kterým on světy objímati se snažil, ona jen k jedinému obrátit mínila tvorů, jehož osudu a vůli osud svůj by podrobila.“³⁸³

Nesmělý mladík se ale neodváží dívce projeviti lásku a Laura ji nedokáže sama rozpoznat. Domnívajíc se, že není milována, vrací se uzdravená po prázdninách do Prahy, zatímco zamilovaný Podivín začíná chřadnout a churavět: „Již mu knihy nebyly utěchou života, již ho příroda nezajímala čarovným kouzlem svým; každý strom, každá stezka jej pamatovala toliko na ni, na odešlou dívku, a teprv u loučení-se s ní byl poznal, jak mocně láska zajala srdce jeho, teprv nyní v nepřítomnosti její zvěděl, že bez ní svět mu jest hrobem, život – smrtí.“³⁸⁴ Když se dozví, že Laura se má brzy vdávat, napíše jí dojemné milostné psaní, a protože není nikdo, komu by list svěřil, nese ho sám v horečce do Prahy. V lese ho zastihne noc a musí často odpočívat, když dává krev a omdlívá. Lauru však doma nenalezne, proto dopis zanechá na místě bez vzkazu a vrací se do vsi. Laura po přečtení psaní odřekne chystanou svatbu, píše Podivínovi tři dopisy, ale ani jeden nedojde adresáta. Podivína nalezne až v den jeho smrti v nemocnici a po přečtení jeho deníku se zhroutl nad ztracenou láskou.

ctitelů: Podivín – Protivín.

³⁸¹ Celé vyprávění zastřešuje extradiegetický, heterodiegetický vypravěč, přesto je značná část textu realizována jako dialog dvou postav (Bolemila a Jana). V druhé části příběhu Bolemil přebírá vypravěčskou roli, stává se zprostředkovatelem příběhu své sestry – nabývá tak status vypravěče intradiegetického a heterodiegetického.

³⁸² Květy 48/1838, str. 379.

³⁸³ Květy 49/1838, str. 387.

³⁸⁴ Květy 49/1838, str. 387.

V.

Do poslední, páté skupiny jsem zařadila jen jednu, zcela neznámou Sabinovu povídku, která snad pro svou literární „podprůměrnost“ není v odborné literatuře nikde zmiňována. *Den narození* (Květy 1839) zcela odporuje autorovu stylu i ideovému zaměření ostatních próz, protože jde o sentimentální příběh se šťastným koncem, navíc adorující čistotu a neposkvrněnost venkova, do kterého je romantický hrdina Vilém jen jaksi nepatříčně importován, přičemž je jeho romantický světonázor o generaci starším panem Rolínem respektován jen se shovívavým nadhledem. Hrdinkou povídky je Helena, dcera obchodníka Rolína, „krásná, milostná, vzdělaná a velmi, velmi bohatá“.³⁸⁵ Vdovec Rolín nečekaně zchudne, když půjčí veškeré své jmění bratrovi, aby ho zachránil od bankrotu, a přestěhuje se s dcerou na venkov do skrovné chaloupky. Vilém se však chudé milenky nevzdá a požádá o její ruku. Otec milencům požehná v den Helenčiných narozenin a zároveň zjistí, že jeho bratr opět zbohatl a jmění mu vrátí, takže Helena bude opět bohatá nevěsta: „Z citů Heleniných složití oučet věrubu na svém místě nebylo. Bylať ona dívka milující plamenem první lásky a krásný cit před sebou vidící. Ženské tomu samy nejlépe porozumí, a mužští beztoho neschopni jsou k úplnému pojmutí takového citu“.³⁸⁶

Potřeboval-li si snad Sabina někdy rychle přivydělat a zároveň nemít problémy s cenzurou nebo redaktorem pro nevhodný obsah příběhu, pak tato povídka by takovým záměrům dobře vyhověla. Nehodlám tuto krátkou práci srovnávat s jeho vrcholnými romantickými výtvy, které vznikaly ve stejné době, zmiňuji ji právě a pouze proto, že chci zachovat objektivní náhled na veškerou autorovu prózu, a záměrně nevynechávat to, co by se snad do představ o Sabinova romantického osudu a díla nehodilo.

³⁸⁵ Květy 11/1839, str. 84.

3. ČASOPROSTOR – minulost a příroda

*Pravý život jeví se jen v přírodě, ona dýše, ona překypuje božstvím;
a přece příroda je opravdu mrtva,
jenom myšlenka lidská půvabu, významu a života jí dodává.*

(Karel Sabina)

Autorský rukopis Sabinovy prózy *Čech. Obraz ze praveků slovanských*. (1844) je dnes uložen v kompletní podobě v Literárním archívu Památníku národního písemnictví. Jednotlivé listy, jež byly dodatečně svázané do pevné vazby, mnohdy bohužel zasahující do textu, jsou paginované.³⁸⁷ Pro obtížnou dostupnost rukopisu, ale i kvůli jeho problematičtějšímu čtení jsem se jej rozhodla doslovně, tedy bez textologických úprav přepsat, abych z něj mohla pro potřeby této diplomové práce volně citovat (viz Příloha 2). Jako jeden z mála dochovaných Sabinových rukopisů z předbřeznové doby je *Čech* mj. důležitým historickým pramenem období přechodu z jedné ortografické soustavy do druhé (po dřívější Dobrovského analogické opravě, tzv. boj iotistů a ypsilontistů, je to Šafaříkova první oprava skladná) a zároveň paralelního užívání dvou abeced, kurzívy a latinky. Pravopis rukopisu lze jen stěží charakterizovat, jelikož Sabina nedodrhuje ani jeden systém důsledněji a navíc je patrná částečná, v některých pasážích téměř naprostá absence interpunkce. Jazykové lapsy však ještě nemusejí vypovídat o neznalosti pisatele, spíše se lze domnívat, že Sabina při práci na rukopisu pospíchal.³⁸⁸ To lze doložit i několikerým vynecháním místa uprostřed věty (zvláště v závěru textu), kam evidentně mělo být později doplněno vhodné slovo. Na titulním listu je uvedeno, že rukopis byl schválen do tisku³⁸⁹ 8. srpna 1844 (měl vyjít nákladem Fr. E. Sandtnera), ale na listu posledním, ihned pod samotným závěrem Sabinova rukopisu, se

³⁸⁶ Květy 12/1839, str. 94.

³⁸⁷ Paginované jsou listy, nikoli stránky, což problematizuje možnost přímé citace z originálu. Počet řádek na listu značně kolísá (okolo 35), takže není ani možné odkazovat na přibližnou polohu citace v textu.

³⁸⁸ Ve svých *Pamětech* Josef Václav Frič vzpomíná na Karla Sabinu: „Bydlel tehdy s Liblinským kdesi v Kaprové ulici a vypravovalo se o něm, že jednou o hladu dopisuje při poslední lojové svíci své „Obrazy z XV. věku“, na něž byl od litografa Henniga již napřed honorář vybral i utratil, nemohl pro nastalou tmou poslední půlarch jinak dopsati než přičiněním svého spolubydlitele, kterýž máje ještě škatulku krejcarových sirek při sobě zapaloval jednu po druhé, čoudě a svítě mu přímo pod nosem“ (Frič 1957, str. 327). Pozn.: *Obrazy ze XIV. a XV. věku* vznikaly ve stejném roce jako obraz *Čech*.

³⁸⁹ Německý přípisek „Zum Drucke“.

objevuje zamítavý cenzorský přípisek z 3. září 1844: „Non admittitur“.

V první části je do čistopisu zasahováno tmavším inkoustem: jedná se o opravy pravopisné, stylistické (číslky nad slovy je značena změna slovosledu) i významové (jsou vyškrtnány vlastenecké sentence, nedůsledně přejmenovávány postavy³⁹⁰ atd.). Vzhledem k charakteru zásahů a typu písma se domnívám, že se nejedná o úpravy autorské, nýbrž cenzorské, mj. také proto, že druhá část rukopisu je naprosto čistá, bez jediného škrtnutí či přepisu. M. Charypar sice soudí, že text je „jako celek nepublikovatelný“,³⁹¹ přesto se mi podařilo rekonstruovat vlastně všechny poškozené pasáže, bez nichž by text prózy nebyl kompletní a logický. V opisu je značím kurzívou a uvádím v závorce. Výsledkem je souvislý text, jenž lze po další pečlivé ediční úpravě zveřejnit.

Obraz *Čech* je dvoudílný. První díl s názvem *Vystěhovanci* se skládá ze tří kapitol, druhý díl *Nová vlast'* čítá kapitol pět. Sabina čerpá náměty ze slovanského mytologického dávnověku a poměrně volně a originálně je zpracovává v příběhy putování slovanského kmene hledajícího a dobývajícího příhodné území pro usídlení.

Stejně jako v *Obrazech ze XIV. a XV. věku* je tu historický námět pojat nikoli s ambicemi na věrný dějepravný popis, nýbrž jako prostředek jinotaje autorovy současnosti. Jak Slované v *Čechovi*, tak Hynek, Václav či Žižka v *Obrazech* jsou v podstatě mluvčími vlasteneckých idejí poloviny čtyřicátých let 19. století. V *Čechovi* se sice explicitní zmínka o německých kmenech objeví až v závěru druhého dílu,³⁹² od počátku je však zjevné, kdo je nazýván „nepřítelem“ Slovanů. Sabina nelíčí bájného praotce jako moudrého starce, naopak jeho Čech je sice spravedlivý, důvtipný a odvážný, ale také citlivý, v mnohém nezkušený a zejména velmi pověřivý mladík. Slovany Sabina nepopisuje v „herderovském“ duchu jako mírumilovné, bodré a silnějšími kmeny stále pronásledované dobráky, naopak jsou zobrazováni se všemi klady i zápory, osobními rozpory, mstami a nenávisťmi, věrnými láskami i bolestnými zklamáními. Účastní se krvelačných bitev, aby osvobodili členy svého rodu, zabíjejí, aby mohli obsadit územně i úživně vhodné místo pro založení vlasti Čechů. Na druhou stranu je vyzdvihován jejich respekt k zákonům (propouštění zajatců bez mučení) a důraz na rodové vazby. V příběhu vystupuje značné množství hlavních, vedlejších i

³⁹⁰ Např. jméno Čech je několikrát přepsáno na Lubor nebo obecnější pojmenování mladík.

³⁹¹ Charypar 2010, str. 131.

³⁹² Viz Příloha 2, str. 237. (O dávných bojích s Němci vypráví Vrš už dříve – viz Příloha 2, str. 169.)

epizodických postav, vzájemně provázaných složitými či nevyjasněnými pokrevními vztahy. U tří hrdinů se zpočátku objevuje jistá nedůslednost v pojmenování: Čechova matka se nazývá Světlena, několikrát se však v textu vyskytuje varianta Květlena; její druhý manžel je průběžně označován jako Dytmar, Slavobor nebo Aureol; Častavin milenec Jolon je pojmenováván méně často jako Jolman, výjimečně i jako Jalon / Jolan.³⁹³ Do prozaického vyprávění jsou v první kapitole vloženy dvě lyrické milostné písně, které zpívá Častava v doprovodu varyta, tematicky i formálně³⁹⁴ inspirované Rukopisem královédvorským.

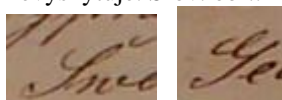
S *Obrazy ze XIV. a XV. věku* spojuje prózu *Čech* víc prvků: jednak doba vzniku (1844), dále námět z české historie (v obou textech zpracovaný volně a s jistými anachronismy),³⁹⁵ samotný žánr obrazu, vlivy (francouzská frenetická próza a anglický gotický román), podtext (česko-německé vztahy), forma (výrazně zastoupen dialog), vypravěč (er forma, extradiegetický, heterodiegetický), leitmotiv (pomsta), topos (hrad) a konečně i osud vydání (cenzurní problémy a dnešní, více než stopadesátiletá nedostupnost textů pro běžné čtenáře).

3.1. Děj obrazu *Čech*.

I Vystěhovanci

Mladík Čech z kmene Slovanů se vrací z nebezpečné výpravy, na níž se mu důmyslnou lstí podařilo vniknout mezi nepřátele a zabít jejich vůdce Dytmara: „Hlava jezdcova byla bez příkrytu i kaštanové dlouhé vlasy, hustě zkadeřené ochvívaly šíji mužovou; bílý pláštík krví zakropený, na snědém krku upevněný, povětrím vlál za ním, i ač zde onde o větev se zachytil

³⁹³ Rozdíl Jolon / Jalon / Jolan může být způsoben i podobností vokálů o / a v navazování písmen v rukopise, ovšem za zcela mylné považuji čtení Šolon, jak hrdinu pojmenovává M. Charypar (viz Charypar 2010, str. 133). Tento omyl patrně vznikl proto, že se v rukopise několikrát objevuje nad J háček. Rozdíl Sabinova velkého J a S je ale zřetelný, jelikož J je v horní girlandě důsledně dvakrát prokličkováno, zatímco u S se dvojitá girlanda nevyskytuje. Srov. obr.:

³⁹⁴ Nápadná je zejména absence rýmů, což je pro Sabinovy do prozaických textů vkládané básně netypické. Viz Příloha 2, str. 162 a 163.

³⁹⁵ V obrazu *Čech* se objevuje několik hradů, jež jsou dobývány. Hrad ovšem není zrovna typická stavba ve střední Evropě, resp. v české kotlině pro období 5. – 6. století. V takovém případě však čtenář musí přistoupit na

i roztrhnul, nezadržel se tím divoký jezdcův let.³⁹⁶ Nepodařilo se mu však osvobodit milovanou Mládu, která byla společně s dalšími slovanskými ženami zavlčena do neznámých končin. Při osamělém zadumání v lese uslyší něžný ženský zpěv a jda za hlasem nalezne Častavu, jež kdysi utekla od Slovanů s cizím svůdcem Jolonem. Zrazená a opuštěná dívka, navíc v pokročilém stadiu těhotenství, se bojí vrátit k otci Lvovi a raději žije sama v pustině. Čech ji šťastně přivede domů, kde ji všichni vítají.

Muži přemýšlejí, jakým směrem by se měl kmen dál ubírat: „Nelze nám zde na poušti dlouho pobýti; dvoje sou cesty jenž nás očekávají; buď zpět se navraťme a zbranou rukou vypudíme slotu nepřátelskou, buď pryč se uběhne a novou sobě vydobme vlast.“³⁹⁷ Shodují se, že nejprve je třeba osvobodit „bratry a sestry utištěný pod jařmem sloty nepřátelské“, ³⁹⁸ tedy Slovanů žijící na území protivníků, kterým Čech nedávno zabil vůdce, a poté se teprve vydat hledat novou vlast. Zatímco se muži i ženy připravují k bitvě, vyzvídá Čech na starším příteli Vršovi, co ví o jeho matce. Vrš mu nepříliš nadšeně vypravuje, jak překrásnou a vznešenou Světlenu kdysi dávno miloval, musel však odejít do války s Římany a Němci, a když se vrátil, byla jeho země podmaněná nepřáteli (Aureolem) a Světlena provdána za slovanského náčelníka, s nímž měla tři syny – Čecha, Lecha a Mecha. Aureol se do Světlenu zamiloval, otrávil jejího manžela a ji unesl. Světlena se později stala hlavní věštkyní nepřátel a se slovanským kmenem, z něhož rodem vyšla, zpřetrhala veškerá pouta. Sirotci byli dáni na vychování cizím lidem.

Do boje se pak hrdinně pustí nejen mladý Čech, Host, Beseda, Tursko, Mladoň a další, starší Vrš, Černín a letitý Lev, ale i oddíl žen vedený bojovnicí Ludkou. Obydlí okolo hradu nepřátel v noci vzplanou a rozpoutá se divoká bouře. Mezitím se nepřátelé uvnitř pevnosti domlouvají, co si počít. Je mezi nimi i věštkyně Světlena, která posílá mladého Jolona, aby jí opatřil umírající nemluvně k oběti bohům. „Dal se spustiti s vysoké zdi po provazích dolu, i běžel by tlupě nepřátelské do rukou nepadl, dlouhými ulicemi, mezi hořícími domky, mystami krvi bratru a sester svých zkrvacenými, a hledal dítě umírající. Nebylo mu však naleznouti jej. Mrtvých dosti, zavražděných, udušených kouřem, koňmi

pravidla Sabinova fikčního světa.

³⁹⁶ Příloha 2, str. 159.

³⁹⁷ Příloha 2, str. 165.

³⁹⁸ Příloha 2, str. 165.

zašlapaných i popálených; ale umírajícího se nebyl v stavu dopídití.³⁹⁹ Když zaslechne z jednoho stanu pláč novorozence, vtrhne dovnitř a rodiče probodne dítě před očima. Teprve pak si uvědomí, že před ním leží Častava a že právě zabil vlastního potomka. Bez pohnutí se s kořistí rychle vrací do hradu.

„Seč nastala ukrutná; slunce vystoupilo z luna chladné noci, a první vzhled jeho dotknul se krve a mrtvol. Uplynulo ráno a blížilo se poledne, – hrad ještě nebyl dobytý, ale pod zděmi již tolik kamení, zbraní a mrtvol nahromaděno bylo, že div až na výši nedosáhli, tak že již nezbyvalo mnoho, dostati se nahoru, čehož se taky Čechovi prvnímu poštěstilo.⁴⁰⁰ Slované díky Čechovu důvtipu pronikají až do svatyně a skryti pozorují zápalnou oběť Častavina nemluvněte, přičemž věšticí Světlena udílí rady soukmenovcům, jak nejlépe před útekem podpálit hrad, aby v něm slovanští bojovníci zahynuli. Čechova družina rychle obsadí tajný východ, nepřátele zajme a soudí. Jolon, žalovaný za zhanobení Častavy, vraždu jejího bratra Radoně a narozeného dítěte, svou vinu popírá. Stále zamilovaná Častava mu odpouští: „Byla takbledá, tak více onému než tomuto světu nálezící, tak bolestí nevýslovnou zajmutá a předce tak krásná v zoufalství svém, že všeobecné budila pohnutí, uprostřed síní vstoupíc. Zachvěla se, i lehky ruměň polil tváři její, když spatřila Jolona v poutech před sebou stojícího. Se založenýma rukama ku zemi sklopenou hlavou, a výrazem ustupností hluboké on se k ní přiblížil a oči jeho tak mírně, tak láskyplné, tak vášně spočívali na postavě její, že když naň pohlednula Častava nebyla z to jej zněčeho viniti.⁴⁰¹ Čech se poprvé setkává se svou matkou, Světlenu, obviněná ze zrady Slovanů, mu však spílá do otcovrahů a žádá, aby ji probodl stejným nožem, jímž zabil Dytmara (= Aureola, Slavobora). V noci se Častava vydává do sklepení a pustí Jolona na svobodu, aby na ni počkal v pustině a mohli spolu znovu začít žít. Pomstychtivá stařena Lubice žádá pro Světlenu, s níž v mládí vyrůstala, přísný trest, muži však při tajném hlasování rozhodnou jinak.

Dobyvatelé jsou znovu napadeni, a tak se bojovníci rychle vydávají do další bitvy, zatímco ženy pod vedením Ludky mají hlídat zajatce a podmaněné město. Lubice se sladkými řečmi vetře do jejich přízně, namluví jim, že měla při úplňku věštecký sen, podle něhož je třeba Světlenu upálit. Ženy Lubici uvěří, že Světlenu má na svědomí život patnácti

³⁹⁹ Příloha 2, str. 174–175.

⁴⁰⁰ Příloha 2, str. 177.

⁴⁰¹ Příloha 2, str. 181.

slovanských panen a jejich dětí, které otrávila, aby si zajistila jako jediná lásku polygamního Dytmara. „Smrt', smrt'! ozvaly se hlasy ze všech stran, zběhly se některé ženské plýly ji to tvář, tloukly ji a mučili tělo až Světlena na zem klesla, a bez sebe tam ležeti zůstala. (...) ženské se byly shrnuli kolem Světleny, ze země ji pozdvíhly, po širé síni šmýkali sní, a hlukem a křikem na upálení! na upálení! ven ji vynášeli.“⁴⁰² Mezitím se muži vrací s radostnou zprávou, že uzavřeli s nepřáteli mír „pod tou výjimkou aby se jim žádnému z které koliv strany neublížilo, vše zapomělo i odpustilo co jedna strana druhé ublížila, a Slované s cizinci jenž s nimi pomíchaní obcovali stejnou měrou o řízení země rozdělili.“⁴⁰³ Přicházejí pozdě, protože popravčí hranice už dohořívá. Čech se rozpláče nad nespravedlivou smrtí své matky, Tursko se rozzlobí na Ludku, která dovolila usmrtit nevinnou oběť a vypoví jí slib manželství. Mírová jednání jsou ztracena, jelikož cizinci žádali Světlenin život a okamžité vydání své uctívané věštkyně a vládkyně. Lubice a Častava utečou do pustin, kde stařena skrývající se před jistou odvetou kuje další pomstu a dívka ji následuje, protože doufá v setkání s Jolonem.

Slované kvůli ženské zbrklosti a neuváženosti musí opustit své území, „neboť ze všech stran nebezpečností nám hrozí a žádného polepšení k doufání nemáme. Protož pujdem pryč odtud', kteří v otroctví se podati nehodláme a novou se najdeme vlast. Dosti jesti' zemi pod nebem širým a pustin divokých, jež z pracovati a z urodněti mužem. Budeli nám obtížná práce, za to' jsme svobodní a Bohové nám dopřejí budoucností, jakové by sme se zde ledva byly dočkali; neboť (...) ty národové jížní, co se zde na nás tlačejí, časem si všecko podmanějí a my bychom zůstali na holičkách.“⁴⁰⁴ Turskův otec Žolmanín, který panuje bohaté a úrodné říši na západě, je ochoten jim část svého území podstoupit. Slovanský kmen se proto po slavnostní přísaze a slibu vzájemné pomoci a jednoty vydává na dlouhou pouť za novou vlastí. Za vůdce si zvolí právě Turska.

Lech jde v noci pod starý dub vykopat urnu s popelem své milenky Stárky, aby si ji pro vzpomínku odnesl s sebou a potká šálem maskovanou Lubici, jež ho přesvědčuje o dívčině nevěře: „Duvěřovals ji a ona se zaprodala jinému, ježž si posaváde za nejbližšího tvého přítele měl. Nedals ji prsten skvostný na dukaz tvého se zasnoubení s ní? Nalezls jej u

⁴⁰² Příloha 2, str. 188.

⁴⁰³ Příloha 2, str. 189.

⁴⁰⁴ Příloha 2, str. 194.

mrtvolý? Kam se poděl ten prsten? Vidiš ubožátko tys o tom nevěděl, tys o tom nevěděl že ona jej dala jinému který z vlasu jejich upletá sobě řetízek, prsten naň zavěsil a na holem srdci ho nosí. (...) Který tě nejvíc budeš litovat, na toho dobrý měj pozor; nalezněš u něho řetízek z vlasu a prsten tvuj.⁴⁰⁵ Lech uvěří a Stárčin popel vzteky rozsype po zemi.

Ludka přichází za Turskem omlouvajíc se za pochybení, že dopustila upálení Světleny, a vyznává mu lásku prosíc, aby se na ni dále nehněval a oženil se s ní. Tursko však nepovolí a dívku zavrhne. Potupená Ludka nemůže dál snášet milostné trápení a veřejnou ostudu a probodne se vlastním mečem. Čech považuje sebevraždu za zlé znamení na počátku důležitého putování.

II Nová vlast'

Slované na cestě do země zaslíbené vyjdou nejprve vítězně, byť s velkými ztrátami z krvavé bitvy s dalším nepřátelským kmenem. Zatímco si bojovníci obvazují rány, Lech prochází mezi mrtvolami padlých a hledá, jestli některý nemá na krku vlasový řetízek: „I šel od muže k muži obnažoval prsa i hledaje prstem na srdci, marné však bylo snažení jeho, nedopídl se ničeho.“⁴⁰⁶ Mezitím Lubica tajně vnikne do stanu, kde leží raněný Čech, a na krk mu zavěsí dotyčný řetízek, aby tak vzbudila v Lechovi nenávist vůči bratrovi a tím způsobila rozkol a následné oslabení slovanského kmene. V horečkách blouznícímu Čechovi se zdá o matce, a proto se po probuzení domnívá, že mu byl kouzlem darován její prsten a vlasy. Lev a Mladoň jsou skeptičtí, protože si všimli, jak se táborem mihla Lubice, a i Tursko pochybuje – jelikož Světlena zaživa svého syna nenáviděla, nemá důvod mu po smrti přinášet památku.

Muži nejdříve společně rozmlouvají o hrdinství v bitvách a o důležitosti, resp. nadbytečnosti žen, poté se dají do výslechu zajatců. Žádný ale nechce odpovědět na otázky, a tak je odvedou k popravě. Čech si u velitele Turska vyprosí život jednoho odvážného mladíka: „Šel Čech za odvedeným a z rukou drábu jej vysvobodil, jímž přikázáno bylo usmrtiti ho, pak do hluboka lesa jej zavedl, ruce mu rozvázal a vzhledem důvěrným k nebi pozíraje, pravil k němu: Děkuj Bohum, žes v mé ses dostal ruce. Netoužím po krvi nepřátel svých a nežádám jich usmrcení. Snad tě doma kdosi s bolestným očekává toužením a se

⁴⁰⁵ Příloha 2, str. 192.

⁴⁰⁶ Příloha 2, str. 198.

slzicíma očima; jdi tedy navrať se domu a upokoj jej.⁴⁰⁷ Chce mu dát na cestu vlastní dýku, aby nezůstal v pustinách neozbrojen, avšak mladík jménem Miroslav mu ukazuje svou, již od dětství nosí na prsou jako památku na matku, již nikdy nepoznal. Z vděčnosti za záchranu života Čechovi prozradí, že jeho kmen i on sám nenávidí Slovary a že se u nich roznesla zpráva o blížící se hordě kočujících loupežníků, proto jim mocný vladař z vltavského kraje Beroun nařídil přepadnout a zničit slovanský kmen, zvláště jistého Čecha. Miroslav se velmi podiví, když se mu Čech představí, a táže se ho, jací tedy jsou jeho lidé a co zamýšlejí? „Nelze mi, odpověděl Čech, dostatečně odvědit na otázky tvé. Jsme vystěhovanci. Na dalekém cíli, vlast svou sme opustili, nechťice v podnoži býti přátelum, jejichž přemoci podlehlí jsme. Hledáme si vlast novou; žádnému v cestu se nestavíce, žádného neobtěžující. Pro samostatnost sme se vystěhovali, samostatnost jest a zustane oučelem naším. Tuto odpověď neopomeň donestí tvým spolukrajanum na hrubé jejich počínání.“⁴⁰⁸

Jen co se muži rozejdou, vyskočí z křoví dojatá Lubice naléhavě přesvědčující Miroslava, že je jeho matkou, podávajíc mu důkaz podobností její a jeho dýky. Miroslav pospíchaje pryč stařenu zapudí a ona se rozzlobeně vrací do houštin k Častavě, které dlouze vypráví o spletitých vztazích z minulosti: Lubice byla první a hlavní manželkou Dytmara, dokud se nezamiloval do Světleny a popouzen milenčíným nátlakem věrnou Lubici nevyhnal. Lubice si s sebou nesměla vzít jediného synka Miroslava, a tak ho unesla a vtiskla mu na prsa pozlacenou dýku, aby s ní mohl vykonat krvavou pomstu, nebo proklát sám sebe v případě nejvyššího nebezpečí. Rozkacený Dytmar kázal bývalou manželku zavraždit, drábové však byli milosrdní a Lubici pouze mučili, zohydili a poté propustili. Lubice žila dál jen pro pomstu – Dytmarovi, Světleně a jejím třem slovanským synům. Dytmara zabil Čech, Světlenu se jí podařilo intrikami sprovodit ze světa, nyní pronásleduje slovanský kmen, aby odstranila poslední kořínky Světlenina rodu. Naslouchající Častava se podivuje: „Jest to ukrutná myšlenka jednomu jen účelu na světě žíti, vše ostatní případnosti, své blaho, svou tíseň, své naděje i obětování, vše co nynějšnost i budoucnost poskytuje, jediné jen podrobiti myšlence, jedinému obětovati citu, – p o m s t ě!“⁴⁰⁹ Lubice spřádajíc odvážné plány posílá Jolona do „země Bojemské“, aby tam předal zprávu, že Slované brzy napadnou tamní říše, aby vydobyli

⁴⁰⁷ Příloha 2, str. 203.

⁴⁰⁸ Příloha 2, str. 204.

⁴⁰⁹ Příloha 2, str. 208.

zpět uloupené ženy (Čech přišel o svou Mládu, a proto neustále ponouká druhy k boji s nepřítelem): „Národum Bojemským hrozící nebezpečností zvěstovati jsem dala, i vyslali tyto vojsko přepadnouti vystěhovance, však se jim to nepovedlo, a tyto zvítězili; neklesne předci nádeje má, nebudou se dlouho těšiti z vítězství svého. Rozpadnou se a rozdělení podlehnou přemože nepřátel jejich. Buď nenávist a nesjednocení je rozvoji, buď nepravé zprávy, jakéž mezi nimi roztrousiti chci. Každou nocí navštěvuji ležení jejich; když oni dáleji jdou, i my se hneme za nimi. Již jsem si opět získala důvěru mnohých z žen jejich.“⁴¹⁰ Častavin bratr Mladoň při lovu objeví v pustině sestru, která se nedočkala příchodu milovaného Jolona, a přivede ji zpátky k otci, což se ukřivděné a zavržené Lubice velmi dotkne.

Vypravěč čtenáři podává Světlenin příběh nejen z úhlu pohledu Vrše a Lubice, ale také s ohledem na motivace jí samotné: Krásná a vznešená Slovanka Světlena se provdala za nejslavnějšího vůdce Slovanů a porodila mu tři syny. V krutých válkách byla její vlast porobena a z lidí se stali poníženi otroci. „A ona tak vroucně milovala vlast svou, tak bolestně pohlížela na ztrátu, jíž utrpěla čest i mocnost bratru a sester jejich. Rozmýšlela dlouho jak tomu zlému nápomoci, i kterak by možná bylo osvoboditi dědinu od járma cizého.“⁴¹¹ Když její manžel padnul v bitvě, zahořela láskou k Vršovi, ale přítel Černín ji přemluvil, aby se znovu provdala za velitele nepřátel Dytmara a zajistila tak z pozice moci a vlivu Slovanům lepší existenční podmínky. Ostatní vladařovy manželky však Světleně nepřály nic dobrého, pro lásku Dytmara se musela vzdát všech synů, přesto „leta hynula, opadala krása Světlinína, a ona marné viděla snažení své, věk ztracený a účel nedosahnutý! Národ vítězný utlačoval Slovaní a náčelník jejich byl ukrutníkem na ně. Zstavala při naději své, každým dnem nabývala přesvědčení, že ničehož se nedopídí, že pusobem její žádných znamenitých účinku po sobě nenechá, i poznávala, že co mladosti svou a krásou nedočílila, že stáří ji více nedopřeje, a tak zmrtnělé vidíc výhlídky své, po leta tělesně strádouc i duševně umírala, až konečně hruzného vzala skončení.“⁴¹²

S příchodem zimy pak Slované doputují až do neznámé krajiny a narazí na první hrad, kde doufají nalézt unesené sestry a ženy. „Seč krvavá ani konce nechtěla vzíti; s obou

⁴¹⁰ Příloha 2, str. 208.

⁴¹¹ Příloha 2, str. 208.

⁴¹² Příloha 2, str. 210.

stran mnoho se již procedilo krve; ale Slovanu bylo nejen více nýbrž i lví jejich udatnost vždy nové jim dodávala sílu a krok po kroku každým okamžením výše stoupali, co zatím ženy jejich rozmetávali zdě i střeli bystré co černá mračna s toulu jejich vzhuru zaletali, až pak z jedné strany již hrad byl dostížen a orel Slovanský na vrcholi zdě se zalesknul.⁴¹³ Hrad je šťastně dobyt, velitel Tursko však podlehne četným zraněním. Umíraje žádá, aby na jeho místo nastoupil Čech. Ten se zatím uzdravuje z velké ztráty krve. Lech pod záminkou, že dohlídne na klidný spánek raněného, obnaží bratrova prsa a nalézá na jeho krku vlasový řetízek s prstenem. Mezi třiceti přeživšími zajatci je i Jolon a Lubice, ženy se ale na hradě nenalézají. Častava v noci navštíví Čecha a na kolenou prosí za Jolonův život, zatímco zklamaný Lech, domnívaje se, že ho zradil a Starku svedl jeho vlastní bratr, proniká do sklepení, aby tajně propustil Lubici jako projev vděku za přátelské upozornění. Host a Černouš podporují v Lechovi myšlenku na odtržení se od Čechovy družiny, protože v Čechovi nevidí autoritu. Mrzutý Lech však pamatuje na slib věrnosti a odpovědnosti za slovanský kmen, který nechce oslabit kvůli osobním konfliktům.

Při slavném pohřbu velitele Turska požádá Čech spolubojovníky, aby propustili k smrti odsouzené zajatce: „Nechci aby první obět kterouž co vudce váš Bohum přináším, krvavou byla.“⁴¹⁴ Svobodný Jolon chce projevit svou vděčnost, a tak Slovanům prozradí, že své ženy najdou v hradu Psáry. U východu ho čeká Častava a prosí, aby ji vzal s sebou a žil s ní v pustině. Jolon se nemůže vrátit k svému kmeni, protože zradil psárské, proto ač nerad dovolí Častavě, aby s ním odešla do lesů.

Čech zatím přemýšlí, že země, do níž přišli, je příhodná k usazení: „Vyslal jsem sluhy na vše strany skoumati zem tuto a zkoušeti lidi její. Zprávy sou nejpotěšitedlnější. Země tato blahoploďným prý jest rájem; ale obývatele ještě ne dlouho zde se usedlivši a nazvíce loupeži se živící, zpravné sou povahy, i veliké nas bude stát boje ukrotiti je a podmaniti je sobě. Zavděčili bychme se všem sousedum okolním, kdybych me zamezili škodlivý způsob života jejich. Vražda a loupež prý panuje mezi nimi, neznají ani zákonu ani porovnaní, tělesná síla panuje mezi nimi i podobaji se více divé zvěři lesní nežli lidem. Bude to sními krutý boj. Zamýšlím již beze vší pochybnosti zde se usaditi, aby však zámysl muj se povedl, musíme

⁴¹³ Příloha 2, str. 214.

⁴¹⁴ Příloha 2, str. 221.

hleděti dříve přemoci nepřáteli nežli oni se proti nám spojí.“⁴¹⁵ Rozhodne se nejprve dobýt hrad Psáry, získat nazpět slovanské ženy, a pak obsadit vhodné území. Zatímco rozděljuje vojsko do oddílů, přichází za ním Hroš a svěřuje mu své obavy o život starého otce Lva, jelikož měl zlý věštecký sen. Vypukne zuřivý boj a hrad Psáry je už skoro obsazen Slovany, když raněný vůdce nepřátel, Miroslav, svolává spolubojovníky a nabádá je, aby rychle šli a pozabíjeli ženy a dívky cizinců, anebo – je-li jim obtížné probodávat slabší pohlaví – zapálili křídlo hradu, kde jsou uzamčeny, aby se všechny udusily. K vraždění nedojde, protože Lubice nabídne Miroslavovi možnost záchrany, když mu prozradí, kudy vede z hradu tajná chodba. Miroslav zavelí k ústupu, ale Čechovy pluky o zadním východu věděly a dávno jej obsadily. Miroslav se rozzuří domnívaje se, že ho Lubice chtěla zradit, proto ze vzteku nad porážkou svrhne z hradeb.

Ráno po vítězné bitvě počítá Čech škody a ztráty. Zasmuší se nad zprávou o smrti statečného Lva, která potvrzuje Hrošův věštecký sen. Poté se rozmýšlí, jestli putovat ještě dál: „...zítra svýchodem slunce jest nám ještě dále jíti odsud. Na severu jest jedna hora, tak se dozvěděl věstec náš od zajatých; z té hory přehlédnouti jest daleké kolem země, a tam kyne nám cíl náš. Odtamtud se rozplyne mocnost naše jako z pramenu mocného do vsí kolem zemi.“⁴¹⁶ Lech varuje bratra před nesvorností Hosta a Černína, kteří vnášejí rozbroje do kmenového společenství, sám však přiznává, že i on pomýšlí na rozloučení. Mezitím krvácející a spoutaný Miroslav leží potmě ve vězení, když tu uslyší z venku podivný sípavý hlas, z posledních sil se zvedne k okénku a vidí Lubici zamotanou v ostrém trní, visící nad propastí. Matka mu rychle vypravuje vztahy nepřátel z minulosti a zavazuje ho k pomstě. Pak se pod ní začne skála drolit, keř ji neudrží a ona padne do hlubiny. Miroslav teprve teď pochopí, že mu stařena v ničem nelhala, ale je už pozdě. Vyčerpán ztrátou krve a rozrušením omdlévá.

Čech, propustiv nejprve dobrotivě své nepřátele, tedy i Miroslava, na svobodu, věnuje udatnému Hrošovi dobytý hrad Psáry. Poté se vydává se svými druhy na horu Říp: „Toť jest ta země o které častokrát jsem vám pravil a do ní uvéstí vás slíbil, země vám zaslíbená zvěří a ptákuv plná, medem a mlíkem oplývající, k obývání velmi příhodná; vody ze všech stran hojné a nadobyčej rybná. Tuť vám se nebude ničehož nezastávati, a nepřátele

⁴¹⁵ Příloha 2, str. 223.

nebudou moci vám škoditi. I poněvadž tak přeutešená krajina a velmi úrodná již ve vaších rukou jest, považte, jak jí a jak příhodným jmenem vlast tato jmenovaná býti má.⁴¹⁷ Vrš za všechny shromážděné odpovídá: „Jedině od tebe pane a vůdce náš, a poněvadž jsi ty Čech jmenován, tež i ona aby Čechová země sloula slušné jest.“⁴¹⁸ Čech se s náčelníky radí o rozdělení zabraného území, každý se může svobodně přidat k jakékoli skupině chce, aby se ve vzájemné blízkosti vystavěla samostatná opevnění a přátelé se vždy mohli v době nebezpečí spojit. Manuch táhne se svým plukem k západu, kde založí Charvatice, Host a Černín se vydají na východ, kde vybudují Černousy. Lech bratrovi vysvětluje, že se rozhodl odtrhnout a vrátit se na východ, zmíniv se při tom o jeho prstenu. Čech mu po pravdě vysvětluje, za jakých podivných okolností k němu přišel. Lech mu ovšem nevěří, přesto výmluvu přijímá a bratři se v míru rozloučí.

V noci Lechova družina přespává v lese a vůdce zadumaně přechází vůkol, když tu natrefí na bloudící Častavu. Dívka se mu svěruje, že ji Jolon potřetí opustil a smluvil se tajně s Miroslavem, že společně sjednotí německé kmeny a potáhnou na Slovany. Hledala tedy soukmenovce, aby je včas varovala. Lech posílá Častavu západním směrem k hoře Říp. Dívka splní své poslání a uchýlí se na hrad k Hrošovi.

Zatímco Čechovi lidé pilně pracují na stavbě svého opevnění, jsou obklíčeni nepřáteli, vedenými Jolonem a Miroslavem. Nastane krutá a krvavá řež, v níž je samotný Čech obstoupen oběma veliteli a pomalu ztrácí síly, když na poslední chvíli přijíždí na pomoc Hroš se svými druhy. Hrdá Častava prostřelí skrz naskrz Jolonovu hrud' svým šípem, Miroslav je spoután a nepřátelé se bez vůdců rozprchnou. „Pamětné to bylo vítězství, jakéž Čech na nepřátelích byl vydobil a slavil. Krví jich zakropený byli základy města jež založiti obmejšlel, ale i upevněn byl již šťastným ukončením války této v nové své vlasti.“⁴¹⁹ Zatím se zajatci ve vězení domlouvají, co podniknou, až je mírumilovný Čech opět propustí. Ten tak vsutku učiní, žádaje ale po každém přísahu, že se proti jeho lidu nikdy nespojí. Všichni slibují mír, někteří se k Čechovi přidají, jiní svobodně odejdou. „Mezi pluky českými však panovalo veselí.“⁴²⁰

⁴¹⁶ Příloha 2, str. 229.

⁴¹⁷ Příloha 2, str. 232.

⁴¹⁸ Příloha 2, str. 232.

⁴¹⁹ Příloha 2, str. 238.

⁴²⁰ Příloha 2, str. 240.

3.2. Prostorovost, časovost a příroda.

Častava třikrát opouští lidské společenství a třikrát se uchyluje do pustiny.⁴²¹ Obávajíc se otcova hněvu poté, co ji opustil milenec, s nímž od své rodiny utekla, volí raději samotou a žije sama v jeskyni. Čech ji přivádí zpět, ale ona brzy nato podruhé utíká z kmene do pustiny, aby tam očekávala milencův příchod. Toho se však nedočká a zoufalá se s pomocí bratra Mladoně opět vrací domů. Potřetí odchází od svých druhů, když následuje vyděděnce Jolona do pouště, aby tam s ním vedla odloučený, ale společný partnerský život. Sociální i morální okolnosti, zvláště pocit odpovědnosti za životy svých blízkých a vůbec sounáležitosti s vlastním kmenem, ji ale nakonec donutí samotou opustit a k lidské společnosti se definitivně vrátit. Pustina Častavě nikdy nenabídne to, co od prodlévání v ní očekává – ani úkryt před světem, jenž by dokázal potlačit i zážitek z hanby a ponížení a utišit výčitky svědomí, ani místo kontemplance, ani idylické prostředí pro oddání se druhému bez rušivých elementů, jež by mohly do lásky nepříznivě zasahovat. Naplnění touhy nedojde Častava ani v naprosté samotě, ani v přítomnosti mateřské bytosti, ani ve svazku s milencem. Obdobné deziluzivní počitky zažívá většina Sabinových romantických poutníků, kteří se cítí nepochopeni lidskou společností a niterně opuštěni uvnitř davu, a proto se vydávají na cestu hledání dosud nepoznaného. Ervín opouští uzavřený kolektiv rodné vesnice a směřuje do velkoměsta, Duport, Jaroslav nebo třeba Semil dokonce překračují hranice států a ocitají se uprostřed odlišných kultur, avšak žádný z nich nedochází k vyplnění svých očekávání.

Civilizace a pustina jsou jednou z polárních opozic romantického světa, která nepřináší hrdinovi uspokojení. Mezi těmito dvěma krajnostmi, mezi samotou a společenstvím, stojí vnímající individualita, myslící a cítící subjekt, jehož měnící se inklinace není oscilací nerozhodnosti a výrazem povrchní přelétavosti, nýbrž důsledkem zdánlivého paradoxu romantického principu existence. Spočívá-li totiž naplnění podstaty idylického světa na prodlení v klidném bezčasí, resp. na popření času za účelem konzervování a stálého zažívání neměnných hodnot v pokojném prostoru bez situačních zvrátů, pak romantismus tuto

⁴²¹ Poušť nebo pustina jako topos v literatuře 19. století neznamena nehostinnost, kterou si dnes nejčastěji představujeme jako písčnou nebo kamenitou pláň bez vegetace, ale opuštění, osamocení, tedy prostor, v němž se nenalézají jiné osoby, který není zalidněn, je pustý. Pouští tu může být třeba hustý les plný zvěře, ve kterém není postaveno žádné obydlí, nevede jím žádná cesta atd. Topos pustiny se stává přírodní variantou kulturního

představu boží a hledá odpovídající protipól. Nachází jej ve vytrženém okamžiku sebeprožívání a vrcholném bodu fáze excitované situace, ve vášnivém zakoušení nového a neznámého i hlubokém procítění tajemného či zakázaného. Cílem romantického hrdiny paradoxně není naplnění touhy, ale naopak intenzivní zážitek při jejím dosahování. Častava tak nemůže dojít naplnění svých očekávání v pustině už proto, že v ní prodlévá. Smysl mají pouze ty momenty, jež nelze zadržet a uchovat, jak by si sice romantický hrdina přál a mnohdy se o to i snaží. Síla okamžiku spočívá právě v jeho dočasnosti. Častavina vrcholná chvíle sebepoznání a sebestvrzení přichází ve vteřinách letícího šípu, jenž skrz naskrz probodne Jolona.

Právě příroda v nejrůznorodějších pojetích (i ve svém původnějším významu jako „přirozenost“) se pak stává řešením romantické antiteze subjektu a společnosti, místem očištění, revitalizace a sebepoznání jedince, prostorem jeho dočasného úniku i niterného přerodu v rozjímání. V přímém střetu s naturálním prostorem vnějším i vnitřním je však romantická individualita vystavena nebezpečí jeho dvojí interpretace, tedy vychylování se jednak k extrémní idealizaci přírody (jako domény harmonie, analogonu přirozené mravnosti a jako útočiště), jednak ke krajnosti jinakosti a vydělení (příroda divoká, primitivní, hrozivá a ničivá).⁴²² Romantický cit pro přírodu vznikl z potřeby vymezení se proti všemu klasifikovanému a civilizovanému, stal se protestem proti společnosti. Zprvu ustálená dichotomie dobré přírody a zlé civilizace (J. J. Rousseau) se rychle problematizovala. Idea arkadického ráje se přetavila v obrazy děsivých dramát nezkrotitelných živlů. Božská harmonie a na druhé straně démonická vitálnost přírody jen potvrzují rozervanectví jednotnosti.⁴²³ Proti sobě tak lze v romantice postavit dva extrémní pohledy: První z nich nazírá přírodu v její ideální harmonii se zřetelem k procítění monumentální dimenze trojrozměrné prostorovosti, skrývající v sobě předzvěst vzdáleného, ale příjemného tajemství i sebestvrzení. Opakem je obraz prostoru plného kontrastů, deziluze, tragické vznešenosti, napětí, hrozby a hrůz, evokujících osamocení a úzkosti jedince v divoké a tajuplné krajině.⁴²⁴

Zatímco klasicismus jako kritérium dokonalosti zdůrazňoval aristotelskou zásadu univerzálnosti a ideální obraz neměnné přírody, vycházel romantismus z předpokladu, že

kláštera, kde se romantický hrdina uzavírá sám do sebe a hledá svůj individuální okamžik epifanie.

⁴²² Hrbata, Procházka 2005, str. 29.

⁴²³ Fischer 1966, str. 196–197.

autentická asociace a spontánní obrazotvornost (tedy příroda – přirozenost) se zakládá na individuální recepci vnímající osobnosti.⁴²⁵

Prostor přírody zasahuje romantického hrdinu množstvím synestetických počitků, čímž podněcuje jeho extatický prožitek okamžiku. Přesto je pouze zdrojem, nikoli nositelem emocí a fantazie. Romantická příroda je zrcadlem obrazu a ozvěnou hlasu hrdinova nitra, v ní je nalézáno a jejím prostřednictvím zhmotněno sebevyjádření okamžitého prožitku; existuje však pouze v závislosti na jazykové schopnosti konkrétního jedince co nejpříhodnějším slovem, nejoriginálnější metaforou či nevšedním symbolem vyjádřit své pocity a nálady a na preciznosti volby, ve které z podob bude příroda divákům představena. Konkrétních vlastností romantická krajina nabývá až pojmenováváním ze strany pozorovatele. Prostřednictvím individuální fantazie, jež je motivována citovým prožitkem prostoru a situací, které se k danému místu vztahují, teprve probíhá fáze její konstituce, resp. kdy vstupuje do metaforických souvztažností. Přestože každý romantický autor pracuje jen s několika málo leitmotivy a topoi, vypůjčenými z repertoáru přírody, jež ve své tvorbě variačně obměňuje a zužuje nebo naopak rozšiřuje, rozostřuje či spíše cizeluje spektrální výčet jejich metaforických významů, nelze stanovit jedno závazné schéma, jež by úplně vyčerpalo podstatu typické romantické krajiny. Noční scenérie tak stejně může být vhodným místem zobrazení hrůzyplné frenetiky, i mírumilovným prostorem spiklenecky ukrývajícím tajné setkání milenců.

Příroda se podílí na prožívání romantického hrdiny dvojím způsobem, buď jeho pocity a nálady doprovází a posiluje symbolicky odpovídajícími projevy (např. když hrdina pláče, tak venku prší), anebo s jeho náladami kontrastuje (např. když hrdina pláče, tak venku svítí slunce). Přírodní jevy samozřejmě probíhají nezávisle na jakékoli bytosti, avšak prostory okolo romantického hrdiny jsou subjektivizovány právě tak jako on sám, jsou zasaženy a ovlivněny vším, co hrdina vnímá a prožívá, proměňují se podle aktuální situace a podle míry hrdinovy schopnosti zrcadlit se v podobenství i v rozpornosti, podmaňovat si externí i niterní světy. „Fakticky se však jedná o iluzi, neboť jakkoli se fantazie osvobozuje od skutečnosti a stává se až ‚nadpřirozenou‘, nikdy se podle A. W. Schlegela neocitá mimo přírodu.“⁴²⁶

⁴²⁴ Srov. Hrbata, Procházka 2005, str. 54–55.

⁴²⁵ Hrbata, Procházka 2005, str. 37.

⁴²⁶ Hrbata, Procházka 2005, str. 196.

Romantická příroda se tak vlastně stává obrazem přírody skutečné, který byl exponován až po průchodu filtrem jedinečné fantazie a imaginace.

V obrazu *Čech* se objevuje téměř výhradně první způsob sounáležitosti romantického subjektu a přírody, tedy vzájemné zrcadlení lidských pocitů a přírodních jevů. Sabina ve svých prózách sice využívá běžně oba postupy,⁴²⁷ avšak v tomto konkrétním případě je spjatost slovanského kmene s přírodním prostředím zvlášť zřetelná (daná už samou podstatou „divokého“ prostoru pohanského dávnověku s absencí trvalejších kulturních sídel).⁴²⁸ Projevuje se nejen bytostnou harmonizací střídajících se ročních a denních dob, jejichž popisem je uvozováno konání postav, ale také zrcadlením atmosférických jevů a činů Slovanů. Tak např. bouře přichází s přípravou na krvavý boj s nepřáteli: „Chladný vítr sháněl mračna se mračny i z dalekých krajů se zanášel ohlas z hluboka znícího hřmění. // „Nastane nám bouře ke krvavé práci naší – “ pravil Vrš vystoupiv ze záhybu pahorku mezi soudruhy své kteřížto ustrojení a k odchodu připravení jej očekávají se zdáli. // „Dobré to znamení;“ pravil Tursko, „sejde se bouř s bouří a přál bych aby blesky nebeské se sehnali na hlavy nepřátel našich.“⁴²⁹

Prostor v Sabinově obraze *Čech* je specifický neurčitostí doby, do níž je situován, což propůjčuje autorovi v mnohých směrech poměrně širokou uměleckou licenci, avšak z druhé strany ho vystavuje i výrazným omezením a nebezpečím vzniku anachronismů (jak již bylo zmíněno, Sabina využívá např. toposu středověkého hradu). Časové zasazení příběhu spadá do autorem blíže neurčeného „slovanského pravěku“ a místně zabírá rozsáhlou oblast, jelikož Čechův kmen se stěhuje z „pouště Nadchorvatské“, putuje nejprve k severu a pak se vydává západním směrem, až se usadí okolo hory Říp. Přestože odchází z vlasti, zabydlené silnějšími utlačovateli, a postupuje územím, kde se setkává s nepřátelskými kmeny, až se zastaví v již dříve osídlených místech, omezuje se popis krajiny na veskrze přírodní výjevy, lidskou činností zasažené jen minimálně. Kulturní stavby (osada, opevnění, hrad) obklopují neproniknutelné houštiny a hluboké lesy, cestami a stezkami protkávané jen ojediněle. Čechův kmen se při svém putování výslovně ocitá v místech, kam ještě člověk nevstoupil

⁴²⁷ Příklady kontrastu jedincova nitra s okolím viz zde např. odkaz 334 a 432.

⁴²⁸ Hrdinové se orientují v prostoru zásadně podle světových stran, podle postavení nebeských těles atd.

⁴²⁹ Příloha 2, str. 166.

(„Čech lesy hustými i krajinami lidskou nohou ještě nedotknutými ku severu táhl“).⁴³⁰

Otevřený a svobodný prostor, jenž poskytuje jedinci i skupině příroda, se ostře vymezuje proti prostorám zbudovaných lidmi. Volná a divoká příroda se stává místem nočních kontemplací romantických hrdinů, kteří se do jejího lůna uchylují v okamžiku, kdy chtějí klidně přemýšlet (nejčastěji tak činí Čech: „Luna již stála vysoko, i noc daleko pokročila. V myšlenky zabrán seděl Čech pod kamenem bílým na mechu, i hlavu na pravici podepřev zdál se naslouchati šumu půlnočních lesů.“⁴³¹ a Lech: „Ve snu letonočním se kochali krajiny vzdálené nyní lesami obroubené i vysokými pahorky dychali blaho, z luh pestrobarevných vonná dymala pára i líbezná vůně roznášela se po všech dolinách, v houšti osamělého dubu pěl slavík, pod dubem však ve stínu neopářen vzhledem úplné lunny seděl mladík rusovlasý, modrooký, nevelké ale však statné, ale však rázné podstaty obličej maje hustými vousy obrostlý. Osamotnělý tam seděl časem povzdychna a hlavu svou skloňuje k zemi, časem zase oči pozvedna ku blankytu nebeskému. Zde uprostřed millionu hvězd měsíc plynul mořem tmavomodrým, měsíc vždy stejně chladný, jasný a puvabný, ten samý měsíc jenž tak příznivý jest zoufalcum, básníkem a zamilovaným, měsíc, který vždy stejným vzhledem pozíra na bídu nešťastníku, na prostopášniku, zlosynu i na vášně naruživcu, měsíc, k němuž po vše věky tolik vzduchu zalétlo, v němž tolik slzí se zablesklo a který tolik přísah falešných a pravých i tolik kletb byl již přežil, ten samý měsíc, jenž i nyní pod dubem bdícího mladíka, v blaženějších dobách po mnohé dlouhé a vnađu plné noci svou záři byl provázel, ten samý nyní tak lhostejně v oblacích se plavil, jak by to vše, co pod ním kdy se dělo nikdy jej nebylo zastíhnulo“).⁴³² Kulturní prostor hradu evokuje naopak spíše tíseň a strach, jelikož se uvnitř něj odehrávají krvavé bitvy a přísné soudy zajatců, kteří jsou poté v poutech odváděni a zamykáni do jeho temných podzemních kobek.⁴³³

Kult pohanského náboženství hraje přitom v příběhu roli spíše okrajovou, nebo nanejvýš hodnotově vymezující. Druhové vícekrát upozorňují Čecha na jeho přehnanou pověřčivost, hledají racionální vysvětlení pro jeho věštecké sny a jeho augurským varováním nepřikládají větší váhu. Oproti mírumilovnému uctívání přírody, projevujícím se u Slovanů

⁴³⁰ Příloha 2, str. 231.

⁴³¹ Příloha 2, str. 161.

⁴³² Příloha 2, str. 191.

Tuto rozsáhlou citaci používám také jako doklad kontrastu jedince a přírodního světa.

⁴³³ Viz zde odkaz 223 a 224.

např. antropomorfizováním atmosférických jevů (bouřka – Perun), je kontrastně líčeno náboženství nepřátel, vytržené z náruče přírody a přesazené do kulturních prostor, kteří se spiklenecky scházejí v temné svatyni uvnitř opevněného hradu, aby tam prováděli děsivé rituály doprovázené krvavými a zápalnými oběťmi dětí: „Uprostřed šire síně ohromná stála žertva pro oběť Bohum. Kolem množství stálo mužův i žen, jeden mladík (...) dítě položil mrtvé na žertvu kamenou a podpálil je. (...) Ty však počal sičeti, oheň pod mrtvolem dětským rozžaty a Jolman složenýma rukama chladně na dítě ohledě, co kamená socha u žertvy stál. Zář plamenu metalu se po tváři jeho. Praskalo i sičelo dřevo, ostatně mrtvé panovalo tícho. // Těšte se! Bohove nám přejíš – zvolal opět hlas ženský.“⁴³⁴

3.3. Návrat do minulosti. Topos hradu.

V první polovině čtyřicátých let se Sabina opakovaně zaměřoval na náměty z české historie. Už v roce 1840 vydal povídku *Msta*, uvedenou jako pověst z patnáctého století, v níž se pokusil načrtnout obraz středověkého města a vězení, jehož uzavřenost konfrontoval s dobově módním motivem svobodného a volného kočovného cikánského kmene. Nejvýznamnější v tomto směru je však jeho rozsáhlá práce na husitské tetralogii *Obrazy ze XIV. a XV. věku*, i na rukopisu *Čech* v roce 1844. Oběma dílům bývá vytýkáno autorovo nedůsledné zacházení s historickými událostmi, resp. jejich úplné pomíjení, zkreslení, příp. i faktografická neznalost. Sabina totiž čerpal „historické“ informace převážně z *Hájkovy kroniky*, které navíc pro potřeby svých příběhů různě pozměňoval. Většinu reálií obrazu *Čech* v Hájkově kronice skutečně nalezneme: odchod původních Slovanů z Charvátské země na území obydlené kmenem Bojemů, hrad Psáry v souvislosti s postavou Hroše atd. Hájek je dnes pokládán sice za cenný literární pramen, jeho historická věrohodnost však byla definitivně vyvrácena. Domnívám se proto, že zde můžeme zcela odhlédnout od měřítek historické fakticity a věrohodnosti a věnovat se spíše autorovu úmyslu vypovídat o minulosti českého národa neadoračním způsobem, jaký Sabinova interpretace minulosti přináší. Romantická koncepce dějin ostatně nebazíruje na historické pravdivosti a věrnosti faktům, naopak zdůrazňuje

⁴³⁴ Příloha 2, str. 178–179.

prostřednictvím napětí mezi objektivitou a invencí citovou stránku minulosti a evokaci duchovní atmosféry doby prostřednictvím implikace představy do míst nedourčenosti, která poskytují prostor čtenářově fantazii.⁴³⁵ Prolnutí historické pravděpodobnosti a obrazů fantazie nefunguje pak jako náhražka, nýbrž jako doplnění tam, kde selhává kronikářská faktografie.⁴³⁶ „Historická a fantastická vyprávění mají společný původ i účel (naplnění osudu daného národa), liší se jen mírou přehánění, hyperbolizace či vyumělkovanosti nebo projevy ‚záliby v zázračnu‘ a tajemství.“⁴³⁷

Smyslem volby tématu z národní historie je autorovo hledání podobnosti mezi minulostí a současností, obraznou aplikací dějů dávno minulých na přítomnost, přičemž cílem a očekávaným efektem „není pouhé zachování kulturní paměti, nýbrž vzpoura proti tehdejším politickým poměrům“.⁴³⁸ Sabinovi se sice podařilo zlomit distanci mezi časem zobrazovaným a časem vyprávění, v mnohém však nerespektoval soudobý umělecký kánon požadující jednoznačnou a nekonfliktní adoraci minulosti českého národa. Ambivalentnost Sabinových hrdinů a jejich činů je v tomto smyslu vsutku neobvyklá.

Obrazy ze XIV. a XV. věku s obrazem Čech anachronicky spojuje topos hradu, jenž Sabina ve svých prózách do roku 1844 použil jen třikrát a vždy spíše okrajově (objevuje se v povídkách *Poutník*, *Věrný milenec* a *Sigurd a Alfsola*). Zatímco v mnohých Sabinových básních i v povídkách ze současnosti se setkáme s evokací zašlé slávy prostřednictvím královských hradů (symbolem okázalé české minulosti je nejčastěji Vyšehrad),⁴³⁹ která je směřována z přítomnosti do dávnověku, je tedy vzpomínkou a snahou o její oživení, těžší Sabinovy historické prózy z pohybu opačného – líčením z místa a doby, jež jsou považovány za zdroj a potvrzení ideje vlastenectví, do autorovy, resp. čtenářovy současnosti jednak odpadá prvek sentimentality a melancholického truchlení nad zašlým věkem hrdinství, jednak se otvírá větší prostor pro skrytou kritiku přítomnosti a ironické vyznění nadějných provolávání hrdinů, obracejících se vizi do budoucnosti. U Sabiny je patrná dvojitá podoba hradu: v *Obrazech ze XIV. a XV. věku* vystřídal pro svá dějiště úctyhodný počet jmen skutečných historických památek (namátkou Karlštejn, Kartouzy, Kokořín, Křivoklat, Točník,

⁴³⁵ Srov. Vodička, Felix: *Lindova Záře nad pohanstvem, prototyp české prózy preromantické*. In *Počátky krásné prózy novočeské*. Praha: Melantrich, 1948.

⁴³⁶ Srov. Hrbata, Procházka 2005, str. 231–233.

⁴³⁷ Hrbata, Procházka 2005, str. 224.

⁴³⁸ Hrbata, Procházka 2005, str. 227.

Trosky, Vyšehrad, Žebrák atd.), které konotují určitý, čtenáři často známý symbolický prostor, svázaný s konkrétními událostmi z českých dějin. Naopak v *Čechovi* se kromě Hájkových Psár objevují jen hrady a opevnění fiktivní, blíže neurčené, nesoucí zřetelné znaky toposu převzatého z anglického gotického románu, tedy uzavřeného „místa s tajemstvím“. Nejobvyklejší součástí Sabinových tajemných hradů, jimž navíc dodává na monumentálnosti odpovídající přírodní okolí (hustý černý les, neprostupná houštiny, mlha nad jezerem, ...), je zadní vchod (resp. východ – podle pozice, z níž je vyprávěno) a nezbytné vězení, tedy uzamčený prostor v uzavřeném prostoru.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Viz např. povídka *Poutník* nebo *Obrazy a květy snů*.

⁴⁴⁰ Vězení je první stavba, jíž slovanský kmen postaví po usazení okolo hory Říp: „Žalář jejich byl v nově založené budově, jediná dohotovená síň.“ (Příloha 2, str. 239). Viz též zde odkazy 223 a 224.

4. SEN A SNĚNÍ

*To vše, co mé je, v dálkách zřím jak snění,
a zmizelé se ve skutečnost mění.*

(Johann Wolfgang Goethe)

Kromě básně *Ku vzdáleným* (Květy 3/1836), vzdávající hold romantismu a jeho uměleckým vzorům ve světě i v Čechách (lord Byron, Thomas Moore, Victor Hugo, Alphonse de Lamartine,⁴⁴¹ Casimir Delavigne,⁴⁴² Adam Mickiewicz, Jan Kollár), to byla právě próza *Obrazy a květy snů* (1835), kvůli níž Karla Sabinu vyšetřovala státní policie. Ohlášeného páteho pokračování se již čtenáři časopisu *Květy* nedočkali. Ani autor sám se k němu, přestože pozdější přepracování starších textů u něj bylo poměrně běžným jevem, nikdy nevrátil, a tak zůstal tento podnětný alegorický text působivým, ač nechtěným fragmentem.

Kompoziční experiment zastřešený žánrem obrazu tu autorovi dovoluje volně propojovat několik vypravěčských rovin a nenásilně střídat stanoviska více či méně zaujatého pozorovatele či nestranného mluvčího. Próza je rozdělena na tři kapitoly: První je reflexivně úvahovou zpovědí autorského ich formového hlasu, tematizujícího afinitu duality dne a noci v poměru ku polaritě života a snu, přičemž prostupnost jejich hranice, resp. naprostá záměna není člověku odhalitelná. Do druhé části už vstupuje personální vypravěč (intradiegetický, autodiegetický), lze tvrdit, že jeden ze Sabinových nejautobiografičtějších vypravěčů, se svým alegorickým, humorně až sarkasticky laděným příběhem o podivném pánovi v černém z podivné hospody na hranici Čech. Dialogicky vystavěná polemika dvou světonázorů, jíž je vypravěč naslouchajícím svědkem, se opírá o rozhovor dvou tradičních postav evropské kultury, Ahasvera, u Sabiny tragicky rezignujícího, a Mefistofela – lidstvem pohrdajícího a revoltujícího. Zejména Mefistofelovy postoje charakterizuje ironizace a relativizace módní romantické symboliky i hodnoty romantických idejí. Ve třetí kapitole se objeví stejný typ vypravěče jako v předcházející části, avšak proměňuje se prostředí a styl. Z humoresky se rázem stává tragické demaskování lidských snů i nadějí, symbolizované dvojím

⁴⁴¹ Alphonse Marie Louis de Prat de Lamartine (1790–1869), francouzský básník, spisovatel a politik.

⁴⁴² Jean-Francois Casimir Delavigne (1793–1843), francouzský básník a dramatik.

vypravěčovým „procitnutím“, poté co otřesen transcendentálním prožitkem pobytu na hvězdě nezúčastněně odchází od mrtvolý mladého pěvce.

Motiv snu se stává interpretačním klíčem k celému textu. Pro Sabinu je sen synonymem fantazie a podmínkou i zdrojem umělecké tvorby, proto je důležité sledovat intratextové aluze, evokující přechod z jednoho prostředí do druhého, které ohlašují změnu pravidel fikčního světa (vypravěč usíná, probouzí se, nebo je opilý; hostinec stojí u hranic; denní koloběh či atmosférické jevy jsou příčinou změny osvětlení, např. zatáhne se obloha, vítr sfoukne svíčku a nastane tma atd.). Podobná práce se znejistěním hranic reality a snu se ostatně prolíná celým Goethovým *Faustem*, kde se neustále postavy ptají, jestli se nacházejí ve skutečnosti nebo sní. Z literárního hlediska umožňuje využití „žánru“ beletrizovaného snu dosáhnout u čtenáře nejen přijatelné míry věrohodnosti vyprávěného příběhu, ale i znejistit výklad a směřování děje, rozmnožit výčet jeho poslání a zároveň absorbovat i zastřít značnou část humorných a ironizujících dobových narážek, které pravděpodobně vyčerpá jen fundovaný znalec tehdejší aktuální situace v kultuře a politice.

Mezi leitmotivy a intertextové i kulturní kontexty *Obrazů a květů snů* patří jednak reakce na tehdejší senzaci – průlet Halleyovy komety,⁴⁴³ jenž roku 1835 i později inspiroval vícero českých spisovatelů k tematizaci motivu hvězdy,⁴⁴⁴ jednak dobový literární ohlas Goethova *Fausta*,⁴⁴⁵ následovaného módní vlnu faustiád.⁴⁴⁶ V metafikční pasáži uvádí Sabina na scénu „skutečného“ Mefistofela a nechává ho vtipně komentovat literární obrazy jeho samého u různých evropských autorů: „Co ale z toho ubohého Mefistofelesa dělají, není ani k víře podobno.... Goethe – ach, tomu všecku uctu; na toho si ani já postěžovati nemohu; ten jedným okem v černou propast se díval, an druhé k nebeským branám hledělo. Ale za ním přišlo hejno, kteří Fausta i soudruha jeho tak rozdílně zobrazovali, jakž rozdílné bylo

⁴⁴³ „Nyní již žádný nepozdvihuje očí k nebi – nežli zde onde osamělý Siegvart, a poněvadž i tyto materialismem nynějšího věku z módy přicházejí, jen hvězdáři ještě prosaickým okem a chladnou myslí krajiny hvězdnaté vyměřují a minutu vypočítávají, v kterou h a l l e y s k á kometa k nám připlave. Ostatně se žádný ani o hvězdy, ani o pramen jich světla nestará, aniž jej poznati žádá; mudrci hledají světlo v zatemnělých knihách; jiní hledíce do sklenky o hvězdách zpívají. Cožby vám z toho vyplývalo, kdyby ona hvězda i snesti se mohla nad Prahu, a na zámecké věži se usadila? – Chodili byste se na ni dívat, obdivovali byste ji asi tři dny a tři noci, a vtipný telegrafista sepsalby o ní v Bohemii pojednání, a byloby po hřmotu. Pak si jí žádný více nevšimne, a kdyby každá jednotlivá záře pojímala osvětlu země a pravdu všech světů“ (Květy 38/1835, str. 373).

⁴⁴⁴ Srov. Vaněk, Václav: *Levitace. Sny v českém obrození*. In Slovo a smysl 13/2010.

⁴⁴⁵ Sabina byl druhým dílem Goethova *Fausta* velmi zaujat. Podobné nadšení připisuje v Úvodu povahopisném i Máchovi (srov. Sabina 1912, str. 38). Sám pak cituje v *Obrazech a květech snů* z originálu jedno Goethovo šestiverší (repliku Mefistofela).

⁴⁴⁶ O Sabinovi v souvislosti s německým časopisem *Der Komet* a jeho překladu části 11. kapitoly almanachu

péro jich a péro Goethovo. Znáte Klingra, Haufa i s nástupcem Döringem? Znáte mezi nejnevětšími Bechsteina, genialního Lenaua a za ním třepetajícího se Braunthala? – Znáte těchto dvou posledních novou báseň?⁴⁴⁷

Charypar pokládá *Obrazy a květy snů* za „Sabinův pokus o máchovskou faustiádu“ a podobně jako i pozdější povídku *Adéla* za dobovou reakci na Máchovy *Obrazy ze života mého*. Samotná třetí část *Obrazů a květů snů* je podle Charypara dokladem, že Sabina se „už tehdy inspiroval částmi 1. a 2. zpěvu *Máje*, který vyšel až v následujícím dubnu“, přičemž celý fragment rezolutně soudí slovy „v žádném případě se nejedná o vynikající dílo“ a svou analýzu uzavírá tvrzením: „Nelze přitom přehlédnout, že Sabina ve svém textu neustával zdůrazňovat ateizující tendence Máchových básnických výbojů. Snad právě z tohoto důvodu včlenil do významové báze *Obrazů a květů snů* Goethova d'ábla a všechny prostředky výstřední německé romantiky,⁴⁴⁸ aby s jejich pomocí probádal mrazivé výšiny Máchovy fascinující poezie.“⁴⁴⁹

Ráda bych polemizovala hned s několika zmíněnými výroky. V podkapitole 4.2. přináším rozsáhlou citaci ze Sabinovy prvotiny *Poutník*, jíž se snažím ukázat další pohled na Sabinovy leitmotivy snu a hvězdy, které intenzivně procházejí jeho tvorbou od zmiňované prvotiny, mohutně zazní v *Obrazech a květech snů*, variiují se v následující črtě *Věrný milenec* a doznívají v *Hesperidkách*, kde se už výrazněji k motivu hvězdy přidává do páru motiv lásky, aby i nadále putovaly následujícími Sabinovými texty (srov. *Adéla*, *Hrobník*, atd., jak už bylo opakovaně zmiňováno). Podobnost Jaroslavova snu z prvotiny *Poutník* s námětem i filozofií *Obrazů a květů snů* je více než zřetelná – na místě Mefistofela tu sice vystupuje personifikovaná Fantazie, ale princip zůstává vlastně týž. Pasáž Jaroslavova snu byla otištěna v *Květech* v polovině dubna 1835, Mácha údajně na prvních třech zpěvech *Máje* pracoval na jaře a v létě stejného roku, ale až na přelomu ledna a února 1836 napsal Hindlovi, že je s nimi hotov. Snad by bylo možné připustit, že na místo „fascinující prenatalní znalosti *Máje*“⁴⁵⁰, který možná v době vydání *Poutníka* ani neexistoval, i začínající prozaik Sabina mohl

Mefistofeles viz Urválková 2009, str. 57–60.

⁴⁴⁷ *Květy* 35/1835, str. 343.

⁴⁴⁸ Charypar tu naráží na „podobnost“ scény pádu v románu M. G. Lewisse *Ambrosio čili Mnich* (1795). Obdobný vliv E. T. A. Hoffmanna na K. H. Máchu, jenž ukazuje Holt Meyer, Charypar samozřejmě popírá (srov. Charypar 2010, str. 75).

⁴⁴⁹ Charypar 2010, str. 71–76.

⁴⁵⁰ Charypar 2010, str. 74.

prezentovat vlastní světonázor, aniž by neustále „podléhal fascinaci“ a „hlubokému zasažení“ „obdivovaného Máchy“. Navíc nepovažuji za pravděpodobné, zejména ve vztahu k Sabinovu *Úvodu povahopisném* (1845), o jehož text se Charypar ve své analýze explicitně opírá, že by Sabina v *Obrazech* „neustával zdůrazňovat ateizující tendence Máchových básnických výbojů“, když v *Úvodu* předkládá Máchův známý výrok bez pointy!⁴⁵¹

Domnívám se, že *Obrazy a květy snů* je třeba interpretovat v souvislosti všech tří částí, jelikož první v mnohém osvětluje poslední, číst je nejprve jako text vypovídající sám o sobě i v komplexním rámci Sabinovy tvorby, a teprve poté si všímat vztahů vzájemné inspirace. Při snaze o porozumění Sabinovým *Obrazům* pak považuji za nutné uvažovat především v širších souvislostech tehdejší české a německé časopisecké tvorby i v obecnějších souvislostech autorských, a ne se stále opírat o již zažitou relaci Sabina – Mácha.

4.1. Děj fragmentu *Obrazy a květy snů*.

V úvodní, myšlenkově náročné reflexivní pasáži *Obrazů* vypravěč vyvolává estetické a emotivní konotace prostřednictvím motivu střídání dne a noci a vysvětluje, proč sám inklinuje k noci: „V blesku panujícího slunce nelze se potápěti oku mému, jako v záři blankytové květů hvězdnatých. Pročež k tiché noci zpět obrátím zraky své, kdežto mi kynou hvězdy – kdežto mě objímají sny.“ Ze srovnávání relací mezi ideovou koncepcí snu a podstatou lidského života se vypravěč sám zařazuje mezi osoby, jež už svůj denní sen – mladické zdání lásky – dosnily a otvírá se před nimi jen „pustá země“, všední každodennost. Tato noc života však může romantickým básníkům, kteří jsou jedinými „obyvateli v dědinách snů“ (a samozřejmě i vypravěči), vrátit jejich ztracenou fantazii, „odplynulé sny“: „Ale ve snách splývají obrazy a přání moje před okem nezakrytým, i odplynou, i vrátí se zase, a nezajdou nikdy!“

Následně se vypravěč pohoršuje nad básníky, pracujícími pouze s obrazy,

⁴⁵¹ Srov. Sabina 1912, str. 34: „Jak Mácha o lásce k všemíru smýšlel, necht' dosvědčí jeho vlastní vyřknutí: „Já miluju květinu, že uvadne, zvíře – poněvadž pojde, člověka, že zemře a nebude, poněvadž cítí, že zhyne navždy; já miluju – ba více než miluju – já se kořím Bohu. – Každý člověk by miloval druhého, kdyby mu rozuměl, kdyby v něj mohl nahlédnouti.““

fantaziemi, čerpanými jen z obyčejného života: „...jakoby život jen proto držel bytnost svou, aby do zevnitřních jeho forem veršovci nalivali básně“, aniž by se pozdvihli nad průměr či všednost, nechali se unášet vlastními sny a fantaziemi a ty pak beze strachu zaznamenali: „I tomu nejprostějšimu básníkovi se předce jednou něco básnického zdálo: a však on se ulekl snu – že byl sen, a podíval se kolem, jestli žádný nepozoroval, že se oddal snům, a ten jedinký svůj sen světu nepodal. Proč si tak učinil? – Snad by se v tom jediném snu byl otevřel nový svět, an jsi zatím s povážlivým rozumkem vodu čerpal z nevyvážitelné studnice obraznosti, až jest se povodní co obávati po vlasti!“ Zde se Sabina pokouší kriticky apelovat na (českou) společnost, stejně jako v následující pasáži, kde ústy vypravěče vysvětluje, že je mnoho veršotepců, kteří sní, že jsou básníky, a kteří také zemřou ve svém snění. A že je i mnoho lidí, již prospí většinu svého života, a nic se jim nezdá. Kdyby se jim totiž zdálo něco „pěkného“, pak „by se byli kochali ve snách svých, a objímali svět láskou, a naplnili chladný život obrazy a květy ze snů svých“; kdyby se jim zdálo cosi „vznešeného“, hned by „procitnuli ze snů i k činům velikým“ a rděli se studem nad svou dosavadní leností.

Vypravěč přeje „sny libé, sny milostného jitra“ i českému lvu, probouzejícímu se pod vyšehradskou skálou, a se zvoláním: „Hle, i ke mně se opět blíží stinné tvory snů mých! Jen blíže – blíže, aby se ovlažila na zemi ochladlá mysl a rozhárало srdce, abych znova kročil v uzavřený ráj!“⁴⁵² konečně začíná vyprávět:

Do hostince v podkrkonošských lesích přijíždí honosný kočár tažený šesti vraníky a z něj vystupuje tajemný „černý pán“ se svými služebníky, aby zde strávil noc. Krčmář žádá vypravěče, že vypadá na vzdělaného studenta, aby mu prozradil, co to je za urozeného hosta. Vypravěči z neznalosti pomůže „dar básnický – v životě sprostém ‚lhání‘ nazvaný“ a vymýšlí si, jak vzácný lord sem zavítal. Černý pán ho však nečekaně vyzve, aby se posadil k připravené hostině, a přátelsky i vesele s ním rozmlouvá. Vypravěč si ho zkoumavě prohlíží a marně hádá jeho národnost: „Nebyla však také žádná maličkost, ve společnosti pána se nacházeti, jehož prsa přeplněna byla hvězdami a čestnými penězi, a na jehož rukou se blýskaly diamanty v zlatých prstenách. Ostatně byl velké, štíhlé postavy, celý černě oblečen, a na tváři se tak divné tahy jevily, žeby sám Lavater z nich ničeho nebyl vyskoumal. Na jednu nohu trochu pokulhával; nebylo to však snadno k poznání, an se ostatně tak pravidelně a lehce

⁴⁵² Všechny dosavadní citace v této podkapitole in Květy 34/1835, str. 337.

pohyboval, žeby v něm byl každý raději Francouze než Angličana vyhledával.“ Kvalita i kvantita popíjeného vína vykonává své a vypravěčovy zábrany rychle opadají. Černý pán se představí: „Vlastně neuznávám žádné vlasti; jsem kosmopolita – čili abych s vámi dle vaší módy mluvil: Světan.“⁴⁵³ a slibuje vypravěči, že mu brzy v Praze představí, kdo je on a co je svět ve skutečnosti. V tom se venku strhne bouře, až praskají okna i stoly, zhasnou svíčky, blesk ozáří jizbu a nastane pekelný tanec: „...divoký pekelný zbor z Mayerberova Roberta d'ábla nesmírným hlukem se vznášel pustou krajinou; a sluhové počali skákati a tancovati, co dva divochové, přes stolice a stoly, a kočky z celého domu honily se za nimi, a štěkot psů se mísil v ty hrůzodivoké nápěvy. Rodina hospodského, pacholci a děvečky běhali po jizbě, a křičeli o soudném dnu; ale milostpán se počal z plného hrdla chechtati. A rozlítlo se okno, i viděti bylo zbor čarodějnic, oblétajících hospodu. Najednou však udeřil hrom a – hoří, hoří! – rozléhalo se po domě; cizinec ale však, zkríknul z okna: Jdi domů, holoto! – a – utíšilo se vše.“ Výjev se okamžitě promění: „...já pak – otevra oči, spatřil jsem dohořující svíčku před sebou, a podivného cizince u ní, v knize pilně čtoucího. V pravo sluhové spali na stolicích, a v celém domě se nehýbalo ani duše.“⁴⁵⁴

Vypravěč nemůže uvěřit, že tak živé divadlo bylo výplodem jeho opileckého snu. Ještě více se vyděsí, když se d'ábelsky vypadající Černý pán, jako by četl jeho myšlenky, vyptává, jestli se dobře vyspal, a ujišťuje ho, že není Krakonošem. Naopak vypravěči svěruje své roztrpčení nad úrovní evropských, zvláště německých spisovatelů, kteří píší o Mefistofelovi. Mezitím vstoupí do hospody mladý lipský student a Černý pán s ním německy zapřede cynický rozhovor. Jakmile na sebe mladík prozradí, že je znám hlavně psaním do literárních časopisů, vstoupí do dialogu i vypravěč s poznámkou o nevalné úrovni českých periodik a o nízkých honorářích autorů. Černý pán dá studentovi nalít víno, aby o něm také něco pěkného brzy napsal: „To vám ale přátelsky radím, nezapomínejte přitom na časopisy; neboť časopisové jsou telegraf pokrokův národa v moudrosti, nebo bláznovství. Do časopisu se hodí všecko, pravda se lží, věc vodnatá i ohnivá, vtipné i tupé okusy, – v prostomluvě a ve verších. Jak povídám, jen se mějte k časopisům, jimi se po celém světě rozhlásíte, a zvláště u vás v Němcích lehko zvěčníte. Recensí divadelní i literární, dlouhé pojednání, třebas o ničem, jen když hřmotu dělají – a hned to běží z ruky do ruky. Jindy si opět, ne-li vtipného, aspoň

⁴⁵³ Květy 34/1835, str. 338.

hrubého koníka osedláte, a na soudruha spisovatele si vyjedete. Čtenářstvo se směje a dychtivě na odpověď čeká; zatím několik archů časopisu uplyne. Publikum – vyjímaje zádušné promrzelce – tleská, vy zatím v kavírně, stranou se usmívaje, z honoráru se těšíte, a jméno vaše vzývá se po všech končinách germanských.“ Německý student je přesvědčen, že německá literatura vyniká nad ostatní: „...naše literatura jest sama v sobě nejvýtečnější, jakož i my sami nejosvícenější národ jsme na celém světě. Toť již i Francouzi a Angličané uznali; Slované pak, jenž posaváde o literárním světě ani zdání neměli, teprv od nás literaturu znáti se naučili, a podlé nás pokračují“.⁴⁵⁵ Černý pán se názorům mladíka vysměje příhodným citátem z Goethova *Fausta*, díky čemuž student poznává jeho pravou totožnost a uctivě se vytráť.

Než se vypravěč vzpamatuje z jedné rozpačitosti, vstoupí do hostince kostnatý „stařec převysoké postavy“ a také hned s Černým pánem zapřede hovor. Vypravěč teprve nyní poznává, že před ním sedí dvě bájně osoby, Ahasver a Mefistofeles. Ti spolu rozprávějí o lidstvu, jeho vášních, bláznovství a slabostech. Zatímco bludný Žid člověka spíše obhajuje, jelikož jím sám kdysi byl, Mefistofeles se člověku a jeho touhám vysmívá. Vtipně si všimá, jaká bytost by povstala z jejich vzájemného spojení: „Škoda, že se naše osobnosti sjednotit nedají. Kdybych já býti mohl tělem tvým, a ty duší mou, stal by se z nás básník na zemi; musíme však zůstatí – já při své smyslnosti – a ty při své nadsmyslnosti, a takž i půjdeme dále, každý cestou svou.“ Ahasvera žene jeho úděl do Čech, aby zde „ukolébal v hrob“ každého, kdo se trápí. Když vyjde ven z krčmy, zanese ho divoký vítr do temnoty krkonošských hor. Svíčka v místnosti zhasne a vypravěče obklopí tma: „Když jsem se probudil, bylo v celém domě živo. Před krčmou právě pacholci zapřahovali vraníky do skvostného kočáru, a černý pán seděl u snídání. Dva jeho služebníci obsluhovali jej. Hovořil se mnou, jako obyčejný člověk, aniž co podezřelého jsem na něm spozoroval. Vidění svoje jsem opět uznal za sen, a když host odjížděl, musel jsem mu slíbiti, že jej navštívím, jak mile se do Prahy navrátím.“⁴⁵⁶

O něco později, ale ještě stále téhož roku, se jde vypravěč v podzimním podvečeru projít na Vyšehrad. Jeho kontemplativní zamyšlení při pohledu na zapadající slunce otevírá třetí část prózy: „O, komuž by lze bylo obcerstvití hlavu svou v tom nebeském

⁴⁵⁴ Květy 34/1835, str. 339.

⁴⁵⁵ Květy 35/1835, str. 344.

⁴⁵⁶ Květy 35/1835, str. 346.

moři západním, kdoby prohlídnouti mohl onen růžový závoj, zakrývající neznámý ráj: ten věru státi by se musel nesmrtelným, a v blaženost nevyslovitelnou by se mu spojily vidiny všech snů, a vnady všech světů! – Ach, kdož tak krásně, tak velebně zajíti může, jako slunce? – Tak vše, co vznešeného na zemi, zachází k východu velebnějšímu – v jiné vlasti! // Mně však se zdá, jakoby západ slunce byl východ poezií; jakoby v záři večerní se jevila zoře básnického dne...“.⁴⁵⁷ Vypravěč v tichu a temnotě uslyší truchlivou, rozervaneckou píseň jinocha, doprovázejícího se na kytaru. Jakmile pěvec dozpívá, vhodí nástroj do Vltavy a poté sám skočí do vln. Ozve se divoký chechtot a prostředí se promění: „...a hle, hynula krajina před okem mým, a temnost neprohledná obklíčila mne. Vůkol pustá, čirá tma, nade mnou ani jedna hvězda, ani jedinká záře nevyrážela z chmury. Cítil jsem, jak se chvěje pode mnou země, jak mne v letu zanáší v neznámou dalekost.“ Ze tmy zasvítí dvě jiskřící oči a vypravěč se opět setkává s Mefistofelem. Svěřuje mu své zklamání ze ztráty ideálů: „Já hledám hvězdy horoucí, a v tmavé výši jen práchníci se nesou země; vtírám se v modrou oponu nebeskou, a hle, jenom prázdno se tam jeví.“ Mefistofeles lituje pozemšťany pro jejich bláhovou pošetilost a věčnou nespokojenost, přesto dodrží slib, jímž se zavázal odpovědět vypravěči na jeho otázku. Protože ten si přeje vědět, „proč jsem, a zdali vidina má i věčnost není jen pouhým bludem“, ⁴⁵⁸ d'ábel ho v náručí vynese do kosmu, na hvězdu.

Vypravěč se vyděsí, když se rozhlíží kolem sebe: „Hvězda? zvolal jsem uleknutý, vůkol pozíraje. Pustá, holá půda, chladný vicher a žádná zář, a to jest hvězda? (...) Nevyslovitelná mne jala hrůza a strach; neboť tam byla pustá – pustá noc! Slavičí zpěv tam nezazníval šumícím hájem. Žádné zvuky truchlivého milence, žádné zpěvy, ni veselé, ni zádumčivé, neprojevovaly blízkost citlivého obyvatele. Zpět, zpět mne zase hnala touha moje k zemi, kdež kvítky tak libě vykvětají, kdež ptactvo tak vesele zpívá, kde mne život obvívá známým, přívětivým vzdechem.“ Žádá Mefistofela, aby ho rychle zanesl zase zpátky, ale ten ho chce nechat na hvězdě zemřít. Zoufalý vypravěč ho popadne v pase, aby mu zabránil v odchodu, d'ábel se rozzuří nad lidskou troufalostí a vyhodí ho do povětří. „Já však přeletěl obzor hvězdy, a klesal dál a dále, hloub a hloub! Již mne opouštěly mysl a vědomí. Z nevyskoumatelné výše letěl jsem k nevyskoumatelné hloubce, nevěda, kam mne osud zanesse. Nade mnou a pode mnou se míhaly světy, vůkol mne hučel divoký vítr. Bezděky a bez smyslů

⁴⁵⁷ Květy 37/1835, str. 365.

letěl jsem vírem hloub. Mezi zemí a nebem já jediný cítící tvor!⁴⁵⁹ Vypravěč se probouzí zbrocený chladným potem za svítání na Vyšehradě. Slyší píseň podskalského plavce a na břehu vidí mrtvolu utopeného pěvce. Otřesený přestálým dobrodružstvím se vrací se do města.

4.2. Sabinovy sny na hvězdách a o hvězdách.

Jsem toho názoru, že následující pasáž, vyňatá ze Sabinovy prvotiny *Poutník*, je natolik závažná pro pochopení souvislostí nejen jeho díla, ale i jeho světonázoru, že ji zde uvádím celou bez zkrácení. Ve spojitosti *Obrazů* a *Věrného milence* jde o nový, dosud nekomentovaný náhled na Sabinovu ranou práci s romantickým motivem snu a snění – a to i ve vzájemném vztahu se snovými zápisky Máchy, Erbena, Gallaše a jiných.

Putující romantický básník Jaroslav jede za svou milou z Prahy do Uher. Při dlouhé cestě v krytém voze sní o své minulosti, času svého jinošství, pomalu usíná a zdá se mu symbolický sen. Prostupnost mezi reálného (fikčního) světa a světa fantazie i imaginace je tu zachycena i vnějším překročením hranic české, slovenské a uherské země. Jaroslav se skutečně dvakrát „probouzí“ v novém, dosud nespátřeném světě (viz zde strana 56):

„Jako ve snách jsem se zamyslel do minulých časů, kdežto bezpečně u večer doma sedaje, čítal jsem klassické spisy romantiků našich, a přával jsem sobě dobrodružský věk. – Ti jsou často romantičností svou nepokojného ducha mého k utěšenému ukolébali spánku. Jaké to blahé bývaly časy, když jsem ještě co chlapec, v tichosti noční v idealech jsem se kochal s veleslavným Klaurenem; tu přede mnou stávala dívka tváří růžových a těla liliového, a mluvívala ke mně hlasem slavičím, a jako dvě dušinky na mne hledívaly její milostné očinka, a z každého vykukovalo několik tisíc zlatých; i když jsem šel spáti, obraz její mne neopustil, a já objímal postel svou, a líbal jsem lůžko své, a vzdychal jsem: ach, Klaurene! ach, Valli! ach, Mimili! –

⁴⁵⁸ Květy 37/1835, str. 366.

⁴⁵⁹ Květy 38/1835, str. 374.

Tu se mně však výjev proměnil; veškerý stál přede mnou svět co pustá, mrtvá krajina, já jediný jsem bloudil, hledaje cosi neviditelného, nevyslovného, až pak umdlen klesl jsem v chladný prach, a nechtěl jsem déle žít, a slzy mé mokřily a obživovaly kvítky. I hle, tu se blízké kvítky i vůkolní stromy chechtati počaly a posmívaly se želi mému, i kamkoli jsem pak utíkal, tam chechtot a ousměch polétoval za mnou, a zoufalství by po krátku bylo se stalo vítězem. I vysoká přede mnou hrdě se vypínala skála, a já vzhůru jsem lezl s kamene na kámen, a čím výše jsem kročil, tím vyšší nade mnou zrůstala skála, tím hlouběji pode mnou klesal svět; a beztvářnost nade mnou, a hluboce pode mnou jen co černé chaos se míhala země, a žádný kámen, kterého bych se byl držel, a žádné místo, na které bych stoupil; a přemáhal mě závrat, i hynuli mi smyslové. Tu spanilá v letu mne najednou obejmula dívka, a ruka má se v její počala třásti, a hleděl jsem jí v obličej, kdežto se dvě jasné hvězdy na obnaženém třpytily nebi, a city veškerých srdcí a myšlenky veškerých duchů se zdály v nich býti spojeny. Milostně promluvila ke mně: Co hledáš, cizinče, na mrtvém světě? – Vroucí, vznešený život, pravil jsem já; ach, a ještě něco nevyslovitelně krásného, vyřknouti však to nemohu! – Na hřbitově hledáš-li život? Hleď, ty vrchy jsou hroby pochovaných světů, a zde života není! I zoufáš si, že se ti posmívají zemské tvory? oni nerozumí srdci tvému! Ale pojď se mnou, já tě uvedu do ráje! – I otevřelo se nebe, a přiblížilo se slunce k zemi, a tratilo barvu svou, a plamen žhoucí hasl, a podobalo se prachu, jako vše, co se k zemi přiblíží. O, tam nežrím ideal svůj! zvolal jsem, – a zmizelo slunce. I přiblížily se hvězdy, a tratily záře své, a podobaly se prachu; ach, ani hvězdy nechovají touhy mé obraz v lůně svém, a tedy nikde, nikde nežiješ, ideale světů? Zem jesti chladná, a slunce a hvězdy jsou prach! – I usmívala se dívka, a oči mně zakryla rukou svou, a z ducha mého vystupoval svět krásný, věčný; a v světě tom živé si pohrávaly kvítky, a jasnější tam se třpytily hvězdy, a listí stromů jak šumělo, ozývaly se nápěvy veškerého přirození, i na pahorku seděla Berta, a v ruce držela věnec myrtový a smutně hleděla na mne. – Ach, tj. můj svět! zvolal jsem já, a dívka obnažila oko mé, a pustá zase přede mnou stála zem. Či-li jsi, dívko, z vlasti nebeské? O Mignon! Ne, pravila dívka, já jsem obrazotvornost; zůstaň mně věrným, a ten svět jest tvůj! Věčně, zvolal jsem já, a zmizela dívka, a hynuly světy, a procitnul jsem ze snů libých k truchlivé pravdě.⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ Květy 14/1835, str. 136–137.

Zatímco v prvních třech vydaných Sabinových prózách (*Poutník, Obrazy a květy snů, Věrný milenec*) se sní na hvězdách, od *Hesperidek* budou Sabinovi romantičtí hrdinové snít pouze o hvězdách, zvedat toužebně oči k nočnímu nebi a oslovovat vzdálené světy. Ve vzletných snových zážitcích Jaroslava, jež v úvodu svádějí až k freudovské interpretaci, se v okamžiku nejvyšší deziluze z prázdnoty a pustoty země objevuje alegorická postava, personifikovaná obrazotvornost–fantazie, aby zachránila romantického básníka před pádem do hlubin a vynesla ho do nebe. Odtud mu nechává nahlédnout do pravé podstaty věcí, když přibližuje jeho pohledu nebeská tělesa: země je mrtvá,⁴⁶¹ slunce a hvězdy jsou pouhý prach. Básník hledá svět svého ideálu, který mu nemohou poskytnout ani hvězdy, ani rodná Země, nalézá ho však ve vlastní imaginaci a jedinečném světě své fantazie.

Sabinova koncepce básnické vize „světů“ je vystavěna na romantickém procesu subjektivizace reality, přičemž principem jejího prověřování je sen jako zdroj individuální fantazie. Sen je patrně nejindividuálnější a nejsubjektivnější nevědomou fantazií, již nelze s určitostí a jistotou zachytit, ani věrně převyprávět. Sen je nejpřirozenějším fragmentem, odkrývajícím jen malý kousek autorovy mozaiky podvědomí, v primární podobě (tzn. než je umělecky zpracován) je nestylizovanou konfesí, odhalující vývojové možnosti i skryté obavy člověka. S pomocí vědomé fantazie se může zaznamenaný dojem z autentického snu stát pozoruhodným obrazem autorova subjektivního nahlížení na realitu, čím se sen stává „mocným a obávaným prostředníkem komunikace člověka se sebou samým“.⁴⁶² Zatímco v Goethově *Faustovi* se postavy neustále dotazují, zda se právě nacházejí ve skutečnosti či snu a mají tím na mysli sen jako falešný přelud, klamavou iluzi či přetvářku, jsou pozdější koncepce snu německých romantiků jeho adorací a požadavkem, jelikož sen se pozdvihuje nad život reálný, je vyšším a hlubším prožitkem skutečnosti, uzavíraje se přístupu rozumu otvírá se pouze vnitřnímu smyslu. Nevědomí bylo pro německé romantické filozofy božským prostorem, v němž se snažili rozpustit vědomí,⁴⁶³ zatímco pozdější romantici francouzští kladli důraz na blízkou příbuznost snu, imaginace a paměti s poznáním. Pro Gérarda de Nerval se paměť a sen stávají jediným zakoušením skutečného života a zachycením okamžiku

⁴⁶¹ Viz zde motto k 3. kapitole. Jedná se o Sabinovu koncepci přírody (citováno z *Úvodu povahopisného*), jež mnohé vypovídá i pro interpretaci jeho snových symbolik.

⁴⁶² Hrbata, Procházka 2005, str. 198 (viz též klasická práce Alberta Béguina *L'âme romantique et le rêve / Romantická duše a sen*, 1937).

⁴⁶³ Fischer 1966, str. 165–166.

věčné přítomnosti.⁴⁶⁴ Alfréd de Vigny načrtává pojetí snu a snění jako „myslící poezie“: „Básníka může vše rozesnivat – vzduch, louky, hory, les; jeho dny ‚bloudí‘ od snu ke snu, souznění s přírodou vždy doprovází ‚práce‘ snění – skrytý vnitřní pohyb imaginace a paměti.“⁴⁶⁵

Personifikovanou Fantazii z *Poutníka v Obrazech a květech* snů stírá pokašitel Mefistofeles, který se vypravěči zjevuje (přesněji řečeno: vypravěč slyší jen d'áblův hlas a vidí ve tmě jiskřící oči) v okamžiku, kdy byl na vyšehradské skále svědkem sebevraždy mladého pěvce. Lze tu sledovat podobný scénář jako v případě Jaroslavova snu v *Poutníkovi*. I vypravěč *Obrazů* registruje nejprve zemi jako mrtvou: „Já jsem již dosnil, ale noc života mne zpět zahání k odplynulým snům, k divuplné dědině mé, a zoufanlivě hledím v pustotu země, jejíž hory znamenají hroby, vše, co krásného jest, násilou schovávající – jejíž řeky přehučily vzdechy člověčenstva – a jejichž vlny milliony v snech chovají neznámých slzí, a je zanášejí v bezedné oceány věčného zapomenutí!“⁴⁶⁶ a později ještě „Zašlo slunce, uhasly všechny hvězdy mé; umdlena těžkým břemenem života bezděky se kojila duše má v ukrutných myšlénkách, a kamkoli se obrátil vnitřní zrak můj, všady jen zničení se jevilo.“⁴⁶⁷ Stále hledá a nemůže najít svůj ideální svět: „Proč moje touha k jinému mne cíli vábí, nežli mi život a doba podává, a nespokojeně bloudím od světa k světu, bych našel to místo, z kterého svobodně mi lze prohlédnouti závoj, jenž věčný pramen světla a pravdy obvinuje?“⁴⁶⁸ Donutí proto Mefistofela, aby ho vynesl na hvězdu, již každou noc pozoruje na obloze, domnívaje se, že pochopí dosud nepoznané. Povrch hvězdy je však pustý, chladný a temný, zatímco v nedozírných dálkách vesmíru planou další neznámé hvězdy. Roztrpčen zklamaným očekáváním si uvědomuje krásu Země a bohatost i různorodost světů v každém jedinci: „Hluboko pode mnou se nesla země, co černá loď v bezkonečném moři. Ouzké prostranství; malé místečko pro nescíslnost živých a bezživotných tvorů. Hory a doly, skály a luka, řeky a moře vedlé sebe obývají. Tygří a lidé na té jedné žijí zemi. Milliony srdcí přebývá tam, kde jich již milliony shnilo! A v každém těchto srdcí jiný se vyobrazuje svět; v každém světu

⁴⁶⁴ Srov. Hrbata, Procházka 2005, str. 194–202.

⁴⁶⁵ Hrbata, Procházka 2005, str. 202.

⁴⁶⁶ Květy 34/1835, str. 337.

⁴⁶⁷ Květy 37/1835, str. 366.

⁴⁶⁸ Květy 38/1835, str. 373.

radost a bolest, naděje a láska, blaho a žel!“⁴⁶⁹ Proměněn novým poznáním se potom probouzí s prvními paprsky ranního slunce na Vyšehradě.

V krátké povídce *Věrný milenec* už nevystupuje vypravěč, manipulovaný vyššími silami z roviny intradiegeze, naopak on sám je pánem svého příběhu. Jediná moc, jíž je ovládán, je právě relativní nadvláda snu: „Ai, snové! – vy kouzelná zrcadla duší lidských, věčně se míhající obrazové našich stesků a žádostí, našich bolestí a vášní – vy jste podivně se mnou zahráli!“⁴⁷⁰ Jeho postavení je velmi neobvyklé v porovnání s ostatními typy Sabinových vypravěčů. Jedná se i o formového personálního vypravěče, ovšem s velkou mírou omniscience, který je součástí příběhu, vystupuje ve svém snu jako aktivní účastník děje, lze jej proto označit za intradiegetického a homodiegetického vypravěče. Paradoxně je tu však zřetelná nulová fokalizace, již je možné objasnit pouze mlhavým odhadem charakteru postavy, z níž vypravěč promlouvá. Jinak řečeno, vypravěči se zdá sen, v němž se ocitá na hvězdě a změnil svou podobu: „I byloť mi ve snách, jakobych podobou nad sním bělejší a nad slunce jasnější na hvězdě se nacházel. A držel jsem v rukou harfu libě zvučící, a píseň všezajímavá plynula ze strun stříbrných. I bylo ticho posvátné v četných zborech duší, neskončená jich touha přestala, i trápení s touhou ukončilo se, a mír vešel mezi zástupy.“⁴⁷¹ Vypravěč, jehož pomyslné místo se v naznačené polaritě božských a ďábelských sil nalézá na straně Dobra, získává moc nad dušemi mrtvých a hovoří se stínem předčasně zesnulé Idy, která ho prosí, aby ji propustil na jedinou hodinu do světa živých (celý příběh viz str. 107).

Sabinovy beletrizované sny jsou prostorem pro emanaci romantické ironie, jejímž prostřednictvím se romantický hrdina vnitřně proměňuje. V okamžicích přímého prožitku nové pravdy se „snící“ postavy vnitřně konfrontují se svým minulým já, které bytostně lpělo na demaskované iluzi, a nabývají tak citového i rozumového prožitku ambivalence a relativizace skutečnosti. Zhroucením vlastní představy o neomylnosti a potlačením titánského vzdoru se v romantickém hrdinovi probouzejí drásavé pochybnosti o sobě i o světě, ústící do

⁴⁶⁹ Květy 38/1835, str. 374.

⁴⁷⁰ Květy 4/1836, str. 26.

⁴⁷¹ Květy 4/1836, str. 26.

vnitřní rozervanosti, která obvykle bývá následována sebekritickými reflexemi.

Opravdovým posláním romantické ironie, která mocně zaznívá v Sabinových *Obrazech a květech snů*, je probudit nás k vědomí, že jsou vždy ještě další cesty, po nichž můžeme kráčet, i dosud nepoznané ideje, jež si můžeme osvojit, vyznávat a provolávat, že vždy lze nalézt nové prostředky, styly a způsoby vyprávění a zobrazování fikčních světů a že na naše otázky neexistuje žádná odpověď, dokud si některou sami nezvolíme, dokud se nepřestaneme ptát a naslouchat.

ZÁVĚR

Přes atraktivnost a všeobecné rozšíření slova i pojmu „romantismus“ zůstává česká romantická literatura v mnohých aspektech stále takřka neznámou oblastí. Naše představy o domácí beletrii 30. a 40. let 19. století se často opírají pouze o školské poučky a všeobecné poznámky, které po desetiletí opakuji a bez kritické analýzy přebírají stále stejné teze. Optika odborných i laických hodnocení romantické prózy je tak podmíněna osobností a dílem Karla Hynka Máchy. Tomu samozřejmě nelze upřít významné místo mezi evropskými básníky, avšak pro paušální vytyčení prozaických principů a postupů, specifických pro české kulturní a umělecké prostředí, je třeba hledat a nalézat kvalitativní měřítka vytvořená primárně pro potřeby popisu jedinečných vlastností této beletrie.

Nejprve bylo třeba obrátit se k pramenům, důsledně zmapovat autentickou tvorbu českých spisovatelů romantického období, tedy věnovat se obsahu dobových literárních časopisů a v nich hledat původní materiál pro komplexní analýzu. K skutečnému poznání inspiračních zdrojů, obecných zákonitostí a osobitých východisek české předbřeznové povídky totiž nestačí aplikovat na ni pouze máchovská hlediska. Máchovo dílo vznikalo nejen v příliš úzkém časovém výseku, ale bylo omezeno i kompoziční roztržitostí, resp. existencí pouze v nechtěných fragmentech nebo v dílčích náčrtech.

Ve své diplomové práci jsem se proto obrátila k jinému autorskému typu a prostřednictvím předbřeznových povídek Karla Sabiny jsem se pokusila pojmenovat podstatné a zásadní atributy české romantické prózy, objevit její nejvlastnější podstatu a identifikovat zákonitosti, na nichž je vystavěna.

Komplex Sabinových předbřeznových povídek nám umožnil charakterizovat nejen obecné znaky české romantické literatury a kultury (novela *Hesperidky*), ale pomohl i vymezit, jak se v ní skutečně a konkrétně uplatňují takové emblematické typy, jako jsou postavy poutníka (povídka *Poutník*), hrobníka (novela *Hrobník*), kata (soubor *Obrazy ze XIV. a XV. věku*), nebo celá galerie ženských hrdinek (povídka *Adéla* aj.).

Prostřednictvím rozboru textu dosud nikdy nevydaného novelistického obrazu *Čech* jsme poukázali na význam opozice mezi divokou, volnou a nespoutanou přírodou a hrozivým a stísnujícím světem lidských sídel a vztahů. Tato elementární dichotomie se

samozřejmě v Sabinově díle i v českém romantismu dál variovala a nabývala nejrůznějších, často i hodnotově protichůdných podob (pustina, ochranný domov apod.).

Poslední kapitolu jsme věnovali motivu snu, který je zejména v prvních Sabinových prózách motivem sémanticky určujícím. Právě za pomoci snu a snění nabývá hrdina schopnosti nahlížet skutečnost zrcadlem ideálů. S tím, jak se od původního pobývání v kosmu či na vzdálených hvězdách obrací zpět k pozemskému světu, stávají se ideály nástrojem společenské kritiky. Ta následně v Sabinově díle převáží.

Nejvýznamnější z těchto próz, *Obrazy a květy snů*, zůstala nedokončena. Fragmentem je ale i tato diplomová práce. Dosud neznámé a odborně nereflektované Sabinovo prozaické dílo nelze na jejím omezeném prostoru v úplnosti obsáhnout. Každá neukončenost však také otevírá nové možnosti. Možnosti dalších příběhů a poutí, jejich čtení a interpretací.

LITERATURA

1) Prameny

Česká včela / Včela 1834–1848.

Frič, Josef Václav: *Paměti*. Praha: SNKLHU, 1957.

Herloßsohn, Karl: *Die Hussiten oder Böhmen von 1414 – 1424. Historisch-romantisches Gemälde*. Prag: J. L. Kober, 1863.

Jungmann, Josef: *Slovník česko-německý*. 3. díl. P-R., Praha: Knížecí arcibiskupská tiskárna, u Josefy vdovy Fetterové, 1837.

Klicpera, Václav Kliment: *Výbor z díla*. Praha: SNKLHU, 1955.

Květy 1834–1848.

Mácha, Karel Hynek: *Prózy*. Praha: NLN, 2008.

Sabina, Karel: *Články I*. Praha: Jan Laichter, 1912.

Sabina, Karel: *Články II*. Praha: Jan Laichter, 1916.

Sabina, Karel: *Dějepis literatury československé staré a střední doby*. Praha: Al. Štorch, 1866.

Sabina, Karel: *Hrobník*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1857.

Sabina, Karel: *O literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

Sabina, Karel: *Obrazy ze XIV. a XV. věku*. Svazek I–IV. Praha: F. E. Sandtner, 1844.

Sabina, Karel: *Povídky, pověsti, obrazy a novely*. Svazek I, II. Praha: Jan Spurný, 1845.

Sabina, Karel: *Procházky v oboru mystiky, romantiky a bájení*. In *Časopis českého museum* 1847, s. 311–324, 345–365, 478–497, 569–583.

Sabina, Karel: *Vesničané*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1847.

Tři knížky lidového čtení. (ed. Jaroslav Kolár) Praha: NLN, 2000.

Zábavné povídky raného obrození. (ed. Lenka Kusáková) Praha: NLN, 2005.

2) Odborná literatura

Doležal, Lubomír: *Heterocosmica. Fikční a možné světy*. Praha: Karolinum, 2003.

Editor a text. Úvod do praktické textologie. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006.

Fischer, Ernst: *Původ a podstata romantismu*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966.

Frye, Northrop: *Anatomie kritiky*. Brno: Host, 2003.

Goszczyńska, Joanna: Fenomen českého romantismu. In *Romantyzm a romantismus. Metamorfózy a analogie romantismu v moderní polské a české literatuře*. Praha: FF UK, 2008, s. 47–55.

Grebeníčková, Růžena: Počátky krásné prózy novočeské a srovnávací literatura. In *Literatura a fiktivní světy I*. Praha: Československý spisovatel, 1995, s. 252–273.

Grebeníčková, Růžena: Středočeské lokality v povídkách spisovatelů před rokem 1848. Úvaha o vztazích autora ke krajině v literárním díle. In *Literatura a fiktivní světy I*. Praha: Československý spisovatel, 1995, s. 201–251.

Haman, Aleš: *Trvání v proměně*. Praha: Arsci, 2007.

Hodrová, Daniela a kol.: *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst 2001.

Hodrová, Daniela: *Místa s tajemstvím. Kapitoly z literární topologie*. Praha: KLP, 1994.

Hodrová, Daniela a kol.: *Poetika míst. Kapitoly z literární tematologie*. Praha: H&H, 1997.

Horálek, Karel: K populární próze K. Sabiny. In *Studie o populární literatuře českého obrození*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 127–141.

Horyna, Břetislav: *Dějiny rané romantiky. Fichte – Schlegel – Novalis*. Praha: Vyšehrad, 2005.

Hrbata, Zdeněk: *Romantismus a Čechy. Témata a symboly v literárních a kulturních souvislostech*. Jinočany: H&H, 1999.

Hrbata, Zdeněk; Procházka, Martin: *Romantismus a romantismy*. Praha: Karolinum, 2005.

Charypar, Michal: Historická tematika v prózách Karla Sabiny. In *Česká literatura* 56/2008, s. 345–367.

Charypar, Michal: *Karel Sabina: „Epigon“ a tvůrce. Textová příbuzenství jako zdroj smyslu a poznání*. Praha: Academia, 2010.

Janáčková, Jaroslava: Proměny krajin a pohledů. In *Stoletou alejí*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 278–282.

- Kasperski, Edward: Podmiot romantyczny. In *Romantyzm a romantismus. Metamorfózy a analogie romantismu v moderní polské a české literatuře*. Praha: FFUK, 2008, str. 9–28.
- Kopřivová, Klára: Beletrie v České včele v letech 1835–1846. In *Povídky, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005, s. 33–41.
- Králík, Oldřich: *Demystifikovat Máchu. Tři studie*. Ostrava: Profil, 1969.
- Kraus, Arnošt: *Husitství v literatuře*. Svazek III. Praha: ČAV, 1924.
- Krejčí, Karel: Frenetický žánr v české literatuře. In Sabina, Karel: *Hrobník*. Praha: Odeon, 1977, s. 167-177.
- Krejčí, Karel: Symbol kata a odsouzení v Máchově díle. In *Realita slova Máchova*. Praha: Československý spisovatel, 1966.
- Kupcová, Helena: Gotický román. In Mocná, Dagmar; Peterka, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, str. 219-224.
- Kusáková, Lenka: Celkový přehled situace beletristiky v českých časopisech 30. a 40. let 19. století. In *Povídky, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005, s. 25–32.
- Kusáková, Lenka: Karel Sabina. In *Česká literatura 5/2000*, s.502–518.
- Kusáková, Lenka: *Krásná próza raného obrození v českých časopisech, almanaších a beletristických přílohách novin z let 1786–1830*. Díl 1, 2. Praha: Karolinum, 2003.
- Macura, Vladimír: Romantismus. In *Znamení zrodu*. Praha: H&H, 1995, s. 201-217.
- Meyer, Holt: „Nikdy víc mně neporozumíte“: Die Apophatik von K. H. Máchas Pouť krkonošská oder Wie nicht verstehen. In *Kapitel zur Poetik Karel Hynek Mácha. Die tschechische Romantik im europäischen Kontext*. München: Otto Sagner, 2000, s. 29-73.
- Novotný, Jiří: Podíl Karla Sabiny na utváření nové spisovné češtiny. In *Slovo a slovesnost 1/1969*, s. 23–34.
- Ravik, Slavomír: *Karel Sabina. Portrét konfidenta*. Praha: Pražská imaginace, 1992.
- Rimmon-Kenanová, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001.
- Schulz, Gerhard: *Romantika. Dějiny a pojem*. Praha a Litomyšl: Paseka, 1999.
- Slavík, Ivan: *Hledání modrého květu*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1988.
- Solger, Karl Wilhelm Ferdinand: *Erwin. Vier Gespräche über das Schöne und die Kunst*. München: Verlag Wilhelm Fink, 1970.
- Strejček, Ferdinand: Neznámý Sabina. In *Česká literatura 5/1954*, s. 379–383.

- Šmahelová, Hana: Hledání českého romantismu. In *Romantyzm a romantismus. Metamorfózy a analogie romantismu v moderní polské a české literatuře*. Praha: FF UK, 2008, s. 35–46.
- Štěpánek, Vladimír: *Z dějin obrozenské literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1988.
- Thon, Jan: *O Karlu Sabinovi*. Praha: Aventinum, 1947.
- Thon, Jan: Úvod. In Sabina, Karel: *Články II*. Praha: nákladem Jana Laichtera, 1916.
- Tureček, Dalibor: Recepční horizonty obrozenské literatury. In *Estetika 2-4/2002*, s. 33–43.
- Urválková, Zuzana: *Dvojlomná zrcadlení. Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*. Praha: ARSCI, 2009.
- Vaněk, Václav: *Disharmonie. Příroda – společnost – literatura*. Praha – Podlesí: Dauphin, 2009.
- Vaněk, Václav: Levitace. Sny v českém obrození. In *Slovo a smysl 13/2010*, str. 38–50.
- Vaněk, Václav: *Mrtví tanečníci. Antologie české romantické prózy*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2010.
- Vaněk, Václav: *Rozkošný hrob. Antologie české romantické poezie*. Praha: Pistorius & Olšanská, 2009.
- Vlček, Jaroslav: Počátky novellistiky Sabinovy. In *Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti*. Praha: Bursík a Kohout, 1912, s. 21–28.
- Vodička, Felix: *Cesty a cíle obrozenské literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1958.
- Vodička, Felix: *Počátky krásné prózy novočeské. Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Praha: Melantrich, 1948.
- Vojvodík, Josef: Dualita, afinita, izomorfie jako kategorie romantického modelu světa. In *Romantyzm a romantismus. Metamorfózy a analogie romantismu v moderní polské a české literatuře*. Praha: FF UK, 2008, s. 29–34.
- Wellek, René: Pojetí romantismu v literární historii. In *Koncepty literární vědy*. Jinočany: H&H, 2005, s. 45–91.
- Wellek, René: Znovu k romantismu. In *Koncepty literární vědy*. Jinočany: H&H, 2005, s. 92–106.

PŘÍLOHY

Příloha 1 – tabulka: první vydání jednotlivých textů

název textu	1. časopisecké	1. knižní vydání	poznámka
Poutník	1835 Květy	x	
Obrazy a květy snů	1835 Květy	x	
Věrný milenec	1836 Květy	x	
Hesperidky	1836 Květy	1845 Ervín (in PPON II)*	
Žárlivec	1837 Květy	1845 (in PPON I)	
Adéla	1837 Květy	x	
Hrobník	1837 Květy	1844	
Vyznání	1837 Květy	1845 (in PPON I)	
Večer na jeseni	1838 Květy	1845 Jeden večer (in PPON II)	
Sigurd a Alfsola	1839 Květy	1845 Sigurd (in PPON I)	
Den narození	1839 Květy	x	
Letní noc	1839 Květy	1845 (in PPON II)	
Msta	1840 Květy	1845 (in PPON I)	60. léta rukopis Černý Vít
Obrazy ze 14. a 15. věku	x	1844	4 svazky
Čech	x	x	1844 rukopis
Otec a dcera	1845 Květy	1859 Jaroslava	
Vesničané	x	1847 (PPON III)**	
Mohyla	1848 Včela	x	1859 součást románu Na poušti

* PPON I, PPON II = *Povídky, pověsti, obrazy a novely*. Svazek I a II. Praha 1845.

** PPON III = *Povídky, pověsti, obrazy a novely*. Svazek III. Praha 1847.

Příloha 2

Čech

Obraz ze praveků slovanských
od C. Sabiny.

v Praze 1844

I Vystěhovanci

1.

Na doliny rozsáhlé zimní se ůložil sníh drn, i dáléká poušť Nadchorvatská okřála dechem nově rozžžatého slunce. Rozplýval se sníh, chladu pozimní opouštěly soumravné houště, i vlhké nivy zálesní vysíchatí počínaly.

Blížil se večer. Po lesích se šefilo, doupňák zavrkal veletorostí vzkvítajícím, a v dubinách soumravných opětovala kukačka jednozvúchnou píseň svou. Pokraj lesa komoň hrdý, svobodný syn poušti na bujaré se pásl louce. Hřebec to statný, vesele si časem poskakuje, zachechtal se tak hlasně, že kolem odlétalo ptactvo ozvénou rozplašené! Chvilí bujností překonán v trávu se hodil po vlahu zatouživ kvétin porosněných, i vzchopiv se zase, letem přeskakovat rokliny a močály, až k bystrému doběhl potoku; tamo uzřev obraz svůj v zrcadle hladiny stříbrojasné, pozastavil se kopitem na pobřežné dorážeje vlny, tak, že zpěněné tyto i z nečistěné zkalily se hněvem a obraz ukryly.

Tu kos vodní (*škrť 1 slovo*) zapěl nad komoňem mezi větvemi osamělého při potoku stromku; kuň hlavu pozdvihnul, a však již letmo na krku jeho váznul provaz i uzda lpěla na šíji. Zatřásl s sebou hřebec leknutím až hřívý mu povstaly, i k letu přes potok se napnul, již ale taky křoví se bylo rozstouplo, a muž lehce oděný, vysokorostlý, tváří bledých i bystřejšího nad žhavý uhel vzhledu, rychle z houští vystoupiv, skokem odvážlivým na hřbet koňův se hodil.

„Hoj Hošíku! což nepoznáváš pána svého? Operuť se na let sokolí! –“

Zvolal, provazem trhl a již již zaléтал přes nivy a suchopary do pralesů neprohledných. Hlava jezdcova byla bez příkrytu i kaštanové dlouhé vlasy, hustě zkadeřené ochvívaly šíji mužovú; bílý pláštík krví zakropený, na snědém krku upevněný, povětřím vlál za ním, i ač zde onde o větev se zachytil i roztrhnul, nezadržel' se tím divoký jezdcův let.

Juž nastala tma tím neprozračnější čím hlouběji na les se ukládala. Stromoví se houštělo po všech stranách i bylo jezdcí zastaviti se, pohoviti sobě i koni a pak pěšky, novou klestiti cestu. Nebyl' on

však cizincem v pustinách těchto. Mocně do lesů zahouknuv na tři strany brzy stejné odpovědi se dočkal i pozorovav odkud mu zněla, k levé ruce uzdu připevnil koně svého vedl ku severu.

Za pahorkem nehrubě vysokým, a však hustě dřevem všeho druhu porostlým hřmot a vřesk hlučný vyzrazoval blízkost lidí rozveselených; praskal oheň i houštím prokmitalo světlo plamenu.

Můž obešel pahorek a prodral se k hlučným besedníkům.

„Aita, Čech! Vítej nám! –“ zvolali všickni vstanouce i blíže k němu přicházejíce. Naplněné pohary pozdvíhnuvše připíjeli mu, obstoupivše jej a zahrnuvše otázkami přichoziho.

„Na šťastné navrácení tvé bratře Čechu!“ zvolal jeden ze všech největší, muž již letný. Obrovská postava jeho nad ostatní hrdě vystupovala. „Nemysleli jsme že dostojíš slovu svému! Ai co to? na plášti krev? –“

„Ano, krev, –“ odvece Čech povrženě kol sebe hledě. – „Jest vám snad cosi neobyčejného červená barva, či pod štítem vaším jen dětska a nevinátka přebývati umějí? Nesmímli zde, tedy dosti veliká jest poušť –“

„Bloude! bloude! –“ zvolal velikán, – „což nám dovoleno není povšímnouti si oděvu? Vždyť to nemusí být krev lidská, může i vlčí a medvědí býti; a kdyby byla – zde není mstítel na tebe! –“ Ale což vidím? Tys docela zjinačený? Kde jasný vzhled i veselá tvář Čechova? Mrak na čele – hoi! oč že si vykonal práci! – Rci bratře! jest tomu tak? –

„Jest jak se domýšlíš! –“ jal se říci přichozi, blesky zraků svých na zem upevnil.

Mezi tím se byli rozsadili i rozložili ostatní. Někteří oheň obstoupily jiní se vrátili do stínu na odpočinutí. Kuň Čechův uzdy zproštěn zašel mezi stromy kam bystřice ze skalnaté strany pahorku hrčíc jej vábila.

„Vrši, odstraňme se, jest mi tobě mnoho svěřiti, čehož těmto pověděti nelze. –“

Velikán Vrš pojav Čecha za ruku na pahorek jej vedl. Z porostlé stráni strměla skála nad vrcholky stromu, i na temenu jejím, bílý kámen hrubě otesaný co mohyla nad hrobem obrovským čněl do mraku nočních.

Ze záhoří vzdáleného vystupovala luna, osvěcujíc kol tmavé doliny z nichžto hledící chocholy stromů v chladu nočním se houpaly co zbouřené vlny jezer tmavozelených, daleko po širých dolinách rozvodněných.

„Pásmo již přetřnuto! –“ pravil Čech na jih ukázav – „jenž mne poutalo na onnen kraj. (škrť: *Na posledy jej opustiv nemámí se tam navrátiti více.*) Uposlechl jsem rady tvé Vrši, ač nemilá mi toho zpomínka. – Sláva Dytmara⁴⁷² již není! –“

„Není pravíš? –“ zvolal Vrš. – „Totot' skutek muže hoden! Bohům žel, že žádný z našincův se již dávno na to neodvážil; mnohému zlému by se bylo ušetřilo. Nuže tedy pověz, jak se ti vedlo. Zlomyslník ten cizorodný, lstivě se obehnal stěnou krajanů svých, a nebylo přístupu k němu. –“

„Použil jsem lsti. Hledě se na oko zpřáteliti s některými z drábu jeho mísil jsem se mezi ně, i účastenství jsem bral na obřadech i na hříčkách jejích mně odporných. Ti lotrové zaslepení! Chovali

mne co vítaného přestupníka a odrodilce kmenu mého v lásce své, aniž prohlédli vyšší můj účel.“

„Zmatek a blud takový –“ zvolal Vrš u vytržení, – „nech po věky vše zaslepí nepřátele naše! – povídej dále bratře Čechu; vidím, že důmysl se chová za pevnou lébkou tvou! –“

„Mnoho dní jsem trávil ve spolku tomto nemilém; ano po celý ten čas, co jsem vás zde opustil v pobratřenství jsem žil s nepřátely. Včera po polední se mi teprv poštěstilo. Dopídl jsem se stanu Dytmarovu. Tato krev na plášti jest krví jeho, i posvátným mi zustane tento nůž jenž se brodil v černém srdci toho nevlídníka.“

„Všem Bohům chvála, a sláva tobě Čechu statný. Jseš ještě mlad, i prorokuji tobě velikou budoucnost!“

„Účel svůj však sem docela nedosáhl,“ odpověděl Čech na kámen se podepře a smutně do dálky hledě. „Osvobodil jsem množství týraných a trpících bratrů i sester, otců, matek a dítek; vraždou jednou život jsem dal tisícero lidem – a však sobě neprospěl jsem nijakž; neboť po čem vlastně touha má bažila, toho se nenacházelo více na místě. Právě v té době co jsme vyhnuvše se jařmu nepřátel vítězných, do lesu se odebrali i od málomyslných bratrů se odtrhli, v době našeho pobludnictví jakýsi sbratřenec Dytmarův, jehož kmen i obydlí nepovědomé, odvezl Mládu do ciziny vzdálené, – neznámé. –“

Obrátil se Vrš k Čechovi a obě ruce na ramena mu položiv pohnut pravil. – „Známt' já tajemný bol tvůj – nech však naděje osvítil zasmušilou mysl. Tys se odvážil na skutek za bratry své, což medle nemožno, by oni pro tebe něčeho podniknuli? Bud' ubezpečen, že se dopíšeš žádosti tvé, když se tobě poštěstilo odstraniti co celému kmenu škodilo! –“

„Marně mne utěšuješ! Vám všem jest nyní navratiti se do dědiny; najdete tam svých, i pomůžete jim vyhnati vrahy až do posledního, jejichž síla klesla s ochladlou hlavou náčelníkovou. Co mně však zbývá? Veřejně i tajně mne pronásledovati budou přátelé Dytmara, jichž množství se nalezá i mezi našinci, klatbu na mne uvrhnou, a já nemám, kdo by mně pomohl k tomu po čem toužím. Kdyby Mlády zde bylo, doufal bych ještě; – ale tak – když ví kde, a v jak mocných rukou se chová.“ –

Trudné myšlenky zdáli se překonati jarého ducha jeho, zraky bleskorodé bloudili po vyšinách hvězdných.

„Nemáš se rmoutiti bratře Čechů, za to ti ručí Vrš! Zítřejší se přesvědčíš co umí bratrská láska. – Však se (*škrt: již pozdí; nechceš sejítí do stánu mého? – Jseš umdlen a zapotřebí tobě pohovení.*)“

„*Nech mne zde; – v dolině mi teskno.*) Mámt' všelijaké myšlenky jenž na výši se ve mně objasňují. Dopřej mně jich. Ráno ti povím o čem jsem snil.“ –

Luna již stála vysoko, i noc daleko pokročila. V myšlenky zabrán seděl Čech⁴⁷³ pod kamenem bílým na mechu, i hlavu na pravici podepřev zdál se naslouchati šumu půlnočních lesů. Tu nehluboko pod ním v stínu houští na stráni zachvěly se struny varyta zpočátku tak lehounce co první vzdech ranního větru vždy však silněji a silněji až konečně zase se umírnily pobouřené zvuky a slabý hlas –

⁴⁷² původní jméno Dytmar škrtnuto a opraveno na Aureol, později jmenován ještě Slavobor / Savobor

⁴⁷³ jméno Čech nahrazováno zpočátku cenzorem slovy Lubor nebo mladík

ženský žalem slavičím pěti započal.

Tichá luna nad horami! –
Jezera vše vzhledem jejím
Oživuji, roztoužené
U Rusalek zpěvů tajem –
Po vrchách hle světlo – živo!
Besedují po výšinách
Bohové – jen v lesích temno! –
Temno, smutno – žal a vzdech! –
Není světla – není lásky
Není milence na blízku
A mé srdce – osamělé
Roztoužené láskou tajnou
Po stříbrných zářích luny
Po záplavě oblakové,
Zajelo by zaplavalo –
On kde dlí, můj milenec. –
Srdce mi osamělé
Ve vzdech by se rozplynulo
Jediný, a v ňadra jeho
Vloudivši se – tam by zašlo
Zapomenuto od světa,
Smrtí však s ním spojeno! –

„Ubohá!“ pravil Čech polohlásně k sobě – tys hluboce raněná aniž snad kdy naděje uzdravení tobě pokyne. Nejsi samotěn v žalu takovém. Necht' tě Bohové posilní!“

Po malé chvíli zašumělo pod skálou houští, a plnou září luninou osvícená vystoupila mladá ženská ze stínu. Jaká to tvář! Sen jinošský nepodá krásnější vidiny.

„To není děva pozemní!“ zvolal Čech u vytržení – to bohyně lesní, to zopravdilý vytvor obraznosti nadzemské.

Že však se blížila vážným krokem, smutně ku zemi hledíc, Čech dychtiv jsa zvědět co dále činiti bude neznámá, v stín za kámen se ukral. Nedlel tam dlouho, an již, nevidav jej přistoupila ženština ku mohyle i varito své **na vrch** ji položivši, před kamenem klesnula a tvář v chladném mechu kryjíc hořce plakati se zdála.

Dlouho takto však nepozůstala. Vstanouc opět obejmula kámen i zlíbala jej; pak vzhůru k nebi pohlednula.

„Ano, ano! –“ šeptala polohlasně; – „Ty mne vidíš – tam – z anné hvězdy pohlížíš na ubohou mne, i utěchy mi posíláš. – Kyneš bych tě následovala! Kam – ach kam? – Přijdu, ano přijdu za tebou až se matka navrátí až – až – –“

Déle co mluvila neporozuměl Čech; pozoroval však tahu obličeje na blízku se jevícího jakož se všeho jednání i pohybování jejího že kvílící ženština šíleností jest opoutána.

„Ai musím ti zazpívat miláčku zamilovanou tvou píseň, –“ šeptala dále i pojavši opět varyto pěti počala –

V mrak zahalila se hvězda moje
I zatopila se oblaků v moři
Kdo ji najde tu milou hvězdu,
Království dám mu, korunu zlatou –
I daléké říše za jednu zář. –

Opěval mne slavíček milý
Zalítnuv v lesy víc nevrátil se!
Kdo mi přinese slavíčka meho
Království dám mu korunu zlatou
I daléké říše za jeden zvůk! –

Dozpívala i dohrála. – Smutně ji klesla hlava již kadeře husté divoce ochvěly; vážným krokem pak kráčela dolů v temný hvozd. Čech ale nevyzradiv přítomnost svou, pohnut krásou a neštěstím, nepozorován a prozřetelně kráčel za ní.

Ženština vždy hlouběji zacházejíc v houští zvědavost Čechovou vždy více a více pobouzela. Došla paty vršiny – on za ní. Pletivem jaropestrého kvítí vinula se pěšina bylinami zarostlá. V levo stínem lesním prohlédalo bělmo skal; – tam ona obrátila kroky své.

Pokraj luhy zálesní z plané roviny, vysoko nad bory a jedlí bílý strměl kámen písečný, u jehož paty jáma se jevila hluboce vysoptěná; do jámy dosti pohodlného přístupu vešla ženština za níž Čech dovnitř vstoupil. Uleknutá pustila ona hudební svůj nástroj z rukou spatříc muže blízcího se: „Chraň se cizince!“ zvolala bystře; – „posvátné jest toto místo, bohyni čisté věnované! Co žádáš? není zde místa k odpočínutí ani sousto potraviny k posílení. – Stuj – a rci co zde hledáš! –“

„Nestrachui se poustevnice ladná; - nemámť zlý úmysl, aniž ublížiti chci tobě. Slyšev tebe hořce žalující na vršině pahorku zvědět sem chtěl jaký osud v poušť tuto byl zahnal dívku tak mladou, a již tak nešťastnou. –“

„Není rádno svěřiti se komu. Jdi a nechej mne. Nelze pomoci mně osiřelé. Jednoho jen bylo na světě člověka v nějž jsem duvěřovati mohla a doufati od něho vysvobození – on padl v souboji čestnem zastávav mne. –“

„Ai, nejsi ty Častava dceř Lvova? Nejsi ty ona nešťastnice utečena z domu otcovského s cizincem i nepřítelem našeho kmenu? –“

„Jsem jak pravíš! –“ vece dívka s udušeným hlasem skloníc hlavu svou. Jak mne znáš? Kdo jsi, že povědomo ti jméno otce i neštěstí mé?“

„Mnoho již tomu let co jsme se neviděli. Tenkrát ještě dětinství šťastnějších jsme požívali dob. Buď zdráva Častavo! Podej pravici svou příteli tvému z let dětinských; – já jsem Čech! –“

„Jak! ty jsi Čech, bratr Lechův? Bohové nadzemští; vyslyšeli jste prosby mé! díky Vám! – ti rci, jak jsem přicházíš? Která hvězda tě sem uvedla? Zvědělš o ukrutné nehodě mé? Omluv Čechu! Nyní procituji i poznávám hlas tvuj, vstup jen blíže do besídky mé chladné, – pojď' o pojď'. –“

Za ruku jej pojavši vedla Čecha uvnitř skály úzounkým průchodem; tam v nevelké kobce na kamenu z jedné strany hořela lampa malá, z druhé strany na zemi lůžko mechové jevílo se –

„Viz Čechu zde přebývám a pykám hřích a ukřívám hanbu svou. Zde není kdo by posmíval se nešťastnici kleslé, zapovržené, vši naději zbavené!“

„Nevím sice zevrubně co tě potkalo Častavo. Tak mnohé i na mne dorážely osudy, že nepovšímna sobě co kolem mne jiných se tknulo, jen náhodou jsem zaslechl žes dům otcovský opustila.“

„Ba opustila jsem, Bohům žel! a proklatá jest chvíle v níž sem práh překročila v odchodu! – ti nyní tě poznávám při svitu lampy. Známeť to tahy, nezapomenutelné vzhledu mému! Kde jsou ty časy, když jsme spolu hrávali před síní otcovskou, dětinskými přísahami, jeden druhému přátelstvím se zaslubující – těch dob zašlých po věky litovati budu. Bratr tvůj Lech byl prvním vyvolencem dětinského srdce mého. Oba pak do bojů jste odtáhli. Ještě chlapeč ve válkách jste dospěli na jinochy a na muže nezpomenouce na soudružku z dětinských let. O, kéž by byl Lech se dříve navrátil z bojů, nežli svůdce mého jsem byla poznala, jenž zničil mne i zhanobil rodinu Lvovou! –“

„Nevím sice co tě potkalo ale tuším, že osud tvůj nebyl příjemnější mému. Ještě však není po všem veta Častavo, a co minulost odňala, budoucnost zase navrátiti může.“

„Nikdy, nikdy! hanba má je veřejná a nedotknula se pouze mne nýbrž celé naší rodiny. Nevím co as otec můj o mne smýšlí, a kletbou-li zahrnuje památku mou, kdož medle za zle mu to pokládáti může? Tys byl vzdálen i všichni přátelé a pokrevníci schopní zbraň nositi. Byli jste vyjeli na boj s knížaty Dalmatskými. Tu jakýsi cizinec uhostiv se v našem kraji a u nás se zdomácniv licoměrně se měl ke mně i sladkými slovy mne ománil. Žádal otce o ruku mou. Tento rozumem bystrým prohlédnuv neslušnost se spojení s cizincem neznámým a jakousi tajnou nedůvěrou popuzen, odložil své vyřknutí na budoucí časy. Nebylo s tím poslouženo cizinci, domlouval mně ano i překonal mne slabou nešťastnici, a (*škrk*: že možná nebylo zvrátiti otcovo slovo, k útěku) mne donutil. Prchla jsem z domu otcovského ale brzo příčiny jsem našla oplakávati nepředložený krok svůj. Několik dnů jsme byly se toulaly po lesích, brzi jsem zpozorovala že lživá slova byla jeho a všecek slib pouhý klam a mámení. Předhůzky mé popudili náruživost jeho, pozorovala jsem že láska jeho nasicenou vášní v nenávisti v nenávist se obrátila i propast bezednou spatřila sem před sebou mně hrozící. Tu náhoda cili vůle Bohův věčných bratra mého přivedla na poušť kde bez ochrany s ukrutníkem jsem přebývala. Otec

můj byl syna z boje vítězného se vrativšího i s čeledí hojnou vyslal unešenou hledati dceru. Nalezl mne tento v okamžení kdy bez nadějně bytosti mé pozemské konec jsem učiniti chtěla. I povýši onné skály to do propasti dolu skočiti hnal mne úmysl zlý a tu bratr pojav mne za ruku vyslechl ztesk můj. Hněvem se zarděla tvář jeho, hledal i nalezl svůdce, ale nešťastný – padl v souboji s nim. Jak drahým mně byl bratr tento! jak sme se milovali spolu od dětinství a naděje své jeden druhému sdělovali. Bylať nyní po všem veta! Svůdce můj byl uprchl aniž od těch dob památky jeho sem nedostíhla. Co mně bylo činiti? navrátiti se do domu otcovského kde mimo předhůzky i hanba veřejná očekávala mne? V posměch každodenní se dáti lidu obecnému? Nemožná mi bylo podstoupiti krok tento, i předevezla sem sobě na poušti zajíti, zapomenutá ode všech jenž mne znali a milovali. Vyhnulat' jsem se tak posměchu i předhůzkám, ale zoufalství jsem nikde utéci nemohla aniž naději mám že mne kdy více opustí. Poušť tato první svědkyní byla klesnutí mého zde i zajíti chci, a poslední vzdech můj poslední i kletbou bude svůdce prchlého! – “

„Rozumím' já tobě; – “ odvece Čech zamyšlený; – “ veliká jest nehoda tvá ale pomni že nad hrobem minulosti vyrůstají květiny, že z osudu truchlivého často se zbudí budoucnost jará. Zoufání tvé jest marné aniž co platno tobě se odvrátiti od světa, a na poušti oplakávati co tě zlého potkalo. Navrať se ve společnost lidskou, neboť jiné sou úlohy člověka nežli v marném oželování trávití dny života svého.

Dlouho domlouval Čech ženštině zoufanlivě až konečně překonav ji ze soumravné kobky ji vyvedl. Bez odporu jej sledila Častava.

Bylo ráno; – první paprsky slunce dotknuli se vršku stromových, i procítly lesy z hlubokých snů, lehké stíny poletující nad hvozdami rozlehlými dále a dále zacházely, mlhy se rozstoupily i ptactvo zpěvem hlučně uvítalo den mladistvý. Sešli se mužové po kraj hučivého potoka i radili se o všelikých věcích, an tu Čech s ženštinou stoupil mezi ne. S podivením všickní pohlíželi na příchozí.

„Bud' stín to tvůj, čili tys to sama Častavo dcero Lvova?“ zvolal Vrš.

„Ano jestit to ona sama,“ odpověděl Čech, „opuštěná přijmutí žádá do spolku vašeho;“ – i krátkými slovy jim vypravoval osud její.

Podivili se všickní i zhrozili se z neštěstí jejího, a bez odporu ji přijmuli mezi sebe; pak uvedená mezi ženy, od těchto co sestra uvítána byla.

Nelze nám zde na poušti dlouho pobýti; dvoje sou cesty jenž nás očekávají; bud' zpět se navraťme a zbranou rukou vypud'me slotu nepřátelskou, bud' pryč se ubeřme a novou sobě vydobme vlast. Jaká sou minění vaše?“ tázal se Vrš.

„Shodují se s tebou Vrši – “ pravil Čech, „stranu vyhledání nové dědiny za hodno však neuznávám opustiti bratry a sestry utištěný pod jařmem sloty nepřátelské. Hlava jich podlehla smrti zasloužené, i ač více jich nad nás v dědině naší se rozhostilo, předce roztržení jsouce nyní a bez účelu nemohou odporovati síle naší roznicené vědomím práva a sjednocenosti naší. Pojd'me tedy, osvobod'me našince a zničme ti jenž nás zničití chtěly a pak novým naválům jejím ujdeme, novou sobě vydobíce vlast.“

„Tak se staň“, zkríknul Beneda. „Denně se množí síla utečenců na poušti, a již nás dosti k prvnímu

náběhu!“

Usnesli se mužové o tom čehož co nejdříve podniknouti chtěli i rozešli se stanouce na předsevzeti, připravit se rychle k boji a na druhý den přepadnouti nepřátely.“

Častava mezi ženskými osudem svým i žalem velikého si získala účastenství.

„Těš se Častavo; – “ pravila k ní Ludka děva dospělá, razu mužovského; – „jakkoliv se obrátí stav náš, i tobě nebude želeť déle ztraceného blaha. Možná že se navrátíme v dědiny opuštěné, i povede se nám zajistě pohnouti otce tvého by odpustil tobě provinění a zapoměl na to co se stalo.“

„Čím to je“ – tázala se Častava, – „že sem na poušť jste se dali? Kdo jsou tito všickni? i jaký účel jejich? Proč sem se utekli v pustiny lesní i opustili domov? Či samí to nešťastníci?“

„Dobřeť tobě povědomo; – “ odvece Ludka – „jak se děje s našinci v dědině naší, jak cizinci se tam rozhostili a krevní nepřátele kmenu našeho zmocnili se všeho což našeho jest, (*škrt: zašlapali práva, zhanobili muže a s zneuctili ženy.*) Mnohým jenž se zprotivili chtěli bylo se varovati pomsty vítězných těchto cizinců, mnohým zase jenž nátisky cizincův déle vydržeti nemohli bylo utéci na poušť; většina však mužů zde spolčených z uprchlencův pozůstává jenž snaživše se jho s šíjí (*škrt: národní*) shoditi ale nešťastní u vyvedení účelu svého pomstě nepřátelské ujíti museli. Již je nás zde dosti. (*škrt: Zde se mužové připravovali k činu velikému, k osvobození. Z poušti té vyjde slunce i rozníti se nad dědinou naší.*) Nepozorování zde věrní naší bratři skladají a chystají zbraň na nepřátele naše, a poslední z utečencův, ten samý jenž tebe mezi nás byl uvedl, nadějný náš mladík Čech vykonal skutek ze všech největší, on zabil Ďitmara a činem tím zničil hlavu nepřátelů našich.“

Ledva domluvila Ludka an několik ženských rychle k ní přistoupilo a do rady všeobecné ji bylo povolalo.

Častava zůstala samotná i s podivením hleděla za odcházející jejíž povaha ano i vzhled a každé se pohnuti tak neobyčejnou jevílo ráznost a sílu duševní jakovou Častava ani pochopiti ani kdy by byla dostihnouti mohla. „Tys blažená! – “ pravila sama k sobě; „tebe netrápí bol hluboký aniž oplakávati nemusíš minulost svou; ale já, já nešťastnice pohřzena v bolu malicherném pláči nad hrobem nadějí svých i oplakávám slabost vlastní.“

2.

Ranní víchr zavál i políbením jeho zachvěly se haluze stromů; slunce ještě nebylo vystoupilo z lůna obzorních lesů, pološedé jen světlo luniné ostříbřelo vrcholy borovic a jedli jenž při obzoru soumráčeného nebe vysoko nad dolinami strměli. Chladný vítr sháněl mračna se mračny i z dalekých krajů se zanášel ohlas z hluboka znicího hřmění.

„Nastane nám bouře ke krvavé práci naší – “ pravil Vrš vystoupiv ze záhybu pahorku mezi soudruhy své kteřížto ustrojení a k odchodu připravení jej očekávati se zdáli.

„Dobré to znamení;“ pravil Tursko, „sejde se bouř s bouří a přál bych aby blesky nebeské se sehnali na hlavy nepřátel našich. Zdali jste již odeslali Černína by připravil bratry na příchod náš, neboť i

zapotřebí bude bychme my i s nimi jedním rázem se uvrhli na tu psotu.“

„Již před půl noci opustil hvozd; mladý Beneda jej provázel;“ vece jeden ze zboru.

„Nuže tedy, připravte se,“ dí Vrš i přehlížel řady ozbrojencův, i postoupiv stranou spatřil tu ženy řadou stojící i všechny ozbrojené, v jichž čele Ludka.

„Bohové jsou mocní!“ pravil; – „oni roznítily mysl naší i srdce našich sester. Není nám se obávati moci nepřátelské i množství jejich. Kde takové sílí se spojují k účelu jednomu, tam nelze pochybovati na dosažení jeho.“

Postavili se v kolo mužové i ženy an první papršek slunce dotknuv se mraků obzorních, různým květem zde onde je poházel, i přinesli obět Bohům i pěli písně k ním rozčilené jakož byla mysl jejich. I po oběti dozpívavše všickni ve zboru když poslední ozvěna hlasu jejich v zálesí byla umlkla, sestavili se v řady a ubírali se dráhou před nimi neprokleštěnou (*škrt: a krokem lidským*) vstoupenou.

Blížilo se poledne, mraky nad ozbrojency nerozstoupili se, vždy více temnilo se nebe, víchr províval šírou poušť i praskali stromy, šumil list i větve polámané hlukem padali k zemi.

Po kraj řeky vojínové na krátké odpočinutí se rozložili. Čech po vždy se straniv hluku společného, skryl se vhoušť podál od ostatních a na zem se vrhna zamyšlen hleděl vhluboké, temno zelené křoviny vukolní.

Proč se nás stranuješ Čechu? di Vrš k němu přistoupiv. – Mnohe jsou příčiny, proč samotnost miluji; odpověděl tento zbolestným v tváři usměchem; co však platno projeviti se vnečas? Věz, že cokoliv zamýšlím v okamžicích těchto, jen k dobru našemu povšechnému to cyli.

Marni se přetvařuješ mladíku; vím, čeho schopno je srdce mladistvé a znám' onny city, jakož pochybuji mužemi tvého věku. Jsme však již na cestě k vyplnění našich úloh a pak buď předvedčen že se y pro tebe ukojení najde. Kde však je Lech bratr tvůj? Pozapoměl jsem naň a nechtěl sem se ptáti před ostatními zda důvěra naše v něj marnán není. Zda pak jedná dle slibu svých? Či se zapoměl nad vlasti pro jiné nepatrné zaměstnání? Doufám že od tebe se pravdy dozvím; zaslechl jsem, že sobě zamiloval jednu z podvodníků dcer našich protivníku, že otec mu ji zaslíbil jestli nevěrným se stane kmenovcům svým, a veřejně na stranu jeho přestoupí, že on však obávaje se pohoršení jen potají se mu odevzdal i slíbil nápomocným býti u zahlazení nás i zraditi bratry své.

„To lež, hanebná lež,“ zvolal Čech, vzchopiv se ze země. Kdybych věděl kdo puvodce té ctikrádeži, ten pomstě mé by neušel. Pravda jest, že Lech naruživě zahořel k dívce cizího kmenu, ale žádný slib jej nepouta k ní, a neb k otcy jejímu. Z rodu našeho nevyrustá žádný zrádce. Jestli by bratr muj s nepřátelem se byl spolčil, zajistě jen ze lsti a k prospěchu našemu to učinil.

Nehoř se nad pouhým minením; těšilo by mne klamemli se proukáže. Usta však lidská jsou zlá, to ti dobře povědomo, a tak zapotřeby aby Lech se veřejně ospravedlnil.

Zda se že i ty otče Vrši jsi účasten na minění Lechova aniž dostatečného dukazu maje mimoli zdání neduvodného.

Věřim, věřim, pravil Vrš, tvař však jeho nedosvědčovala slova vyřknutá. „Nuže buď jak buď, jeden had nepodryje říši, jakož jedna laštovka nepřivádí leto. O tobě jsem předsvědčen, že dobře smýšlíš,

ano tys to dokázal.

Škoda, že máť tvá pro nás zemřela; pro nás, pravím, neboť změna jenž se sní stala ještě jest bolestnější, nežli kdyby ji stará Morana dříve k sobě povolala nežli odpadlicy se stala. Za jejich věrných let vždy bývalo nejvřeější její přání, vychovati syny pro veliké blahoplné skutky, pro slávu a dobro vlasti. Kdybych měla dceru, pravila prý začasto, pokoru bych ji vyprosila od Bohu, synum však sluší hrdost a duch dalekosáhlý. – Jak se ale změnila – k více podobno není. – “

Ty jsi znal mou matku, i mluvil jsi sni? Tázal se Čech bolestně na Vrše pohledna.

Ano, znal jsem ji, ba více nežli znal; nelze však nyní vypravovati tobě. Po male chvíli na cestu se zase vydati musíme, bychme před večerem došli cíle, kde u jedlového lesa očekávati máme bratří Černína a Hosta se zjinými vrátci, jakž věci naše v dědině stojeji.

Vskutku také netrvalo dlouho odpočinuti a brzko se v řady a cestu dále nastoupili. Čech vmyšlenkách hlubokých zatopen po boku Vršova na oři svém před zástupem jel.

Slíbil jsem ti vypravovati něco o matce tvé, již na světě nikdo nevyskoumal; přístup blíže ke mně, jest mi po šepmo mluvití, neboť se nehodí uchu každému poslouchati, co tobě sděliti hodlám.

Vím že nic potěšitelného se nedozvím; Bohove mi nedopřáli lásku otcovskou i matčinou.

Já máti tvou znal co divčici mladou. Vrátil se s otcem svým z bojů divých a zemi z dalekých, potkal jsem ji co mladicy rozkvetajicy a již i láskou jsem k ní zahořel. Ona mi přála, to jsem spozoroval ale spůsob její se docela lišil od spůsobu všech ostatních dívek našich. Zdálo se jakoby plamen cítu jejího pochovan byl pod kurou lední, jakoby možná nebylo aby kdy vzniknul leda kdy na okamžení v divokém blesku vzezření se jevil. Líšila se i krásou od ostatních dívek našich ne onou smyslnou, ružolísnu, pozemskou, anobřž vyšší duševní krásou; bylat' na svá leta již vysoká a plna postava, bledých tváří a zhnědých⁴⁷⁴ plamenožhoucích očí, neviděť jsem nykdy aby se byla usmála, ale obyčejně se nacházela mezy stařeny a přástevnicemi i naslouchala pohádkám jejich. Cosi divokého nadvznešeneho vni zažívalo. Nejrádeji slýchávala o skutcých předkuv a zaklenných temnostinných hájích, o čarovných stromech a květinách. Zamýšlivala se do báji těchto i učila se rozeznávati byliny a tajemné mocnosti jejich, a pak zase vypravovati sobě dala o zemích vzdálených, i lidech i mravich jejich, a již vprvním panenství svém neobyčejné vážnosti požívala u našincuv. Mínil jsem že mi nakloněná, ačkoliv toho (ani) slovem (*škrť: nikdy nepoznamenala ale*) poznal jsem to (pouze) z chování jejího, vřeější ke mne nežli ke všem jiným. Naděje má denně zrůstala; kdykoliv však o lásce k ní jsem mluvití počal, ona smutně se odvrativši odpovědi mi nedala. Tak ušlo mnoho mesicuv; ja rozčílen sníl a blouznil ve snění svém; ale nastala doba procytnuti. Určil se den k vytáhnuti do nových válek, já za bratry svými jsem zustati nesměl i (*škrť*) opustil jsem dědinu. O Čechu! ještě doutná jískra onného plamenu a dožívuje v spoměni bolestném. Jak mi bylo, když jsem se ze tvětlenou⁴⁷⁵ loučil. Jeden vzhled, jedno stisknuti ruky, jeden vzdech nezapomenutedlný ano jedna slza věčně památná jevíli mi zpor jakýž v duchu jejím panoval. A přece chladnými slovy pravila ke mně:

⁴⁷⁴ hnědých ???

⁴⁷⁵ dále jmenována jako Květlena (tady malé „t“, později Světlena)

Jdi kam povinnost ti volá i šťastně se navrát' bys vypravovati mohl, co neobyčejného se tobě přihodí. Takové rozloučení! a ve mně žívil plamen jehož proud by zem i nebe rozehřáti mohl, plamen tak mocný a z žírající mne jakby vše záře hvězd v **strumem** jediný se byly slili a plameny všech slunci do sebe ssali. A ona tak chladná při všem pohnuti svém. Odešel sem, s jakým citem, to nelze mi popsati tobě. Ucházela leta. My mnohe podstoupily války s Římany a Němci. Já v bojích krvavých dospěl na muže, i vrtiv se konečně ve vlast vše jsem změněné našel. Nepřátele vtrhli v zem naši co my s jinými se potykali. Byli jsme podmanění v poslušenství hanebné dany. Aureol se posadil na trun. Byli jsme zeslábli i na vůli, nesjednocení a snad i nehodni lepšího osudu, protože jsme tomu jenž nás potkal se byli otrocky podrobili. – Arcit, že mnohá – mnohá leta uplynula nežli jsme se byli navrátili. Již ale i má' tvá, bohyně má, jejíž obraz v nejtrpčích dobách i vnebezpečnostech nejhrubších mne předsvítal na niž jsem pomínal v dobách osamělých na celý ostatně zapomenuv svět, jakož i ve hlučném ryku válek, – ana více pro mne dospěti nemohla. Tys byl již na světě; ana byla matkou tvou i tvých bratru Lecha a Mecha. Pomni mladíku jak mi as bylo. Cítil jsem se zničený. Pomsta a krev byla hlavními myšlenkami mými, i chvíle však nastali v nichž jsem na samovraždu pomýšlel. Na to otec tvuj náhle zemřel; žádný nepochopil jak se to stalo; byl před smrti své zdravý – a vněkolika okamžicích bylo – po něm. Býlo patrně že byl otráven. **Tvi** – ? – záhy se vyjasnilo. Má' tvá se ztratila – žádný nevěděl kam. Byla pověstná svou krásou, svým puvaben okouzlujícím. Bylo' jisto že tajemný nějaký milovník její, otce tvého zahubil a ji unesl. Opět uplynula léta. Tys byl cizím lidem k výchování svěřen. Tu se vyjasnilo poněkud tajemství. – Aureol sám byl ten vrah a podvodník. Dozvědevese se otom mnozí, chtěli jsme ji vysvoboditi, ona to nepřipustila – přivyknuvši již hlavnímu nepříteli vlasti! – Dozvěděl jsem se, že nedaleko dědiny naší přebývá matka tvá, i toužil jsem po sejítí se sní. Po mnohém snažení se mi to konečně povedlo. Chyže stála osamělá v středu houští. Mluvil jsem s ní, čili abych svědomitěji se vyjádřil mluvil jsem k ní neboť ona mi ani slovem neodpověděla. Viděl jsem, že ztracena jest veškerá nádej má, že marné by bylo opětování pohnutí mého. Chladná byla co kámen mramorový aniž onen žhoucí vzhled neprojevil již více vnitřní rozčilení jako za dob minulých, viděl jsem ji mrtvou pro mne a žádná naděje nezahřála mne více. Čas vše rány hojí, i na mé se léčivým proukázal. Zapomenul jsem ne na lásku sice svou ale vejmla se bolest jenž mne byla sžírala, i seznámiv se s ženštinou jinou pojal jsem jí za ženu svou a to k mému štěstí.

Zamlčel se Vrš a Čech hlavou ku zemi skloněnou dlouho bez odpovědi vedle něho na oři jel, až konečně jako by očekávav další vypravování oči k němu pozdvihnul a pravil: A což o matce mé ničeho více si se nedozvěděl? – Ničeho. Ona opět zmizela zrazená se vidic, žádný nevěděl kam. Chyže vniž jsem si byl po navštívil, rozkotanou jsem našel. O Květleně nebylo ani památky. Po nekolika letech se roznášela novina po dědině, že zemřela. Žádný nevěděl kde a jak sešla i byloby se do cela na ní zapomenulo, kdyby nebylo po ni zde zustalo tebe, a bratru tvých.

Opět sklonil hlavu Čech hluboce povzdychna. Ai, čeho želiš Čechu milý, či tobě líto matky tvé, či bys rád věděl jak se dál vedlo? – nuže tedy věz, že zpráva o smrti Květleny, matky tvé byla nepravá. Ona žila, ale ani mišlenkou již nenáležela k nám. Docela se odvrátila. Byla vládkyní ano i hlavní

věštkyňin nepřítel. Žádnému z našinců nebyl přístup volný, – ona nás zapovrháti se zdála – a to až pod tuto chvíli. –

Buď jak buď, odvece Čech, hrdě vzhuru pohledna, cytím se již přesíceným tím věčným osudu svého oželování. Čas jest pomníti na budoucnost a památku minulosti shasiti v sobě. Bohové li chtějí tedy se mi osvíti časem co nyní temným se my býti zdá (*škrt: i porozumím tomu co teď pochopiti nemohu*). Od této chvíle žítí chci jen budoucnosti!

Jako – by celá bytnost jeho překonaná byla vzchopil se sklíčený a svobodným zrakem před se hledě, nového, živějšího nabyt zraku.

Tak se mne líbíš mladíku! dí Vrš, na čele tvým krásné skutky se jeví ve vzhladu tvém; duch a v slovech tvých nádeje zakvítá; ale hle již se více a více nad námi temní; bude as krutá noc a divoka jako úmysl náš. Necht' jen za sucha se dopídíme místa kde na bratry Černína a Hosta čekati máme.

Nebe se kabonilo, tmavé mraku moře svalilo se nad lesy z nichž hnetě vystupovaly páry a hrom vždy blížeji a blížeji z hluboka nebes zahřimal, velké krupěje deště již se sypali na celý hvozd.

Aita bratři rychleji! Zvolal Vrš na spoludruhy se obrátiv, doba ubíhá, bouř se blíží a není času k prodlevání.

Všickni ač již poněkud umdlení zdvojnásobili předce kroky své a nežli se soumrak večerní rozložil nad krajinami, již byly došli místa zaměřeného. Tam před bouří v houštinách se ukryli. Nad nimi burácel vítr, vřesk hromu stromami zachvíval, dešť se sypal, a blesky rozněcovali tmou nad jasný den, plameny se křížili a bylo se nadíti že bouř tak brzo nepřestane. Uvykly vojínové i ženy při nich nestrachovali se z přírody boje, ano těšili se z něho, neboť tím jistěji mohli zakročiti k zaměřenému podniknutí. Velebili Bohy jenž jim tak příhodného povětří dopřáli.

Muselo být již dávno po pul noci; větší díl jich v bezpečných houštinách dílem taky v skalínách zde onde rozstavených byly usnuly, an třikráte bylo zahvízdalo na blízkou. Vrš nespál. Rázným hvízdem těž třikráte opětovaní odpověděl, že však bouř přehučela jej by slyšan byl, zahouknul tak rázně, až kolem jeho spící soudruhové uleknutí, procítli a rychle procítivše u něho z bíhali se.

Co to, co se děje? jsou již zde vyslanci naši? tak zněly otázky z ust všech.

Jděte, a hleďte se, odvece Vrš, by v temnotách nebloudili po lese.

Nebylo jim dlouho hledati očekávaných spoludruhu svých. Černín i Host naskrz promokly rychlým během zemdlení brzo k nim se přivtělili.

Vitání buďte bratři, zvolal Vrš; špatnou jste měli cestu, ale kročte do houští, suchého jsme pro vás uchystali místa.

Skálá, v níž oba příchozi byly uvedeny, nebyla **toubě** velká ale po výšce se zahýbala ku přístřeší tak bezpečnému, že pod ní i při nejprudším dešti vždy suchého zbývalo prostranství pro několik osob dosti pohodlného. Čech, Vrš, Černín, Host a jiní tamo se usadili.

Oddechněte sobě a pak vypravujte bratři, neboť nám sotva lze bude dlouho zde odpočinouti, dí Čech.

Ostatní vojínové obstoupili tyto, ohniček rozdělavše skromný na nejzazším místě i zvědavě na

slouchali vypravování Černínemu.

Připravte se k divum, dí tento, neboť ještě této noci, nevyvedemeli zámysl svůj, tak se později ledva čeho dobrého dočekáme. Majit' tušení opřevratě, nepřátele naší. Veliký zmatek panuje mezi nimi, zmatek, jakyž snad lidské oko ještě nebylo spatřilo. Zahlazení Aureolové nevyslovně pusobilo na mysl všech i pobouřilo vše srdce. Divoky to schon mezi nimi, jeden druhému neduvěřuje aniž kdo ví, jak jednati a co si počítí má; žádný bez zbraně z domu nevychází, každý mluví o velikých změnách, jenž prý brzy zjeviti se mají a žádný předce neví co se stane a čehož se obává. Tvé jméno, Čechu, heslem jest veřejné klatby nepřátelské, co zatím našinci jej velebějí o prosby Bohum zasílají, by si šťastně ušel ukrutnému hrození jejich; neboť všickni vědi, že osud, jakémuž bys podléhl kdybys jim do rukou přišel, vše ukrutenství by předčil, jakež posud světu známo. Vzivalit' oni Aureola co pozemského Boha svého, on nebyl pouhým náčelníkem, on byl hlavou i srdcem jejich. Mezi našincemi však vdědině velike panuje rozčilení. Někteří doufají, někteří zase duvěry nemají v podniknutí naše strachují se z toho, co jím podáváme. Nelze nám však na hlasy slabochu těch co dáti, naději se držme náznějších⁴⁷⁶ onech kteří nám proklestují cestu k cíli. Bratra tvého Mecha jsem nenalezl Čechu, od Lecha však vše dobře očekávati lze. Horlivcem však nejdokladnějším (*škrť: a pro věc naší nejrozcílejší*) se mi zdá být mladý Tursko; ten přislíbil *douhy*⁴⁷⁷ své v okamžení zvolati a na nepřáteli se s námi svrhnutí, jak míle jen první znamení našeho přiblížení se vyskytne. Kteří jsou našinci dobře smyslyci, z těch žádný doma nezustane ani ženy ani děti jejich doba skutkuv na lóži nepřekvapí. Směle se tedy vrhnem na ostatní.

Připravte se tedy bratři, vzkřikl radostně Vrš, vzhuru vyskočiv.

Byla noc zpuraná, divoká bouř burácela krajinami aniž přestalo z hruzy plné povětří blížící se pulnoci. Pokraj řeky jež to vlny rozvzteklé marně do výšky se házeli a šírou hladinu pěnou zlobou pokryly, táhli se dědiny mnohé s číslnými stány a domkami na způsob st (*prázdné místo*) drahných onných, onných věku sestavenými. Tamo panovali protivníci blížícího se zástupu, tamo přebývali však i bratři a spolukmenovci i všickni pokrevníci žen a mužů na pomstu krvavou se vydavších i s hruznými záměry se přibližujících. Mrak a temnota je ukryli před zrakama stíhačův a stráží kolem dědin rozstavených, vřesk *Xavce*⁴⁷⁸ je ochránil před zradou že hlas kroku a shvění se zbrani jejich neslyšany zustaly od nepřatel. Bylo živo mezy ohněmi jak v pravé poledne; lidé sem tam pocházející, jeden na druhého ve tmě povolávali, a kde koliv známy se byly sešli, dotazovali se, jak v druhém konci dědin se daří. Bylo jakby jistotně očekávali mimo neslychaném *bavi* přírodní, i jakousi bouř valečnou, ani však nevěděliž které strany se strhne. Tato živost neobyčejna i nepřáteli povzbudila k pozorování tak že nebylo domku, kdeby se bylo na spaní pomislelo, a opěťované přání, kež by již ráno bylo se znezčíslných ust projevílo.

U vnítř však jednoho domku panovalo hrobové ticho.

Bylt on za výššími kolem chyžkami, jako ukrytý ve stínu, a ledva kdo by si ho byl povšimnul, by

⁴⁷⁶ ráznějších ???

⁴⁷⁷ druhy ???

schválně vyhledav jej, kroky své byl přímo k němu zamířil. Tamo stařec leže na hromadě koží zvířecích nepokojným zrakem hleděl v tmu. Byl z cela oblečený a při loži na zemi ležela zbraň docela uchystaná a ku potřebě připravená. Mnohdykrát již stařík byl povstal i vyšel z příbytku a naslouchal hluku bouří zdali i zvuk jiný, jakož břinkot zbraní a hřmot válečný planým řváním větru a hučení hromu se neprobívá. Ale marné bylo jeho očekávání; nezaslechla ničehož mrzutě vždy se vrátil i na lože sebou vrhl.

Vždyť jsem vždy povídal, mluvil sám k sobě, že pouhéto hubou tlačení našich mladíku k ničemu nevede. S řečí svět vydobudou a se skutkem ani sousto země.

O světe, světe, jak jsi zeslábl! Když jsme byly táhly proti Římanum z Hrošema ze starým Žolmanímem⁴⁷⁹, tenkrát bylo ještě něco krve v našem mladietvu, tenkrát by se tady nepřátelům tak zdivočilých (*škrt: jako naši jsou potlačitelové*) nebyly se směli ukázati na popraží kterého koliv našeho domku. Jeden stál za všechny a všichni za jednoho. My však co sme v dalekých zemích samostatnost svou dobývali, od Římanuv porážení domu se navrátivše; nálezli jsme svých pod jařmem cizincuv. Sestárli jsme v tom, čekající na dospění naše marne zustalo ač slibovali podniknutí (*škrt: našeho*) pro věc pospolitou. Nuže, ať spějí, ať se válejí v lenosti mé, ať zajdou v hanbě, v níž se zrodili! – “

Ledva však domluvil a mrzutě vrchní šat se sebe svlíkna, a daleko od sebe odhodil nůž v pasu zastrčený na druhou stranu se obrátil, an rychle se otevřel vchod a chlapec, na mladíka ještě nedospělý do vnitř stoupil.

„Tys usnul dědečku“ zvolal hlasem udešeným. „Vstaň a spěš dolu mezi stány! – “

Co – co že pravíš Mladoni? Tak předce jednou nelhali? předce jednou zpomněli na sliby své! Hoi, Bohům díky! Myslel jsem již že na svá stará léta se žádného utišení více nedočkám!“

Vstal a hodiv na se oděv, shledával sbraň, a v malé chvíli byl připraven k odchodu, (*škrt: co zatím chlapec na ohništi byl rozsvítil*). Postava starcová (*škrt: u něžném plamínku*) velebně se jevila. Byl zrostu vysokého a silného těla. Pod šedivými ještě hustými vlasy, ač s sinalá předce dosti výrazná se jevila tvář.

Ze vpadlých očí plamen se prýšil a čelo vráskovité na mnohou ukazovalo skutečnost a na myšlenky hluboké. Chlapec vedle něho se postaviv s úžasem naň hleděl a sjakousi libosti jej prohlížel.

Dobře ti to sluší dědečku, přál bych si tak velikým býti jako ty a tak silným, viděl bys co bych vyvedl po boku tvém.

Dočkáme se toho, dočkáme, a budu vidět jestli ze lvu se nezrodila (*škrt: ňáka*) kočka jako jsem se Bohem žel již jednou (*škrt: se byl*) dopídlil!

– A snad mne zde nenecháš samotného dědečku? Já musím stebou; jen mi poskytni (*škrt: ňakou*) lehkou zbraň.“

⁴⁷⁸ dravce ???

⁴⁷⁹ ...s Hrošem a se starým... ???

Stařec div že do hlasitého se nedal smíchu; (*škrť: ale chlapce za hlavu pojav. Vřelé polibil čelo jeho*).

Na mou pravdu, jal se říci svelkym potěšením, nemam se čeho obávat na tobě, tys nadějný chlapík Mladoňi a hoden rodu Lvův. Já také nebyl o mnoho větší, když ponejprv jsem s otcem na Řimany táhl, a bylo to dále neznámé cizy krajiny! proč bych tě nevzal sebou, dnes kde snad se válka na vlastním práhu naším nerozhodne. Mužeš býti poslikem, když toho zapotřebi bude. Tam hle v kouti si vyber (*škrť: ze zbrani*) co mužeš potřebovati.

Chlapec potěšen padl na nahromaděné zbraně i ještě nebyl (*škrť: vybral*) co se mu hodila, an stařec rychle k němu se obrátiv pravil: Ale jaky se ty roztržitý chlapec; přiběhneš, polekáš mne a ani slovem nepodotkneš čeho si doslechl dole (*škrť: v městysku*). Vždyť neslyším nic aby se co zvedalo a neb pobouřelo. Kdo tě sem poslal?

Ale věru! zvolal chlapec, pravici v čelo se uhodiv; pro samou horlivost na hlavní zkázání jsem byl zapoměl. Šlechtný Tursko mne k tobě poslal bys připraven byl, neboť prý našinci již jsou na blízku. Dole v městysku je všecko živo; (*škrť: zajisti*) tam ani dítě nespí, lide (*škrť: tam*) pobíhají jako poděšeny a měl jsem se co probrati k tobě. Mužové ozbrojeni (*škrť: pod nos*) povolávají na sebe a ženy (*škrť: a malé dítky*) ustrašené se zbíhají a raději co činiti jest v nebezpečnství hrozícím.

Tak je dobře, odvece stařec. – A Tursko? Kdes toho nalezl, co delá ten i osatní mladíkové naši?

Nežli však chlapec na tu otázku byl odpověděl, již roznášel nesmírný křik a hluk a mocný hlas se na blízku ozval, a hřmotem nesmírným opětoval: Ku zbrani, Slované, ku zbrani.

Stařec jak pobidnutý lev se vzchopiv rychle opustil stán; chlapec za nim běžel.

Příbytek jeho mezi jinými ukrytý nad (*škrť: rozloženými rovin*) dědinami na nevysokém stál pahorku z něhož daleko přehlídnouti se dala celá (*škrť: vukolní*) krajina. I plály pochodně po všech koncích roviny širé i daleko se rozněcovali po břehách vlnohlučné řeky. Co hejna d'asu z říší podzemních na zem vypuštěných by hruzou naplnili lidstvo (*škrť: vyjevením se svým, tak*) se vyskytnuli pochodně a zbraně nesoucí i hlasitě (*škrť: křičící*) na vraždu volající vojínové.

Hruzny byl pohled na výjev povstalé ukrutnější bouři, nad onu přírodní. Krev se lila všemi dráhami, a že poněkud dešť byl upustil i husté oblaka nesmírným větrem se byly rozplášily, zachytili stány a chýže a z patero stran se valilo moře plamené ku středu. Vítr rozněcoval oheň, roznášel zničující jeho dechy vždy dál a dále i plamen smrtonosné rámě své rozsápal po všech chýžích a pohlcoval vše co pod moc jeho se dostalo. Požár rudý rozlil se na černém nebi, i bylo světlo jako ve dne. Na vrahy, na vrahy zněly hlasy ze všech konců, břínčely zbraně, praskaly hořící domky, láli mužové i řváním zoufanlivým se rozbíhaly ženy s dítkami, poletali mezi nimi splašené koně s divokými smrt nesoucími jezdci, tak že kolem na míle obživli lesy utíkala zvěř a rozlétalo se ptactvo, i země se chvěla pod hruzou na ní povstalou.

Jen za mnou, ženy.⁴⁸⁰ jen za mnou; zvolala Ludka; a co divoké saně, ženy rozsápané, s nožemi, (*škrť: šípci s sudlinami*) a kyjemi ozbrojené vrhly se na chatrče, nepřátel jim povědomých, i nelitovaly

ničeho co pod krvolačné jím přišlo ruce. Ale překvapení nepřátelé z počátku rozptýlení brzy se byly zpamatovali a na prostřed dědin se uběhlí spojili. Upevněny, zděmi ohrazeny, na způsob tejna spořádany, tam stál dům s vížkou dosti vysokou, kde náčelník a hlava cizího kmenu, větev tuto Slovanu sobě podmanivšího byla přebývala pokud Čechová vražda ponování jeho, konec neučinila.

Tamo tyto cizinci (*škrť: se sešli*) v okamžení se byly poradili, i na tom zastavili, že do posledního muže se brániti chtějí.

Jděte, zvolal jeden, jak se zdálo, nejstarší a nejmocnější z nich, i jděte i přivolejte věstkyni a královnu naší, nechť káže, co nám činiti jest, i utěšť ji, že se čeho strachovati nemá, pokud jeden muž z nás ještě žije. Marně si roztrískají zbouřenci lebky své na zdích těchto. Potraví zde máme dosti, a pokud zde pevně stojíme, ničeho nezískají. Volno jest nám odsud na ně vypadnouti až v postřeštěném svém zemdlení. (*škrť: Že však nám naše matky a děti, naše bratry a sestry zrádně byly přepadli, a nože své v krvi jejích zbrodili, za to jím buď pomsta neslýchaná, pomsta jakovouž Bohové na zemi ještě nespatri, a jakož člověčenstvo posaváde ani paměti nemělo!*)

Po krátkém mezi sebou se razení, rozstoupili se, neboť žena chlapce za ruku vedoucí blížila se k ním. Bylot' to ve veliké síni. Ze stropu vysokého ohromně viseli lampy, jasné kol vylévajíc světlo. Na sloupech uměle spravovaných hrdě spočívalo klenutí, kolem se jevíli chodby na rozličné strany stavení toho vedoucí. Z jedné z těchto přicházela očekávaná věstkyně. Postava byla veliká vzezření nevyslovně přísné, v tváři se zapřítí nedali taHy bývalé nadobyčejné krásy.

Nebude nám dlouho odolati náběhum, pravila kolem se ohlížejíc, neboť jak pozorují, tak touto noci velmi zřídnují řady přátel našich. Mějte se na pozoru a nepodnikujte ničeho, pokud' se nevrátějí vyslaní ku společníkum našim poslové. Zde však vám poroučím, syna mého, budoucího pána vašého.

Nestrachuj se kněžno, zvolal stařec, že by vule naše ochabnula, a neb tvé se protivila; žádám tebe však vejmenu všech zde přítomných bys vyskoumala, zdaliž nám Bohové přejou a čeho se nádítí máme v době hrozíví.

Přijď ke mně až počne svítati. Pozeptám se osudných mocí, čeho nádítí, čeho se obávati jest. Nyní však jděte na hradby, pozorujte let dravcu, vání, větru a dým z houčících se dědin ku nebesum se valící, jeden z vás musí vyjítí ven za hradby a umirající naleznouti díte jehož srdce ještě nedotlouklo, jehož krev ještě nedoběhla, i přineste mi je. Až pod tu chvíli at' žádný neruší rozjímání moje, aniž kdo at' se přiblíží ku světlici mé. Chlapce nechám zde mezi vámi.

Odešla krokem hrdým jak byla přišla, povržlivý vzhled přelétnul kol všechny přítomný jenž hluboce před ní se sklonivše jako na proroctví poslouchali, když ana k ním byla mluvila. Stalo se jak ona poručila. Ač vše kol dědiny již v rukou se pobouřenci nacházely a tito kolem ohrazení se byly sbíhali a ku zboření poslední této záštity nepřátelské se byly připravovali. Vybral se jeden ze zmužilých mladíku, jemuž se bylo uložilo zaopatřiti po věstkyni dítě. Vynasnažil se Jolon pověstný mezi kmenovci svými mladý hrdina příbuzný panovníkum a náděje všech pobratrencu svých. Dal se spustiti s vysoké zdi po provazích dolu, i běžel by tlupě nepřátelské do rukou nepadl, dlouhými ulicemi, mezi

⁴⁸⁰ „ženy“ je škrtnuto a nad to připsáno „se štvyl“, ovšem styl písma je zcela jiný

hořícími domky, mystami krvi bratru a sester svých zkrvacenými, a hledal dítě umírající. Nebylo mu však naleznouti jej. Mrtvých dosti, zavražděných, udušených kouřem, koňmi zašlapaných i popálených; ale umírajícího se nebyl v stavu dopídit. Jak by se hohoršila věštkyně naše pravil sám k sobě, kdybych se navrátil nevykonav učel svůj! Co by řekly našinci, i Bohové by hněvem svým pronásledovali mne i uvalili pomstu na celý kmen. Ne, dítě musím dostat, byť i živé bylo a jej zavraždit měl.

Běhal co vlk krvolačný až konečně daleko zabloudiv mezi stanami a vidě se uprostřed příbytku pouze nepřátelských a to sice na postranní kam seč krvožižnivá nebyla zasáhla v chyže jedné zaslechl pláč dětinský. Bylť to zvuk nebeský v uších jeho, neohledna se kam, kráči prorazil dveře chatrného příbytku a vstoupil v síň. Jaký tam však pohled! Mladá ženština na mechovém spočívala lužku, vedle ní novorozenec. Máť byla zesláblá, ledva že oči pozdvihnouti mohla. U nohou ji klečela stařena, kobercem teplým přikrývající ji a pak plátnem obvinující novorozené dětsko. Na okamžení se pozastavil Jalon ale rychle se spamatovav vojenskou chladností a neohledností přistoupil k loži a dítě za slabou pojav nožinku na levé rámě své položil a již i s ním odjíti chtěl.

Bohové mocní! podejte mi síly obrové! draku ty loupežnický, nedotykej se nevíňátka toho! Navrať dítě, ať krutá tě neslídí pomsta!

Řílená⁴⁸¹, neopovažuj se mně zdržovati! odpověděl vojín, násilou ke dvěma, stlačiv; ale žena neupustila. Sílou nadženskou jej za ruku držíc vzkřiknula: Nevijdeš ze dveří těchto, leč přes mrtvol muj. To věz a jednej dle vůle. Dopust' se vraždy dvoji, i Bohové tě naleznou a běda pak dvakrátě běda tobě.

V tom jako by ze snu smrtelných probuzená žena druhu mladce, a vzchopila se na loži, a zrakama divoče vyvalenými i hlasem sípavým takměř násilou ze sebe vynatila⁴⁸² slova: „Vrahu! Nechej dítě!

On však s hlasitým smíchem z pošvy po boku svém vytáhl nuž co jed ostrý i před očima obou ženských probodl ním srdce nevíňátka.

Jolmane! – zvolala onna, že mdlob povstala i opět omdlená zpátky na lože klesnouc. Druhá však žena stařena šíleností rozčilenou vrhla se na něho co saň rozkacená; ale on, mrštiv ní o zem ledva jedním vzhledem se dotknul ženštiny na lužku a „Častava“ ! zvolav k smrti zbledlý na celém těle se chvěti počal – ale zpamatovav se tekoucí krev vřelou dítěte po sobě cítě v čerstvosti blesku vyskočil ze síně a utikal zpátky do hrazení.

Nebylo mu lehké tamo se dostat. Kol kolem byly oblehli Slované stavení tato a nebylo skoro přístupu. Mimo to celé jeho vzezření strach a hrůza jevílo. Po celém těle se třesa obcházel za ležením Slovanu příležitosti hledaje za hradby se dostat. Bylo již nedlouho do svítání, i obhalil se odhodlaně v plášť a co možná nejrychleji se dopídl zdí, kde provaz dolu po hradbě se spustil, po němž Jolman nejrychleji vzhuru se vinul. Šťastně se tamo dostav do veliké síně vstoupil kde očekávající jej druhové veselé přivítali.

⁴⁸¹ šílená ???

⁴⁸² vynutila ???

Hruzný mezi tím se odctnul výjev v onom místě jež právě vražedný vojín byl opustil. Sosláblá matka když ze mdlobi byla procitnula, dítě pohřešivši lkáním srdce jímajícím zoufanlivost svou na jevo dala.

Stařena však jako skameněla socha u vchodu stojící ven pohlížela v tmavou bouřlivou noc.

Ano on, on to byl ten samý zlosin ten ukrutník jenž před lety byl podvedl mou dceru. „Běda že jsem jej teprv byla poznala když odcházel nebyvši již z to jej zadržeti. Pomsta Častavo, pomsta má i tvá necht' jej sledí.

Pomsta zvolala Častava hlasem sipavým jaká pomsta naše by jej slediti mohla? Co mužem mi ubohé žensky, proti muži silnému, proti vojínovi volnému. Necht' Bohové se mstí na něm, kletba hruzná, kletba pronásleduj jej, necht' žije dlouho, necht' žije ale jen k utopení k bídě a hanbě! Necht' klesne s výší všech naděj svých, necht' jej opustí přátele a láska ozdobné tělo jeho, necht se zohyzdí a kdo člověkem jest, necht' jeho blízka se štítí; vše bídy stupeň svrchovaná, necht stane podílem se stane jeho, žádné slovo utěchy, žádný vzhled milosrdenství, žádná pomoc, necht' mu nezasvíti a by i pouhým pokynutím ruky se dopídití mohla!

Staň se vyvolala stařena slovy Častavynými rozpálená, staň se a ještě více nežli si prořekla ty, více nežli člověk pokusiti má a muže, více nežli možná snéstí člověku na světě tomto ku kletbě mé i tvé necht' časem se připojí dávno začlých⁴⁸³ rodiču jeho; kam láskavě pohledne tam nenávisť necht! Odpovídá jemu, a štěstí-li z dalky se naň usměje, necht' nehoda a bída odřeknutí jej dohání.

Ukrutná sou slova vaše, pravil Čech rychle do síně vstoupiv. (*škrť: Toho se všeho dočkati můžete,*) což medle však vás potkalo, že jste tak rozčilená?

I vypravovala mu rychle stařena. Jako blesk vyletěl Čech po vyslechnutí jejím i rychle k svým se odebral, první jehož byl napadnul, byl starý Vrš.

(*škrť: Tys znal Častavu dceru, Lvovu pravil kněmu, slyš jak ukrutná nehoda se jí přihodila dnes v nepřítomnosti mé.*)

Hromová rána, zvolal Vrš; to nesmí tak zustati! I hnedky zvolal několik spoludruhův i poslal je hledati Lva starého o němž věděl že pro věc jejich bojoval.

Tento když přišel, již na východu počalo svítati.

Lve, pravil Vrš, zde vyslechní Čecha, (*škrť: ať ti vypravuje jaká hana poškrvnila rod tvuj.*)

Hled' se pomstíti za tvou dceru.

Za mou dceru? já žádné neznám. Častava, jenž toto jméno sebou na svět přinesla, svévolně jej zase z sebe schodila přetrhnuoc svazek, jakýž mně kdy k ní poutal. Ona snad již dávno kdesi zahynula na poušti a vlčí potravou se stala. Necht' odpočívá pokojněji nežli žila.

A ona žije, dí Čech k němu přistoupiv i krátkými slovy je vypravoval, kterak by se sní byl seznámil a mezi ostatní **utece** dole vlesí ji byl uvedl. – Včera, - pravil mezi jinými když sme byly k dědinám se byly přiblížili, roznemohla se Častava, i vidící jaké na ní jdou bolesti, ženy naše ji uvedly do odlehlé a postranné chatrči ku stařeně známé, kde dítě byla porodila.

I co se tamo dále přihodilo vypravoval Čech.

Jak? a ten samý, jenž byl svudcem jejím, ten i vražedníkem byl vlastního dítěte svého a Jolon⁴⁸⁴, pravíte, že to byl? ten pověstný syn ještěrky, jehož náhodná tělesná ozdoba tak mnoho příležitosti dala k zločinu?

Ano, jest tomu, jak jsem pravil.

Byť i to i moje dcera nebyla, pravil Lev dále, ten skutek nezustane bez pomsty. Jí já neznám a nikdy znáti nechci; ne proto že klesla neboť nejsou nejhorší onny, jenž znamení pádu jejich na čele nosí ale proto, že se zapoměla nad povinnosti nejsvětější, že se spolčila s nepřitelem našeho kmenu, že mne oklamala a všechny přátele naše, tak mnoho synuv nám spřátelných chodilo kní **sasvit** její vzbuditi chtěli; ona však nevyslechla žádného, jen ta jestera cizá se jí zalíbila. To však jest kletba našich dcer a žen, že nepoznávají pravé ceny mužové nybrž jen hladká jím lahodí tvář.

Ještě nebyl domluvil Lev, již hřmot a vřesk zbraní jevil seč obnovený pod hradními zděmi.

Do boje! zvolal Čech. – Ať pocíti mocnost hněvu našeho vrahové!

Pojď sem synu muj, – zvolal Lev, na chlapce jej provázejícího zavolav, pojď sem a dobrý dej pozor co ti nařídím. Jdi a hledej Častavu, i utěš ji s novinou, že se ji někteří z našinců ujmuli. Rci jí, že já, starý Lev jsem mezi nimi, ne co otec, nybrž co Slovan proti zhanobení dcery z kmenu našeho! –

Odběhl chlapec vyhledati sestru (*škrť: na popsání mu Čechem místo co zatím stařec do seče se odebral. – Aita chlapče – vzkřikl ještě za odcházejícím; zde bych padl a památky by nezustalo po mne, tedy věz, že Vrš bude otcem tvým. – Jdi a –*

Slova tato ač lhostejně na zdání vyřknuta předce zarazila chlapce, takže zblednuv, již si vratiti chtěl, ale přísné vzezření Lvovové a pokynuti jeho rukou dohnalo jej k poslechnuti, v očích však starého Lva zalesky se slzy na uzdu činnosti jeho zdánlivé.)

Seč nastala ukrutná; slunce vystoupilo z luna chladné noci, a první vzhled jeho dotknul se krve a mrtvol. Uplynulo ráno a blížilo se poledne, – hrad ještě nebyl dobytý, ale pod zděmi již tolik kamení, zbraní a mrtvol nahromaděno bylo, že div až na výši nedosáhli, tak že již nezbývalo mnoho, dostati se nahoru, čehož se taky Čechovi prvnímu poštěstilo. Vyskočilť on na hradbu prapor v zem levicí bodenu, pravicí mocnou nepřátely metal jako kužely před sebou. Konečně tyto ustoupivše a bystře jako syslove k děrám, k chodbám a klenbám po všech stranách se rozběhli a v tamých těchto skrýších zmizeli.

Pohodlně se dopídili zástupove šamy hradní výši ale v okamžení se pozastavili nad podivným vyjevem.

Nebylo zde nepřátel, všickní se rozběhli a prázdné byly hradby, jež Slované nyní obsadili.

Nestoupejte dále! zvolal Vrš k vojínům, jenžto ku předu se hnali. Kdož ví jaká se zrada kyje vtemnosti chodeb těchto. Přineste pochodně.

V okamžení množství pochodní se rozsvítilo. Vrš zástupy rozdělil, pravil: Vy všickní zustaňte

⁴⁸³ zašlých ???

⁴⁸⁴ Jolon se vyskytuje i ve variantě Jolman / Jalon / Jolan

zde a pozorujte co se děje, dole po městě i zde na hradě. Kdo z vás semnou hodlá skoumatí tajemnosti stavení toho, dříve nežli se tam vedremo pospolitě všichni? Neboť nám-li se co zlého přihodí, a lest by ničila množství synův našich nejzdařilejších, kdožby děle stál za budoucnost naší? Kdy bychom se otcnuly my a (*volné místo*) naše?

Duvody jeho byly dostatečné a v oči bijící. Přesvědčilo se vubec slovum jeho; jen Čech vystoupil, praviv:

Jestiť nášelnikum předejiti svých; ja s tebou se odhodlám do chodeb těch. A já! zvolal Lev, a i Černín a Beseda přestoupili jsou.

Dobře tak synové; bratři moji! jal se nyní Vrš, a vněkolika okamženích (*volné místo*) z několika vojiny jenž jím nesli pochodně do jedne z tajemných se odvážili chodeb.

Čim dele přišli, tim nižší a nižší se jevila, a vpavo a vlevo opět nové se ukázali chodby uzounke nízké, takže jednotlivý člověk ledva nimi projíti mohl. Tícho a pusto bylo vukol vnitř jako po vymření. Daleka byl Vrš se svými ve hloub chodby zašel, ale tu před ním železné dveře uzavřené, nepovolili mu dále postoupiti.

Okusili vojínové síly své, a však marně; nebylo možná u vnitř se dostat. Vtipnější byl Čech nad ostatní, i dveře díl po dílu prohlížeje, našel tajemnou **kovu**, a v brzku se jím poštěstilo otevřiti. Jevily se schody dole a z hluboka země slabý kout světla jevil, že tamo vyjev jednotvorný se zminuje i se dopídití lze.

Tamo zajistě žádný sín aneb modliteľna vrahu! Pravil Vrš. Doslechl jsem, že velikou mají kobku uprostřed hradu toho, kde věštkyň jejich se scházejí a jím prorokují kde prý také zakony se ustanovují a moc a válka se upevní. Toť jistě támo dole! –

Vojínové z pochodněmi z pátky pozustali museli, neboť by je světla snadno byli vyzraditi mohli, a Vrš, Čech, Lev, Beseda i Černín lehkými kroky se brali dolu schodami.

Nebyli ještě dole na poslední stupně an zpozorovali před sebou velikou kobku o níž byl Vrš podotknul.

Lampy ji osvítily spohodně vojínove. Uprostřed šire síně ohromná stála žertva pro obětě Bohum. Kolem množství stálo mužův i žen, jeden mladík – Vrš poznal jej na první zhléd, byl to Jolman – dítě položil mrtvé na žertvu kamenou a podpálil je.

Aita, zvolal Vrš polohlasně – pozorujte co se děje.

Hoi, toť vlastní dítě jeho, odvece Lev a on ukrutník – –

Tiše, – tiše – dí Čech – slyšte – toť hlas ženský. –

Umlkli všickní, pozastavěvše se a naslouchaje co u vnitř se děje.

Po oběti – zvolala ženská, nespátře se od stíhajících – jděte a z odvírejte přichody. My ostatní se tajnou chodbou odstraníme. Stalo se, jak sem nařídila! Po všech komnatech mnoh smoly a suchého dříví se (*volné místo*) a naloží! To zapalte vy, kterých jsem tomu zvolila jakmile jen poslední z našincův vchod se odstraní, a zbrojnici u vnitř našich tajných svatosti se objeví. Hleďte to tak uspořádati, by nemohli tak snadno utéci.

(škrť: „Ukrutniče!“ pravil Lev zubami skřípeje.

„Čim ty hroziš nám, muže být, že dríve potka tebe!“

„Tíše, tíše přátele, toť známý mne hlas! – Čechu, netušíš ničeho? – pravil Vrš.)

Ty však počal sičeti, oheň pod mrtvolem dětským rozžaty a Jolman složenýma rukama chladně na dítě ohledě, co kamená socha u žertvy stál. Zář plamenu metala se po tváři jeho. Praskalo i sičelo dřevo, ostatně mrtvé panovalo tícho.

Těšte se! Bohove nám přejíš – zvolal opět hlas ženský. –

V krátku se byl Vrš se svými společníky zase nahoru navrátil, i tam vše sespořádalo aby vojínové se rozešli po chodbách a zmocnili se všech vchodu do tajemné střední síně vedoucích. Stalo se jak nařídil, a v krátké době byly se zmocnili Slované hradu i prohledali jej až konečně i tajemné se dopídili vchodby v níž věstkyně se zbytkem nepřáteluv uteci se snažila. Bez krvé proliti všecy byly zajatí i na pokynuti stařeny vudkyně podali se po prvním vítězuv vyzvání. V té samé ohromné síni, v níž nepřátele do rady a na oběti se byly scházivali, sešli se nyní vudce Slovanu; před nimi stáli v okovech zajatí protivníci jejích. První jejž sobě předvolal Vrš byl Jalon. Vystoupení jeho podivně pusobilo na všecy přítomné. Bylť on sličný, ano nad obyčejně krásný mladík; plamen náruživý v očích mu planul a známky vášni na pěkné pravidelné tváři se jevíci jen výššího mu ještě poskytovalo puvabu, k tomu jakási zádučivá bledost tak mirného mu dávala rázu, že by žádný v něm ani ukrutníka ani prostopásníka byl nehledal.

Mam stebou mnoho co jednati Jalone, pravil Vrš, že však provinění tvé někoho znás obzvláště ranilo, tedy budiž on soudcem tvym a dělej stebou jak se mu zda dle spravedlnosti a práva našeho. Zde máš Lve zločince.

Vstal starý Lev ze sedadla a mlče i mrzutě očima kroutiv na rozpacích se zdál býti jak na Jalona promluvíti, pak ale zase se posadiv pravil: Ne, sudťe si jej kdo chcete, mne neučinil nic víc než vám všem, zhanobil naše dcery i vraždil naše dítky; měla prý být má dcera mezi oběťmi; nepamatuji se však, že bych kdy jaké dcery byl měl, a jestli tedy ji zavrhují. Jest však Častava z kmenu našeho a tudy zasluhuje by jste se ji zastali jak sluší a patří.

Vystoupila jakási stařena před soud; bylať to ona sama jenž Častavu u sebe přechovávala a u níž se stala poslední ukrutná vražda Jalonová.

Jak, tys otcem dcery nešťastné, lstí podvedené a od nešlechtníka v takové bídě zanechané? a tobě lze chladně vyznati, že tento zlosin tobě zlášť i rodu tvému neuškodil více nežli všem ostatním? Víš že dítě zavražděné bylo dítětem tvé dcery? Víš že Jalon tento sám otec a vražedník? Víš že on syna tvého v lesích zahladil, v lesích, kamž onen si byl vyšel hledati sestru svou? Nejednáš dle zákonu a práv našich. Skutky tohoto nešlechtníka požaduji i pomstu pokrevnou, i zhanobenť by zustalo jmeno tvé i všech mezi námi Lvů, kdy bys neočistil hanu jakouž on na ně uvrhl, a krví jeho nesmýl a neočistil poškrvněný rod tvuj.

Jak praviš, zvolal Lev rychle opět ze sedadla vstana, on že zavraždil mého syna Radoně, jenž si byl do lesuv vyšel a více se nevrátil? Pravda-li tomu tak, kletba třikrát, kletba na tvou hlavu Jalone, a

chystej se na krvavý soud a na muka jakáž posud neviděli oči lidské!

Slova tato byl Lev tak krásně projevil a tak chvěje se celým tělem divoce na Jalona pohlížel, že všeobecné povstalo pohnutí.

Nechť umře, ozval se jeden hlas, smrt' jemu zkríkli mnozí jiní.

(škrť: Jak pravíte? jala se žena s úsměchem hrůzným říci; smrt' přivoláváte na hlavu jeho? a to by byla všecka pomsta za taková ukrutenství? Necht' žije a trpí.

Ano, ano, zvolali mnohé ženštini, jenž za mužskými stojíce přítomny byly soudu.)

Jalon mlče k zemi hleděl s povržením někdy pozdvíhna oči, aniž však slovo neodpověděl.

Nuže, což jsi ztratil řeč? uměls lahodně mluvit k ženským, a pěknými slovy zaváděti je, proč se nezastáváš? oči sám přesvědčen jsa onešlechtnosti své nenalezáš slovo vymlouvání ji? mluv pokud' ti dáno lhuty.

Vy jste byly a zstanete po celý život muj nepřátely mými, odvece Jolon hlasem chladným a však mírně udušeným; provinění jakež mimo veřejné naše protivnictví předkazujete mně jeli pravdivé, nechť rozhodnou nad ním ty, jichž se týká. Předvolejte mi ženštiny, ať mluvěj, zdali já jsem je zavedl. Dcera tvá Lve vstříc mně sama přicházela a jestli příčinou jsem byl klesnutí jejího, tedy ona sama stejného měla účastenství na tom, co se stalo. Představoval jsem ji dosti často, že naše láska by byla marná, že nikdy za choť svou jí pojmouti nemohu, že okolnosti naše obapolné nedovolují tomu. Prchní se mnou na poušť, pravila ona ke mně, opusťme společenství, jenž v cestě nám stojí. Který z vás pravím by byl odporoval návrhu takovému?

Ohlížel se po těch slovech vukol a z neukrytou hrdostí. Slova tato tak veřejně prohozená, bez ostychání se a beze všeho ohledu na přítomny, zarazila Lva. Křečovitě uchopil meč po boku mu visící, ale vukol panovalo ticho a na všech tvářích jevila se dychtivost a zvědavost jak věc tato asi se ukončí.

Že jsem zavraždil syna tvého, pravíš, jal se mluvit Jolon dále, vida že žádný na otázku jeho neodpovídá, toť věru směšné jest obžalování. Kdož byl svědkem vraždy mé? Jenom Častava byla přítomná, i nechť ona sama vám objeví, jak se to vše dělo. On mně vyzval na souboj, a že padl, není vinna má.

Hoi zlosynu, zvolal Vrš; proč si mu nevydal sestru jeho?

Já ji nezdržoval, mohla jíti. On mne přepadl jako vražedník, já mu oddolal. Vyráziv mu z ruky meč, mohl jsem jej v okamžení probodnouti; neučinil jsem toho; nechal jsem jej odpočinouti sobě, a pak souboj měl rozhodnouti mezi námi. Ont' také rozhodnul.

A proč s opustil dívku, a v tak bídném stavu zanechal ji?

Jiné mne volali poviností, vyšší nežli trampoty ženské, a ohled na náruživost její. Bylo mi zde zustati a jednati pro věc jinou.

„Ve lži je síla tvá,“ pravil Vrš; přivolejte Častavu.

Hlavou vrtíc a divokým vzhledem Jolona proniknouc oddešla stařena ženštinu hledati nešťastnou.

Marně se kroutíš, pravil Vrš dále; ano dítě, jež si zavraždil před očima matky své bez příčiny, dítě z našeho kmenu, zřejmě obžaluje tě.

Kdož by se takového skutku dopustil, zvolal Jolon živěji, když by jej vyšší k tomu nedonucovala příčina. Dítě to zavraždív zadost učinil jsem kázní věstkyni naší, jenž mi zjevila vůli Bohuv. Nehnala mne k tomu mysl prostopášná ani lehkomyšlnost', ani krve žíznivost; jednal sem jak mi poručeno bylo.

Jest to pravda, ty dračice, zvolal Beseda stranou stojící na věstkyni ukazuje; i hnedky dva pochopové jali tuto, i uvedli ji vprostřed síní. Žena ta nepozdvíhla oči své. Třesouc se i jak se zdálo více vztekem nežli strachem cosi nesrozumitelného sama k sobě.

U všech Bohuv, zvolal Vrš, vstana neklameli mne sluch i zrak muj tak si ty Světlena!

A co z toho jsem-li Světlena, odvece tato povrženlivým hlasem i vzhledem.

Víž Čechu, pravil Vrš k mladíku na blízku stojící, totoť ona Světlena o níž jsem tobě vypravoval – tvoje máť.

Přistoupil jinoch blíže chvěje se a v tváři zbledna pravil: Jest to možná matko ty zde? věstkyní nepřátel našich?

Jdí otcovrahu i vyhledej sobě onen nuž, nímž jsi probodnul srdce manžele mého, i učin i semnou tak.

To není a nemuže být, on nebyl nikdy mým otcem.

On byl manželem mým, a věř, že se Bohove na tobě mstítí budou za krev jeho.

On že mne zplodil, odpověděl Čech. Já neznávám muže za otce svého a nikdy uznávat nebudu, který dítě své cízím zanechav rukoum, někdy ráměm otcovským neobejmul aniž kdy co otec k němu se projevil. Kdo mne naučil Bohy znáti? Kdo bojovati pro otčinu? On nepřítel kmenu mého? Nikdy! Jsi-li ty matka má Světleno a věřiti-li smím tobě, tedy zahladiti musím památku tvou v srdci mém že jsi zradila kmen svůj, i dítě své, ano i sebe samu.

Nestojím před soudem bych se zodpovídala ztoho, co se ani tebe ani tvých přátel netýká. Předvolali jste mne, bych dosvědčila pravdu Jolonovou, a směle mohu říci, že tomu tak jest, jak on byl vyřknul. Vy však co zrádcove jste přepadly nás rukama vražedlnýma, protivili jste se vládě jíž Bohové sami představili nám. Netěšte se z vítězství svého, blíží se doba, že jej pykati a snad i oplakávati budete. Ještě jiné se nalezají mocnosti nad vás daleko vyníkající.

Byla by ještě dále mluvila; ale v tom stařena oddešlá přivedla Častavu. Vystoupení její budilo utrpnost všech přítomných.

Byla tak bledá, tak více onému než tomuto světu náléžící, tak bolestí nevýslovnou zajmutá a předce tak krásná v zoufalství svém, že všeobecné budila pohnutí, uprostřed síní vstoupíc. Zachvěla se, i lehky ruměň polil tváři její, když spatřila Jolona v poutech před sebou stojícího. Se založenýma rukama ku zemi sklopenou hlavou, a výrazem ustupností hluboké on se k ní přiblížil a oči jeho tak mírně, tak láskyplné, tak vábně spočívali na postavě její, že když naň pohlednula Častava nebylo z to jej zněčeho viniti.

Tys mne obžalovala u otce tvého i vinnilas mne z nevěry z prostopáčnosti a z ukrutenství. Častavo! mužeš to směle i přede mnou říci? Slíbil jsem tobě kdy, že za choť tebe pojmu? Zapomělas co jsem k tobě pravil? Kdybych byl samostatným, kdybych slediti směl vůli svou a jednati dle pouhých žádostí

svých, ty bys musela se státi mnou i před světem; neboť tebe jsem miloval, slíčnost tvá mne byla okouzlela, a na obrazu tvém lpěla duše ma, Častavo! Jinák tomu přisoudil osud.

Bez odpovědi stála před ním Častava i ve velikém zdála se býti pohnutí; lesklit' se slzy v jejích ocí.

Hle, hle, pravil Vrš, na smrt' bych byl dříve poměl, nežli bych byl věřil že nás ten člověk neobelhal. Mluv pak předce Častavo, jakým jste se byly sešly a jakým byly rozešly způsobem.

Nežádejte ode mne soudcové bolestné opětování minulosti i odpusťte jinochu tomu vše ostatní provinění, jakož já mu odpouštím vše v čem on mně snad bez zlého umýslu byl ublížil. Jen jeden skutek ukrutný, vražda dítěte mého i jeho vašemu případní soudu.

Vím, jíž jak celá věc asi stojí, pravil Vrš; co myslíte bratři a soudcové spravedliví, mame-li pak se podrobiti vuli Častaviné, a milost'-li ma platiti za spravedlnost u odsouzení tohoto člověka?

Shodují se stebou, zvolal Čech, sud'ťe jen nad vraždou dítěte.

Neuleví výmluva všecka trestu jeho, pravil Beseda. Krev za krev, tak zní zákon náš. Já soudím, by se od něho neuchylilo.

Pokynul Vrš, i přistoupivše dva drábové, jali Jolona i uvedli jej v hluboký jeden žalář.

Světlena mlčíc za nimi pohlížela a hlavou jen vrtic cosi s sebou mluvíc, tak za odcházejícími hleděla, pak rychle hlavu pozvednouc hlasem zvýšeným promluvila k soudcum. K smrti-li odsoudíte šlechtného toho mladíka, veliké se dopustíte nespravedlnosti. Skutek jeho vámi zločinem nazvaný, z jiné byl povstal vuli. Nemužet' on za to, že právě ono a ne jiné dítě v ruce mu přišlo. On Bohum se zachovati hleděl a protož lidem ublížil.

Nebylas potázaná o radu, di Vrš. K zemi hledě, povolalit' jsme tě sem by jsi se ospravedlnila veřejně před soudci zajisté beze strannosti na tě hledící.

Co jsem učinila z vlastní vule a z vlastního přesvědčení udělala jsem. Není soudce nade mnou, já jsem věstkyní.

Světleno! zvolal Vrš hlasitě, tys hluboko klesla, tys zradila svůj národ a místo, co si měla vši sílou zastávati, pokrevníky tvé, sestry a bratry slovanšské, ještě více trápení si jim udělila. At však ty jsi z kmenu našeho i synové vynahradí co matka provinila. Zde Čech tak mnoho již učinil pro nás, že pro něho tobě odpustiti hodláme.

Netoužím já po vaši milostí, odvece Světlena. Syna tohoto neuznávám aniž toužím po jakém spolčení sním aneb s vámi. Od té chvíle co jsem Slavoboru podala ruku a jemu se na vždy zaslíbila vztáhla jsem svazek jenž k vám mne poutal, svazek přátelství a kmenovství našeho.

Zrádkyně ty, zvolal Lev; tys asi byla příčinou všeho zlého, co v posledních dobách Slavoborového života se nám přihodilo. Tys odpadlicí jestli by na někoho měla dopadnouti pomsta tedy na tebe. Jest zapotřebi aby otec na své děti, a děti na matky i otce zapomínali, když se jedná o věcech celého kmene se týkajících. Pamatuji se na tebe, jak mezi námi bydlý hrdostí a pýchou svou si ubližovala synum naším. Mnozí z rozumějších z nás ničeho dobrého se na tobě dočkati nedomnívali. Vyplnilo se obávání naše.

Otec Lev pronáší přísná slova, pravil Čech zasmušile před se hledě, i upomíná mne na povinnost

mou. Budu se zpravovati dle mínění obecného. Odpustíte mne však hlasu u odsouzení ženy této.

A z čeho vinití mužem Světlenu, zvolal Vrš; že sobě zalíbila cizokmenovce, že se jemu podala, s ním obcovala a od nás docela se odvrátila, což na tom zlého i odsouzení hodného? Ona nad svým srdcem vždy panovati mohla a směla aniž kdo jí toho odepřítí muže. Vystupte se žalobami.

Tu jedna z domu se vyhrnula ženská, a bylať to ona sama jenž u sebe přechovávala Častavu. Já vystupuji pravila co žalobnice věčná před soud váš proti té čarodejnicí. Provinění jejich je více nežli kdo na světě si byl pomyslit; jsouť však tak tajemná, tak ukrutná a tak hruzná že ledva kdo jiný jich účastný byl a o nich zvěděl. Mně se poštěstilo na stopu jích přijíti, ale slova v ustech my stydnou, když veřejně o nich mluviti mám.

Tedy mlč a zanech to k tajnému soudu k němuž se později sejdeme.

Čech již z počátku, jak žena mluviti počala, byl vstal a síň opustil.

K tajnému soudu, pravila žena; dobře máte, nehodí se to co vám vypravovati budu všemu sluchu, mnozí by se toho snad zalekli, tak že by po celý život svůj snad s hruzou zpomínali na okamžení toto. Ano, zanechte to k tajnému soudu a zláště dcerám vašim a ženám nezjevte co uslyšíte, neboť posaváde to byly za nemožné drželi aniž jím kdy napadlo čehož se takového kdy dopustiti.

Bídnice krátkozraká, pravila Světlena přímo k ní přistoupic a oheň z plamených zraku svých na ni sypajíc; tobě nedopřáli Bohové jasného vzhledu vtípu a rozumu; tys ve sprostotě vychovaná a pro ní; vím kam chýli slova tvá, dříve nežli ještě jediného si promluvila, již všecka za lež hanebnou uznávám a vyznací.

Já bych mínil, dí Lev, by se věc tato jakož tuším dosti důležitá nyní a veřejně pojednala. Kdož ví, jakých se nám ještě lze dozvědětí věcí.

Veřejný soud, veřejný soud! mnozí křičeli a Vršovo čelo s vráskami mrzutosti, jakouž v sobě udržeti se snažil, se pokrylo.

Hlasujme zvolal konečně sezlobou ledva utajenou a vzhledem zničujícím.

I hlasovalo se, a na soud tajemný odkazovala většina. Těšil se Vrš, že se vyplnila vůle jeho, neboť byl muž hodné mysli a vždy pamatoval na to, že bývali časy v niž byl Světlenu vroucně miloval.

Byla noc, tvrdý sen opanoval země luno. Po boji odpočívali vojínové, i vězňové v poutech ukování v hlubokých žalářích ustranění snili snad o svobodě, an zatím nastavajícím dnem je očekávala smrt'. Byloť jich mnoho vojínu dílem, dílem občanu všeho jiného druhu. Když Světlena síň opustila a do zláštního vězení uvedena byla, z těchto jeden po druhým před soud volán, a dle uznání soudcův trest svůj očekávati měli.

Osamotnělý, v hlubokých myšlenkách pohřížený seděl Jolon tvrdým železem připoután. Slabý měsíce svit stěnou se metal Jolonuv vzhled, v temnotě poblouzel.

Tu cosi zašumělo na blízku, z lehka se otevřeli dveře žaláře jeho i temne před ním se bělali dvě postavy ženské, jedna větší druhá menší, i u vchodu se zastavivše hruzou naplnili jindy tak hrdinskou mysli vězňovu. Zdálit' se mu býti tvory nadzemskými, snad bohyně nějaké sestouplé s výši ku zázračnému osvobození jeho. Brzy však byl procýtnul z bludu, neboť hlas ženský jemu dobře

povědomý se ozval.

Jolone toužíš po svobodě, i bude tobě vhod schození pout svých a další živobýti? věz že odsouzen jsi k smrti a zítra se slunce východem odpraven býti máš.

Tys to Častavo? Ženo, anděli, ma bohyně jíž jsem tak ublížil jejížto srdce jsem ranil, jejíž nejsvětější citu jsem se byl tak ukladně dotknul, ty přicházíš osvoboditi mne? O jak se tobě zavděčiti mám, jak odměniti se tobě za život, za veškerou budoucnost mou, níž ty mne obdaříš?

Tíše, tíše Jolone, odvece Častava. Byloť mi povinností zachovat život tvuj, pro budoucí lepší časy!

Již byly obě ženské k uvěznému přistoupili, i okovi s rukou a nohou sundali.

Nyní jsem a zustanu tvým, pravil Jolon, neboť tys mne obdařila životem jejž jsem v mysly jíž oželoval, tys mne navrátila nádeje pro budoucnost jež jsem co ztracené již oplakával.

(škrť: Ano, ano, nádeje pro budoucnost, pravila stará Lubice, to byla druhá ženština – nádeje pro budoucnost; těš se Jolone, těš se. – Při těchto slovich se jaksi potutelně chechtala stařena i zdále se jako by se posmívala.)

Jolon sprost jsa svých pout a povstana obejmul Častavu, která však třesouc se z lehka od sebe jej odtulila. Nechej mne Jolone, pravila a ráděj hled' použití okamžení a uprchnouti. Na mne-li si kdy zpomeneš i bylo by tobě mne hledati, tedy věz že opět se navratim na poušť ku mohyle bratra svého, tam mne povzdy nálezneš.

Jak? ty nechceš jíti semnou?

Nikoli, nikoli, odpověděla stara Lubice; nemuže to býti; ty ráděj hled' uteci, bys daleko odsud' byl, než tě zde pohřešejí.

Na poušť, ano na poušť přijdu za tebou; tam v samotnosti tiché s tebou přebývati chci a budu po celý život tvuj, Častavo!

Vyvedli jej obě ženské z temnot podzemných z huru na světlo luníné cestami prozřetedlně volenými, kde je žádná stráž nezastíhla.

Kratké bylo jích rozloučení. Jolon cestou vyznamenanou prchl, Častava se navrátila do chatrčí Lubiciné.

Ano, ano milé dítě, pravila stařena hlavou kývaje a d'ábelský usměch ve tváři jevíc; on ti chce věrným zustati, on tě chce milovati až do smrti, chce s tebou přebývati na poušti. Jaká to pěkná slova a jak líbezně v ustech jeho zněla. Škoda jen, že to vše již dříve neučinil. Dříve ano – tenkrát mu bylo jinák mluvíti, bylo mu veřejně zahanbiti tebe, před soudci tě snížiti, před otcem tvým tak nestydatě o tobě mluvíti. Ai dřívé, ano dřívé co bylo? viz tu hle na tomto místě ubohe probodl nevíňátko. Ještě krev nevyschla v zemi. A co ještě dřívé? Vypobídl tě do lesu, nutil tě prchnouti – pak tě zprznil, odešel a samotnu zanechal dobromyslností Bohuv. Věř, věř ty nejsi samotná s kterouž takto byl jednal. Já znám ještě jednu, ach ano ještě jednu a ta více mnohem více skusila skrze něho nežly ty. A co se z ní stalo? Netvora, politování hodna, i slzi. Nemužem se mstítí ale předce beze msty nezustane on. Věř Častavo nezustane.

Ai což jsem nepřísahala mu pomstu, zvolala Častava; i doufám že prohlídneš ušel muj.

Ano prohlídnu; oh ty jsi děvče vysokým nadáno duchem; ja jsem tě porozuměla již tenkrát, když jsi hroznou kletbu nad tímto prostopášníkem vyřkloula. Vědělát' jsem dobře, že chytrost tvá nezastaví se při pouhém slibu.

A což myslíš že as učiním?

Co že učiníš? Pronasledovati jej budeš, mučiti a trápati svými předhuzkami neštěstí přivoláváti budeš všeho druhu aby se sesypalo nad hlavou jeho, a aby muka jeho denně zrostly o to věrně budeš pečovati. Není-li pravda Častavo? proto jsi jej od smrti zachránila, aby žil, aby trpěl a pykal nešlechtnosti své; neboť smrtí jeho bys nebyla mstěná; on musí žítí a trpět!

Ano, ano odvece Častava roztržitě; an musí žítí a trpět. A však kdož mi tu hruznou dal myšlenku? Ty, ano ty, Lubice, tys mi poradila k tomu i přislíbila mi nápomocnou být. Ale ne, nemá' on říci, že já jsem horší byla něho. Jeli tomu pravda že se polepšiti chce, neklame-li mne jako jindy lstivou řečí – odpouštím mu.

Hei ženo, co to praviš, zkríkla Lubice spovrženým v tváři výrazem. Jaký to skutek? Bohum a jich zákonu protivný jaká to umysl nepředložená. Odpustiti muži když takových nešlechtnosti se dopouští? Zákon jej netresce proto; trestejme mi, neboť našeho pohlavy se jediné týká pohanění.

(škrť: Tys ukrutná Lubice, mnohoť na tobě se prohřešiti muselo pohlaví mužské, a Jolon obzvláště!)

Myslíš dítě myslíš? Ba arcí že se prohřešil a on, on dvojnásobně. Ale nechme toho, nepřispějet nic budoucnosti naší trudné zpominání na minulost. Dosti na tom, že více nežli ty a sto jiných jsem utrpěla, se samat' jenom, nybrž i mnozí jiní, kteří by snad nebyly jako já předržely utrpení toto.) Ale předci něco ti musím vypravovat co ti zajisto nepříjemné nebude. Na domluvu Vršovu Švětlena usmrcená nebyla. Ty znáš Čecha syna jejího.

Šlechtný to mladík; čest jmenu jeho.

Nepřechval ho, kdož ví jak hruzně má vady, již nám poznati příležitost není. *(škrť: Věř Častavo že žádnému co věřiti nesluší rozumu zkušenému. Kdybych mě mohli pohlídnouti v srdce mužské a jakéž v skutku jsou se předsvědčiti snad bych me utíkajíce ze společnosti jejich, a s huru jen pomysleli na pohlavy, jenž tak velikánské pohromi do sebe má. Dosti však na tom.)* Nejstarší syn matky Světleny v některém vyjмку činí od ostatních. Nepřihlasoval aniž přítomným chtěl býti, když o matce jeho soud měl býti pronešen. Ona by byla zasluhovala smrt', a velice se musím diviti, že tak lehce ušla osudu svému.

(škrť: Jakž bylo možná všickni na ní tak láli? Slova soudcův zdála se jen na pomstu krvavou ukazovati.)

A předce ona prý vši vinny prostá, protože také trestu nepřipadla. Ale já, já ji zničím, a já vím proč. Jen ještě jeden den a jednu noc pak k tajemnému se sejdou soudu naší starší, a jaké to následky bude mít pro ní, na to žádný ještě nepomýsly.

A příčina toho jest?

(škrť: Tazeš-li se mně za příčinu, nemůžu ti lépe odpověditi, nežli že dukladná jest nejdkladnější ze všech, jakéž kdy trest na koho kdy byly povolali.) Více ti zjeviti nesmím. Po soudu tajném budiž ty

první, která se oněm dozví.⁴⁸⁵ Ztrhl se křik a hluk veliký před chatrčí, co to? zvolala Lubice i Častava běžela ven se dívati. Množství lidí sbíhalo se, všecko utíkalo k domovu, i hruzně se opětovala slova hruzně vykřičená, kryte se bratři a sestry.

Co to? zvolala stařena, (*škrť: již teď, o to bylo ještě tuze časně.*)

Jak to myslíš zblednuvši se tázala Častava, co se to děje, kamo se sbíhá ten lid?)

Na nepřátely! ano oni jsou to! Vidím že se již přenáhli našinci. Myslely že vítězství se jim z rukou vytrhnouti nemůže, odložili zbraň svou, a hle tu dukaz nepředloženého jednání.

I bylo v skutku jak Lubice vyřknula. Pluky Slovanum nepřátelké kvapně sehnali se na ně a již některé z nich po Charvátsku zle hospodařiti počínali. První ze všech Slovanu jenž svolávatí dal vojíny byl Čech. Na bystrém koní svém prolétal dědiny kolem i povzbuzoval mužové k boji. Stalo se to v jednom okamžení když Jolon místo opustiv, nevěda co se tam děje, do lesu uprchnul k ukrytí se tam.

Vrš, Černín, Beseda, i všickni ostatní příbuzněnci jejich co lvove se vzchopivši rychle nepřátelům táhly vstříč. Vzali sebou muže co se jim náhodou poskytnulo i ženám zanechali hlídati město. Vcele těchto byla Ludka, jenž spolu i hrad a žaláře tamtější ostražovati měla. Všickni mužové, jakož jen byl který zvěděl, o čem se jedná, za oddešlými do boje se brali, tak že jen ženy, stařeny, starcové, churavci a dítky doma zustali. Nepřátele se již byly na několik set tisíc kroku k městu přiblížili.

Ludka seděla u veliké síní, co náčelnice žen ozbrojených, kolem ní leželi, seděli a stáli spoludružky její. Tu vstoupila stařena Lubice do té síní i všechny hned vstali a k ní se brali, neboť ona co čarovnice pověstná byla mezi nimi, i jakouž si převahou nad nimi se povýšovala.

Ai co tě k nám vede matko Lubice, zvolala Ludka.

Jak to hezký mé dcerušky zde pohromadě stojíte, a se radíte. Co dělají vaší vězňové jichž se dohlídati máte? Měla jsem dneška zlý sen, i pospíšila jsem se vám zjeviti jej a upomenouti vás by jste se na pozoru měli.

A co se ti zdálo stařeno? Vímeť že tyv snové velkého mají významu i dychtivy jsme zvědětí je, pravila Ludka.

Zdálo se mně, že zde hlídati máte ješteru velkou a ta ještera že překousala okovy své i ostatních vězňu, a pak kuži ze sebe shodivši v postavu Světlenínu se proměnila. Vás strážnice přepadla i zhltila. I panovali pak zas nepřátele naší nad námi, i bylo nám hružno zde déle živu býti. Ještě horší zde uvedly hospodářství nežli kdy dřívě, i poručila Světlena aby se otrávilí dcery naše a tak od kořenu se zničil náš kmen, já pak v tom probudivši rychle sem spěchajíc, vás o nebezpečnosti tom zpraviti jsem uminila, neboť jest co se obávati s opravdění snu ano měsíc na uplňku stojí a ta doba snu je příznivá.

Byloby možná! zvolali ženské mezi sebou?

Ba právě že by bylo možná s úsměchem pravila Lubice, z léholiby se nám však přihodilo, jenom vaše by to byla vinna. Svět by se vám vysmál, neboť se vubec ví, že ještě ještera ta dosavade je v moci naší, že jsme ji dřívě zničití mohly nežli ona nám škodlivou se stala. A což nevíte jak vypadl nad ní soud? Ještě není rozhodnuto, zvolali některé z řady.

⁴⁸⁵ „do“ z vnitřního okraje strany je poškozeno letitostí vazby (emendace)

Není rozhodnuto, usmála se Lubice, co s tím chcete říci blazinkové? což nevíte že nepřátele sou za městem a budete čekati až vás z těch zdi také vyženou, a ji pak odvedou kam sami budou chtít, a ona i s nimi se vám vysměje? Věřte že jsem předstoupila před soud našich mužů rozšafnějších v boji nežli na soudní stolici. Pravím vám sestry a dcery mé, že jsem vystoupiti chtěla se žalobou pravdivou, hruznou, u nás posud neslýchanou, a oni obávajíce se, aby mně snad přisvědčiti a jí snad odsouditi nemusely, odložili soud ten na jiný tajemný, jehož sme se však ani nedočkali již, aniž se ho kdy dočkáme. Protož přicházím sem k vám. Nejste vy teď zde jediný zastávitelkyně dědiny, nemůžete vy bezbožnici zrádnou k soudu povolati? Učiňte to než snad osud zlý příležitosti nám odejme, než mužove a synové naší od nepřítelů mohutnějšího poražení budou a my co stare okovy za ně s klesnem.

S velikým ucastenstvím rada Lubičina přijmuta byla ode všech; usnesly se na tom Světlenu předvolati k soudu, rozsedly se, vyvolili starších a nejrozumnějších, posadíce je na stolice soudní a mocnosti jim dajíce k projevení úsudku, pak některé ozbrojené dolu se odebraly do hlubokých žaláru a Světlenu přivedly v okovech do síně.

Hoi ještěro! vstříc ji zkříknula Lubice, očarovalas muže svým jedovatým vzhledem že tě neodsoudily, však marné by nyní bylo snažení tvé; na nás tvá mocnost nepůsobí.

S povržením kolem pohlížela Světlena a sjedné tváří na druhou upevnila zraky své jak by v nich vyskoumati chtěla jemné zámysly sešlých se ženských.

Co žádáte ode mě, tázala se po chvílce.

Máš se zpovidati zvinny tobě zde předložené, pravila Ludka přísným hlasem.

Kde vaše právo souditi nade mnou? Od koho vám daná mocnost? Jak se opovážiti můžete, otrokyně vy nezkušené povolati mne k soudu, kde náčelníci vašich mužův s vážností ke mne se měli a s uctou, ani se neosmělivše mne odsouditi aniž nevyslechnuvše řeči této povržené šílenkyní.

Slova hany neomyji tebe co zatím Lubice již se Světlenu slova týkali, přiskočila k ní co lita saň a všecken plamen své zloby ve vzhledu svém spojivši na ní jej sypala. Pak ale upamatovavši se, že vážnost místa i způsob jiného požaduje chování, chladně se k Ludce a k ostatním přiblížila řkouc:

Třebas vinna byla dávnoletá, třeba žádného by více se nenalezalo svědka, kterýž by mně po boku stál a slovum mým pokynouti mohl, předci zločin jest zřejmý jakéhož se dopustila tato příšera a žádný na něm pochybovati nebude, komukoliv na tom záležiti bude o pravdě se přesvědčiti. Hled'te jak zbledla – jak se chvěje na celém těle! Hoi, ona již tuší, že cosi neočekávaného se na ní stane a zajisté že dobře ví o jakém to skutku bude řeč, když při žalobě na dávné časy zpominám, na něž ona sama by snad veleráda zapoměla. Bývali jsme soudružky již co dítky malé zbírajíce spolu kvítky po lukách a věnce sobě z nich pletouce. Světlenu se tehdaž nazívala pyšnou Bohyně luh.

Jeden z nejzodbnějších mladíků podoben onnému teď v zlé pověsti stojícímu Jolonovi, býval Slavobor. Náhoda nás svedla seznámili jsme se, a já tehdaž neskúšené děvče uvěřila jsem slovum jejím duvěrou se mu podajíc, že mně neopustí že mne uchrání před pronásledováním rodičů mých, neboť tehdaž právě se cizinci zmocnili našich dědin a rodiče naše nenávisti pronásledovali je.

Slavobor byl synem nášelníka těch cizinců. Žádný slib mu nebyl svatým, on rušil domácí pokoj rodu Slovanských, unašeje dcery jejich aniž si všímal slzi matek a kletb otcův našich. Světlena tehdy pověstnou bývala krásou a dobře o tom vědouce, nemálo hrdá byla i marná předností touto se honosíc. Nevím, jak se sním byla seznámila, dosti však na tom, že jej docela sobě podmanila a zajisté zahoříc naruživostí k němu, nebyla spokojená že i jiné dívky účastny byly jeho lásky. Zdá se, že dlouho rozjímal jak by se samovladykyní stala v srdci Slavoborově. Skoumala tak dlouho kam unášival on milenky své a konečně patnáctero jich pomocí jakéhož si svého tajemníka, jehož jméno nikdy nepřekročí usta má, všech patnácte otrávil. Slyšeli jste? Patnact dcer našeho kmenu podleho ukrutenství jejímu, ale ne dosti na tom, ona i dívky jejich se světa připravila a tak čarovně na Slavobora působila, že tento nevědouce o zločinu jejím, a vida jak jedna po druhé z milenek jeho umírá, a přičítajíc to pomstě Bohův, prostopášnosti jeho trestajících neunášel více dívky naše aniž je zaváděl, docela jen pro ni žil, a jí jako manželku svou choval, ačkoliv jen podtaji an ona vždy tomu odporovala veřejně po boku jeho vystoupiti.

Obžalování toto, velikého pohnutí způsobilo u všech přítomných dívek a žen, láli na ní, proklínali ji a ukrutnou ji hrozili pomstu.

Světlena však u vypravování Lubičínem vždy více a více se tyšila⁴⁸⁶, tak že postava její rusti se zdála, a obdivením, hrůzou ano mnohými jinými city nevyslonými prořata, jako u vidění stanouc na Lubici hleděla. Křečovitě sepíala ruce a k výši pohlížela jakoby tam hledala zástupce a pak o několik kroku k Lubici se přiblížíc, povýšeným zvolala hlasem:

Hadice ty z utrob země vyplazilá, z temnot pekelných na zem vyšlá, bys rozsívala vše zlé a uštípovala srdce lidská, ky d'as zlý to z tebe mluvi? Proč Bohové bleskem svým neudeří ve lživá usta tvá, by oněměla na vždy a nikdy více slov tak utrhačných, tak vražedlných projevit nemohla. Hoi nyní mi světlo vychází, nyní se jasní v temnotách minulosti mé, nyní se mi odkrýjí tajemství na něž sem tak dlouho marně přemýšlela, nyní vím –

Neslyšte slova její zvolala Lubice hlasně, ona je čarodejnice a chce vás omámiti jako již omámila soudce naše. Neprodlévejte u odsuzení jejím, jestli se navrátí mužové a opět určení vaše svrhnu.

Smrt', smrt'! ozvaly se hlasy ze všech stran, zběhly se některé ženské plýli ji to tvář, tloukly ji a mučili tělo až Světlena na zem klesla, a bez sebe tam ležeti zůstala.

Upalte ji zvolala Lubice i hleďte se dopíditi nejmladšího syna Mecha, (*škrt: ještěra posud sice nedospělého ale již dosti uzralého pro zámysly její; neboť se dopídila všeho co jednala a kam cílila. Mech byl jejím miláčkem ona jej vychovávala co metlu na nepřátely své, a zajistě*) by nám z něho nevyrostl mstítel stejně s ním smýšlivy matky.

Ale poslední tato slova rozčilené stařeny žádného již nenalezla ohlasu, neboť ženské se byly shrnuli kolem Světleny, ze země ji pozdvíhly, po širé síni šmýkali sní, a hlukem a křikem na upálení! na upálení! ven ji vynášeli.

Pod širým nebem, na vysokých zdi hradby u zběhnutí se nescíslných žen a dětí k divadlu tomu

svolaných, v několika okamžicích se udělala hranice ze suchého dříví, do níž umdlenou uvrhly Světlenu a podpálili ji. –

Bylo as vtu samou dobu.

Den byl jasný; veškeré kraje zahořely v žhoucím dechu poledního slunce. Úvozem hlubokým zajížděl Čech s mladým Turskem do lesního údolí. Potěšitelnou nesl zprávu do dědiny, neboť nepřátele se Slovanů vešly v mír pod tou výjimkou aby se jim žádnému z kterékoliv strany neublížilo, vše zapomělo i odpustilo co jedna strana druhé ublížila, a Slované s cizinci jenž s nimi pomíchaní obcovali stejnou měrou o řízení země rozdělili. Zvláště však veškerá rodina zavražděného Slavobora ochraň Slovanům poručena byla, především Světlenu jenž u přátel Slavoborových veliké byla požívala cti a vážnosti.

Jednou snad předce vzejde jaro nad vlasti mou i nademnou, pravil Čech z hlubokých procytná myšlének.

A na tom sy mohl pochybovati? odvece Tursko vprvním vykvětu jinožství stojící mladík, jehož jasná mysl nikdy se nezkalila, aniž kdy se zkabonilo jeho hladké čelo. – Nikdy jsem nemohl pochopiti milý Čechu co medle tebe tak trápiti muže že ze zasmušlosti své ledva na okamžení se probouzíš. Ani dnes kde tak potěšitelnou zprávu domu přinášíš, kde všickni tvoji radostnou tě uvítají tváří a požehnavati i velebiti budou příchod tvuj.

Mám zle tušení, odvece Čech; nevím jaká tíseň na má prsa se svrhla a není možno z trudnosti jakési tajemné se vytrhnouti.

Přeletl havran kvákajíc dráhu jezdcův, a pak zas se vrátiv se třikráte oblétl hlavu Čechovu, až pak se ztratil v houštinách. Pozastavil se Čech. To zlé, zlé znamení, pravil polohlasně a opět klesl v předešlá mlčení. Tursko jej znal a nevytrhl jej z myšlének jeho.

Zakukala kukačka z tmavého volajíc lesa. Z které strany volá smutný ten pták?

Tamo z levé, odvece Tursko.

Z levé, opět zlé znamení.

Něpolehej se na pověry klamné; již často jsem se přesvědčil o marnosti jejich. Není na ně co dáti, z nepokojucí pouze ale nikdy neukojí člověka zlým tušením rozčileného.

Opět mlče vedle sebe jeli, dlouho až slunce daleko za polednem stálo z daleka tu opatřili rozlehlou dědinu uprostřed ní strměl vysoký hrad.

Hoi, co to? zvolal Tursko, jaký to kouř? Co znamená ono množství lidu? Vidím plamen na hradbě, daleko široko samé ženské, jakby všechny dívky a ženy z okolních dědin se byly z běhly.

Pozdvíhna hlavu Čech, ulekl se neočekávaného vyjevu, aniž věda co se to deje, jaksi ustrašen pobídl koně a bystrostí neobyčejnou jej hnal přes paseky a doliny skalnaté. Tursko po boku jeho pádil s ním.

Plameny dohořovaly, slabý jen ještě kouř se k nebesům vznášel, an Čech s Turskem v letu dědiny projel a ku hradu se blížil. Z daleka jej spatřivši obyvatelkyně a starci vstříc mu spěli, ale ač Tursko všem, jenž na blízku stáli krátkými rychle prohozenými slovy zvěstoval, že přináší mír i všemu

⁴⁸⁶ tyčila ???

otroctví a krve prolítí, že již konec učiněn, předce na žádné tváři se neobjevilo očekávané jasno, alebrž všecky jakousi přísnosti i některé jakousi nadšenosti i jiné zase si jakousi rozervanosti se vyznamenávali. Když byl dojel hradby i množství pohromadě spatřil žen, hlasitě mezi sebou mluvících i naň ukazujících: Hle to Čech, to syn její; tazal se jich, co se stalo, oni však mlče se rozstoupili sem tam odcházeli a žádný mu odpovědi nedal.

Jestě nevěříš na znamení Tursko, pravil Čech. Pomní na mne za malou chvíli a uvidíš že se cosi neobyčejného co si zlého přihodilo.

Došed hradeb, vnitř stoupil. Sešli se kolem něho ženy v čele jich slíčná Ludka. Čech i Tursko s koní sestoupili a šli jím vstříc. Plameným vzhledem pozíral Tursko na slícnu Ludku, jenž oděná polovojenským oděvem a ozdobená zbraní v záři slunečné, skvěla se skvouci co bohyně války se jevila. Tvář však její byla přísná jakož i všech spoludrušek jejich; přistoupil Tursko k Ludce.

Tak chladně hledíš a přísně rekyně slíčná! Což nemáš přívětivější pro nás tváři? Toužil jsem po tobě po celý čas co jsem tě neviděl, i ač doba není tak dávná předce nesmírně dlouhá se mi zdála u vzdálení mém od tebe.

Co nám přinášíte? tazala se Ludka. Co nám vzkazují bratři naši.

Potěsitedlnou z právu, odvece Čech. Přál bychom, aby se starcové i všickní kdokoli muže ve veliké síni tohoto hradu, sešli. Jest nám pak i Bohum děkovati za příznivost jejich.

Neodpověděla Ludka, ale i se svými odebrala se v podotknutou síň. Brzo starcové, ženy i dítky z vůkolních dědin se byly sešli. Neobyčejné mezi nimi panovalo ticho. Povstal pak Čech, i zvěstoval jím mír i přinesl jim vyjminky pod kterýmiž nepřátele u něj vešli.

Jeden na druhého hleděl, žádného nejevíc potěšení, na všech tvářích jevil se nepokoj.

Co to? tázal se Čech. Co se dělo mezi vámi?

Vstala Ludka a poněkud se třesoucím hlasem vyjevila příhodu nevitnou. Tvář Čechova se změnila, i ukrýl on rukama svými obličej svůj, by nebylo viděti slzi z očí mu kanouci.

To jste učinili vy zvolal Tursko vstana, planoucí své zraky rozsílaje vukol po všech přítomných; a ty Ludko si připustila bezpráví tomu, neslýchanému, ukrutnému ano nešlechetskému. Běda nám i vám všem. Tuším, že Světlena neschopná byla ukrutenství z nějž jste ji vinili, a že jste pokazili skutkem vaším vše čeho jsme se nadíti mohli.

Vzchopil se Čech i zvolal hlasem hřmícím.

Rychle se rozběhněte i přiveďte mi sem onu poškrvnu člověčenstva, onu netvoru Lubici, jenž vás oslepeny k tomu skutku poháněla a dukazem-li se neosvědčí, neočistí dostatečným, že matka má vinna zašla, tak ji umučím samovolně nečekaje na rozsudek starcův našich. Jako zoufalec klesnul na své místo, a pak zase příteli svému okolo krku se vrhnouc, polohlasně pravil s násilně udušeným pláčem:

Vidíš bratře, že mne neklamalo tušení mé ani znamení zlou udalost zvěstující.

Rozběhly se ženy hledati Lubici. Světlena byla nevinná! Upalte ďáblíci Lubici! tak se rozléhali hlasi jejich. Marné bylo hledání Lubice, byla zmizela. Ani o ní ani o Častavě památky nebylo.

Ludka na meč podepřená, hlavou kleslou zraky na zem upírajíc bez pohnutí stála uprostřed veliké

síně. Kolem ní některé spoludružky její mlčíce hledic před sebe.

Nehledala sem v tobě zatvrzelost takovou, dí Tursko. Dívku jsem mníl obejmouti rozčilenou pro vlast a však něžnou i srdce šlechetného. Tys jedným slovem mohla zastavěti proud naruživého lání i zavrhnutí soud nepovoláný. Nepomním více na tebe. Sen muj zmizel. Ještě dnes si měla se mnou zasnoubená býti, neboť otec muj Žolmanín tomu připustil. Nyní jest po všem vetá!

3.

Ve snu letonočním se kochali krajiny vzdálné nyní lesami obroubené i vysokými pahorky dychali blaho, z luh pestrobarevných vonná dymala pára i líbezná vuně roznášela se po všech dolinách, v houšti osamělého dubu pěl slavik, pod dubem však ve stínu **neopářen** vzhledem uplné lunny seděl mladík rusovlasý, modrooký, nevelké ale však statné, ale však rázné podstaty obličej maje hustými vousy obrostlý. Osamotnělý tam seděl časem povzdychna a hlavu svou skloňuje k zemi, časem zase oči pozvedna ku blankytu nebeskému. Zde uprostřed millionu hvězd měsíc plynul mořem tmavomodrým, měsíc vždy stejně chladný, jasný a puvabný, ten samý měsíc jenž tak příznivý jest zoufalcum, básnikum a zamilovaným, měsíc, který vždy stejným vzhledem pozíra na bídu nešťastníku, na prostopášniku, zlosynu i na vášně naruživcu, měsíc, k němuž po vše věky tolik vzduchu zalétlo, v němž tolik slzí se zablesklo a který tolik přísah falešných a pravých i tolik kletb byl již přežil, ten samý měsíc, jenž i nyní pod dubem bdícího mladíka, v blaženějších dobách po mnohé dlouhé a vnađu plné noci svou září byl provázel, ten samý nyní tak lhotejně v oblacích se plavil, jak by to vše, co pod ním kdy se dělo nikdy jej nebylo zastíhnulo. Mladý muž jenž v tu dobu toužebně k němu v zhuru pohlížel, byl Lech, mladší Čechuv bratr.

Dlouho skoro bez pohnutí sedě vzechopil se pak, vytáhl meč svůj i počal zem pod stromem rozrývati. Brzo se dopídíl něčeho, což pod mečem jeho v zemi zařinčelo.

Nesmím tě zde nechati a nenechám, pravil sám k sobě. – Jak snadno by se tebe moh někdo dotknouti, krok nehodníkův i poškvřniti tebe svou rukou jaký ohyzda nepřátelský a neb pošlapati posvátné to místo nějaký pes cizorodný. Ne zde tě nenechám, ty musíš semnou a kdybych kraj světa měl projiti a problouditi, ty se mnou pojď a pobluzuj. Sáhl do hloubky země a vytáhl popelnicy skvělou, v níž to poslední pozustatky bývalé jeho milenky spočívali.

Měsíc se ukryval za oblak, an Lech porozličném a dlouhém blouznění povstal, odesud' pryč se odebrati chtěl.

Žehnám tě místo drahé, jenž si přechovávalo pozustatky jediné, jež sem miloval. Žehnám tě aniž doufaje, že tě kdy více uhlídám.

Žehnám tě dube pravěký, jenž si stíny libý poskytnul hrobu jejímu, když nad ním žhoucí zplanula zář sluneční, jenž si ochraňoval před bouři květinu milé, povstalé z hrobu jejího.

A tebe slaviku, jenž za dlouhých tichých nocí zde si opěvovával památku děvy nejspanilejší – Vás všechny neuvídím více.

Smutným krokem kráčel dále. Tu se ozval jakýsi hlas ženský nedaleko něho vstínu houšti. Co to neseš panáčku? neseš popelnici po milence bloudě, bloudě. Tys samotnou miloval ji a ona mimo tebe i jiného.

Pozastavil se Lech, zachvěje se po celém těle, i zvolal: Kdož si příšero noční? Sovo smrtelnou mi hulákaje píseň, ohraň se mně, by tě nezasáhla ruka má a jazyk hadí ti nevyrvála.

Ubohý ty june dobrý! jak se ti dařilo při tvé duvěře! Jen jdi a nes popel její, nes ho! nes ho! aby mu nebylo úzko v zemi.

Trnul Lech, a nevěděl co si z toho vzítí, myšlenka neduvěry jako blesk prolétla duši jeho májový sen v duši mu omrazil i nejistým hlasem opět se tázal: Mluv kdo a kde si, a o kom to mluvíš.

O kom jiném, než o tobě a o bývalé milence tvé, jejíž popelnici sebou bereš na dalekou cestu. – Ledva domluvil hlas začumělo⁴⁸⁷ na blízku chrasti, bába shrbělá na hul podepřená tváří šinalou, bílým šalem tak kol kolem ovinutou, že jen malý oddíl obličejů jejího vyhlédal, stála před ním i neustále kývala hlavou.

Nejsi ty Lech, mladší bratr Čechuv?

Jsem, a co více? odvece muž spodivením hledě na stařenu o několik kroku z pátky postoupiv.

Nepochoval si Stárku, milenku tvou tam hle pod dubem? kde po několik nocí již ji oplakáváš? není to popelnice v níž se krýjí pozostatky její? nechceš jí odnésti s sebou?

Ano, ano, čarodejnice hrůzná. Co z toho?

Lituji tě ubohý. Znáš tě již dávno. Znala jsem tvou matku, tvého otce i znám oba bratry tvé. Vím co tys činil i co oni. Lituji tě.

Proč mne lituješ? Kde máš dukazy na hany tvé? Ký d'as v tobě vězí, že z nepokojuješ mne?

Litost', panáčku, litost', věř nic jiného. Tys byl oklamán. Milovalo děvče myslivše že ona pouze tebe miluje⁴⁸⁸, a ona milovala jiného více tebe. Duvěřovali ji a ona se zaprodala jinému, jejíž si posaváde za nejbližšího tvého přítele měl. Nedals ji prsten skvostný na dukaz tvého se zasnoubení s ní? Nalezls jej u mrtvoly? Kam se poděl ten prsten? Vidíš ubožátko tys o tom nevěděl, tys o tom nevěděl že ona jej dala jinému který z vlasu jejich upletá sobě řetízek, prsten naň zavěsil a na holem srdci ho nosí.

Kdo, kdo? zvolal Lech, a pustiv popelnici, vytasil meč. Teď dokaž, cos řekla, a udej mi muže, který přítelem mym se nazíval a tak hanebně semnou jednal. Dříve z toho místa se nehneš. Tisicerá tě očekává smrt'.

Zachechtala se stařena i neustále hlavou pohybujíc, s holi, již v ruce držela, vukol sebe naznamenala kolo, a pak sypavým promluvila hlasem:

Počkej panáčku, to nejde tak s čerstva jak si myslíš. Všecko se dozvíš ale trpělivě stuj a poslechni co ti řeknu, i odpověz mi na otázky mé. Kam hodláš zajít panáčku, co tam myslíš dělati? a zdali se hodláš ještě jednou navrátiti sem?

Co tobě na tom záleží všetečná? Když tak mnoho tajemství víš a mne tak dobře znáš, jak ti mohl

⁴⁸⁷ zašumělo ???

⁴⁸⁸ miluje ???

zustati úmysl muj tajným.

I nu panáčku má to své přičiny muže být, že více vím nežli si myslíš a ve mne pohledávaš, ale předce bych ráda věděla, co mi řekneš. Což předse chcete všickni odsud'.

Netáž se mne a odpovidej nebo –

Z lehka, z lehka panáčku, to veliká škoda tvá, žes tak prchlivým. Inu řeknutí co mohu ale dej dobrý pozor, aby se se nepřekvapěl. Pujdeť s tebou někdo, oželovat bude tvuj osud snad i plakat bude pro zemřelou Stárku, ano plakat ač je tvrdší muž nežli ty, netak zádumsivý, a tak citlivého srdce. Který tě nejvíc budeť litovat, na toho dobrý měj pozor; nalezneš u něho řetízek z vlasu a prsten tvuj.

Rozhorlil se Lech. Pekelný světe! zvolal, klamná skrýši a nevěry, já tě zavrhuji! a pak obrátiv se, nohou udeřil v popelnici, až víko ulétnulo a mečem jí rozrazil tak, že poklad před chvíli jemu tak drahý, rozsypal se všecken po zemi. Obrátiv se pak stařeny zde více nespáčil; zmizelať v houští a z hluboka lesa po chvíli jen zaslechl chechtot její divoký. Zamýslený se pozastavil nad rozsypaným popelem slzl mu polili tvář a udušeným hlasem pravil sám k sobě: Muže být že zla pověst pravdivější jest nežli dobré mínění moje. Rozličné nyní mi věci na mysl mi připadají; patrněť jsouť to z námky nevěry jichž sem se však dříve nebyl povšimnul, nevím, nevím zda předce oklamán jsem nebyl. Nuže však ona pravda tajnou nezustane když tak mnoho se již objevilo mne tak i ostatní se vyradí. A ty popele pozustaň zde. Nevinná-li však byla Stárka; nechť se stín její pomstí na mne – neduvěřivým. Ale jemu – jemu běda. Vážným krokem se odebíral zpátky.

Měsíc za lelké⁴⁸⁹ se ukrýl mračna nebem přeletujících. Bylo již velmi pozdě. Pokraj lesa zaslechl Lech hvízdání. Hoi toť znamení, kroky zdvojnásobňuje, zajistě bratři můj mne již očekávají. Dal se v tu stranu odkud' hlasy přicházeli.

Byla širá prostora kolem stromy obroubená. Bujná trává pokrývala zem, na níž po jedné straně mnozí koně se pásly, co zatím po druhé množství mužuv dílem sedělo, dílem stálo, dílem v hovoru se procházelo. Uprostřed roviny, na vysoké tyčce prápor se vlál bílý vzdechem nočních větru na něm orel jednohlavý umělé⁴⁹⁰ v dřevě vypodobněný. Když Lech se přiblížil opět měsíčný zář se svobodně zemí rozlévala.

Aita bratr Lech! volali přítomní. – Vitán buď mezi námi. Však jsme již byly na rozpacích zda tě očekávati máme. Kde Čech a Tursko? Což je nepřivádíš s sebou?

Neviděl jsem je, odvece Lech.

(škrť: Ai co vídím, jal se říci stary Vrš. Nesluší hrdinovy tak nadějnemu, jako ty jsi, tak sklopená hlava. Vzhuru, pohleduj a tamo popatř na nový prápor náš a na slavného orla, jenž nad ním se snáší.

Vídím, vídím, dí Lech, a těším se ztoho, pevné jsa naději, že nám lepe bude tam, kam nás povede, než nám bylo zde. I odešel stranou Lech uvítati ostatní.)

Vidíš chlapče, pravil stařec, tak daleko to muselo přijít, a jestiť dobře, že se to takhle ukončilo. Věř mne a pamatuj si to, všechno zlé na zemi z žen pochází, a když se jím poštěstí jen na hodinu panovati,

⁴⁸⁹ lehké ???

⁴⁹⁰ „ě“ zalepeno ve vazbě

hned celý svět na vrub obrátějí. Jak by nám bylo teď dobře zde seděti, kdyby nebyly ty potřeštěné starou Světlenu upálili. Nepřátele naší by se byly smířili i na vše by se bylo zapomnělo, co v minulosti se bylo udalo. Jediný skutek tento zase v otroctví by nás byl uvedl, neboť všickni národově okolní by se byly na nás sezvali k umstění Slavoborový smrti. Chtěli, bych-me jím vydali Čecha, to však nemuže a nesmí být, neboť mi stojíme všickni za jednoho a jeden za všechny. I zase jiní radili nám, bychme déle zde nezustali, neboť ze všech stran nebezpečností nám hrozí a žádného polepšení k doufání nemáme. Protož pujdem pryč odtud, kteří v otroctví se podati nehodláme a novou se najdeme vlast. Dosti jesti' zemi pod nebem širým a pustin divokých, jež z pracovati a z urodněti mužem. Budeli nám obtížná práce, za toť jsme svobodní a Bohové nám dopřejí budoucností, jakové by sme se zde ledva byly dočkali; neboť věř mně milý synu, ty národově jížní, co se zde na nás tlačějí, časem si všechno podmanějí a my bychom zustali na holičkách. Vidíš synu, to si pamatuj, pravil starý Lev dále, za přítele dej krev, když toho zasluhuje a nikdy jej nevyzrad' a by tě i protivník jeho smrti vyhrožoval, pročež i mi jsme také usnesly, Čecha pod žádnou vyjmkou nevydati a při něm státi v neštěstí jako v štěstí. Do chatrči svých se více nevrátíme; bez toho jsme tam nic dobrého neužili a ničehož se nedočkali, co by oželení hodno bylo. Bohdá že se nám lépe povede. Co myslíš, pujdeš sebou a nebo zde zustati hodláš chlapče? máš po vuli, žádný není přinucen sebou jíti, komu se líbí, ať očekává lepších dob, muže být, že také jednou Stěština na tyto kraje obrátí vzhled svůj a pak zde zase bude dobře.

Chtěli ještě mluvití dále stařec ale z láštní mezi ostatními pochybování jevílo, že novy příchozí rozmožili společnost. Přišelt' Čech.

Vitán buď bratře Čechu, zavolal Vrš, již sme tě s bolesti očekávali. Čeho si se dopídil nového, jak stojí naše věci? Vydámeli se pak již jednou na cestu?

Ano bratři, pryč odtud pryč, čím dále tím lépe. V bezdno zapomenutí shod'me, minulost naši temnotou věčnou nechť se nám zastíni co nás kdy poutalo na krajiny tyto, aniž nás kdy vábyti smí památka dob zhynulých. Mnohá tajemství mne z nepokojovali. Snažil sem se je vyzvěděti, ale marné bylo snažení moje. Posaváde bloudím v oné nejistotě, v jakéž jsem dřívě bloudíval a nic jiného sem nezýskal nežli přesvědčení, že nehodno jest obětovati se minulosti a zapominatina budoucnost. Co se stalo pochováno buď. Co má matka zavinila i čehož já sem se dopustil pro vznešenější věc otcovraha se stane již více z nespokojovati nebudu duši mou, neboť muže, jež sem zavraždil, nikdy za otce sem neuznával a nikdy uznávati nebudu, a matka, kterouž přchlost našich žen usmrtila, jestli že nevinna zašla, odpustí viňikum svým, neboť ja usmrčení jejím žádného nemam úcastenství. Pujdem, ve vzhledu vycházejícího slunce, rozloučím se s dědinou touto, a muže být, že se nám poštěstí, vyššího naleznouti blaha.

A bratři tvoji, a přítel tvuj Tursko?

(škrť: Jací bratři? bratr Lech pujde s námi, neboť jemu se tak málo zde štěstí smálo, jako mne a vám všem ostatním – a Mech o tom již víme kde jest a co se s ním dělo.

Ai mluv, dí Vrš horlivě, já o Mechu ani nevím živého slova; kam se poděl ten chlapec?

To právě jest příčina mého rozhorlení a vystěhování se odsud' se svými přáteli a soudruhy svými. Mech se utekl k nepřátelům naším knížatům Dalmatským. Ty jej sem uvéstí chtějí a ozdobiti žezlem krajin těchto, neboť on pravorodný syn Slavoboruv a veřejně od něho uznán, práva má nastoupiti zde vlády. Já uněho za zrádce vyznamenan sem, jakož i bratr Lech, jenž s ním utéci nechtěl. Na mne chce pomstítí smrt' otcovu i matčinu a v krátku se přiblíži s vojském velečíslným. Mám válčiti s bratrem svým? Mám se v podnoži mu podati a bud' co otrok jeho zahynouti a neb v milosti jeho žítí? Nikoliv, ja svobodným sem zrozen a svobodný chci zemřítí.)

Tu na rychlém koni přilétnul jezdec.

Ai toť náš Tursko, zvolal Vrš; teď již snad sme všickni pohromadě; jestiť nás do dvou set hlav?

Co přinášíš bratře? jaké noviny? tázal se Čech.

Noviny mnohé a rozličné, odvece Tursko, ale není teď čas rozkládati jich. Raděj hled'me, bychme před slunce východem již odtud' vzdáleny byly.

Tak předce bratře? dí Čech – pujdeš s námi?

Já sem vaším po celý život, odvece Tursko. Nelze mi pokojně seděti na místě, toužím poznati svět i vzdálené viděti kraje, jaké však ještě více příčiny odsud mne odhání, co mne zadržuje, že se mi nikoliv nezachtělo navrátiti se k otci mému Žolmanínu, o tom si povíme pozděj více. A však svolěj všechný přítomný, mám jim co zvěstovati a zvláště tobě, bratře Čechu.

Sestavili se všickni kolem práporu, dychtivý jsouce poslechnouti noviny.

Jsteli všickni odhodlani, pravil Tursko, opustiti dědiny tyto a novou vlast' sobě vyhledati, tedy vám zvěstovati mam pozvání otce mého Žolmanína, jenž v říši své tučný kus země a urodny na všechny plody vám postoupiti chce.

Novina tato příjemné pusobila pohnuti mezi přítomnými.

Bratr Čech a Vrš dobře znaji dráhu do země té; oni vás tam odvedou a zajistě tam dobře uvítání a pohostění budete. Přisli dnes poslové od otce mého vyslaní ke mne spozváním tímto. Já vás vyprovoditi nemohu, důležité maje pro to příčiny, jež mi zde projeviti nelze.

Jak? mi bez tebe by sme měli jíti? zvolal Vrš hlasem povýšeným; bez tebe jenž takového učastenství na osudu našem bereš? nikdy! – nikdy! nikdy! ozvala se ozvěna ze všech stran; bylyť to hlasy ostatních vystěhovancu.

Nezavrhuje radu mou, bratři! a přijměte pozvání toto, dí Tursko. Budoucí blaho vaše závisí od místa, v němž se usídlíte, a věřte, že lepšího sotva kde náleznete.

Nechť se stane co chce, my zustanem při tobě, jako při bratru Čechu, aniž se kdy od vás odloučíme, zvolal Vrš. Ved'te nás kamkoliv, my pujdem s vámi; ale i vy s námi.

Mezi tím se byl Lech usadil stranou ve stinných tmách mnoho větvích dubu, tamo hlavou dílem o ruku, dílem o kmen stromový podepřenou, hlubokými se zanášel myšlenkami i srdcem rozervaným v citech utonul bolestných.

Vidím že není žádného přátelství na světě a žádné pravé lásky, – po chvíli zadumčivého mlčení sám k sobě promluvil; soběctví vládne lidmi a na světě panuje klam. Běda tomu jenž k tomu předsvědčení

mne uvedl, jenž mne naučil neduvěřovati člověčenstvu. –

Lechu, Lechu! ozvali se hlasy z mnohých stran. Povstal Lech i šel mezi ostatní, jenž prápor byly obstoupili tak že u velikem kolu stáli, v jehož prostředku Tursko, Čech, Vrš i ostatní nášelníci vystěhovancu se byly postavili.

Sem pojď mezi nás bratře Lechu, zvolal Tursko, jest nám poslední povinnost ještě učiniti a pak se na vždy zemi touto rozloučiti se.

Měsíc vzplanul nad práporem i září svou stříbroskvělou tichonoční objasnil nivu.

První základ budoucnosti naší, bratři milé a sestry, zvolal Vrš, jestit svornost. Jedním se staňme tělem nerozlučitelným, a pak jest nám divy vykonati. Vy především načelníci a vudcové udatní vzoremi buďte bratrstva našeho i slibem nezrušitelným se zasvěťte: Nenávist jednoho proti druhému ve věčném nechť utone zapomenutí, vše z čeho jeden druhého by vinniti mohl netýkali se to záležitostí našich pospolitých bez vady soudem bratru, nechť se urovná i uspořádá. Nepřátelství se vypudí ze spolku našeho, vše co se bylo před chvíli touto přihodilo, i co by příčinou se státi mohlo, jakékoliv nesvornosti zapomenuto buď i zapuzeno z okresu tohoto. Kdoby zákon tento přestoupil i rušiti se snažil i sjednocené naše za zrádce buď, považovan buď potrestáním na hrdle, buď vyvržením ze společenství našeho, odplacen bude.

Přisvědčili všickni slovum jeho, přísahali svornost, slibovali stálost u zjednocení se ve všech věcech, podávali si ruce i obejmali se.

Nyní však jest voliti nám hlavy.

Hlásovalo se, ale ještě nebyly u konce pobratřenci s volením an šumot v houšti blížkem jevil nové příchozí. –

Zrada! zvolal Tursko nejbliže stoje, i všickni mužove chopili se zbrani svých i obstouplo prápor. Přesvědčili se však, že žádný nepřítel na blízku. Ze stínu vystoupila Ludka s plukem ženštin ozbrojených. Po uvitání přistoupila k Turskovi.

Mám stebou co mluvíti pravila polohlasně, i on stranou s ní pokročil.

Ještě čas mladíku napravíti, cos ve mne byl ničujícího povzbudil. Jestit ti odporný krok, na nějž se odvažuji, budiž tobě však svědkem mého smýšlení. Víím že sem pochybila skutek dopustivši z něhož se tak snadně z odpovídati nemohu. Nenáleží však věc tato k usjednocení, ku slibu našému. Tys mi přísahal lásku, já blaženou se citila přesvědčením, že slova tvá je slib tvuj mne nezklamou. Chladně si se ode mne odvrátil, zavrhná lásku mou, ano i semnou povrzuje. Slyš vyznání mé, vyznání neklamné, slova z plného rozervaného srdce. Já tě miluji, jakož nic na světě nemilovala sem a milovati nebudu, tys byl a zustaneš mým Bohem na zemi, sledititě chci kamkoliv jíti zamýslíš, dopřej me byti služkou, nevolníni⁴⁹¹ tvou, jenom chladně a spovržením se neodvracuj ode mě. Tursko, viz mne, jíž si kleče přísahal lásku tvou, nyní před tebou v prachu – neopust' mne, nepovrhuj mnou, nech mne dlíti na blízku svém, a oblaž mne jedinou tvé milosti jiskrou, neboť mi nelze bez tebe živu býti.

Tursko, ač hluboce zapohnut, přemahal se a nebyl zto po vuli její býti, neboť napadla mu muka

jakýmiž svévoli Ludčinou matka Čechova byla zašla, i po chvíli rozmýšlení mírně ale chladně promluvil k ní:

Nelze mi klamati tě, Ludka! slovy lživými cit jakýž ve mne pro tebe zažíval, utonul na vždy. Buď zdráva Ludko, naše dráhy se rozlučuji.

To poslední tvé slovo?

Chtěl odpovédít Tursko, ale již hlasy mnohé jej přivolávali. V nepřítomnosti jeho byly spolčenci u volení pokračovali a větší částka hlasu na něho padla. Zvolili jej za vudce i slavně mu to zvěstovali. Odporoval mladík, nehodným se cítě přednosti této, domluvili mu však i po chvíli Tursko přísahu svou složil na prápor vystěhovancu.

Novy šumot povstal stranou, z bíhali se mužové i udešený se svolávali ženy.

Co to? co se stalo?

Jeden druhému neodpovídal, ale každý ukazoval do houtin přílesních. I nášelnici tamo spěli.

Bohové mocní, zvolal Tursko; – toť Ludka!

Ano, bylať to ona; žal a stud nad povržením, jakéhož se byla dočkala zoufalou v ní probudilo myšlenku. Uvrhla se v ostrý svůj meč, nímž ji Tursko sám byl opasoval, když do boje pro vlast se chystala.

Toť zlé znamení, pravil Čech stranou.

Krvavý tento počátek našeho poutnictví neodstrašuj nás, dí Vrš, i kolem z mrtvěle všickni jako oněměly stály.

II Nová vlast'

1.

Dravé ptactvo se slétalo na louku krví zbrocenou, a poslední vzhledy zacházejícího slunce poblouzeti tvářemi mrtvol, zde onde po zemi rozptylených. Umlkl byl hvozd, ticho pohrobní panovalo nad krajem šíropustým. Tu ze stromu vystoupil muž jeden, vzhledu blouznivého i s rukoma na prsou složenýma. Totot' první jest skutek našeho poutnictví, kde as se octnem, kde pokojného najdeme domovu? – Nuže necht' Bohové sami nad tím rozhodnou.

Postoupil blíže v prostoru neostíněnou i popocházel mezi padlymi. Tu jako bleskem raněn sebou trhna, pozastavil se uprostřed jich, ohlížel se na vše strany a prsty na usta položiv jakby svá slova vlastní zatajiti chtěl, by neprobudil kolem sebe lžící mrtví, polotajně zašeptal: „Tyto zde spějí věčný sen aniž mne zdržovati mohou v předsevzetí mém, a támo v zálesí odpočívají bratři po boji, a ledva který zemden by sem zabloudil. Nyní jest mi svobodně započítí práci svou. Dostojím slibu, jakýž sem sobě učinil. Živeho zastihnouti nechci soka svého, bych však jej poznal i upokojil se, hledati jej chci

⁴⁹¹ nevolníci ???

mezi mrtvými.

I šel od muže k muži obnažoval prsa i hledaje prstem na srdci, marné však bylo snažení jeho, nedopídlil se ničeho.

Jest tedy mezy živými, pravil Lech sám k sobě, nuže necht' žije, však jej pomsta Bohuv nemine.

Smutně se vrátil z pátky. Vždy více a více se soumračilo, chlad večerní stromy províval a večer se skláněl na tichou zem.

Smutný byl pohled na ležení vystěhovancuv. Po jedné straně byly připravili ženy stány, do nichž se raněný zanesly vojínové, co zatím z druhé strany slaby šepot několika mezi sebou hovořících, co šumot listí v podvečerním vzdechu slabě vhouští se zanášel. Ostatní kol kolem tvrdě spali. Na několik set kroku od ležení po všech skoro stranách popocházeli stráže.

Otče, pravil Mladoň starému Lvu, zázrakem to jest v skutku, že skoro bez poškvrvny si vyšel z bitvy an tak mnoho jich padlo a raněno bylo.

Vidíš, odvece starec, zde máš předsvědčení, že Bohové chrání bojovníky statné, i nedají zahynouti těm, jež pro budoucí činy si vychovávají. Tak se dělo se mnou již od mládí. Tloukl jsem se v nesčíslných bitvách a v největším hluku válečném mne nejvolněji bylo a nejlehčeji. Kdož by mne byl viděl jak daleko v před nepřátele sem se hnával, jak sem se s nimi potloukal vzhled proti vzhledu, čelo proti čelu, jak často i zbrani zbaven, krvácejícími sem se rvával s nimi tygremi, ledva by mně byl kdy uvěřil, že sem ještě nykdy raněn nebyl. Totot' a zachovávání sebe při síle, dalo mi tak vysokého stáří dočkati.

To všecko dobře milý otče, odvece Mladoň, ale zdaliž pak, když jiny budou moci se projeviti, zdaliž i ještě tobě bude dlouho přáno vystoupiti na poli slávy?

Staň se co staň, padnuli dnes, mam starost pro zýtřek odbytou.

Eihle, není to tamhle Lech? Co slídí po ležení? Dobry to muž jako léto, tichy a dobré mysle, vždy ale mne přichází tak roztržitý, tak nenaležící tomuto světu; což medle jej trápí?

Maličkosti! maličkosti! milý synu. Ale hled' támhle co to vystupuje bílého mezi těmi lípami.

U sta d'asu! to' ona stařena, onát' podivná čarodejnice, jíž sme upáliti chtěli, kdybych me ji do rukou byly dostali. Měj se na pozoru Mladoňi, kam se ukrýje.

Na tajemnou radu starcovu, z lehounka vstal Mladoň a postaviv se v houšt, pozoroval co přichozí dále činiti bude.

Ona však (**škrť** – snad autorský: *nepozorována*) se kradla k stanu Čechovému v nějž jako had se vplazila pod plachtou, by stráž ji nepozorovala, a tak před Čechem pak stojíc, dlouho naněj nepohuňte⁴⁹² hleděla.

Raněný tu ležel Čech na loži mechovém; ženy byly ovázali krvácející rány a bylinkami blahodějněmi obložili je, i když byl usnul, stan opustili. Muselt' on se s těžkými potkati sny, neboť nesrozumitelná ze spaní mluvě slova, celým tělem pohybovati se zdál, i čelo jeho vlhké potem bylo.

Stařena před ním shrbená stojíc vyndala prsten na vlasovém řetízku visící, i z lehounka jej na krk

pověsila.

Ted' jest učiněn první krok, zašeptala stařena, zajistě druhé jej sleděti budou.

Tou samou cestou, co byla přišla, zase k návrazení měla. V tom okamžení ale, jak byla ven, způsobem hadím vylezla vkročil i Mladoň ustašený do stánu, neboť tušil zlou příhodu. Viděl Čecha spáti, opět z lehounka pryč se odebral. Nevím co to znamená, pravil k starému Lvů; tys pak předce viděl na vlastní oči ku stánu Čechovému se blížiti, neníť tam však ani památky.

Tak zvolal horlivě Lev: „Což ta ještera obludná také se muže neviditedlnou udělati? Vstal a šel s Mladoněm na místo nebezpečné, neboť tušil, že kdekoliv tato čarodejnice se ukázala, dobrého to následku míti nemůže.

Bylo vše jak dříve, jenom Čech procitnuv z hlubokého spaní chtěl vyskočiti. Co to? jaký to podivný sen? Sáhnuv na krk pocítil tam prsten na vlasův zavěšený: Pro Boha! co to znamená?

To ti posílá matka tvoje na poslední upamatování. Jestíť to kouzlo, jehož si uvážiti máš, ozval se hlas jakysi sipavý z podzemí.

Ve stánu bylo tma; ani kmit světla tamo neprohlédalo. Čech trnul, zaslechna hlas tajemný i z lože vyskočiv, dlouhé plachty u vchodu.

Měsíc tichý zářil na nebesích, po zemi vše u hlubokém se chovalo spaní. Jen dvě postavy z lehounka se blížily; Lev totiž a Mladoň.

Vidíš že jsem se neklamal, pravil Mladoň, on nespí a zdá se že někoho očekává.

Dobře že přicházíte, pravil Čech jaksi rozčilený, kolem mne všickni spějí jak by byly do vody hozený, a jest mi velmi teskno. Neviděli jste žádného přicházeti a neb odcházeti? Podivná zde někdo ke mne mluvil slova, viděl jsem nějakou příšeru noční, jenž mne byla hrůzou naplnila.

Máš zlé sny, bratře Čechu, pohov sobě rádej po práci a posylň se k budoucím skutkům. Já však jsem viděl někoho zde obcházeti, mějme se na pozoru; nepřítel ač rozplášen předce není zničen.

Máš pravdu Lve, co však mne z nespokojilo, není působením nepřátelským, vyšší jsou v tom příčiny. Zdálo se mi něco o mé matce, a hle –

Tu sáhl Čech na prsa svá, našel tamo prsten na řetízku vlasovém.

Co to znamená? byl to sen čili opravdivost? Zlý duchove mne oklamati chtějí, a zýskati pro něco čehož ještě povědom nejsem.

Já ti nerozumím Čechu, co mluvíš? tázal se Lev.

Ba ano, já sám nevím co na mysli mně tane; jest mi horko, v hlavě oheň mi pálí neuhasitedlný. Slyš jaký sen měl sem, usnuv poněkud bolestí rány mé ulehčenou. Přistoupila ke mne matka moje, i hořce si stěžovala na ukrutná muka, i obžalujíc sebe samu, i vinic se z rozličných zlých skutku, žádala mně, bych za ni obětoval Bohum. V tom jakobych se byl probudil, a nevím věru, nevím zda sem ještě spal a nebo již procýtnulý zaslechl slova onné zlopověstné, čarodejnice jenž byla vinnou upálení mé matky. Podávali mi něco, ano na srdce mi to vložila, a hle – jaky to div, v skutku to při sobě nalezám. Maji to být vlasy po mé matce, i prsten jejž prý mi zanechala.

⁴⁹² nepohnutě ???

V tom vězí nějaký klam a neb šibalství bratře Čechu, zajistě s tebou chce nekdo něco neobyčejného vyvedst, máš mu být prostředkem k nějakému účelu tajemnému.

Neprohřešuj se proti Bohum věčným jejichž soud by se tvrdě na tě svaliti mohl. Nebylt' to žádný klam, jest to mocnost vyšší, jenž se zde projevila. Kdož ví co s námi Bohové zamýšlí; jsmet' na pouti bez účelu pevného, nemajíce domovu ani vlasti; námť celý svět otevřený jest i mužem co si velikého podniknouti a neb i zahynouti, neznámy, neoželeny. Tuším však, že nám budoucnost kyne pamětná, neboť osud náš jest nam tak podivný, že se zněho něco znamenitého vyvynouti musí.

Neodporuji naději této, odpověděl Lev; ano očekávám s opravdění jej s nemalou dychtivosti; v jakém však by to bylo opojení s tvými sny a jinými vytvory obraznosti plodné, to nepochopuji.

Čech neodpověděl, cítil se však jaksi uražený nedůvěrou Lvovou v pověrečné mínění jeho, chlad noční jej přinutil z pátky do stánu vkročiti, kamž jej na pozvání jeho Lev i Mladoň byly sledili.

Na každý spůsob bych ti radil Čechu, pravil Lev abys udalost tuto především ukrýval a znamenati nedal, co se tobě přihodilo. Kdož ví čeho se jestě dočkáme, muže být že ona čarodejná pobluda, jenž tě obdařila tímto prstynkem, zlý má umysl s tebou. Kdož nám za to muže ručit, že nás po vzdáli nenásleduje, ač snámi nevytáhla zároveň ze země předce mnozí z našich na tom si vyběhnouce zde onde po lesích ji spatřovali, ač jim po vždy zase zmizela s oči, když ji stíhali.

S nevírou vrtěl Čech s hlavou. Nevím nevím pravil, však se mi to nezdá možno býti.

V tom cosi zašumělo na blízku pod plachtami stánu, i všickni tři přítomní překvapením tím se ohlíželi ničeho však se nedopídivše.

Hoi, zvolal Mladoň, mne se zdá, že se tu cos hnulo! – I vytasiv meč, stoupil ze stánu, obešel jej kolem i vyhledával vše kouty, však již nadarmo.

Postava ženská jenž se byla co blesk co blesk povzdáli jemu byla objevila, v houšti byla zmizela.

Zustaň tu při mne, pravil Čech; jest mi teskno a nemohu se vyrvati myšlenkám hruzyplným.

Uloživ se pak na lože své, žádal Lva i Mladoně by vedle něho se posadili.

Ráná má mně nesmírně boli; nežádal bych sobě aby nepřátele naši opět nás roztrhly jakož se to včera stalo. Obávám se, že by me nebyly sto jim tak mocně oddolati, neboť vím, jak mnoho udatných našince padlo, a mnoho jich jest raněných mezi námi neschopní k zbrani.

Když by to právě musylo být i těm vlkum kdyby to napadlo na nás se sehnati, já bych si s toho mnoho nedělal, dí Lev. My z Mladoněm jsme při první síle a mnozí s námi.

Však to byl včera v skutku zázrak nežli co jiného že sme tak šťastně z úrazu vyvázli.

To zásluha tvá, dí Lev, neboť ty a Tursko, vy dva jste zázraky činili.

Ach ano Tursko náš, ubohý mladík, odvece Čech udušeným hlasem, ten se zdá hledati smrt, a ona se jemu vyhýbá. Cokoliv jsem již viděl bohatýru válečných, tak bezohledného, tak neohroženého i tak udatného jako on; ještě jem nespatriil.

Obávám se, pravil Lev, že šlechtný tento mladík přílišnou horlivosti jednou zajde, neboť není se co nadíti, aby meče a šípi nepřátelské po vzdy se mu tak vyhýbali. Jakou to asi má příčinu, že tak pohrdá životem?

Příčinu dostatečnou, – odvece Čech; – však vám všem povědomo jest, jak nešťastného skočení vzala láska jeho! – Bloudek ten – pro takovou maličkost jak se muže trápit? Co na tom, že se Ludka zavraždila? Vždyť nebyla poslední ženskou na světě, a muž, jako Tursko, pomýšleti muže na sta ladnějších milenek, nežli Ludka byla.

Bratře Lve, usmál se Čech, ty považuješ ženské jako koně, jež když jeden padne, jiným zase vynahradiš. Či za tvých času nestávalo lásky?

Ba stávalo, jakož ona panovati bude po všechny věky na světě, ale že sme na pouti a tisícerymi jinými myšlenkami naplnění, že nevíme kam a na jak dlouho – myslel jsem, že žádný znás nebude pomýšleti na takovou maličkost, jakož jest láska. Náš život jest boj, boj s osudem, s nepřáteli, boj spřírodou a konečně i boj s uvyklostí našimi; láska však jest smířením, takový rek, jako Tursko, neměl by na mír pomýšleti dříve, pokud' byl nedosáhnul učel svůj.

Dobře tobě mluvíti o věci, která se tebe snad nikdy nebyla tknula. Tys ode vždy byl vojínem a ostatní pocity jen vedlejšími tobě byly.

A to mne udrželo při zdravém rozumu a při zdravém těle. Štěstí mne přálo na poli vojenském více nežli kde jinde, protož také já bohyni vojny vždy věrný zustanu a denně Bohy prosím by mi zahynouti nedali, kde se vkoutě a neb vloži jako staré bábě, a nobrž na poli u prostřed lesknoucí se zbraní a hluku válečného.

Předce si byl ženat a máš dceru velmi citlivou. Jak to možná?

Nepřipomínejmi toho, bratře Čechu. Já dceru nemam žádnou, a ono děvče, jenž se dcerou mou nazývalo, kdož ví kde se potuluje. Chtěl jsem ji přijmouti na domluvu tvou, a však ona zase za vudcem svým se spustila a ztracena tedy jest pro mne na všecky časy. Nepřál bych s ní ještě jednou sejítí, neboť neseznal jsem v ní pouze slabou ženskou alebrž mnohém více; zrádkyni jest Častava, neboť zhanobila a z neuctila nepoškrvněné posaváde jméno Lvu, ne tím, že byla klesla, ale tím, že se zadala na nepřítele.

Odpusť jí, kdož ví jak zlá se jí třeba vede. Viz, já utrpnost mám s nešťastnou láskou, neboť sám břímě osudu takového sebou nositi jsem přinucen.

Ai bratře Čechu! tys nám ještě neřekl cos o své Mladě se dozvěděl. V skutku-li pak jsou zajatí vojínové ze zbrojnošu onného, jenž byl unesl milenku tvou?

Jsou, to vím jistotně; ničeho jsem se však ještě nedozvěděl. Doufám, veřejně je vyslyšati, i jsem dychtiv z které strany ty vrahové na nás vypadli, zdali to náhoda čili umysl.

Bylo ráno. Čech vstana z lože, pokud' mohl popocházel šírym ležením i čekal na probuzení vudce Turska. Brzo mu zvěstoval chlap jeden, že Tursko jej očekává. I vešel Čech v stán jeho. Nebyl to více onnen Tursko jakýž svystěhovanci jen jako na zkušenou si byl višel, a pro vznešenost ducha a pro učastenství jakéž na vystěhovancích a osudu jejich bral jakož i pro dumysl jeho od nich hlavou učiněn byl; nebyl to onen mladík ohněm skvěle plápolající, nýbrž muž se zněho dělal bledý, z sinalých tváři a přísných tahu, v oči vyhaslých se jevil plamen – jiskry v popelu dožívující. V bitvě minule třikráte raněn ani o krok nepostoupil zpátky, i ač krev z ran jeho proudem se lila, on vždy chladnějším se stana

co kamená socha, ale však pohýblyvá, neohroženě a neustupně krok po kroku dále a dále mezi nepřátele se byl odvážil. Konečně unaven klesl, ale již i bylo získáno vítězství vojínům jeho, neboť bojující po boku mu rekové: Čech, Vrš, Lev, Beneda, Černín i jiní nevyslovnou chladností a udatností sledili vůdce svého u snažení bohatýrském.

Buď Bohum chvála, pravil Tursko, tys nehrubě raněn. Jest mi zláště tobě dokonati že se v boji včerejším zachovala čest našehoť jmena.

To sláva tvá bratře Tursko. Byliť jsme všickni ustrašení, že nebezpečné jsou rány tvé a v nemalé nesnázi bychomť bez tebe byly.

Děkuji tobě za dobré smíšení tvé, a však nezapomeň že právě tys mne ve včerejší bitvě třikráte život zachoval. Kdyby nebylo Čecha v našem vojstě, nebylo by vítězství. - Nespáčil si ještě dnes našich zajatých?

Nikollo⁴⁹³, tys první po němž jsem toužil aniž se moha dočkati rána. I vypravoval mu co se v noci mu bylo zdálo i přihodilo.

Sny mají své pravdy, pravil Tursko, bych me však jistoty se dopídili hled' udalost tuto tajno zachovati. Nezdá se mi, že by matka tvá na tebe by byla pamatovala před umrtím, neboť miláčkem jejím býval Mech, nely ty. Pročež nezjev žádnému, ani bratru tvému Lechu, co se stalo.

Slunce již stálo vysoko, když Tursko byl kázal předvésti sobě zajatých. Jeden mladík byl mezi nimi, ledva na jinocha dorostlý, v zřehdu však zasmušilého, a jak patrně poznati bylo, nárůživostimi porušeného.

Dlouho naň pohlížel Tursko zrakem bystrým a přísným; po boku jeho z jedné strany seděl Čech, z druhé Lev, Vrš i ostatní nášelnici, většina jich znaky z poslední bitvy na sobě měla, totiž rány a jizvy ještě takměř krvácející.

Potýkali jsme se s nepřitelem aniž jej znajíce pravi (**škrť**: l) Tursko že nám však na tom záleží bychme zvěděli, proč jste nás tak loupežně jako nejsprostější vrahove na poutnictví našem přepadly, povinno vám na otázky naše odpovidati, aniž jsme krve žiznivy aněž vám záleží co na usmrcení vašem a nemožno není milosti vás propustiti; ale krev padlých našich bratru, i bolestí raněných bojovníku našich náhradu požadují. Pomsta naše však bude mírněji, hodní-li se proukážete dobromyslnosti naší. Kdo jste, odkud' jste přišli a jaká vás příčina k tomu hnala přepadnouti nás, a zdržovati nás na pouti naší. My cizincové v krajinách těchto žádnému jsme neublížili, mluvte tedy, co vás pohnulo k tomu zločinu?

Štěsti vám přálo i od nás se odvrátilo, vece mladík s patrným povržením, vy jste nás zajali, bratry naše pobili, rozehnali a nad námi a vítězili. Čítež s námi co chcete; my se všemu podrobiti přinuceni jsme, ano i smrt nám neočekávaná nebude. Nepomýšlejte však, že od nás na otázky vaše jediné odpovědi dostanete.

Jest to poslední slovo? dí náčelník, tváře spřísniv a sbystřiv hled svůj na nepřitele.

Poslední, odvece tento.

Když tedy smrt vám tak neočekávanou a nepříjemnou nezdá, staň se vule vaše. Který z vás je nejstarší?

Vystoupil jeden stařec šedovlasý, řka: Já! Chcešli mne za bratry mé, zde máš z sinalé mé tělo; alespoň se sprostí okovu těchto hanebných, jenž po nejprv, co žiji, obtěžuji a poškvřuji oudy mé.

Pokynul náčelník, i několik mužů jalo starce, i za odvadějícími jej, zvolal Tursko hlasně: Zpomeňte si na muka, aby alespoň pocítil a dukladně užil toho, oč sám žádal.

Po těchto slovech obrátil se k Vršovi a cosi mu pošeptal. Tento vstana oddešel za nimi.

Nuže, zvolal Tursko, s tímto jsme již domluvili, jakž bude s vámi?

Bud' ubezpečen, pravil zajatý mladík, že jako od toho i od všech ostatních více se nedozvíš, protož šetří svých slov, a hled' bychme ráději dřívé odpravení byly, nežly snad rána jiná tvé šířati počne snažení.

Stalo se jak pravil; od žádného se ni slova nedozvěděl a aniž odpovědi dostal na otázky své, poslední odvedený z zajatých byl onen mladík.

Popušte mi toho mladíka, pravil Čech k ostatním soudcum, škoda by byla života tak nadějného, neboť zdá se mi dumysl zpočívati za náruživou tváří touto, a dle mého mínění jest lépe zýskati sobě člověka tak nadějného nežli zabaviti jej, a zameziti budoucí dráhu jeho.

Duvody tvé jsou dostatečné Čechu, já za dobré je uznávaje, zajatého mladíka odevzdávám v moc tvou, jednej s ním dlé tvé líbosti.

Šel Čech za odvedeným a z rukou drábu jej vysvobodil, jímž přikázáno bylo usmrtiti ho, pak do hluboka lesa jej zavedl, ruce mu rozvázal a vzhledem důvěrným k nebi pozíraje, pravil k němu: Děkuj Bohum, žes v mé ses dostal ruce. Netoužím po krvi nepřátel svých a nežádám jich usmrcení. Snad tě doma kdosi s bolestným očekává toužením a se slzicíma očima; jdi tedy navrat' se domu a upokoj jej.

Spodivením pohlížel nevyslovným mladík na Čecha aniž pochopiti nemoha jak možné jest takové jednání u nepřítele.

Jsi bez zbraně, pravil Čech dále, a nemužeš se pustit do dálky, lesy nebezpečnými; tu měj mou dýku, měj ji na památku, a zvěstuj tvým doma, že na nespravedlivou vás vyslali válku.

Děkuji tobě, ač neznámým si mne předc, vážit si musím velikomyslnosti tvé. Zbraň přijmouti od nepřítele, není mi nutno, posám ještě ozbrojen sem; viz zde mou dýku jedinou. Sáhl na prsa mladík a zpod oděvu vytáhl dýku pozlacenou skvouci se v záři raniho slunce.

Jakž možná, tázal se Čech s podivením, že tato dýka při tobě zustala, což neviděli sou ji našinci, když tě přemohli a zbrani vši tě zbavili?

Nevideli, odvece mladík, na nahych prsou již od nepamátného věku zpočívá zbraň tato, jest kletba na jiné ji upotřebování mimo-li na samovraždu kdykoliv by čest má v nebezpečí toho velela.

Zláštní si ty člověk, aniž blahého jara zvěstuje vzezření tvé. Kdo přikázal tobě zachovávání takového zakonu k upotřebování tvé dýky?

To má prý matka, jíž však jsem co chlapec odcyzen a do cizých zemi odveden. Nemám žádného,

⁴⁹³ nikoho ???

kdo by mne tam očekával; samotný stojím na světě, já strom na poli jen pro věc tu žije, již sem se zasvětil, pro válku a pro čest.

A pouze ve válce ve vítězstvích, v krve proliti nejvyšší hledáš cti? Jak daleko si již zbloudil a se odchýlil od cesty pravého života. Nejsi ty Slovan sice byt v míru v pořádku k zevnitřním a vnitřním poklidum i co myslí tíše osvícené učelu hledal svého.

Slovan nejsem tos uhodl, ano nepřitelem sem Slovanum již od té doby co se rozeznati naučil přitele od nepřitele.

Duodných-li i ktomu máš příčin?

Na to jsem nikdy nepomýšlel, ddvece⁴⁹⁴ mladík zardě se studem.

Ublížuji tobě v něčem Slovane?

Nikdy, ne nepamatuji se abych i kdy příležitosti k tomu měli.

Jaké to zaslepení? bez příčiny pronásledovat národ, z nepokojovat jej a bez práci mu činit. My však vyhrneme na nepřáteli naše co rozstouplá jezera, vším právem to učiníme, neboť jsme si byly vyšli na pomstu, zahanu a křivodu, jakáž se nám byla učinila.

Ai o tom já ničehož nezvěděl, ač slib tvrdý poutá usta má, předce si sobě u mne tolik duvery nezýskal, že se ti s něčím svěřuji. Roznášela se u nás pověst, žádný nevi odkud' pošla, že kočující horda loupežna se k nám přibližuje, i bylo nám poručeno přepadnouti vás a zničití vás, obzvláště jakého si nácelníka vašeho, Čecha. Štěstí však a udatnost vaše dopomohli vám, i osud, jenžto vás potkati měl, dostíhl nás.

Jaké to lži! mi že jsme horda kočující a snad proto jen od země k zemi pobluzující, abychme rušili mir mezi národy? Mužeš to říci tvým až se navrátíš, žes takové hordy nalezl.

Kdo jste tedy? Odkud' přicházíte, a kam cílíte⁴⁹⁵?

Nelze mi, odpověděl Čech, dostatečně odvědit na otazky tvé. Jsme vystěhovanci. Na dalekém cíli, vlast svou sme opustili, nechtíce v podnoži býti přátelum, jejichž přemoci podlehlí jsme. Hledáme si vlast novou; žádnému v cestu se nestavíme, žádného neobtěžujeme. Pro samostatnost sme se vystěhovali, samostatnost jest a zustane oučelem naším. Tuto odpověd neopomeň donestí tvým spolukrajanum na hrubé jejich počínání.

Zamysliv se cizytec mladý a podav ruku Čechovi, pravil: Neznám tě sice, ale duvěřuji se tobě a dukladné od tebe přijímám naučení, onne totiž, že často vyslání býváme na války, jenž se býti zdaji ku prospěchu obecnému, a předce žádnému neprospějí mimoli vladařum. Duvěra za duvěru. Nás vyslal Běroun na vás. –

Jak praviš? – zvolal Čech – Běroun! ten samý jenž Mladu pojal za manželku –

Ano, Beroun od Vltavy – vladař on mocný, nad mnohočíslným panuje lidem.

Hoi! zvolal Čech vzhopiv se. – Děkuji tobě za důležitou z právu tuto. Nyní mi jasněji okolo srdce. Tys mi otevřel slovem jedním novou života bránu; a to ti dlužníkem zustanu. Tys mi ukázal cestu již

⁴⁹⁴ odvece ???

⁴⁹⁵ cílíte ???

nastoupiti sem vahal, nevěda jistoty zda se oučelu vede. Jaká jest země vaše?

Urodná a slíčná, puvabná a čarovně k sobě poutájící.

Tak? děkuji tobě. –

Jdi, a zpomeň si někdy na Čecha.

Jak, tys Čech? zvolal mladík, Lechuv a Mechuv bratr? Ty seš ten sámý, jehož nám za ukrutníka a vraha byli popsali? Tys vrah Savoboruv? Toť nemožné! – Možné i skutečné, odpověděl Čech. Jest nám často přesvědčiti se, že luzina, síla spočívá jen na určení a tupení jiných! –

(~~vymazáno~~: Mladík) Obrátil se a ztratil se v stínu lesním. Mladík zůstal mlče státi, i dlouho jaksi těžkomyslně za ním pohlížeje, pravil: Tomu činili křivdu; on zajistě více nešťastným nežli zlým. Zašel v lesy a když noc jej překvapila odpočinul sobě pod stromem. ... Kdo to na této poušti? pomyslnil sobě mladík, v podivnou jí hledě tvář, ty taky jsou my známe, jest mi, jakobych ty taky dávno, dávno již byl viděl, jakoby mne hrůza obejmula v spatření jí.

Pozorně šel blížeji k ní. Uboha stařeno, pravil, kdož asi tvou jest podporou? Komu náležiz? –

Ano, ano, jest on to, zašeptala stařena, podivně sebou házejíc a se kroutic, jest on to, já ho podle řeči poznala, podle hlasu a podle očí.

I procítnulá vzhopivši se daleko otevřenýma očima a rozpiatýma rukama vstříč mu běžela. Nedáš se zapřít, zvolala hlásně, tys to a žádný jiný Miroslave. Oči matčiné nesklamou ani srdce nezavede jich jinám, nežli na pravé místo. Sem pojď, sem Myroslave, každý tak tváři tvé vyzrazuje odkud' pocházíš.

Neruzímím⁴⁹⁶ tobě stařeno ac tahy tvé mi docela nepovědomé nejsou, ale rci co žádáš ode mne.

Ba právě že né, dí stařena, což neznáš již svou matku? ničeho ti neposkytuje srdce tvé?

Ničeho, co s tím chceš říci? Jakes slovo to vypustila z ust, var ode mne, jest mi nevolno na blízku tvém.

Nikdy, nikdy více mé drahé dítě, ja tě hledám mezi přátely i nepřátely, pomstu jem přísahalo tomu, kdo tě byl odvedl.

Jdi ty třeštiš, stařeno; kterak přicházíš sem na tuto poušť? Či náležiz k pluku Čechovým? Daleko jsi pobloudila od stánu jeho.

Já z pluku Čechových? Co ti napadá me dítě? To jsou nepřátele naší, ach – kdybys věděl; – až ti povím – ne, ne ja nesnesu tolikero radostí!“

I přiblíživši se mladíkovi, k němu se přilnouti, i obejmouti jej chtěla; on však stranou uskočiv, divokým leskem svých zraku i silnou rukou od sebe ji odražel.

Var ode mne, příšero lesní; vzhled tvuj nikdy by sobě nezískal duvěry mé. Ty třeštiš! –

Ne, ne, dítě mé! viz – zde má dyka – podobná tvé!

S těmito slovy vytáhla dyku na vlas onné podobnou, jakouž mladý vojín při sobě měl. – „Že mne nepoznáváš, nedivím se. Oni mne mučili, zohydili tvář mou i za mrtvou mne vyvezli ven do lesu i tamo dravým ptákum na kvas mne vystavili. Mužeš se ještě diviti, že jsem zohyžděna, že mne žádný nepozná – ani ty – vlastní mé dítě! Z mých rukou jsi obdržel dyku tuto jako chlapec, mne i na ní složil

přísahu, neboť my dva samotně, pravím samotně jsme stáli na světě ku pomstění hany a veřejného zahanbení našeho. Ty a já – a nyní! né, né muj Miroslav mne noopustí více, neopustí!“ I kleknouc před ním, bližek němu po zemi se plazila.

On však zpatenuv se, zvolal: Tot' klam některého zlého d'asa jenž mne zavéstí chce a potřebovati k nectným jakýmsi oučtům svým. Pryč! – I jako blesk byl stranou odskočil a v houšti se ztratil.

„Miroslave, Miroslave!“ volala stařena klesem lkajícím; ale on již byl zašel v hustinách lesních i volání její marně ozvěnou se vznášelo!

„Ach! tedy Bohove samy se spyknuli proti mne. Boj muj tedy počíná i sními! Dobře, přijímam vyznání vaše. Příšeru jste mne poslali v podobě mého syna, by zoufalství ještě více rozervalo krvající mé srdce, a mysl roznicená by ještě více k šílenosti mne vedla! O dobře, dobře! Ját' se vzchopím a nebojím se ani Vás, neboť zde, zde má poslední ochrana, mé nejbezpečnější utočiště!“

K nebesum pozdvíhla dyku svou, a opět vzhledem ku zemi kleslým i hlasem na polo udušeným počala mluvit: „Ne, ne, – dělalat' sem jim křivdu, těm mocnostem pověčným! – Oni mne nechtěly šáliti, jen povzbuditi chtěli ospalou mne, popídití, bych v upamatování na to co mně ublíženo bylo neváhala upomstě! Ne – však ja neváhám; jenom rozmejšlím, čekam, připravuji, tenata v zkladám a to vše bych jedným razem z trhla stavbu na níž tyto ohyzdy človečenstva nepovolany se býti osmělili.

Rozervanost divá v tváři její ještě více než kdy jindy se jevila. Líce ji byli zahořely hněvem urputným, krok její byl nejistý a neustále hlavou pohybujíc, dílem lála na celý svět, dílem od Bohuv žádala by ji dopřáli mocnosti vykonati učel svůj, pak že šťastná zemře by i jistá byla že duše její věčnému připadne trápení.

V houšti trav travou, z listí a mechu lože bylo připraveno; na němž ležela Častava. Povětří čerstvé, život polesní, zdravá⁴⁹⁷ přirozená z kořinku plodu ovocných a z čisté vody pozustávající opět navrátili ztracený rumeň tváří jejím i nebyl by žádný za obličejem tímto hledal zoufalost a nenávisť, k níž ji každodenně stařena popouzela a vychovávala. Jenom andělský onnen výraz míru a lásky, ony dechy, v nichž se jevila zbožnost a pokorná mysl byly zmizeli s tváře jejich, na jejichž místě jakými výraz nespokojenosti možná že i hrdosti a povržení života se byl uložil.

Kdes byla dnes tak dlouho stařeno, již skoro mne uzkost zajímati počala, a co vidím, v jaké rozčilenosti přicházíš? Co se opět přihodilo, snad že neštěstí nám hrozí nové, nebezpečství neočekávané? Snad místo toho že mi na pomstu jsme nebyly vyšly, na nás se to samé zlé hrné, jež jsme jiným připravovali.

Oddechla si stařena na mechové si sednouc lužko, po chvíli pak oči své na Častavu pozvednouc, pravila: Tys předci šťastnější mne Častavo; ty alespoň víš co se dělo s dítětem tvým; že jej na světě nic více netrapí a nebolí, víž že žádnému v otroctví nepadlo, že jej žádnéj neprokleje, že ono samo nebude želeti té chvíle, kdy se bylo zrodilo; ale já, já nešťastnice! Mne jest horších věci co pykati.

Nerozumím tobě, odpověděla Castava zpomenutím se stanouc, zašmušilou.

⁴⁹⁶ nerozumím ???

⁴⁹⁷ škrtnuta čárka nad a; strava ???

Ba věru mne porozumiš, ale jest již čas, abych tobě něco svěčila, bys mne poznala u mém neštěstí, a sama posoudila zda divu by bylo, kdybych dávno již šílenou se stala, kdybych vinnu tisícero vražedb na sebe byla uvrhla, kdybych kletbou byla obtížila co tvář lidskou se honosí.

Ty si hrzná ve výrazech tvých. Jest mi však nepochopitedlno co tě popudilo k rozčílenosti této.

I vypravovala stařena co se jí bylo v lese přihodilo. Viz, doložila, že to každonoční má uloha skoumati co se deje v ležení Čechovým. Vrativši se z hlídky mé, spatřila jsem oného mladíka, čili ráděj abych řekla příšeru která k popuzení mému se před mnou byla vyskytla.

Častava čím dále vypravovala stařena, tím s větší pozorností a s větším podivením jí poslouchala.

Jak? – zvolala Častava u nejvyšším podivení;“ – on že jest syn tvuj? Ty máš syna? –

Ano, ano, syna jediného, syna milovaného za jehož jedině, přívětivé pohlédnutí pul života bych, ano, ráda vypustila bych duši svou, kdyby on mě obejmul a oblažil jediným slovem: „Matko!“ – Nepochopuješ jak se to vše stalo! – ano věřím, jest to těžko pochopiti! – Tedy poslyš a věz co se vše přihodilo, co jsem skusila. Zes oučastníci mého osudu, vyvržena, potupená i opustěná o devšech jímž si duvěřovala, že jako já žádného nemáš na světě a nic mimoli svou hanbu a potupu světa, to tě hoden činí duvěry mé, to jest i příčinou že nemam tajemství před tebou a stím se ti svěřím, čehož posud žádnému jsem nevyzradila. Viz, já jsem byla první milenkou Dytmarovou, konečně mne i za hlavní svou manželku pojal, a takovou láskou ke mne se zahořiti zdál, že slibem i přísahou se mi zavázal, vše ostatní manželky své vzdáliti od sebe a jenom mne, mne jedině věrným zustati. Nevím jak se stalo že se seznámil se Světlenou. Bývalať ona manželkou náčelníka Slovanu, který ve vojně proti našincum byl zahynul. Zamiloval sobě vdovu Dytmar, a že jsem dozvěděvši se to, zprotivovala se, i upomínala jej na slib mne daný že jsem konečně všemožně se vynasnažovala starého prava se dopídití v srdci Dytmarovém, tu Světlena mne pronásledovala, a tak na Dytmara pusobila vespojení s ostatními manželkami jeho, že on mne z domu svého vyhnati kázal. Opustila jsem příbytek jeho s kletbou na usteh, že však mi přáno nebylo dítě mě sebou vzíti, v noci jsem se tam zase vkradla a dítě unesla. Rozzloben tím Dytmar kázal mne zavražditi za příčinu udávaje, že nesvornost zpusobuji mezi lidem jeho i dítě mé k sobě přiněsti dal. Odňali jsou mne dítě odprsou drábové, ale že milostivější byly pána svého, život mi zachovali, mučivše mne pouze o s ohyzdivše tvář mou tak před světem, že mne ni více žádný nepoznal. Žádný o mne více nezvěděl; byla jsem zašlá v proudu lidském, památka moje vyhlazená byla z paměti obecnstva a hynula leta a aniž kdo o mne co zvěděl. Odstraněná, osamotnělá a s bídou se potykající jenom jedné jsem myšlence žila, pomstě na Dytmaru, ale ne nikoliv na něm ale na ní jenž příčinou byla veškeré nehody mé. Jej svrhla bouř, nevlastní jeho syn, syn onné ženy jíž on mne obětoval, ten zavraždil jej, i pozustalo zde čtvero ještě předmětu nenávisť a pronásledování mého, Světlena totiž, a synove její z kmene Slovanského: Čech, Lech a Mech. Hrdě se skvěli hrady jejích blíže přisobě; Čech a Lech zrácemi se staly, Mech slabé toto proutí sem tam se kolebající od větví proklaté matky osudem a cizimi lidmi se řídití dal, i bylo mne použití povah a poměru každého z nich bych je všichni k pádu přivedla. Přívětivě jsem se měla k nenáviděným ode mně Slovanum, očernila jsem Světlenu a tak dlouho jsem pracovala na zkáze její až se mi povedla. Zbýl mi ještě

trojlístek, i nemeškala jsem pracovati na zkázce jeho, a doufám že se dopídím svého cíle. A mé dítě, víš co s tím učinili? Byl to chlapeček rozkošný, pln naděje, pln ohně, vlnadnou tváří i šlechetnou nadán duší. Násilou mi odňali jej, že však Světlena trpěti nechtěla dítě toto v domě panském, vyslali jej na zkušenou kamsi do ciziny, a od těch dob jsem ho neviděla více. Když jsem s ním byla z domu Dytmarovu poprvé ušla, díky jsem mu na srdce vložila i k přísaze jsem ho měla zpromenouti při pohledu na ní na osud svůj, nikdy ji nepotřebovati ač na ouhlavní nepřátele své, Čecha, Lecha a Mecha a neb na sebe, kdyby nebezpečnoství jeho nejvyšší stupeň dosáhla. Ach tu díky tu díky! viděla jsem ji dnes na prsou onoho mladíka, jenž byl mým synem, a předce ním nebyl! Vidíš Častavo, jak podivně osud s člověkem hrá! Pochopuješ nyní pro jakou se obětuji věc?

Zamyšlená nad zprávou, stařininu hleděla Častava mlče před sebe aniž schopna nebyla slova odpověditi.

Arciť, nyní rozumím snažení tvému i slovum tvým. Jest to ukrutná myšlenka jednomu jen účelu na světě žítí, vše ostatní případnosti, své blaho, svou tíseň, své naděje i obětování, vše co nynějšnost i budoucnost poskytuje, jediné jen podrobiti myšlence, jedinému obětovati citu, - p o m s t ě ! Nejsm schopna, tvoje záčka nelze mi v ohledu tom té dokonalosti dosahnouti jakovou ty se honositi můžeš.

Jen čekej času, Častavo! však se i ty zdokonalíš. Jsme na dobré cestě. Bohum žel, že se nám první okus nepovedl. Veliké požívá cti a vážnosti Čech u svých, chtěla jsem jej zbaviti té slávy, a protož jsem poslala Jolona do zemi Bojemské. Mívalť Čech milenku, ta byla zaprodaná na zaslouženého nepřítel Slovanu v podotknuti říši. Stalo se to přičiněním mým, an velikého mne to stalo snažení. Čech tam zamyřuje. Národum Bojemským hrozící nebezpečnoství zvěstovati jsem dala, i vyslali tyto vojsko přepadnouti vystěhovance, však se jim to nepovedlo, a tyto zvítězili; neklesne předci naděje má, nebudou se dlouho těšiti z vítězství svého. Rozpadnou se a rozdělení podlehnou přemože nepřátel jejich. Buď nenávist a nesjednocení je rozdvoji, buď nepravé zprávy, jakéž mezi nimi roztrousiti chci. Každou nocí navštěvuji ležení jejich; když oni dáleji jdou, i my se hneme za nimi. Již jsem si opět získala důvěru mnohých z žen jejich. Nepochybují, že vítězství slaviti budou, i slíbila jsem Bohum, že srdce posledního z třech bratru až po nejvyšším trápení tlouci přestane i on sám života pozbyde, vyrvu z mrtvolu jeho i při slavném plamenu rozžaté hranici Bohum jej obětovati budu.

2.

Ano, bylať ona veliká paměti hodna žena, ale kdož ji porozuměl, kdož pochopil snažení její? Dcera z nejslavnějšího rodu Slovanu, byla se provdala za nejslavnějšího muže a tré mu porodila synuv. Nastaly války, doby krvavé a nešťastné kmenu jejímu; vlasti hrozilo zničení, nepřátele se blížili, z rozkotali chyže slovanské pobili děti a otrokamy učinili muže volny. A ona tak vroucně milovala vlast svou, tak bolestně pohlížela na ztrátu, již utrpěla čest i mocnost bratru a sester jejich. Rozmýšlela dlouho jak tomu zlému nápomoci, i kterak by možná bylo osvoboditi dědinu od jařma cizého.

Bylať nejsličnější ženská kmenu svého, ženy ze závisti, muži s obdivem na ni hleděli, ač všickni ji

uznávali za velmi hrdou a pyšnou, málomluvnou a nepřístupnou.

Takovýť jest osud velikých duší! že (**škrť lidé**)⁴⁹⁸ je dosáhnouti nemohou, že je nepochopují a onny nikdy se s nimi s příbuzniti nechtějí, protože sprostota jich nenávidí, protože luza dolu v prach svůj je ztrhnouti, v bláto zašlapati se snaží, protože zlomyslnost na ně svaluje vinnu jíž se sama byla dopustila ku zkáze jiných, protože po vždy uznešený duch samotný stál a státi bude na světě, pokud člověčenstvo odsouzeno zustane k plazení se v temnotách nízkých.

Muž za něhož provdala byl hoden nejen lásky ale i vážnosti její. Ctíhodným však tehdaž býval muž ten, který se vyznamenal ve vojně. Čím více krve prolil, čím více mrtvol zbraň jeho učinila, tím slavnější byl muž tím vážnější. A on byl udatný a vubec vážený; že však slavy se chtěl dopídití vždy větší a vždy zaslouženější, že nechtěl podati sebe a spoludruhi své v podnoží nepřátelům, nešetřil se v zápalu boje vstřed se vrhl krvěžížnivých protivníku, i padnuv na poli cti poslední svůj vzdech věnoval jmenu vlasti, poslední svou myšlenku zpomenutí, za drahou a milovanou choť.

Světlena měla mnoho pronásledovníku, ještě více však tajných milovníku. Nevšímalá si však těch ani onech. Docela odstraněná žila jen sobě a svým dětem, pomýšlela jen na veliké neštěstí jenž potkalo celý kmen, ba ohromný i národ a tajně rozmýšlela jak by bylo tomu pomoci. Svízným jejím byl společníkem jakýsi bojovník a slovný mladík, tehdaž Černín. Bylť to muž bez náruživosti, člověk jenž pohrdal světem, proto že jej na všech stranách byl okusil. Ten byl jediný, který po dlouhý čas anojiž od dětinství ze Světlenou známý byl a když oba byly zrostly a často jako kdy dříve spolu byly obcovali, on k ní se mnil po vždy jen co přítel vzdálený a nikdy k ní oláске nemluvil. Považovalť jej co bratra vždy se všim se mu svěřila, i on ji nápomocný byl u vychování jich dítek.

Jen hled' pravil často kní, bys je vychovala pro nahrazení toto, což nám odňato bylo, by schopni se stali podniknouti skutek jakýž jejich otec již před mnohými a mnohými lety již co mladík vyvedsti chtěl. Mělt načelník nepřátelu našich krasnou dceru, i chtěl mi ji dáti, kdyby se s nimi smířil a pokoj učinil; to jest pod tou vyjminkou, že oni nepřátele naší mezi námi se usaditi v zemi této, s námi stejná práva a všechny přednosti sdíleli. Skoro by toho byl učinil a jenom proto že v několika letech vlast jeho od těchto nepřátel docela osvoboditi zamejšlel. Poznal však tebe a zanechal prvnější umysl svůj. Mohla bys cos podobného učiniti, a státi se manželkou našeho nynějšího vladaře, neboť on tě viděv, láskou k tobě zahořev.

Ale já miluji jiného, jakož bych ráda učinila otcem mých dítek, udatného Vrše.

Zanech toho, hled' se zachovati vyšším tvým účelem.

A ona poslechla jeho radu i učinila jak k ní byl pravil, stala se choti náčelníkovu.

Mělt' však mnoho žen tento cizorodný vladař a tyto všeckni vidíce se zastínění krásou a šlechetností rozšafností a povahou Světleninou spiknuli se proti ní. Ale jakoby Bohové byly sami se mstítí chtěli na zlých zámyslech žen těchto, jedna za druhou **pomnízeli** tak, že Světlena opustila dum manžele a pána svého, ani chvíli nejsou jista života. Ani jednoho nebo z účelu těch dosáhla, jež sobě předevezala, mimo toho i to zlé snášeti musela, že oba starší synové její by od cizých lidu vychovány

byly, se jí přikázalo a k ní se nehlásili. Ona zapírala i mateřský cit svůj a Čecha i Lecha do cizých dala rukou. Nejmladší jenom Mech, při ní zůstal, později i však i tento jí byl odňat a cizokmenovou k výchování odevzdán. Leta hynula, opadala krása Světlinína, a ona marné viděla snažení své, věk ztracený a účel nedosažený! Národ vítězný utlačoval Slovaní a náčelník jejich byl ukrutníkem na ně. Zůstávala při naději své, každým dnem nabývala přesvědčení, že ničehož se nedopídí, že pusobem její žádných znamenitých účinku po sobě nenechá, i poznávala, že co mladosti svou a krásou nedočílila, že stáří jí více nedopřeje, a tak zmrtnělé vidíc výhlídky své, po leta tělesně střídnouc i duševně umírala, až konečně hrůzného vzala skončení.

A ta žena život svůj marné vidíc uplývati proklínala v duchu osud svůj a své snažení. Nešťastnice ona nejhoršímu podléhla svévoli, osudu vždy jen toužiti a nikdy toužení své ukojeno viděti. Bylať to matka Čechova!

A ta jenž jí nenáviděla, pronásledovala a na smrt uvedla, ta, jenž přísahou hrůznou se zavázala, že jakož kmen, tak i větve jeho zničití musí, ona zlomyslná stařena, bez hryzu svědomí, těšíc se, že se jí povedlo a doufajíc, že ještě dále se jí povede, po čem se snažila, ta v hlubokých pod šumolistým stromem sedíc, rozmýšlela co činiti, by nasítla nelidskou žádost své černé duše.

Jen kdyby on přišel, pravila sama k sobě; on zajisté nejpotřebnějším mi jest nástrojem i nejdůležitějším prostředkem k záměrům svým. Známt' již jeho slabé strany; hezké dívky, mladé ženy – předměty to jichž snadno se dopíditi komu na tom záleženo. Chcy mu jich slíbit ano přivedst mnoho, velmi mnoho. Necht' pokazí ten prokletý kmen Slovanský; Světlena byla Slovankou, a na tom dosti. – Proc však tak dlouho nepřichází? První žádost mou vykonal a povzbudil lid na ně by je přepadl; věčný žal, že se nepovedlo! Proč však se nevrací? Jest mi skoro podezřelý tento člověk. Uložila jsem mu se synem svým promluvit; – hoi muj syn, muj jediný syn! zvolala hlasně, vzhopiv se a oči k nebesům pozdvíhnouc; slyšíte Bohové na koho volám? On se zrodil z lože panského, vladařského! On má býti králem nad těmi otroky, a dravci se slétly a korunu mu odňali! a já matka jeho pomstít se chcy na nich a zničití je všechny, a to pro něho pouze aby on se stal pány nad nimi, aby zdědil i mstu mou a odplatil jim co oni mne učinili. – Jolone, Jolone! proč nyní zde nejsi?

Zašumělo křovi z jehož stínu vystoupila Častava.

Ach, tos ty dívko? myslelať jsem, že již on přichází a vřele bych jej obejmula byla radosti. Kde as dlí tak dlouho? a covidím, ty plačeš? Upokoj se Častavo, i na tebe jednou dojde, i ty se dopídíš ztraceného blaha, čest se ti vzdávati bude, zapomene se na vinnu a na hanu tvou, a ty budeš paní vzactnou, znamenitou. Jen buď trpělivá a čekej času. Ten Jolon, ten zlý Jolon, proč jest tak hezký a očaroval mysl tvou, že nechceš bez něho žítí?

Pokud si jej neviděla bylo dobře, líbilo se mne tehdaž předsevzeti tvé; ale žes vrtkava ženská, nestála ve všem, nezustalas při prvním pocitu. Jak si jej spatřila, hned bylo po všem veta.

Častava neodpověděla, vhlubokém roznícení i v žalostném upění k zemi hleděla, až však o strom se podepříc a jej obejmouc rozčilenou mysly jako věstkyně hlasem povýšeným i vzhledem objasněným

⁴⁹⁸ tužkou nahoru připsáno „luza“

mluviti počala oči své k nebi pozvádnuoc: Mýlíš se, jestli mne seslablou, neschopnou k vyvedení záměru svých. (*prázdné místo*) leta jsem již na poušti ve spolku s tebou, a jiné, zcela jiné myšlenky již opanují mne, nežli kdy dříve byly ve mne zažívaly. – Vím již co mi dělali, jakož rozmejšlením k poznání jsem přišla oučelu onněch, jenž semnou žili a žijí!“ –

Ai hle! Najednou jsi dospěla! Kuřátko rozumuje jako stará kvočna, ono si myslí, že zní ještě něco jiného byti muže! No, a jaký jest ten nový oučel tvuj?“ –

Neptej se, já jsem dospěla na zralejší myšlenky, neboť před chvílí mne navštívil bratr muj Mladoň.

Jak? vyslídili ty jestřábove osamelý příbytek náš? Nešťastnice, mluv jak se to přihodilo?

Nic zláštního v tom nebylo – zvolav Mladoň z houští vystoupiv.

„Ještěrko, co ty tu hledáš? Ky d'as tě sem zavedl?“ –

Chraň se, ty hadice jedovatá, zvolal Mladoň u hněvivém rozčilení, – aby nezvěděli vudcove naší o blízku tvém? Běda pak tobě! Proč sestru mou Častavu jsi odvedla i čarodejnictvím svým ji vábila k sobě? – Pojd' Častavo, otec náš ti odpouští. Všickní s radostí tě přijmou mezi sebe. Pravil jsem našincum, že jsem tě na poušti napadl samotnou, oplakávající vinu svou. Nechci obnovovati zlobu, jakouž našinci uvrhují na tebe čarodejnice proklatá, a připomenouti jím, jaké jsi nové viny se opět dopustila. Jíž povědomo nám čí vinou, i jakým nabídnutím přepadnutí jsme byli. Krev bratru našich padlých, a i onna nepřátel, již nuceni jsme procedili, poškvřňuje tvou hanebnou dávno zaklenou duši! –

„Hle, hle, jak si to robátko zpívá! Jdi a řekni tvým drábum, že se jích nestrachuji! že se ještě jednou potkáme na poli veřejném; že jsem nepřítelkyni jejích, přísahou pomstě zaslibená za nepravosti, jakýchž na mne se byli dopustili! - A ty nevděčnice! již sem přechovávala když svět ji vyvrhl, nad níž jsem se ustrnula, když zahynutím jí hrozila chvíle nejbližší, – ty mne nyní opouštít? O, jen jdi a vrať se ve společenství těch, jímž jsi před letem ousměchu bývala, jdi, a až nejhuře se tobě povede, zpomeň, že sama si puvodkyní byla svého neštěstí.

Oči její v plamenu jiskřily a tvář zohyžděna ještě více se z ošklivila výrazem usměchu zlomyslného.“

Sařena s divým usměchem hleděla za odcházejícími.

Hle! hle! mluvila pak dále k sobě; ani jedno vřelé slovo k rozloučení, ani jeden vděčný hled. To za mou dobročinnost! Že jsem ji chtěla pomstiti, že jsem pro ni tak mnoho učinila a ještě více učiniti chtěla, že sem ji vyvrženou u sebe přechovávala, že svou radou a svou pomoci jsem ji přispývala, za to nyní by mne prospěšnou býti a kmým učelum napomahati měla opustí mne a samotnou na poušti mne zanechává. Však my se zase opět shledáme.

Mrzutě, ještě dále s sebou mluvíc a hlavu svou kolébajíc vrátila se v pustý přibitek svůj.

Ale on, on že se nevracuje to mne hryže. Ted' pravě ted' bych jej potřebovala nejvíce. Měla bych jej nenáviděti, tuhou sem se vázala přísahou, že pronásledovati budu jej, pokud' jedna krupěj krve bude zažívatí ve mne, ale ne ve list se obrátil. On nyní bude miláčkem mým, ja mu budu pomahati, ano nadháněti mu chci ty nejkrasnejší dívky, neboť nenávidím všecky a zlobou svou je pronásledovati

chcy, a neštěstí jejich mou jest blaženosti. Jen kdyby přišel!

Marné však bylo její toužení, čekala dlouho, a však se jej nedočkala více.

Častava se zatím sbratrem svým ležení vystěhovancu se blížila.

Neoslychej se Častavo, budeš mezi svými, a oni tě rádi mezi sebou přijmou.

Ale bratře, otcuv hněv mne usmrtí.

Nejsme my všickni nešťastníci? Mužeme se spoléhat, že všeckni příštího dne zničení, jakož i povýšený býti mužem? Směle předstoupiti mužeš k otci a ohlásit se mu, neboť milejší mu hned zvědoucímu, že mu na blízku žiješ nezli nevědoucímu co činiš. A ještě někdo jest tam v ležení našem, člověk jenž každodenně se na tebe ptá, jemuž **velemného** na tom záležitosti musí, jakého mineni jsi a smýšlení.

Škoda že on dříve se po mne neptal. Známt' jej dobře, jest to Lech, bratr Čechuv, první muj bývalý přítel z let dětinských. Byly sme k sobě nakloněny u prvním výletu svém života, nevědouce jest co jest láska, již milovali sme sebe, osud nás však rozvedl.

Vkrátku došli ležení, a ženy i dívky vstříc jim přichazeli a Častavu přívětivě uvitali a mezi sebe přijímuli. Nezdržela se dlouho mezy nimi. První její cesta byla ku starému Lvu, otci jejímu, jemuž k nohoum vrhnutí se a o odpuštění jej žádati předevezala sobě.

Nemameť velkého štěstí s našimi ženami, pravil Vrš k statnému Benedovi jenž sním z povzdáli na přichozející hleděl.

Podivné to řízení osudu; odvece Beneda. Jakž se stalo, že se Mladoň Častavi dopídil na poušti? Či ona dobrovolně sledita nás, a kotci se vrátila?

Ai dobrovolně! věrme čemu jinému. Ženská zamilujeli si koho, zaslepená jest a na celý ostatní svět zapomene. Mladoň si vyšel na lov, jak se mi zdá, že již na jisto; neboť zpozoroval onu starou drakyni v noci po lese pobluzující a stíhající nás. Vyšli sním někteří ji uloviti, ale Čech nepřipustil by se déle o to snažili, zanechávaje ji osudu svému; zdát' se, že se obává její klatby a čarodejnické mocnosti její. Nadějný ale náš Mladoň srdečný jest jonák. Zastesklo se mu po sestře, a tušiv že ona s babou na poušti dlí, tak dlouho hledal až ji našel, a přemluvil by se k otci navrátila. Nechtíval sice starý Lev o ni co věděti, že však velmi nešťastná jest, a následky provinění svého již trpce okusila, zajisté že se déle marně prositi nedá.

Co ona měla s tou stařenou, tázal se Beneda a kde je vudce její Jolon?

Ai což nevíš, jak se sní dělo? arcit, tys tehdáž byl ve vojně a nestaral si se o takové malichernosti. Věz tedy, že Jolon podivným způsobem se mezi námi objevil. Přišel' tehdáž s onnými cizinci, jež Ditmar k sobě byl pozval, a kteří několik z našich nejladnějších dcer sebou byly odvedli. Mnohý z našich mladíku tím způsobem o svou přišel milenku a zde také se kotvi onna horlivost mnohých z našinců, slediti nás, a hledati si vlast novou. Doufajit' oni že se dopídeji snad kdesi ztracených milenek. Ta naděje živi našeho Černína ba i švarného Čecha, a nechť nám Bohové dopřeji, pomoci tomuto k dosažení jeho toužení. Jolon byl mezi onými cizinci, že však chování jeho i licoměrná povaha Ditmarovi se zalíbila, nepustil jej tento od sebe a tak příležitosti mu poskytnul zdomácněti se u

nás. Slíčnost jeho všech dívek mu otevřela srdce, ze všech nejvíce Častava jej milovati se zdála; odevzdala se mu celou duší a on za to nejen že ji byl opustil, nejen že ji dítě zavraždil ale i veřejně ji zahanbil. Zde však máš příklad, co ženská muže učinit pro muže, ježž miluje. Sešli se opět, a pravila se, že ona s ním uprchla. Zdá se, že on ji opět opustil, a tak zklamaná po druhé snad již dosti se naučila poznati svět z této strany. Ai, viz, přichází Lech s Turskem.

Pohlední na našeho vudce, dí Beneda, zda nepozoruješ na něm velikou změnu.

Ba, ani jiskra bývalého vněm plamenu ve vzhledu se nejeví. Kdož by uvěřil že láska překona takového bohatýra. Viditedlně slabné a chřadné; neduvěrou v sebe samého, trápi sebe a síla hyne pod žahadlem umrtvující v něm myšlenky, že nehoden jest duvěry a lásky lidské.

Blížícím se Turskovi a Lechu Vrš s Benedou šli vstříc.

3.

– – I nastala zima i peruti sněžnou pokryla veškerou zem.

Vystěhovanci došli pahoru velikého, i pozastavili se na vrcholu odpočinouti sobě, neboť se blížil večer a vše krajiny vukol za mlhavé se skrývali páry.

Kolem pusto, pravil Čech, ale nemusí být již daleko k prvnímu hradu, ježž mi zajatý popsal.

Jak? zvolal Tursko, tedy již dlouho není čekati nám na první seč v této krajině?

Ano, odpovědel Čech, bystrý zrak svůj kobzoru západnímu zasilaje; nemýlim-li se, tak támo z čera⁴⁹⁹ vystupují zdě hradu popsaneho, ježž prý zde Psáry nazývají.

Pohlíželi všickni k oné straně a v skutku se temněly stíny jakési vysoké stavby v soumraku zatopené.

Jest tomu tak; dí Tursko spatrným potěšením, i vzplanuli oči jeho a novou živosti se okřátí zdál. Chystejte se bratři, budeť nám slavně dobyti těchto zdí, aniž čekejme na zrádné světlo denní, byloby záhodno pospísiti sobě by sme co nejdříve došli dravčího hnízda toho. Či to není onen hrad v němž se přechovávají unešené dívky naše?

Ano, odvece Čech zasmušile před sebe hledě, jest to on, tam Mláda, tam i ostatní se přechovávají.

Jakoby duch nový udatného byl objal vudce, a novou silou, novou duvěrou v předsevzeti jej byl nadchnul, tak si počínal Tursko mezi svými. Dával jim rozkazi, uspořádoval je, napomínul je, a nežli pustá ještě rozhostila se tma po krajích, s pahorka dolu se hrnuli bojovníci. Za nimi ženy jejich a dítky. Vudce jim přikázal by zachovali co možná nejhlubšího ticha. Sníh pod nohami jim chroupal; ani slova nepromluvice temném kráčeli k předu; již byla pulnoc, když na blízko hradu byli došli. Neklamal se Čech, byly to ony Psáry, hrad pevný vysokými zděmi obklíčený, za nimiž se krýli Slovanky unešené mezi nimiž i Mláda.

Že nejsem Perunem bych mocným hromen za hřměl a probudil dřímající ze snu ji, a hlásil ji příchod muj! Bleskem bych rozdrtil stěny a v náručí mé uleknutá dívka k životu novému by procítnouti

musela! Že nemám perut' orlova, bych vysoké hradby tyto přelétl i vkradl se v komnatu její, i obejmuv ji rukou mocnou, deleko sní zalétnul v temné pustiny zálesný, kde žádný by nezvěděl oní více. Odstraněn společnosti lidské po boku jejím vedl bych život st'astný i nad vše trudy lidské povýšený.

Opět se zamlčel Čech přeloženýma rukama na stěny hledě i jak se zdálo v hluboké se zabíraje myšlenky. Zamyslel i zakoukal se takměř do černých stěn hradních a jen bělmo lesu okolních jevil se vukol něho, i hrobové ticho panovalo po všem kraji.

Když nastalo ráno, veliké panovalo pohnutí v uzavřeném hradě, neboť kolem oblehlý byl vystěhovanci chystajícími se k dobýti pevnosti té.

Kdo jste loupežníci a co žádáte? Jak vám je osměliti se k dobýti toho hradu? Hanebný to způsob v čas míru.

Přišli sme hledati co jest našého, i z drápu vašich vydrati opět oč jste vy nás ohloupili, zvolal Tursko.

Dálší odpověď na otázky vaše podáme vám, až hradu dobydeme, dobrovolně-li se nepodáte a brány neotevřete. Takto promluvil Čech dále.

Na místo jiné odpovědi v málo okamžích se objevilo hojno ozbrojenců k obraně hradu.

Dal' znamená Tursko, i začali vylézati na zdě i šípami hruzně dobívati na zastávatele nevelkého ale však velepevného hradu, Tursko v středu jich vždy tam kde nejtušejí panoval boj se odvažoval, brzo různý potok krve kolem Psáru se objevil, bylať to krev sněhem prokvítající, padlých a raněných zde. Již byly Slované dosti vysoko na stěny se dostali, již naděje zasvítala jim co vítězově zmocniti se hradu a první pevnosti dobýti v zemi, kdež usaditi se zamýšleli m tu na hrádbách nový řad bojovníků se objevil, a v čele jich slíčný Jolon jako Buh veválky s vyťasným mečem i zplanoucíma, dychtivostí po boji, zrakama.

Hei! toť ten podvodník divý, zvolal Lev. Kde se zde vzal? Zajistě na ocase nejstaršího draka i se svými drábi sem přiletnul. Když se ja naň dostanu.

Jolon zaslechl slova starcová i usmál se a podepřev se na ohromný meč svůj, levicí mu kynul.

Tak tedy si přispěš; zavolal naň, bychme jednou dukladně urovnali mezi sebou co proti sobě máme.

Zbraň má na tebe počká nepoškrvněná.

Chřestění mečů; hluk a křik daleko přestíhnu slova jeho Bouř váleční se všemi hruzami svými se byla na malou uvrhla prostoru. Seč krvavá ani konce nechtěla vzíti; s obou stran mnoho se již procedilo krve; ale Slovanu bylo nejen více nýbrž i lví jejich udatnost vždy nové jim dodávala síli a krok po kroku každým okamžím výše stoupali, co zatím ženy jejich rozmetávali zdě i střeli bystré co černá mračna s toulu jejich vzhuru zaletali, až pak z jedné strany již hrad byl dostížen a orel Slovanský na vrcholi zdě se zalesknul. Tu v okamženi nejvyššího nebezpečství Jolon se vrhl s plamenemi a se sílou divoké sáně na praporečníka, ale tento nedav se překvapiti chladnou zmužilostí očekaval jej. Byl to Čech, jenžto když skutečný praporečník v seči byl padl, sám prápor uchopil, a z jedne strany na hradě se odctnul, co zatím z druhé strany Tursko pozbyv meče, a z mnohých ran

⁴⁹⁹ šera ???

krvaceje, sdýkou v ruce na horu se propracoval, a nesmírnou udatností s několika mých následovníků, mezi nimiž Beneda, Černín i jiní ukrutně mezi nepřáteli krve proliti způsobil. Sehnalít se tytoť okolo něho, ale kolem něj stáli mužove pevnějších hradeb jejich, neboť udatnost a odvážlivost nevidouc ještě dodávala jim plamenu zmužilosti i rozjítřila udatnost jejich. Však se uvrhla přesila na ně, dav nepřátelu mocnými vítěznými doraželi zbraně, tolikými jej znamenal rány, že Tursko v okamžení tom, když spolubojovníci, vojínove to Slovanští, hloub ve hrad vítězně se drali, k smrti unaven klesl.

Na jiné straně Lev se s Jolonem statně se potýkaje, zajisté by byl podlehl mladistvé protivníka svého síle, kdyby Čech udatný se nebyl vrhl mezi ně a převahou své obratností tělesně Jolona byl nezajal.

Braň se Jolone, braň se! hlasitě sípaje se ozval jakýsi hlas ženský, i spatřilít někteří vojínové na zbořeninách jedne sesypané zdi čarodejnice starou, jenž však před očima jim zmizela a v hradních temnotách se byla ukryla.

Slované zvítězili draze však zaplatili vítězství své; neboť květ vojínův jejich v seči té apadal⁵⁰⁰ a nejburařejší⁵⁰¹ ze všech, mladý vudce Tursko na poli slávy byl klesnul. Odnegli jej do vnitř hradu, když poslední zastávatele se byly namilost podali.

Kde je Čech? tázal se Tursko slabým hlasem; i šli přivolali jej, ale nikde ho nebylo. Snad i on padl, zvolal silnějším hlasem umírající; i jděte a hledejte ho na bojišti; běda jestli zašel; neboť on jediný schopen jest provésti myšlenku, k jejimužto uskutečnění povolání jste. Rozešli se vojíni a v skutku i Čecha raněného našli na bojišti. Na ramenách svých jej donegli k Turskovi.

Ai bratře! tys statně bojoval, dí Tursko; tys první praporek vynesl na hradby tyto, a sláva vítězství tohoto dne náleží tobě.

Slzi polili Čecha, když viděl mladého vudce s ránami zohyzděného a bez naděje k novému obživení.

Cítím že dochází proud mého života, jest mi něčeho podotknouti dříve nežli vzejdou k otcům svým. – Jak se cítíš bratře Čechu? zda-li naděje vysvítá, žeš v brzku se vyzdravíš? Já nemám žádné vyhlidky pro budoucnost mimo-li pouhou smrt'. –

Ai nezoufej, odvece Lev přítomen jsa. Vule Bohuv tajemná jest, a neprojeví se žádnému zřejmě. Rány našeho bratra Čecha nejsou smrtelné; zajisté v málo dnech docela se uzdraví.

Bohum díky, to jest lík nejučinlivější pro mne, v posledních dobách života mého. Ty Lve a ty Vrši zustaňte při mne s bratrem Čechem; ostatních zde nyní zapotřebi. -

Oddešli přítomní s vyjmutím podotknutých, a Tursko po chvíli hlubokého zamýšlení slabým hlasem mluvití počal:

Tobě bratře Čechu odevzdávám praporek pod ochranu a s ním i ty, jenž na praporek přísahali. –Vrši, Lve zpomentě na slova má volení; neníť hodnějšího nad bratra Čecha. Bohum žel, že mi přano nebylo

⁵⁰⁰ opadal ???

⁵⁰¹ nejburařejší ???

dalšího postoupení vašeho se dočkati. Spolčen s vámi jsa, zaslíbil jsem se neopustit vás po veškeren život svůj. Mámt' otce, vy všickni jej znáte, vzdálen jest odsud' a vládne nad velikým vám pobratřeným národem. Osud velel, bych se nikdy ve vlast svou nenavrátil více, jakož vy vaších dědin nikdy neuzříte. – Vězte, že jsem sám se uvrhl v nebezpečí a hledal smrt', jenž se mi svévolně vyhýbala. Není mi přáno pravého štěstí v životě. Já syn mocného vladaře mezi nějnešťastnější lide této země sem náležel. Před lety jsem miloval dívku, Morana ji záhy k sobě povolala; později se mi vyskitnul obraz nový, láska mocnější zahořela ve mně, že však dívka bylo z rodu sprostého, otec muj smluvil se s jejím i provdali ji kam si do ciziny mně neznáme, a od těch dob jsem ji nikdy nespatriil více. Jak s Ludkou se mi dělo, dobře víte. – Ai – temní se před zrakama mýma – závojem černým se pokrývaji oči me. – Bud'te zdravý -- tam -- tam Ludka. --

Přestal mluvit, ale usta jeho ještě něco nesrozumitelně šeptali; pak z hluboka vzdychnul, a ubíral se v sen věčný.

Bylo na druhý den.

V stranné hradu komnatě ležel Čech, pevně zdřímaje. Z lehounka Lech do síně ukročil se starym Lvem.

Ai nechej mne, pravil stařec, hlídati jej. Což on mi nezachoval život muj? Nevytrhl mne z nebezpečnosti největšího? Zajistě bych již s Turskem a s ostatními padlými bratry byl na daleké cestě do věčných říší, kdyby nebylo jeho.

Ne ne, starče! já jsem Čechuv bratr, mou jest povinnosti hlídati jej, a neopustiti jej ani na chvíli, dokud' nebezpečí mu hrozí.

Až pod tuto chvíli jsem u něho byl a jej ošetřoval, dopřej mi toho bratře Lechu, bych s kutek svůj provedl až do konce.

Nikoliv; mužeme se střídati; Vrš i ostatní bratři očekavaji tě dorady. Až se vrátíš, opět ti postoupím místo toho.

Těmito slovy starý Lev se překonati dal, i oddešel do rady.

Bohove ochraňte mne, zvolal šeptem ohlížeje se neduvěřivě v komnatě, zdali v skutku samoten jest se spícím bratrem. Pak před Čecha se postaviv se žaloženými rukama a vzhledem pohnutým naň pozíral, sam k sobě pološepě mluvě:

Prohlédal jsem mrtvoly vše aniž jsem se nedopídil ještě co zvědět, po čem toužím. Vrácel jsem se z hruzné své hlídky, tu ona čarodivá stařena opět zjevila se mi, a zašeptala mi slova hruzná, slova nikdy neočekávaná. Ty spíš tak pokojně Čechu, aniž setušíš, jaký soudce zde před tebou stojí, soudce tvuj – bratr tvuj, zda vinna tvá se dosvědčí.

Zlehka přiblížil se k Čechu, odhrnul mu oděv od prsu, a leknutím trnuv spátky kročil, neboť spatřil tam prsten na upleteným z vlasu řetízku.

Tak mne předci neklamala! ona jediná, již sem ze všech nejmeně duvěřoval, neklamala mne, a všickni ostatní, jenž zajistě o tom věděli, utajili přede mnou zrádu ošemetnou.

Vzezření jeho jevilo divé zbouření citu, zdálo se, jakoby ukrutné v něm byly povstali myšlenky,

jimž však odporoval cit jeho.

Ne – on jest bratrem mým – a kdyby nebyl, přísahali sme svornost a sjednocení.

Vudcové všickni pohromadě stáli a radili se, co nyní činiti a koho za vudce voliti.

Můžete odporovat, když vám řeknu, že marné vaše toto zde rokování? Není dost zřejma vule Bohum vyřknuvši se posledními slovy zemřelého našeho vudce?

Takto projeviv se Lev mínění všechna spojil na poslední vuli Turskové.

Ano, zvolali všickni, Čech budiž vudcem naším! A na těchto slovy se ukončilo rokování jejich.

A ještě dnes, zvolal Vrš, slavný jest nám potřeb dáti našemu vudcovi. Zářící nechť plamen zvěstuje vší zemi, vítězství naše jak draze jsme zaplatili, a oheň jenž mrtvolu jeho v popel obrátí, ranní budiž zoří, jíž slediti musí skvělý náš budoucí den.

Slavný budiž pohřeb jeho, pravil jeden z mladších vudců; neboť dosti máme oběti, jež dosti Bohum podati mužeme ku slávě jeho. Mámeť ke 30ti zajatých, mezi nimiž onen zrádce, Jolon, a ona hnusná čarodejnice.

Nad tím rozhodne vule našeho vudce, dí Lev.

Pohřeb byl na druhý den odložen, poněvadž bouřlivé bylo povětří a Čech dosti uzraven nebyl, aby přítomen byl té slavnosti.

Bratr Lech u lóže jeho se více neukázal; stranil se však blízcích přátel Čechových neduvěřuje jim a s několika jinými s nespokojenci se spolčil k učelu tajemnému.

Byl večer; Čech samotěn na loži sedě, dal přivolati vudcove ostatní.

Hrad jsme dobyli, pravil k ním; ale učelu svého jsme nedosáhli. Kdo jsou ty, jež sme vysvoboditi chtěli?

Bude zapotřebi vyptati se zajatých, dí Vrš; povědomo ti jest vudce náš, kdo se nám do rukou dostal?

Již sem zaslechl, nedoufám však mnoho se od nich dozvědět.

Ai to zanech nám, zkríkl jeden: mladších, však mi jim dopomůžem k řeči.

Přísně naň pohledl Čech, a po krátkém mlčení pravil: Od těch dob, co matka moje se stala nevinnou, protivuje se mi vše toho druhu čelení. Zaslechl sem, co se zajatými činiti hodláte, nechci však tomu bez rady vaši přivoliti, jen všickni-li se srovnáváte v tom, nechť se takto stane.

Umřítí musejí! zvolali z většího dílu ostatní, a kdyby všem se odpustiti mělo, ten zrádce Jolon s onou čarodejnicí tenkrátě smrti ujíti nesmí.

Předvolejte jích, pravil Čech, i vkrátku před soudem jeho oba se postavili. V tváři Jolonové ani toho nejmenšího užasnutí se nejevilo, lhostejně se ohlížel kolem sebe, a jak si potutelně na stařenu vedle sebe stojící se usmíval. Vudce že nemoci sesláblý byl, pokynul Vršovi, by sodsouzenci pojednal.

Tys dobré myslí jak pozoruji, ptavil Vrš; či myslíš že se ti povede zase tak jak se ti povedlo, když si prvníkrátě stál před soudem naším?

Spovržením naň pohlídnul Jolon odvece: Ještě sem žádného z vás o milost nežádal, že takto ke mne mluvíte; mne vše stejné jakkoliv se mnou jednati budete.

Podivili se soudcové nad hrdostí tohoto mladíka.

Zdali víš, tázal se Vrš dále, jaké jest provinění tvé?

Po druhé sme tě zastíkli bojujícího v řadě nepřátelu.

Nejsem povinen z odpovídati se, proč těch neb při onech stojím. Bohum žel, že teprv pozdě jsme se dozvěděli o přiblížení se vašem k našemu hradu, kde již času nebylo, bratry svolati na vás z okolních kraju.

Jak? zvolali všickni, vy jste věděli o našem příchodu? Jak to možná?

Jestli vám to divno, pravil Jolon, radil bych vám, aby jste se zeptali této ženy, ona nás o vašem přiblížení se zpravila a nejlépe bude vědět, proč, a jak to možná bylo.

Jak, ta čarodejnice zpropadená, zvolal starý Lev, vzbopiv se.

Nuže tedy, již si jednou zasloužila uplné odplaty, zvolal Hroš, kteráž tě tehdáž nemine.

Bez odpovědi, zničená stála stařena před soudci svými, vztek bezmarný zářil z oči jejích, chvěla se na celém těle a co jedovatý ještěř stranou pohlížela na Jolona, který pokojně bez nejmenšího pohnuti a se vzhledem nad míru lhostejným s rukama složenýma kolem se ohlížel.

Nuže stařeno, pravil Čech, nemáš ty odpovědi žádné? Jest tomu v skutku tak že si nás vyzradila? Proč nás slédíš a stíháš kroky naše? Proč si nezustala doma, a za námi se vydáváš na tak dalekou cestu? Jaký byl účel tvuj?

To je moje tajemství, odvece stařena, svýrazem nejhlubšího povrzení; aniž povinna jsem komu jej zjeviti.

Zpomni jen, zvolal Vrš, že to poslední tvé zjevení jest.

A ty Jolone, jak sem přicházíš v tento hrad? Ještě život svůj zachovati mužeš, dostatečně-li odpovíš na otázky mé. Kdež jsou ony ženské, jenž se zde přechovávali od přátel tvých unešené? Kde jest Mláda? Rci pro vše, co tobě svatého jest na světě! Ničeho se ti nestane, hodenli se učiníš naší důvěry, mezi sebe tě přijmeme, a budeš moct žíti, co jeden z nejslovutnějších v řadech našich. Ale Mláda kde dlí i s družkami svými neprojevíšli, tak smrt hruzná očekává tebe.

Mne neuleká ani zlý slib váš, ani mučení, ani smrt. Kde Mláda jest a ostatní ženské, snadno vám mohu pověditi. Ona jest v hradě Psáry a zajisté že dobře je schovaná před tebou.

Ještě dlouho rozmlouvali soudcove se zajatým takměř že konečně na tom pozustali, Jolona i stařenu na druhý den a pohřbení Turska usmrtiti.

Nastala noc; Čech samotěn ležel v komnatě postranné. Sluha jeden právě mu byl rány převázal a odešel, an dveře se z lehka otevřeli a ženská postava v komnatě se octnula. Dřívě nežli Čech se ji byl potázal co žádá, ona vrhla se k nohous jeho, a pláčíc jej prosila o zachování života Jolonového. Byla to Častava. Čech ji ničeho slíbiti nemohl; umysl však jeho vlastní nesouzvučil s rozsudkém ostatních, aniž on hlasoval na usmrcení Jolonové.

Nepochopuji, pravil užasnut k prosící, jak možná že právě ty již nejvíce ublížil, ty kterouž oklamal, opustil a zradil, jeho si se stala přímluvkyni?

Nelze mi s odpovídati otázku tuto; srdce mé však hlasně jeví, že okamžení, v němž on by se smrti takovou ze světa sešel, i mým by bylo žítí okamžením posledním. Ja jej miluji, i při všem snažení

mém, nelze mi se zprostiti cilu toho i odřící se jej.

V tu samou dobu, ano právě v této chvíli i v jiné komnatě ještě bylo živo; byloť to v síni Lechové v něhož se někteří z vystěhovancu bojovných bylo sešlo.

Nuže, na čem jste byly se usnesly, zvolal Host, jest nám déle pozustati ve spolku, čili juž čas zbouřiti se, proti svévoli těch několika, kteří s námi vládnouti chtějí a všecku mocnost si přiosobují.

Tvá slova jsou velmi přísná, dí Lech, ty kráčíš dale, nežli právo naše a věc dobrá připouští.

Nezapomeň bratře, zvolal Černouš, bratr Hostuv, že ty sám si nás povzbudil k odporu.

Ale nezapomeňte i vy, že jen tak daleko připouštím odpor, tento, pokud' sjednocení k účelu se nezruší. Čili zapoměli jste, na onu přísahu, již sme mi všickni složili na praporek?

Ale bezpraví, zkrkl Host, jak se tobě stalo, musí potrestáno býti. Viz bratře Lechu, tys byl povzdý věrným přítelem naším, my jsme jeden za všechny a všechny za jednoho, nelze nám trpěti aby bratr tvuj Čech bez pomsty tebe tak oklamal, a jako za nic v řadech našich tě pozoroval. Zdá se, že touží po samovládě, kdyby se nám povedlo kde si se pevně usaditi.

To Bohové nepřipustějí dokud' já a ty bratře žijem, zvolal Černouš. Čech jest naším vudcem ale nikoliv naším vladařem.

Až se poutnictví naše a valka ukončí, skončí se i náčelnictví jeho. My co volní pobratřenci dědinu cizincum podrobenou, jsme opustili, bychme i se zbavili, ne však v nové se dali poslušenství. Ráději svobodní se potulujem světem, nežli podání se usadíme na jednom místě.

Zlé myšlenky vás opanují, odpověděl Lech, i jsouť to zárodky, z níž pro budoucnost žádné nám nevykvěte dobré naděje. Již vidím, že naše spolčení zrušené jest, neboť myšlenka vždy po opravdění svém touží a jako ve Vás tak i v mnohém jiném ta sama myšlenka probuzená se býti zdá. Já mam jiné nahledy v poměr tento. Žadné rušení v miru, žadné přestoupeni slibu našeho, ale rozloučení jest nevyhnudelné. Až vykonáme zde ukol svůj, až pevného bratrum naším domovu vydobýti pomůžeme, pak hled'me, by další nenávisti se učinil, a něco horšího nepovstalo z ní odděliti se od bratru, a dál se na pouť vydati. Snad že se nám povede i sobě nového domu získati.

Uspokojivši se všickni s radou Lechovou, usnesli se dle udání jeho jednati.

Rozešli se opět a Lech sám pozustana v síni popocházel v hlubokém zamýšlení, ano pravil sám k sobě, jiskra zachytila; ale běda že tak pálčivých se chytila předmětu! Co bych za to dal, kdybych byl utajil myšlenku svou, a těmto vytržencum ji nebyl zjevil! Jest mi nyní umírniti plamen, neboť v srdci mém žadná nenávist nepanuje proti bratru mému, ač mne byl zradil. Bylať to zajisté více její vinna nežli jeho, a on tehdaž ještě méně zkušený mladík zavedsti se dal licoměrnosti její. – Ale ta stařena! ta stařena! srdečně ji lituji – onať se mnou dobře smýšlela. Aby ji propustili pochybuji, a ona se zdá mocnou býti, mnohovědoucí, mnoho zkušenou. Okusím co se dá dělati.

Opustil komnatu svou, nepozorován lehkým krokem se odebral tam, kde stařena upoutána, osud svůj očekávala.

Slabá měsíce zář stěnou metala se, zdě okolní jinovatku pokryté co ostříbřené se jasnili dotknutím jejím. V koutě jednom zahalená v chatrný oděv svůj na slámě ležela stařena i zimou se chvěla na

celém těle, předřikávala klatby, hrůzné kladby na Čecha i spoludruží jeho, pološeptem, však jak by tajemně rozmlouvala s černými duchy nočními.

Nečin křivdu stařeno mému bratru, on tvého zatracování nezasluhuje. Nemilujet' on krvé prolítí, a nahoda-litě potká, přičítej to sama sobě a zradě své, již sudcove naši bez trestu nechati nemohou.

Ai tys to Lechu? Vítám buď noc vězení mém. Poznals mne? Přesvědčil si se o pravdě mých slov?

Předvědčil sem se; vyšší však záměru muj skutek, jakohož se bratr muj proti mne byl dopustil. Já mu odpouštím. Upamatování na nevěrnici zaniknul již ve mne na vždy, a co Čech byl zavínil, tež jsem vypustil z myslé mé; ale tebe srdečně lituji. Toužíš po svobodě?

Ty mu odpouštíš? zvolala stařena u největším rozhorlení zlobivem; zapomenouti chceš na to co ti učinil? Blázne! blázne! však toho pykati budeš! Zda po svobodě toužím? jaká to otázka? Možnali tobě vysvoboditi mne, na věky se mne zavděčíš, zýskati sobě budeš otrokyni nejvěrnější, a v krátku nahlídneš jaka mocnost nad lidského pusobení ve mne vězi. Lechu, jestli mne osvobodíš, Bohum a lidem chci poroučeti budoucnost tvou a co živ budeš nemá ani vlasu na tvé hlavě se uškoditi.

Jsem dlužníkem tvým, a vše jsem uspořádal k osvobození tvému.

Blíže k ní přistoupiv, osvobodil ji pout, pak hodiv plášť svůj široký přes rámě její, sebou ven ji vyvedl, a z hradu ven pustiti chtěl.

O ne! vece stařena prosebně, není mi platná svoboda bez prostředku dalšího jednání, a k tomu jest mi lecjakých věci zapotřebi, jěž zde pohlédávati musím. Především mi ukaž cestu k zajatému Jolonovi, mám s ním co mluvíti ano i co důležitého jednati. Odešed Lech, přivoval jednoho sobě docela oddaného sluhu, i odevzдал mu stařenu k ošetření; tento ji vedl ku vězení Jolonovému.

V myšlenkách zajatý tento seděl u kameného stolku; lampa slabě osvěcovala komnatu vysokou. Vzchopil se Jolon spatřiv čarodejnicu k němu vstoupici i užasnut se ptal co od něho žádá.

Ai ty si zlé nezkušené dítě, odvece stařena, což nevíš že bez tebe odejítí nemohu? Pospěš si a pojď se mnou, nebo noc brzo uběhne a pak je po vši nadeji veta.

Neptal jsem se o tvou radu, aniž jsem tebe žádal o pomoc, co tedy chceš ode mne?

Ai což mne nepochopuješ? Pravímť já dosti zřejmě zítra že musíš umřít! Rozuměls co jsem povídala? zýtra již umřítí! V tak mladém věku vnejskvělejším naději vykvětu, – opustiti svět, tvé přátele – opustiti všecky milenky tvé! Zapomenutý zajítí neslavnou smrti jako zlosyn a čarodejnice! Za živa upálen a mukami nevýslovnými připraven býti k smrti hanebné. Ještě nemáš konce tvého žvatláni? Kdo se tě ptal na to? jdi a nesuš mé myšlenky; na blízku tvém mi není volno, i stín tvuj mi jest protivný.

Pro bohy věčné, jaká to slova! Tak chceš umřítí? Pohrduješ se svobodou, již ti přináším?

Z tvých rukou nechci svobody ani zachování života; nech mne umřítí. Když se to má stát, a jdi. Já nepujdu s tebou. Ješte-li slova promluvíš, tak na tě svolám katy, jímž utéci chceš.

Zlosynu necitelný! Kéžby země zhltila tebe, kež by ruka tvá – ale ne, ne, já se utíším. Ty nejsi hoden mé lásky, mé starostlivosti o tebe. Viz před tebou stařenu klečící a prosící tě, bys ji sledil, bys ji nenechal na světě samotnou, opovrženou, nenáviděnou od všech lidí, ji, jenž je tvoje –

Drábové se blíží, křik váš zbudil strážce, zvolal sluha u dveří stojící. Chcešli utéci bábo, máš nejvyšší čas.

Když strážníci se přiblížili, stařena již byla uprchla.

Kdož zde byl? S kým jsi zde tak hlasitě rozmlouval? tázal se jeden z náčelníků.

Jdi se podívat, odvece Jolon chladně a přesvědč se sám.

Snad nějaká zrada? Neuprchneš podruhé.

Kdybych to byl chtěl učiniti, již bych moh být přes hory a dolí.

Tak tedy předce? co znamenal ten křik zde? strážníci, kdo zde byl? Nebylo vám zapovězíno –

Nikoliv, odvece strážník; vudce náš Čech domohl, by každý směle ku zajatým stoupil. Byla však zde stařena ona čarodejnice –

Zajistě že uprchla. Za ní vojíne, ona jest nebezpečnější nepřitele na bojišti.

Okamžením se odebral slediti uprchlou, ale marné bylo snažení neboť ona již byla prchla. Ukryla se v příbytku Lechovém, co zatím ji stíhačové v širých polích a polesích hledali.

Nastal den pochmurný a mrazivý. Všickni vystěhovanci se sešli na velikém dvoře i náčelníky svými; čtvero mužův přineslo mrtvého Tursku, i položili jej na hranici.

Vudce Čech když stoupil mezi ně rozdělili se všickni, i ve tři řady se postavili. Na to vystoupil jeden, jež za kněze svého považovali, hlasně promluviv k Bohum, by reka toho milostně přijali mezy sebe, k vojínům se pak obrátil a vyvolával zajaté, by obětování byly za padlého vudce.

I vystoupil jeden a zvěstoval všem, že čarodejnice, již k oběti chovali, přítomná není, že ji hledali po všem hradě, i za ní že poslali na vše strany jezdcův, stíhali ji, ale že zmizela a pomátky že o ní není.

Novina tato veliké pohnutí způsobila u přítomných. Ona jest čarodejnice, ona neviditelnou se učinila! vyvolávali mezi sebou.

Nechte ji, zvolal Věstec, aniž vyšetřujte déle, kam se poděla; zajistě se stalo vůli Bohu, že před očima se takměř ztratila. Přiveďte ostatních zajatých.

I vystoupili jsou svázaní vojíni nepřatelští, v jichž čele Jolon.

„Bratři!“ zvolal Čech, „darujte mne ty zajaté.“

Nechci aby první obět kterouž co vudce váš Bohum přináším, krvavou byla. Propusťme Jolona.

Neočekávaná tato slova podivně působila na všickni přítomny. Někteří se zprotivovali, jiný zase za mírného, dobrotivého vudce majíce srovnávali se s ním. Dlouho se neshodli až konečně vystoupil Lech praviv: Nesudte přísně tohoto muže, ale poptejte se jej dřívě, zdali sám osvobození žádá čili ne, aby jste nemyslili, že velikého dobrodini učiníte mu s propuštěním jeho.

Na dané mu otázky neodpověděl Jolon, spovržením okolo sebe hledě; teprv, když Čech se jej mírným hlasem tázal, zdali na životě mu co záleží, jal se říci: Meně nežli každému jinému; čest má dražší mi jest, a hluboce cítím, že se nesluší vojínu o milost prositi nepřáteli své.

To sem očekával, odvece Lech. Mým slovům věřte, tento muž dnešní nocí dost příležitosti měl uprchnouti, povrhl však prostředkem nectným k osvobození takovému a zachoval čest svou.

Jen jednou jsem toho učinil, a to za příčinou již zamlčeti musím; nedočka se toho více žádný aby

Jolon snad ze strachu před smrtí utekl. Zde mne máte, zapotřebné-li uznáte zavraždit mne, učinte toho; nebude vám však požeňnaná zem v nížto po hostínsku vkročivši krvi domácích zakropite prudu⁵⁰² její.

Slova tato chladně vyslovená, neminula účinek svůj.

Tys muž udatný a nádejný, pravil Čech; vinny jakychž si se dopustil, odpouštím tobě; jdi a promluv k našemu Věstci, zda on tě propusti, snad přivoli bratři moji by si se těšil ze svobody své.

Přistoupilť stary Věstec i rozvázal pouta zajatého, praviv: Staň se po vůli našeho vudce; naše heslo jest mír. Kde se protivuje tomu jednání?

Žádný neodpověděl; Jolon byl na svobodě.

Zapálil Věstec hranici na níž tělo udatného Turska bylo položeno; a když poslední jiskru bylo dožřila, obrátil se Jolon k vudci Čechu a pravil:

Ne milosti ale dobrotivosti tvoji i druhuv tvých zachovan jest život tvuj. Nemam čím se zavděčiti vám, ale že vám na tom záleži, kam dívky a ženy vaše zavežene byly, tedy vězte, že ne toto místo, ale hrad Psáry je chova mezi stěnami svými.

Psáry, Psáry! zvolali všickni, i mladici jako u vytržení obstoupili Jolona, i zvědavě se jej vyptávali, každý po svých.

Jolon na otázky vše odpověděti nemohl, řka: Hled'te sobě dobýti, co vám se odňalo; pokud' ještě není pozdě; v několika dnech se ženy a dívky rozděliti mají mezi našincy.

Na Psáry, na Psáry! zvolali všickni, i hrnuli se zpět do komnat svých, tam se radivše o brzkém tažení na hrad jím vyznaměný.

Jolon brzy samotným se vida, vážným krokem opustil místo, kde před několika okamženi smrt mu hrozila. Vystoupiv z hradu, spatřil Častavu, jenž zimou se třesouc, očekávala jej.

Zarazil se poněkud' Jolon, ale opět se spamatuje, hrdým krokem jako by Častavu neviděl z hradu odcházel. Slzi jí polili u chladnosti jeho. Co mělo dělat, když on si ji ani nevšimnul? Hrdost bojovala s láskou. Konečně však sama k sobě promluvila: Ne, již tak mnoho jsem obětovala, obětují tu poslední myšlenku hrdosti své; a lehkým krokem za ním kráčíc, polohlásně i jmeno jeho vyslovila.

„Jolone!“ – On se neobrátil; „Jolone slyšíš?“ – On mlče dále krácel; „Jolone drahý, povrhujes mnou?“ zvolala hlasitěji za ruku jej pojavši.

„Ah tys to Častavo? co žádáš ode mne?“

„Tak chladně tak bezcitelně se mužes ptati? Mne jenž jsem život svůj, čest svou i hrdost obětovala tobě? Já se u Čecha přimlouvala se, by život zachovan byl tvuj – vezmi mne sebou; kamkoliv pujdeš, v samotnost pouště, v hluk světa, všady chci slediti tebe.“

„A tvuj otec a tví přátelé? Jen zde zustaň, nechcy ještě jednou obíňovan býti, že vaše dcery zavádím. Tvuj otec je šlechetný muž; nechci bolest jeho objeviti po ztracené dceři; jdi a utěšuj starý věk jeho.“

Jak? ty mne od sebe odháníš, i když tobě tu největší oběť přináším, a volně nepobídnutá stebou chci

⁵⁰² půdu ???

odjíti v širý svět?

Nevykvetou ti žádné ruže, ani žádné radosti po boku mém; nejsem šťastným a nelze mi tobě odměniti se za obět, jakouž mne přinéstí chceš. Bud' zdráva!

Ne ne – nelze mi žítí bez tebe; bud' mne zavraždi zde a přes mrtvolu mou kráčeš dále, a neb od sebe mne neodmrštuj.

A kam chceš se mnou jít? Vždyť já sám nevím kam se obrátit mám. Mezi přátely mé nesmím více; odporuje tomu muj vlastní cit – má vlastní čest. Vyhradil jsem je vyobrazením místa kde chovají unešené ženské, a nelze mi svědkem býti následku toho co ze zrady mé povstane.

Vystoupil Lech jenž rozmluvu tuto nevidán za zdě byl poslouchal. Nelekejte se mne šlechetné duše, pravil; vím' rady pro nesnáz vaši. Očekávejte mne až den s nocí se spojovati bude, tamo po po kraji blízkého lesa. Bude vám spomoženo.

Dříve nežli Častava a Jolon mu byli odpověditi mohli, on již byl zmizel. Podivení oba se zamlčeli a slova nepromluvíce, oba kráčeli ku blízkému lesu.

4.

Tuším že zde vtéto zemi bude cíl poutnictví i konec potulování našeho, dí Lev; ale cos tak zamýšlený vudce náš? Již dlouho jsem neviděl vyjasniti se tvář tvou; právě teď ty nejskvělejší naděje zakvítají tobě.

Ano máš pravdu, naděje mi rozkvítá; kdo však mi za to rucí, že se s opravdív? dobrěť pozoruj, jak tajemný zpor již na počátku našeho podniknutí pomezi bratři i právě zozmýslím⁵⁰³ jak toho k dobrému použití.

Toť arci těžka věc! I ja jsem již zpozoroval že se tak snadno nespoji a nesrovnají naší soudruhové. Toť zlý bohové nás trestají že v jednocení naše nesvornost hodili.

Ale proč se toho tak bolestně ujímáš? Viz jak mnou osud hraje, jak mne oklamáva vždy kdy nejjasněji se na mne usmívati zdá.

Ukruji⁵⁰⁴ své žali; tykají se pouze tebe; co však mne hryze, dotýká se budoucnosti našinců všech. Dlouho již rozmýšlím, jak by se vyhnouti dalo hrozičímu nebezpečství. Vyslal jsem sluhy na vše strany skoumati zem tuto a zkoušeti lidi její. Zprávy sou nejpotešitedlnější. Země tato blahoplodným prý jest rájem; ale obývatele ještě ne dlouho zde se usedlivši a nazvíce loupeži se živící, zpravné sou povahy, i veliké nas bude stát boje ukrotiti je a podmaniti je sobě. Zavděčili bychme se všem sousedum okolním, kdybych me zamezili škodlivý způsob života jejich. Vražda a loupež prý panuje mezi nimi, neznají ani zákonu ani porovnaní, tělesná síla panuje mezi nimi i podobají se více divé zvíři lesní nežli lidem. Bude to sními krutý boj. Zamýšlím již beze vsi pochybnosti zde se usaditi, aby však zámysl muj se povedl, musíme hleděti dříve přemoci nepřáteli nežli oni se proti nám spojí.

⁵⁰³ rozmýšlím ???

⁵⁰⁴ ukryji ???

A Psáry? na Psáry zapomináš? na milovanou tvou Mládu i ostatní ženy?

Nikoliv; totoť jest první místo, jež se zmocniti musíme. Vímt' já jak mocně pusobí myšlenka dobýti sobě spanilých žen, na mladistvé vojiny naše. Pak ale se musíme rozdelit, jednym rázem na vše strany této země se vrhnout a je obsaditi. Zvolíme se středě z nějž jako ze srdce nové vlasti všeckem život náš vyplývati musí abychme i v rozdělení svém předce zjednocení zustali.

Necht' tě Bohové posilněji; já zustanu při tobě a nerad bych se od tebe odloučil, leč nutná by toho byla potřeba. Ja i muj syn Hroš od tebe neodstoupíme.

Kěž by všickni tak smýšleli! mnoho si zakládám na věrnosti vaší: Škoda že i nejbližší přítel muj, bratr muj Lech ode mne se vzdaluje; nevím sice proč ale velice mi jest toho želeti.

I já jsem to zpozoroval ,nezustané nám však dlouho tajno co vtom vězí. Bratr Vrš sám se snaží vyšetřiti to.

A předce – pravil Čech po chvíli, předce se neobávám, žeby sme zde nedosáhli účel náš. Jestli z jedne strany zbraň naše a udatenství dobrých následku nám získá, tak – doufám, že z druhé strany zase Jolon nám velmi prospěšným bude.

Jak to myslíš? Včem by nám Jolon užitečným se státi mohl. Jáť se obávám, že spíše zrádcem se stane naším, neboť nahlednul v naše poměry, snad i vyskoumal nesvornost bratru, i ví, že nás očihledě ubývá a ještě ubyde.

To jsou maličkosti; Jolon není sprostá duše i přál bych aby mezi našinci mnoho jich jemu podobných bylo.

Ai věz, že muž, jemuž jsme ukaz nebezpečenství smrti ruku podali a od hrozícího sme upálení jej zachovali, že on, jehož pusobení zajistě mezi obyvately této země bez oučinku nezustane, snad lépe nám cestu zde proklestí, nežli zbraň i krev.

Tys moudrý, Čechu! – Na to jsme žádný nepomyslel, a všickni skoro jsme s nelibostí hleděli na propuštění Jolonovi beze vší nahrady. –

Když pak Lev byl odešel mezi ostatní a zvěstoval jim jaká k tomu byla příčina, že Čech Jolona propustil, mnohy z nespokojencu a tajných Čecha protivníku zase jemu se naklonil.

Nebylo daleko od večera; zdaleka mezi dvěma horami jeví se v mlhách šedých hledané Psáry. Bylť to hrad pevný, dobře ochráněný zděmi vysokými. Že po celé zemi již se byla roznesla zvěst o příchodu cizincův a jich zaměru mstít se na obyvatelých za staré spáchané provinění, vydobiti je a v této zemi na jejich místě se usaditi, schnali vladaři tolik lidu co možná do pevností očekavajíce tam hubitely své. Ano, obyvatelé samy nejistí jsouce přepadnutí pod schranu hradeb utíkali se.

Psáry byly zbrojníky dobře obsazeny. Nacházelt' se tam květ obyvatelstva **Kojemského**,⁵⁰⁵ všickni skoro mladí mužové i jinoši; neboť tamo byli ustraněny unešené dívky a ženy Slovanské pověstné okouzlující krásou svou. Mnohy z bojovníku již se těši tu neb onu pojmuti za ženu, uvesti ji v příbytek svůj. Mstítelé však se blížili. Zavázali se tedy bojovníci nedotknouti se dívek až hrozící jim nebezpečenství docela odstraněno bude. Dříve však, nežli se tito byli toho nadáli, nepřátele na hrad se

hrnuli.

Čech svolal muže své, zdalky hrad jím ukázal. Jako (*vynechána velká meze*) stinný z dálky vystupoval z šedé mlhy.

Tam náš cíl, pravil Cech, a sice hlavní. Již zde onde krev našich bratru plynula, byli to však jen před hry pravých skutku. Tam sláva Vaše, tam základ vlasti nové. Překvapíme nepřátele a vítězství je naše! –

Aby však žádný nevyzradil příchod jejich, byli vykázaný meze, jež překročiti pod ztrátou hrdla žádný nesměl. Na sto kroku od ostatních se zdáliti nebylo volno.

Vždy více a více soumračilo se i nastal večer pochmurný. -

Čech se svými bojovníky v houští hájovém očekával tmu vyměřiv sobě cestu ku Psárum, i dal ostatním vudcům nařízení rozličná stranu dobytí hradu a pak se ostranil k odpočnutí do stánu svého.

Tamo dlel v tichém rozmejšlení, kdežto zatím vojínové jeho k rozhodnejícímu okamžení se připravovali. Řinčeli zbraně, i lomoz vojenský jevil se okolo stánu Čechova.

Tu před vudce mladý Hroš, syn Lvuv, stoupil.

Odpusť, že tě vytrhuji, jest však mi důležitě stebou promluvit; jal se říci s mladistvou smělostí.

Usmál se Čech hrdému vzezření mladíkova i hlavou pokynuv dále mluvit mu povolil.

Otec muj jest starý; tys mu svěril vedení zláštního pluku vojínův, mne však zlý znepokojil sen, i vím, že se v něm jevilo vnuknutí Bohuv. -

Čech nábožně jsa myslil a mnoho dbaje na sny a předzvídaní pozorlivěji naslouchal slovům Hrošovým.

Zdalo se mi, – dí mladík dále, – že otec muj v čele svých vojínův bojuje, prvníkrátě v životě svém raněn – ale smrtelně mrtev z bojiště odnešen byl. Zasmušilou tváří se předemnou vesnu vyskytnulo, zemřelá mať moje, napomínajíc mne bych dbal o otce, že nebezpečí mu hrozí. – Na to se nebe černým rouškem zastřelo před zrakama máma, a bylo noc. Procitnuv před chvílí, zočil jsem připravující se vojíny, i k tobě spějí zpraviti tě o snu mém, i žádati tebe, bys to nějak zprostředkoval, a otce mého do boje toho neposlal.

Poradím se otom s věstcem. Jdi Hroši, a přijď po chvíli promluvíme o tom více.

Hroš odešel; Čech starého věstce si předvolati dal. –

„Jaká jsou znamení? jaká se nám ukazuje budoucnost? –

„Jakouš si přejem, vudce náš! - Pozoruj, že snažení naše vůli Bohuv neodporuje, ale předce nás jakás nestěstí nemine – “

– Mluv, cos viděl – co myslíš. –

Před chvílkou vtom okamžení, v němž slunce zapadlo v zálesí se mi vyskytnula stará baba i rozplašila mi ptactvo. Ač hnedky zase v houští zmizela, předce sem ji poznal. Jest to ona stará Ďasena. Čtěl⁵⁰⁶ jsem by někteří z našincův ji jali, neboť tuším, že nám bude nebezpečná. ale příkaz tvuj, že

⁵⁰⁵ Bojemského ???

⁵⁰⁶ chtěl ???

žadný se odstraniti nesmí. –

Čech uleknutý se vzbopil. – „Rychl za ní, rychle za ní, - zvolal hlasně. Sto mladíku ať se rozjede v hustinách lesních, a povídám vám ať jí p ř i v e d e t e, sice zmařené by byli naše zamery. Ona nás zradí! – Sluha jeden ostatním zvěstoval vuli Čechovu.

Pak se vudce poradil s věstcem stranu Lva.

Ah i zvolal věstec; Hroš tě nesklamal. Toť sen živý a pravdu v sobě chovající; i mne se ve mnohých jevilo znameních, že ztratíme jednoho z našich nejudatnějších.

– „Tomu se vyhneme. V dálce by zemřel otec, nespátriv více dcery své, pro níž se do boje vydal? Nikoliv; mladý Hroš ať (*vynechaná velká mezera*) jeho místo. Lva musíme zachovati! –

Den ještě ledva byl pročitnul; jitřenka ne hrubě vysoko nad obzorem stála. Slunce vycházející zpolenáhla barvilo vzduchové nebe i kol ovše závoje oblakové červenými požáry. Na dalekém mlhovém západě jevil mesíc bledou nemocnou tvář svou, jako Lampa, již oleje se nedostává, nad černými lesy dožírujíc by visela. Vojíní Čechovy již se byli až přímo ku hradu přiblížili. Bystrý pod ním hučel potok, hrdé stěny, vlny zpěněné obrážejíc. Zář ranního slunce prorážela skrze houští stromové, a nakrupějích vodních skvěla se co dyamanty lesknoucí se na čerstvím zeleném listí. –

Zdá se, že na jasný den padne podniknutí naše; dí Vrš k Čechovi přistoupiv, kterýžto právě některým z vudcu, své rozkazi dával.

Nechť žádný nevystoupí z houští, – pravil tento; – stromy nás zastíní a ukryty zustaňme zrakum stráží hradních, pokud' na ně pořádně nevyrazíme. – Co říká náš věstec?

Ukazuje na západní stranu, tam že nám zakvítá štěstí. Odsud' prý nám hrozí záhuba.

Tak? – Tam vládne Hroš. Pozoruj bratře Vrši počínání jeho, i buď mu při ruce. Jest mladistvý ještě i ač pla zápalu, zapotřebí mu jest chladného rozvážení. Starého Lva ošetřujte.

Rozdělil Čech bojovníky vše na dva dílí. Jeden oddíl na východní straně, jež nejprve vyraziti měl na hrad, svěřen byl vedení Hroše, Vrše i Lva, druhý oddíl vedl sám Čech.

Husté ještě mlhy zde onde nad krajem ležely. Tu celé slunce v uplné kráse své nad lesy v stoupilo i víchr ranní rozplašil škaredá rouška i celá krajina v oblesku jitřním okřála k životu novému.

Lech pod dráhnověkým dubem zamýšlený seděl. Tu lomoz hlučný, hřmot válečný se zbudil na východní straně. – Jako by se jich to netýkalo, ozbrojení vojíné za hustými stromami seděli, leželi a neb stáli, čekající na znamení svých vudcu.

„Tys zamýšlený Lechu, – pravil Černouš k tomuto přistoupiv, či nepředzvídáš dobrého (*velké prázdné místo*)? Buď vesel, dnes dobydeme naše milenky, a co dále, o to se pak snažně postaráme.

Já nemám čeho dobytí zde. – Mně již zašla nadějna hvězda.

Snad by seš nermoutil pro j e d n u ? – Pomni na naše záměry. Stojíš pevně?zůstane to při naším předsevzetí? – Tři dny po dobytí hradu.

Bez odpovědi pokynul Lech jen hlavou. – V tom veliké pohnuti povstalo mezi vojíny. Jeden mladý bojovník přiběhl se zprávou z bojiště; Čech mu šel vstříc, všickní mužové kolem něho se sběhli.

Již jest čas bratří – vece Čech, vyslechnuv mladíka. Seberte a připravte se. Opět příchod náš byl

vyzrazen; však jím to nespomuze. Hroš šťastně dobývá hradu. Hoste a ty Černouši spěšte se svými mu pomoci. Obejděte však houštím hrad, by netušili nepřátele naše zde dlění.

V okamžení se stalo, jak Čech byl přikázal.

Pak ostatní svolal okolo sebe... . Bratři, pravil k ním, zde dobrá rozvaha nad udatenství platí; nepřátele naše by nádeji usmrtili ženy a sestry naše, nežli by nám je opět navrátili. Musíme jím nechat pruchodu k outěku. Tou stranou je odvedou a pak slabými se cítíce odolati nám vytěžum hrad zanechali chtí – prázdný. –

Na hradě mezi tím panoval veliký zmatek. Po jedné straně vysokých hradeb se bojovalo, co zatím na druhé straně jedlivé⁵⁰⁷ stráže jen popocházeli, pozorlivě do dálky hledíce.

Všickni již skoro náčelníci a vudcové byli padli, a každou chvílí postoupily pluky Čechové o krok výše. Dustojnost vudcova došla již na nejmladšího z hodnostatnějších jinochu – na Miroslava. Bylť to ten samý, který již jednou valečně se nacházel (*velká mezero*). **Iov** však raněn do východních zadních síni hradu odvésti se dal. Tamo volal sluhy své, a podav nejstaršímu z nich meč, pravil: Až první noha nepřátelská vstoupí na horu na hrad by, pak vás zavazují pod trestem věčného zatracení, by ste všechny ženy a dcery těch cizyncu ubili; obtížnoli vám to, tedy zapalte tuto stranu hradu; necht' se ve veliké síni dole kde ukruty⁵⁰⁸ jsou, všechny udusí. Mne však ty – pravil k nejbližšímu z nich – tento muj meč přímo do srdce vrazíš; neboť nejsem zto ani bojovati ani uteci, ani v ruce těch lotru padnouti chci.

Rozletly se tu dveře, a stará stoupila v síň. – Pryč, pryč! – zvolal Miroslav. „Odžeňte tuto ohyzdu ode mne, znepokojovalat' mne dosti v životě, což ani umřítí mi nedá?“

Synu! drahý Miroslave! – U všech Bohu se ti zaklínám že ti nelhu. Tys mé dítě, muj jediný drahý syn. Pryč vy chladní otroci, m o u rukou se musí léčit i vyzdravit. – Ale uposlechni rády mé. Vímt' cestu z nebezpečnství vás všechny vyvédsti.

Poslední slova tato povzbudila raněného. Mluv co víš? –

Tajemný jest odsud východ. Nezná jej žádný, mimo ja. Mužeš i ty i vojíni tvoji pohodlně ujíti. – “

Na příkaz jeho chopili se sluhové sedadla, na němž se uložil i odnesli jej. Stařena je vedla.

Hluk se množil, poslové přibíhali se zlými navěstmi.

Nebylo již pomoci ani naděje. Ale však již zmizel výraz zoufalství z tváří Miroslavových; neboť se přesvědčil, že stařena mu dobře radila.

Přived'te sem ony cizí ženy rychle touto cestou ven sními, ale spoutané pevně po dvouh, a a která z řady vystoupí, hned at' se usmrtí.“

Běželi sluhové poručení jeho za dost učiniti. Hluboko chodba se jevila navýchodní straně hradu, vedoucy dolu do ohromné jizby. Otevřely se dveře a tamo veliko množství dívek mladých i žen ozdobných se nacházelo. Mlčice zbrojnoši tajemnou chodbou od tamtud' z hradu je vyhaněli.

Ja zustanu na hradě. Až poslední muj vojím bude ubezpečí pak teprv jest mne ochrany hledati.

⁵⁰⁷ jednotlivé ???

⁵⁰⁸ ukryty ???

Doneste mne na hradby. Na východní, bych viděl jak se podařilo utěk.

Učinili jak byl poroučel.

Stařena jej neopustila. Vedle něho stojíc, pozorlivě hleděla dolu na tmavé lesy z nichž husté vystupovaly páry. Slunce měnivě záře své rozlilo nad chocholami stromu pravěkých vjejichžto stínu tajemném hrobové panovalo ticho.

Ai viz tam to ouskalí; – u paty jeho roj hadí, na vrcholu hnízdo jestřábové; tmavá tam jámá, hluboká, šípkovými keři ukrýtá, tam východ z hradu. Pojd' – pojd'me dítě, nežli bude pozdě – šíp – uteč – šíp opět jeden – již – již jsou na hradě. –

Pozornost však Mirolovova⁵⁰⁹ se obrátila jinám. Dole v hloubce lesní v onné straně, kam stařena na ouskalí byla ukazovala strhl se křik nesmyrný; lomoz a řinkot zbraní, jakby v hlubokých temnotách lesních se byl obnovil boj, jenž na západní straně hradu ku konci se blížil utěkem braniteli zdí.

Napnul se Mirosláv celým tělem pak přez zeď hradební daleko se shýbal naslouchaje hřmotu dolejšímu.

Tu chodbu zpět se přihrnuli vojíní jež byl Miroslav vyslal s ženskými. Za nimi se hnati musíme zpluku Čechových.

„Zrada! Zrada! rozhláselo se po všech stranách hradu.

„Ještěro! netvoro oškliiva! zvolal Miroslav zlostí se vzhopiv i jal stařenu třesoucí se.“ – Tys mne obelestíti chtěla klamem! Necht' dravci hodují na těle tvém!“

Dítě! Dítě! ja jsem matka tvá – ja – – –

Ale již nebylo ji déle sýpati, neboť on silnou rukou ní mrštil přes zídku do propasti. – Nebylo více ani památky. –

Již ale taký z jedné strany na výše hradeb skvěl se prapor Čechuv, a z druhé se hrmuli chodbou podzemni nepřátelští ozbrojeni do hradu. Opět toulem raněn klesl Miroslav i krev se valila z rány jeho.

5.

Jak krásné to jitro! – Kol hradu všechny pahorky stemnozelenými lesními chocholemi svými hustý dýchaly výpár ze stromu, květin a bylin, a ptactvo tak hlučně prozpěvovalo, a vše tak veselo tak jasno bylo, jakby mořící chlad zymní se nikdy nedotknul te zemne a nikdy v ní nezavál polední šepot umírajícího člověka. – Bylo na druhý den po krvavé bytvě. V nejzazším dvoře hradním se byli sešli vojíné. Smutný tam se jevil pohled. Na loži z listí stromových i z mechu ustrojeném ležel starý Lev. Hroš u hlavy jeho stoje složenýma rukama a s hlavou k u zemi složenou, hluboce želem jatý se zdál.

Bohove nám dopřáli vítězství, a však draze jsme jej zaplatiti musily. Ubohý Lev! prvníkrate raněn a take již posledníkrate! takto promluviv Čech k Hrošovi se obrátil. Nežel mladíku, sláva vítězství našeho padá na tebe; tys dobyl hrad a on jenž krvý svou zasvětil vítězství naše, zajistě přijat jest mezi Bohy bohatými. – Ještě jich mnoho padlo?

Ano, tam ležejí podle zdí, odvece Černouš zasmušilý. – Nemysleliť jsme že tak drahá bude sláva Hrošová.

Přísným vzhledem jej potresce Čech přistoupic kněmu i do ucha mu pošeptal: Závidíš mu té slávy? tady jdi a zyskej sobě podobné.

Pak kostatním se obrátiv: Poslední čest proukažme padlým, a pak ve velké síni na poradu se sejdem.

Bylo odpoledne. Hrad novým životem okřival; Čech s přivolením ostatních všech náčelníku veřejně mladému Hrošovi daroval jej a všickni vespolek se veselili. Velikať byla jízba, v níž se byly sešly ozbrojení vojínové, Čech jim v čele se svou Mladou mezi ně vstoupil. Bratr sestru, milenec milenku, muž ženu, mnohy otec dceru svou opět byl našel.

Byl to první jasný den na pouti vystěhovancu, vřelé záře vzešlého nad ním slunce, vkažde se byly probrali srdce. Dostalať se jím první náhrada za mnohé nedostatky nebezpečností a trpká zkušenosti jímž se na daleké cestě své podrobiti musely.

Lech pokraj zdí hradební samotěn sedě na daleké hleděl zálesí. Chýlilo se k večeru; slunce se zemi se loučíc zardělo se i vešken obzor co jezero zlata rozpuštěného lesknulo se nímž co ružná loď vítězová na západ slunce plynula lesknoucími se požáry znamenajíc čarovnadné stopy své.

Opodál nad lesy vystoupila večernice tichá nad zemi se skvějíc co kment adamantový na labutích nadrech panenských.

Tam nechť oni se veselí, pravil sám k sobě zádumčivec; mne na jiné pomýšleti jest věci. Nemámť já učastenství na zásluhách a na plesích jejích; pak jakoby se byl ulekl svých vlastních myšlének vzchopil se a vstana odejítí chtěl do vníť hradu; ale se založenýma rukama vedle něho stál Čech.

Jaký tvuj umysl? Ty se nám straniš a na cosi tajemného pomýšlíš. Což nebylo slušno svěřiti se stím bratru tvému?

Tys dobrý muž bratře Čechu; ale chováníť každý jakási tajemství v sobě jež svěřiti nelze. Odpušť že před tebou něco tajiti musím; doval⁵¹⁰ mi však na důležitější se ptáti věc; zustaneme již zde? či ještě jinám nás povedeš?

Zdá se mi býti tento kraj nejpříhodnější k obsazení, ani dosti pevný bychme v něm odolati navalum nepřátel jenž bezpochyby ze všech stran se na nás shrnou.

To tě neznepokojují; zítra svýchodem slunce jest nám ještě dále jíti odsud. Na severu jest jedna hora, tak se dozvěděl věstec náš od zajatých; z té hory přehlédnouti jest daleké kolem země, a tam kyne nám cíl náš. Odtamtud se rozplyne mocnost naše jako z pramenu mocného do vší kolem zemi.

Co však jest tobě Lechu? místo utěšení že nás očekává sídlo plodné, urodné a velmi krásné nalezám čelo tvé zasmušilé mrzutosti utajenou.

Já nemohu s tebou jíti Čechu; již jsme se některými přátely usnesly na jiné se obrátiti cesty. Doufám že nám překážky v tom činiti nebudeš.

Ty se chceš odloučit od nás? Rci za jakými záměry?

⁵⁰⁹ Miroslavova ???

⁵¹⁰ dovol ???

Nejsemť já sám; musím se ti vyznati, že nebezpečnoství hrozí vládě tvé; Host a Černouš náčelní jsou tvojí protivníci; zajisté že nyní se rozpadne spolčení naše.

Zpozoroval jsem to; ale pro vše co ti milé na světě, pro blaho spolčení našeho, žádám tě bratře bys ještě se neodloučil. Posaváde ty i já pevného domovu nemajíce takměř každou chvíli se obávati musíme, že přemoc nepřátel našich opět ze sídla nás vyvrhne v němž jsme byly nedosti upevniti. Jen krátký ještě čas pobud'.

Co se týká mne, ještě pobudu; jakž ale ostatní?

Nechej mne se o to postarati. Chci se snížití kvuli věci všeobecné.

Odešel Čech a přímo ku Hostovi se odebral, ježž také jakož i Černouše tak dalece byl umírnil, že mu slíbili neodloučiti se od něho.

Mlada sama seděla v komnatě své rozmýšlejíc o uprchlé minulosti. Vstoupil Čech do síně.

Bohum dík, pravil, opět jeden boj ukončen, trpší zajisté nežli seč s nepřátely.

A povedlo se tobě? Věř že jsem se obávala zlého následku, neboť vím co na nás čeka, kdyby nás nepřátele naši opět přemohli.

Ai drahá Mlado, nyní a nám krátkého odpočinuti dopřáno jest po práci krvavé, nyní vypravuj, jak se s vámi dělo, jak se stalo, že vas všechny tak kvapně odvesti a v takovou dálku unésti mohli?

Byla to zráda Aurolová, jakž tobě známo; on nás prodal těm cizincum. Tyto na rychlé koně nás přivázali a od země k zemi snámi se hnali. Zde o nás se rozdělili. Do všech krajin země této rozptýliti jsme se měli, zapomenouti na dědinu svou i na ty, jenž nám svůj drahými byly. Tu se roznášela pověst, že mstítelé se blížeji; stařena jakasi jako zlý osud náš předcházela vás, i zdejší muže svolavala k odporu. Udatnost vaše nám předce pomohla. V ten samý den, když jste u hradu toho zmocniti měli jsme prodaný býti na zdejší muže. Ale rci jak se stalo, že vy jste nás tak šťastně došli?

Vypravoval Čech příhody svého i svých soudruhu poutnictví.

Mezi tím jeden mladík upoután v hlubokém seděl vězení. Zář sluneční jen slabě straným se kradla okénkem do vnitř komnaty vlhké, v níž Miroslav na holé zemi v pevných okovech ale i v hruznych bolestech, jakéž mu rány jeho krvácející připravovali, očekával osud svůj. Vědělť jistě že smrt jej nemine.

Temnilo se v komnatě, neboť večer se blížil a slunce za hory se sklaňelo;

Tu zaslechl jakýsi šumot u úzkého okénka, pohledl vzhuru; měsíc v uplňku právě nad ním stál a stříbrný proud svých záři lil v nitř žaláře. Jakési vzdýchámi, jakot hruzny, jakoby umírajícího člověka poslední lkání, jevil se za okénkem. Pozdvíhl Miroslav hlavu, neboť mu bylo, jakoby byl zaslechl své jmeno. Ano neklamal se – ještě jednou sípal hlas: O Miroslave, zlý Miroslave! Kdež jsi synu muj, muj vrahu? Kež bych předce ještě jen jednou tě viděla a nebo zaslechla hlas tvuj! Jak by mně to bylo milé! Umírám, ale jak těžce bez tebe.

Poznalť Miroslav sýpavý hlas ten, pozdvíhl se i dolezl pod okénko, tamo skoumal zed', a že škudliny v ní byly dosti veliké a vysuté, lezl vzhůru až k okénku z nějž pohodlně ven vyhlídnul. Jaky to pohled? Krajina v tichých dlela snách, dřímali lesi v tichu hrobovém, nad nimiž luna co věčná

lampa ve bezkonečném přírody chrámu skvěle plála, v hluboké dolině jen pod hradem bystrý hučel potok. Nedaleko však od okénka na příkré skále nad hlubinou se vynášející hustý keř šípový se jevil, a v keři tom stařena ležíc ani hnouti se nemohouc, hlavu jen vypínala a hlasitě vzdýchala. Patrně bylo, že tamo již dlouho nevydrží, neboť postavit se nemohla, a jakkoli v bídném položení svém rukama pomoci si chtěla trním raněnu, krvi svou zakropila keř. Pod ním hluboká propašť, nad ní příkrá skála a zed' hradební, k ní však nebylo přístupu žádného.

Ai ty zde! zvolal vězeň; ještě drak žádný tě do propastí neodnes?

Ach běda Miroslave! Běda mne i tobě! tys mi neuvěřil, však předce tomu tak, jak jsem pravila, tys usmrtil svou matku. Zde mezi zemi, mezi nebem, v okamžení tomto bez nadějném, přísahám, že tomu tak jest. Sejdeš si s Jolonem, poptej se jej, on má dukazy, že sem nelhala. O pomoz, pomoz, možnáli tobě! jen ještě den, jedinký den mne popřej žítí, abych se pomstila na té jestěří rodině, která mne tebe ano nás všecky v záhubu uvedla.

I vypravovala mu rychle a možná krátce, kdo ona jest i jak se s ní dělo, i kdo on jest; ale nedopověděla vše. – Pomstí se pomstí, zvolala ještě, ale již keř nemohl déle unést, počala pod ní sypati se skála chytala se prutu, skrvácela ruce své, ale marně – utrhlo se sní trní – – měsíc se skryl za oblak černý, pustá kolem panovala tma – jeden ztesk jen hruzný z hluboka zazněl. Miroslav klesl zpět ve vězení své.

Běda! Běda! zvolal na vlhké leže zemi. Není možná, aby mne byla obelhala v okamžení tom, v okamžení, kde nevyhnutelná smrt ji hrozila.

Rozčilení ztráta krve, bolest jenž znova v ránách jeho žířila⁵¹¹ překonala jej, – on ve mdlobách blíže smrti než života lžeti zůstal.

Po několika dnech obývání na hradě byly se všickni od Čecha vyslaní poslové nazpět vrátili, i nestačila jim slova k vychvalování te země, ale i mnoho neutěšující zprávy o chystání se obyvatelu na pluky Čechovy. Sešli se muži ozbrojení a připraveni k odchodu.

Bratři, pravil Čech, navráceny jsou nám ženy i dívky naše; dobili jsme sobě pevnosti dvou, ale ještě mnoho nám zbývá k vykonání. Pojďte k severu, tam vysoké jsou hory jěž obsaditi snadno a z nichž snadněji bude rozléti se po všechny se zemi.

Hroš s několika zůstal v zadu k obsazení hradu, i Čech lesy hustými i krajinami lidskou nohou ještě nedotknutými ku severu táhl.

Došel hory vysoké, vrchu z rovné zemi přímo vystupujícího. Okolo něho hojné roviny v urodná se jevila zem, ale všecka lesy porostlá.

Ai ta, zvolal Vrš, jak podivná to hora, jako Říp nad lesy strmící.

Budiž tak jmenována, pravil Čech. Bratři zde na tom Řípu hlavní stuj budova naše! Takto řka, první na horu do výsky kráčel. Tíše a však plní naděje vojíni jej sledili.

Den byl krásný, sluncem dýchalo letním parnem, v soumrácným jen lese příkré strání příjemný vanul chlad. Líbá vůně se roznešela stinným stromovým, šuměly hory i chvěly se jedle u vzdechu

odpoledního větru, i květy pohájní líbým vzduchem vyrážely ze zelena pudy.

Dlouho kráčely vzhuru vojíné až konečně řidší se jevil les, dále jen luka beze stromná a na vrcholu nejvyšším prostranství jasné neostinně je přijalo.

Postavili se všickni v kolo, Čech v středu jich, obezřel se dríve na vše strany a pak kleknuv hlavu svou k zemi sklonil a polibil trávu květnatou, řka: Vítej země přesvatá, tisíci sliby mám od Bohu zaslíbená a nyní nám v moc daná! Zdravě zachovej a rozmnož nás od národu do národu až na věky.“ Pak vstana obrátil se ku spoludruhum svým a pravil: Nuže bratři milý přátele a tovaryši, jenž jste účastnicy mého putování! Viděl jsem, kterak nejednu těžkou semnou snášeli práce, jezdíce a chodíce po pustinách bezcestných a hustých lesích až do tohoto dne.

Již aspoň tuto vaším nohám učíte odpočínutí a vzacnou abět⁵¹² vzdejte těm Bohum neviditelným, kteří jsou nás uvedly do této krajiny. Toť jest ta země o které častokrát jsem vám pravil a do ní uvéstí vás slíbil, země vám zaslíbená zvěří a ptákuv plná, medem a mlíkem oplývající, k obývání velmi příhodná; vody ze všech stran hojně a nadobyčej rybná. Tuť vám se nebude ničehož nezastávatí, a nepřátele nebudou moctí vám škoditi. I poněvadž tak přeutěšená krajina a velmi úrodná již ve vaších rukou jest, považte, jak jí a jak příhodným jmenem vlast tato jmenovaná býti má.

I odkud' lepší a příhodnější, zvolal Vrš vystoupiv z řady, by se pojal název? Jedině od tebe pane a vudce náš, a poněvadž jsi ty Čech jmenován, tež i ona aby Čechová země sloula slušné jest.

Navrh tento Vršuv vubec se přijal i volali všickni: ať žije Čech náš vudce! Ať v blahu setrvá vlast naše Česká! Poklekali i líbali zem od této chvíle za svou ji považující; pak objímali se jakožto novo osadníci a hájítele nové vlasti České.

Host, Černouš a Lech, jenž stranou stáli aniž se účastnými zdály, utěšení všeobecného.

Jak se ti to Líbí Lechu? Neníli to hrdost napnutá a svévolnost neslýchaná jíž se bratr tvuj vyznamenával? Což ty a my ničím nejsme aniž hlasu nemáme v zaležitostech všeobecných pravil Host.

Ty máš zlý úmysl, odvece Lech, nechci hlouběji nahlížeti v tvé srdce, ale přesvědčen jsem, že tam cit nenávisťi proti mému bratru panuje.

Ai jakž ty se dobře přetvařovat umíš, skočil mu Černouš do řeči; zajistě že co si zamýšlíš mnohem nebezpečějšího nežli mi oba. Jen ven zbarvou, Host a Černouš pevně při tobě státi budou, a zapotřebí-li i o mnohém jíném ještě víme.

Ai, co vám učinil bratr muj?

Ještě moc málo? nedal on Hrošovi dobytý hrad? Nepropustil on hanebné naše protivníky zajaté, a hrdého Jolona a konečně i horlivého protislovana Miroslava?

To vše muže dobrý účinek míti. Nechci posuzovati ostatní skutky mého bratra; jediný jen čin na vzdy mne od něho odlučuje; ten se však dotýká pouze mne, a mým na vzdy zustane tajemstvím. Srovnejte se, nech rozdvojení mezi bratry nezruší krásný základ krásnější budoucnost.

⁵¹¹ šířila ???

⁵¹² obět ???

Tot' svaté slovo; zvolal Čech, Lecha za ruku pojav. Vyslechl jsem žaloby vaše, nepozorován od vás, za vámi stoje. Pojd'te a vstupte mezi ostatní. Zde veřejně mluvíte aby veřejným soudem se rozhodnula budoucnost n a š e .

Zamlčeli se ostatní, patrně uleknutí, i Čech zpozorovav že by nepříjemně sledili vyznání, zanechal je opět o sobě, i odešel. Minulo několik dnu, vystohovanci⁵¹³ nového života nabývaly. Byl čas však, aby k skutkům dalším kročili.

Musíme hledět, pravil Čech k ostatním náčelníkům shromážděným, dříve nežli jeseň a zimní chlad nám v tom překážeti bude, pevně se usaditi v krajinách těchto.

Usnesli se mezi sebou orozdělení země, jen v tu (*velká mezera*) v onu⁵¹⁴ stranu se obrátiv.

Tak se vyhnu nevěře, pravil Čech k starému Vršovi, která by zajisté v krátkém čase veřejně se byla projevila.

Ustanovil se den rozvodu. Každému bylo svobodno k tomu a neb onomu se přidati a slediti jej. Nejvíce se jich přidalo k Lechu, který sobě byl přede vzal k východu se hnouti.

Bratře! pravil Čech, když Lech se svými zástupci se loučil⁵¹⁵, zlý mrak čelo tvé přelétá, tuším že ne z horlivosti pro vydobytí dobrého sobě sídla a pro upevnění se vněm od nás se loučíš; tajemná jakási nenávist naplňuje mysl tvou. Což nehodna mne považuješ svěřením se mne s tím, co v tobě zažívá?

Rozmýšlel se Lech poněkud' i pojav konečně ruku bratrovu, pravil:

Snad se nikdy více neužijeme, ale zpomni na onu, od kteréš tuto památku obdržel, již na krku nosíš.

A ty zpomináš na naší matku? Ubohá žena! nebylo mi možná pomoci jí v nebezpečení, a uchraniti jí před ukrutnou smrtí. Trpce toho želim.

Usmál se Lech říka: Dobře máš bratře, že na matku zpomináš, ale pravil jsem tobě, abys zpomenu na onu, kteráž tobě tuto památku zanechala.

Ach! aha! ta čarodejnice? Ona hrzná žena, ta nás pronasledovala⁵¹⁶ jako zlý osud? Tiž jsme se nikterak zprostiti nemohli? Co s tou?

Ai, ty' si výmluvnějším Čechu, nežli kdy o tobě pomyslit. Nemyslím tu ani onu, ale myslím zasnoubenou sobě milenku –

I vypravoval mu jaká dumínka zlá srdce jeho od bratra svého na vzdy odvrátila.

Čech jako bleskem omámen před ním stál, ledva jej pochopiv, aniž věda co z těch slov vrozumívati má.

Vysvětlilo se konečně nedorozumění, nevěřil však Lech slovum Cechovým; jsmet' bratři, pravil a nesluší rozpor mezi námi. Přijímám výmluvu tvou, odpustme sobě co jsme si který ublížili, a – buď zdrav se všemi, jenž stebou v této zemi pozustanou. Mne nelze zustati zde; táhne mne to mocí nevyslovitelnou do dálky, i potáhnu k východu; tam snad soudruhové pevného stanu a já spokojené myslí náleznu.

⁵¹³ vystěhovanci ???

⁵¹⁴ „u“ je zalepeno ve vazbě

⁵¹⁵ emendace – vady vazby (viditelné je pouze „lou“)

⁵¹⁶ „le“ zalepeno do vazby

Slunce stálo ještě vysoko, když Lech se svými Čecha opustil. U paty hory Řípu se rozcházel.

Bud' zdrav bratře, pravil Čech u posledním rozloučení, a však nezapomeňte jedna matka nás zplodila, že plukove tvojí i mojí z jedného pocházejí kmenu, jakož ony, jenž dole jsme zanechali v opuštěné vlasti naší. Hroziti-li nám bude nebezpečnost z jaké koliv strany a nám vñukum neb pravñukum našim, až se upevníme v nových vlastech, tak vezme o sobě a spojení oddoláme nepřatelum vši země.

„Tak se staň,“ odvece Lech, pojav ruku bratrovu.

Po chvíli poslední z vojínův jeho byl zašel v houšti lesním. Blížil se večer, zamýšlen Čech se svými přáteli krácel zpátky ku hoře, na jež to výši pohodlný stan mu byly vystavěli manové jeho. Před stanem tímto samotén se usadil a v hluboké zabrán myšlénky hleděl na východní stranu. Tam nebe vždy více a více se temnilo, ledva že oblesk rudého požaru jen západní nebe krásil, tamo se vyskytnul soumrakem šedým; mlhy vystupovaly z lesu, a jakýsi uzkostlivý stesk větrem zbuzeného ptactva zvěstoval blízcí se chlad noční a snad i blízkou bouř.

Tam! tam! pravil sám k sobě Čech, zda se mi že sídlí budoucnost naše.

Opet se zamyslíl a Mlada nepozorována k němu se přiblížila.

Tys smutný Čechu? proč kaboní se čelo tvé?

Zpomnel jsem, jak mnoho ještě drahé nám krvi v těchto krajinách se procedí; nežli zde se upevníme. Děj se však jak děj; po boku tvém se mocným cítím, a dosti slyším ku vykonání skutku velikých.

Mezi tím viděl poslední muže zacházeti v les – již ani zvuk kroku ani stín jejich se nejevil více.

Muj dobrý bratr! jak dobrým byl vždy a myru milovným při vši udatnosti a syle! – Nemam vše svými společného, pravil ku zbrojníkum; muj žel jest jiný! U všech Bohův! jaký to byl žel? – zvolal konečně Čech vzhopiv se z místa svého. Což není možná vyzvěděti jej.“

„Ty nevíš? Ai to' snadno zvěděti! dí Mlada lichotným hlasem. Poptej se starého věstce, jemu zajisté povědomo. I mluvila z přesvědčení. – Včera to bylo as v tyto doby; Lech dle zvyku svého samotén tamo lesem se procházel aniž videl mne sedící v houšti. Věstec přímo za ním spěchal. Bylo patno, že ne náhodou nybrž oučelem se s ním sešel. Za ruku pojav Lecha, ráznými mu domlouval slovy by se neodloučil. On však mírně jej vyslechnuv a ve všem zapravdu mu dav, konečně svůj duvod mu předložil – j a k y však to byl, neslyšela jsem; neboť Lech udušeným mluvil hlasem a vzdy dále ode mne se odloučival.

Bohum díky Mlado; to' veliká pro mne uspokojení! Takto zvolav Čech rychle spěl vyhledati starého věstce.

Byla noc. Lech se svými spoludruhy ku patě jedné hory došed od Řípu nehrubě vzdalené, kázal jim na místě odpočinouti. Noc byla tichá a krásná; tisycero hvězd zářil mír a pokoj nebeský. Lech odloučen od ostatních, samotén vždy hlouběji do lesa zacházel bylo mu teskno, vhlubokosti srdce jeho, hluboká se zakotvila boleň aniž odkud' nepřišlo ulevení. Pode stovčkým dubem konečně se usadiv, zamýšlel na budoucí přdevzeti své, i pevně se přdevzal dále putovati na východ, a jako Čech pod

Řípem, kde si v krajinách neobývaných novou vlast založiti sobě a svým.

Tu cosi zašumělo na blízku něho, a postava bílá vystoupila z temnoty noční.

Tedy předce mne neklamal zrak i sluch muj? Bohove samy mne svedly sem na tvé blízko. Zoufalat' jsem již že z těchto pustě lesních zase kdy na světlo se dostanu.

Jako u vidění nepochopitelném Lech na ní pohlížel i vstana, blíže kní přistoupil konečně s bolestným usměchem se tázal jí, jak sem přicházíš Častavo? Kde Jolon?

Již na třetí den bloudím, nemohouc se vyplesti z těchto hustin. Zoufalat' jsem již skoro, tu však zdálky jednoho na vrši z očila jsem ohně vaše i v pomýšlení, že necht' kohokoliv zde bylo žádný by mi neodepřel posilnění, že by mně ukázali cestu k našincum na západ, osmělila jsem se kroky své sem obrátiti.

A kde Jolon Častavo? vzdyt' on s tebou byl od nás odešel?

S hlavou k zemi skleslou a hlasem bolestným poloudušeným odvece Častava. Krutý ve mne obnovuješ žel příteli. Běda že tak pozdě jsem nahlídla hloub v srdce lidské. I v tom nejšlechetnějším zpočívají zárodky zlé a nad ostatní city přemohu, to má soběctví. Jolon byl se mnou vešel v poušť, odřeknuv se světa, ač hluboce želel ztraceného života. Mnylt' on, že život pravý muže hodný jen v nestálem pohybování, v krvežižnivém snažení se nalezá; předce však uvykati počal tichosti lesní. Vystavěli jsme sobě chýži ve prostřed hlubokých lesu skoro nepřístupných. On chodil na lov, já domov obstarávala. Zlý osud nám tu přivedl Miroslava v cestu. On raněn uprchl z hradu Hrošova i po lesích bloudiv, náhodou nás napadl. Jáť tušila zlé následky tohoto shledání se s nimi a tušení mé se uskutečnilo. V několika dnech se vyléčil Miroslav; čerstvý pramen blízký, vzduch lesový i léčivý, zápach bilyn blahodějně naň pusobili, ale i z cela změnili povahu jeho. Jak mírným byl, umdlen jsa a sesláblý! Každé slovo jeho mluvilo k srdci, tvář jevila mír, vzhled toužení po životě tichém. Vypravoval nám o bouřích, jaké přestál, o zlých příhodach jakýmž oddolati, o nepříznivém osudu, s jakýmž po celý mladistvý věk svůj bojovati musel. Jakž z cela jiným byl když se mu zdraví navrácelo. Počínal mluvit o bojích o vítězství, o slávě i rozjitřoval plamen v srdci Jolonovém, potaji doutnající. Želeli oba naše do krajin těchto se přistěhování z želu, však jejich nenávisť dosti jasně vysvítila. Srozuměli se. Nepozorována od nich vyslechla jsem je an tajemné své zámysli zajemně sobě byly objevily. Přisahali jeden druhému neopustiti od zámyslu svých; navrátiti se mezi spoludruhy, spojití kmeny rozptýlené, vrhnouti se na nás s silami sjednocenými, zahladiti nás a neb v nevolnictví uvésti, a tak se pomstíli za to, že jsme zlému skutku jejich oddolali, a vy že jste z rukou jim vydrali a hanebně od nich vám odňali sestry. Ještě v té samé noci oba byly odešli – ani jeden ani druhý se nevrátil více. Nebyla jsem dlouho na rozpacích aniž jsem dlouho po jistotě rozmýšleti musela, neboť mi bylo povědomo co oba zamýšleli. Co jsem měla dělati? předevezala jsem sobě, sice odřící se světa, a tamo na poušti očekávati chvíli, až žel muj na věky se ukojí, neboť vidím, že jsem opuštěná, zrazená ano povržená za nevyslovitelnou lásku a upřímnost svou. Na mysl však mi padlo, jaké nebezpečství hrozí vám všem, i předsevzeti mé se upevnilo vás o něm zpraviti.

Tak utisknutý a zklíčený opět se zmocní vlk, a zuby své na nás brousí? Staň se vule Bohuv budeť bratrum mým mnohé přestáti ještě boje. Však ty Častavo milá nejsi zde ještě u cíle; musíš dále na západ ne však příliš odsud' daleko; až přijdeš ku hoře jako Říp z rovin vystupující, tam najdeš Čecha se svými zástupy.

A ty Lechu? co ty zamýšlíš? proč si se odloučil od bratra? Snad že nevrátiš se více?

Nevrátím. – Jen uposlechni rady mé, a ráno se slunce východem spěš ku bratru mému. Dám ti sebou průvodčího.

Spodivením vyslechla Častava mládého vudce, který mezy ostatní ji dovedl a na čas jejího mezi nimi prodlévání ochraně jejich ji odevzdal. –

Jasně dny byly zašli, chmur se nad lesy valil, chladný víchru hlukem províval tmavostině hvozdy a z hluboka nebes sporná ku zemi se blížila bouř. V ležení Čechovém bylo živo; náčelníci se sešli u vudce do velké rady, Častava potázána od nich, veřejně objevila, co se jí bylo přihodilo, i usnesly se všickni na tom, opět k jednání přistoupiti. Rozdělili se, i na rozličné strany rozejiti se bylo mezi níma upevněno.

Vystoupil Čech a pravil ku shromážděným: „Kdo z vás bratři a spoluvojíni moji má cos proti mne, v kterým z vás tajemná ještě zažívá nenávisť, ten směle vystup a veřejně o tom promluv. Vy jste zjednocení složili vládu v ruce mé, svěřili jste se vedení mému u vydobývání nové vlasti této. Prvního účelu jsme dosáhly; navrátil jsem vám sestry i uvedl jsem vás v zaslíbenou zem. Co vám ještě zbývá k vykonání dobře víte; nechci však svévolně v čele vám státi, i meč svůj náčelnický zpět vám dávám, i praporek nepoškrvněný navracuji vám, by jste je svěřili tomu, koho nejhodnějším uznáváte k dalšímu vedení vás.

Umlknutí všickni kol spodivením na sebe hleděli; i šeptali cosi mezi sebou, nepochopující co se to děje, nevědouce proč Čech svěřený vracuje praporek.

Vystoupil Manuch starý, řka: Nedivte se tomu; jsouť mezi námi někteří, jímž protivno byla Čecha za vudce uznávati, ale proč nyní medle oněměly? Nemají hlasu více, či se strachují, že bychme my ostatní se jím zprotivili? Dobřeť se potázali, že se neozývají. Já jakožto nejstarší z vás bratři vystěhovanci první se osměluji usnění své projeviti. Čech zustane vudcem našim.

Ano, ano! zvolali všickni, on vudce náš, po celý život svůj!

Vystoupili z řady Host a Černín oba hluboce poklonivši se před Čechem zbraně své k nohám mu položivši.

Hrozí nám všem veliké nebezpečství, pravil Černín i nepřátele naši předčili by nás s chytrosti, neboť rozptýlení se opět spolčiti a sjednoceti chtějí. Nelze nám nemoudřeji jednati, vyhlazeno jest nesrozumění i podáváme se v obezřetelost tvou Čechu. Každ nám jednati.

Veřejně smíření toto všeobecně zbudilo potěšení; Čech zase na se vzal vládu i nemeškali všickni radou i skutkem mu napomahati.

Umýsl vudcov byl velmi prozřetelný; chtěl' on spojení se nepřátel' zrušiti i předejiti mu tím, že přepadnout hodlal znamenitější kmény jich jednotlivé a zlomiti sílu jejich dříve nežli se byly spojili.

Manuch s vyvolenými plukami táhl k západu; tamo založiv přímo v sousedství s kmeny nepřátelskými dvur i ves Charvatice neustále s nimi bojoval až rozrazil je v nové (*prázdne místo*) dově⁵¹⁷ své se upevnil.

Host a Černín chtěly na východ, mysleli že snad dostihnou Lecha, ale že on táhl jinou cestou bylo jim upevnění se tam, vystavěly vysoký dvur a Černousy z kterýchžto statku neustále vypadali na nepřátely.

Častava se byla odebrala k bratru svému Hrošovi.

U paty hory z nížto nejdříve Čech přehledl krajinu, hodlal vystavěti budovu, město pevné, jakožto středisko podniknutí svých. Svolał many, i snázně se pracovati počalo. Neminul den, však aby z rozličných stran od vudce jeho byli nepřišli poslove se zvěstmi o pokročeném vydobývání nové vlasti i upevnění se vni.

Na bystrém koni přiběhl posel rychlý s novinou nepřijemnou. Hrnuli se nepřátelé ze všech stran. Jolon s Miroslavem svolali vše vzdálenější kmeny nemecké i spojili se na Slovany.

Veliké se blyžilo nebezpečnosti, i bylo se co obávatí že vše co kolik Slovane vedením Čechovým sobě byli vydobyli opět ve ztratu vejde. Mrak bouřlivý obhalil slunce Čechovo; obávalť se v skutku ale však mužna mísl jeho nepodlehla strachu, odeslal posli ku Hroššovi, kterýž mu nejbliže stál. Den byl pochmurný, slunce za černý se schovalo mrak, a daleke kolem lesy šedou se zakrývali mlhou. Blížilo se kpolednímu; všickní vojíni Čechovi spilnosti nesmírnou pracovali na hradbách budovy, kterouž Čech jim vystavěti přikázal. Bouř se vzdy blíže a blíže nad pracovníky scháněla. Veliké krupěje deště plesali k zemi, z daleka hučel hrom, blesky se křížily nad tmavými lesi. Tu povstal hluk na blizku; ze třech stran z tmavého houští hvozdu vyrazili pluky nepřátel s nesmírným křikem. Vto se mysil lomoz bouře, praskot větví se zlomujících, hučení větru skaliny i šum listu zachvivajících.

Čech byl však vudce obezřelý. Věda, že nebezpečnstvy hrozy, kázal vojínům svým u práci sve zbraň neodložiti.

Pročeš také pohotově byly u **navěchu**. Rychle dle návodu jeho na tři se rozdělili částky, **chozta** za pevnou se ukrýla zed. Od tamtud' vypadali vojíni, k té i oné straně, kde jich právě zapotřeby bylo. Bouř neulevila, dešť se sipal jako rozlité moře na bojovníky, i zem co jezero v krátku se jevyła v krvi padlých i raněných obarveně. Přemoc nepřátel hruzně pusobyla nastěsněné Slovany; počali spět kráčeti, vždy menší a menší byl okres jejich; Čech v středu jích po sloup nepohnutý tu rozkazi dával, tamo pobyzel, jinde zase utěšoval i z buzoval klesající mísl bojovníku svých, a když po boku jeho praporečník byl klesl, sam vudce pojal prápor v levici svou, co zatím pravice mocná mečem se brodila v nepřátelské krvi. Jeho slova nejen ale i jeho skutek udržoval druhy jeho, nebyloby však předce ztomu bývalo oddolati návalu.

Oba náčelníci nepřátelští klestili zbranymi rukami sobě cesty k vudci neohroženému, oba se chystali naň a tak zobou stran mu hrozila smrt nebo odevzat po boku mu byl odehnaní jeho věrný i on takměř samoten stál v kole dorážejících naň nepřátel.

⁵¹⁷ budově ???

Bylat' to hruzy plná okamžení pro vudce tak statného, vydoucího se takměř u cíle snažení svých uvržena. Nehnul se z místa. Kolem něho nejvěrnější jeho druhove v krvi se brodili. Málo který byl dodržel a nebylo žádného, by buď rány aneb mdlobou sesláblý ještě dlouho byl obstáti mohl. Státi v močalech, kéž se byli stalým deštěm utvonili⁵¹⁸, nohy jim buď sklouzali po vlhké zemi, buď jím klesaly a se bořily v bahnatou pudu.

Tu zazněl trouby hlas; zvuk to jako z nebes znící! Zachvěním se jeho rozstoupily se mračna osudu přátel Čechových, jitra ostalo nad noci hrozící, nová naděje, nový život, nová síla vzašla v bojovníky. Zapomněli na mdloby a na rány své, mnohý klesající ještě se vzchopil zaslechna zvuky z přátelené, mnohý již ve bodě klesnutý se brodiv, ještě jednou povstal a seslablou rukou zbraně se chopil spatře na blízku bratry své vysvobozej ano jistě výtězství.

Co mstivý blesk přiletěl Hroš a za ním zastupi vojínu neumdlených po seči dychtivých, a pod zazními ranami jejich kásali nepřátele a v okamžení řitci⁵¹⁹ se jevíli řady jejich. Již však Jolon i Miroslav se k Čechovi byli prodrali i naň krvácejícího z mnohých již ran nasilou doráželi, všickni kolem něho byli padli, přátelé i nepřátele, zidku z mrtvol kolem něho pusobyce, on sam zde stál proti oboum načelníkum; – i bylby podlehl; ale tu jevíla se na blízku ženská podstava, toul napřažený v ruce držic na němž ostrý se jevíl šíp, přímo před Jolona se postavic, střelila jej v srdce tak, že zbraň proňala prsa bohatyrova. On couvnul, pohledl v zhuru, a s posledním zvoláním: Častava – mstitelkině! – klesl mrtev mezi ostatní. –

V tom samém okamžení již byli i zbrojnici Hrošovy k Miroslavu se přiblížili a k zemi ním mrštice, zbraň mu odňali a z desatero bystrých mečů hrozila mu smrt.

Nechte jej! zvolal Čech; on mužně se potýkal.

Na slovo vudcovo opustili od něho rozkácení vojínové, i život mu darovavše, ruce i nohy mu svázali. Vidouce nepřátele, jak se vedlo vudcum jejich, rozutikali se, ale plukové Hrošovy i Čechovi za nimi se spustivše, větší díl jich pobili, ostatní však s velikým nebezpečenstvím v hustinách lesních se uchovávali.

Pamětné to bylo vítězství, jakéž Čech na nepřátelích byl vydobil a slavil. Krví jich zakropený byli základy města jež založiti obmejšlel, ale i upevněn byl již šťastným ukončením války této v nové své vlasti. Co den se scházeli pluky ozbrojenců již rozptýleny soudruhové z kraje na pomoc mu byly poslali. Přišli po boji sice ale ku slavnosti vítězství.

Skutek tento však vykonaný nestačil zámyslu Čechovým. Rozkázal všem vudcum ostatním aby používše rozražení hlavních pluku nepřátelských na ostatní kmeny se tlačili za hory a lesi daleko je vyvrhli, neboť ujištěn byl, že na blízku jejich jen nepokoj by zůstal kmenovcum jeho.

Zajatý v okovech dlel Miroslav. Zniceny byly zaměry jeho, marné bylo snažení, marné krveprolití.

Bohové jím přejí, – pravil sám k sobě – nelze proti ním co podniknouti.

O matko, matko! –Tys špatně předvídala! Ani kletba tvá se nevyslyšela ani z myšlenky pomsty květ

⁵¹⁸ utvořili ???

⁵¹⁹ řídšími ???

neviroste. Zhanobeni jsme – zničení – i všecken náš rod!“ –

„Kdož to muže věděti? - ozval se jeden ze spolu zajatých. „Kdyby nás deset žilo a pevně při sobě drželo, a kdyby nás deset neustále pracovalo na j e d e n záměr v několika letech zrostem, zmužem se, a čím méně se toho naší hubitele nadáli, tím bezpečněji nám pak podlehnou.

Zdráv buď, kdožkoliv jsi, – jal se nyní Miroslav, kleslou pozdvíhna hlavu, – tys opět roznítil jiskru shasinající ve mne. O kež jen života zde nepozbydem!“

Pochybuji že nás zabíjí. Čech nemiluje krve prolítí, tím méně, když jest vítězem! Máme co doufati. –

Dva dny chování byli zajatí v tuhém vězení, dva dlouhé smutné dny! Žalář jejich byl v nově založené budově, jediná dohotovená síň. Prostranné to bylo sklepení hluboko pod zemí; že však dosti uchráněn ještě nebyl, na podlaze bylo hojnost vody, a ze stěn se jenom prýštilo. Zápach nezdravý ještě nesnesitelnější učinil stav věznu, jich bylo do sta.

Nepřišel žádný, ani vysvoboditi je ani další osud jejich jím zvěstovati. Hlad a žízeň k ostatním nepříjemnostem se přidal. Byli tam však i mnozí, jenž raněny a však nevyлéčení umřeli mezi ostatními, aniž je vynesti aniž jinak odstraniti možná bylo. – Zoufalost se mnohých zmocnila; jiní povážlivější, jinak pomejšleli.

„Utichněte!“ ozval se hlas Miroslavuv mezi žalujícími a hlasitě proklínajícími; – utichněte a rádeji se mezi sebou moudře poradme. Což by nebylo možná něčeho způsobiti, čím bychme sobě i všem našincum pomohli? Kdož ty, cos první jiskru naděje ve mne zbudil? Mluv ať se poradíme.“ –

„Co vám mohu radit,“ – ozval se onnen – stuj každý za sebe jakož ja za mne. Ostatní si můžete samy rozložití.

Tys povážlivý – odvece Miroslav. – Zda tobě ostatní porozumějí nevím, já však mislím, že tě pochopují. Bude-li možná, vynasnažím se k jednání udaným tebou způsobem.

Mnozi se ještě ozvali; každý pronesl své mínění, ale jen polozřejmě jej vyložil; neboť zrada by vše byla mohla pokaziti. Jedno slovo mohlo zrušiti dalekosáhlou budoucnost. –

Kde se sejdou věrní? tázal se Miroslav, – bude-li jím možná tím aneb onným způsobem ujítí?

U druhé řeky! – odpověděl onnen vězeň, jenž první byl myšlénku o možném se zkrísení prohodil.

Prisvědčili všickní, i zustalo při tom. Nebylo však dlouho věznum vnejistotách dlíti. Sám Čech vstoupil dolu mezi ně. Zarazil se, vkročiv do nečisté jizby.

Rychle dal přivolati sluhy i vyvésti zajaté.

Bylo povětří jako v ráji. Vzduch líbý z lesu zavývající, žířící nad horami slunce, jehož září parno umírněně bylo chladem podeštním, lehké páry v podálí nad hustinami temnozelenými. Na lupeních zde onde ještě krupěje postávaly co dyamanty ztracené v září sluneční se skvějící. Na onnom místě kde zeď kolem budovy založili vojíni, zas zvětšího dílu zbořena byla pusobením valečným, vystavený byl chrám ze sloupě stromových, věnce ze zelených letorostí upletené krašlily chrám tento. Uprostřed stál Čech, kolem něho vojíni vítězové.

Zajatí k němu byli vedení.

Pravil sem vám, že snatek svůj slaviti budete, prv až upevněn státi budu na pudě této; neboť nebylo dosti na tom vydobýti sobě nevěstu, domov a blahy, zasloužiti je, bylo mé heslo. Nyní pokojně spočívati mužem na dobyté zemi. Pročež dnes den jest slavnosti všeobecné!

Přinesli jsou mu věnce z listí lípových: přivedli mu Mladu, již Věstec mu veřejně zasnoubil.

Pak obrátiv se Čech k zajatým, pravil:

Dosti jste utrpěli v zaláři! Že jsme však my vítězi to hlavní trest váš. Nechci krví znamenati den všeobecné radosti pročež propuštění jste – a však pod jednou výmínkou, přísahami se zavázete nejtuzšími, že nikdy z nespojíte kmeny vaše ani veřejně ani po taji proti nám se spojovati a nynějším panovníkum země této škoditi nebudete!

To překvapilo zajaty. Přísahali jeden po druhém a byli propuštěny. – U druhé řeky se jich veliká množství sešlo. Někteří zustali mezi pluky Čechovými.

My sme složili přísahy – dí Ditmar – našim potomkum bude volno činiti jak jich to naučíme. Mezi námi a nimi dlouhý – dlouhý panovat bude z por! –

Našim vnukum! ano – ale což my učiníme? zvolal známý z nich horlivcu.

Kdo pujde semnou? tázal se Ditmar. „Zde není pro nás práci. Dale na východ, tam se hrnul Lech, bratr Čechuv.

Tomu v ničem povinování nejsme. Má nenávist sahá na celý kmen.

Všickni sledili jej. Dali se na východ, aniž se po dlouhý věk nevrátili; leč potomci jejich. –

Mezi pluky českými však panovalo veselí. Pochovavše mrtvý, velebily Čecha co vítěze a vudce, poživali blaha, jakéž jím nová poskytovala vlast, i díky vzdávali Bohum za udělení jím těch krajů, prosíce je spolu o věčný z dar země české.

Zásahy a opravy

Text je opsán přesně podle autorského rukopisu, vyškrtané pasáže jsou uváděny v závorkách a vyznačeny kurzívou. Nejasné čtení je vyznačeno barevně. U velmi nejasných míst je pomocí poznámky pod čarou připojeno doporučené čtení.

Příloha 3

Vesničané

Obrázek ze života venkovského

od

Karla Sabiny

v Praze 1847

*

Mladík, jemuž osudem aneb náhodou usouzeno bylo, na život chudé a však duchem nadané venkovanky působiti, nazýval se Hynek.

Na vysokých školách pražských mnohým věcem potřebným a nepotřebným se vyučujíc náležel do třídy oněch studentů – minulé doby –, jenžto ani dosti elegantnosti v oděvu, ani dosti skvělé německé výřečnosti, ani konečně hlavy dosti prázdné neměli k dosažení jakési neobyčejné důstojnosti, jakož jsou – na besedách se skvíti, aneb, což nade vše, přístupu a náklonnosti některé slovatné slečinky pražské sobě získati. To vše byly uzavřené turecké ráje pro našeho Hynka. Jmenoslov všech výtečných národů pevněji na paměti mu tanul nežli katalog pražských krás, aniž hledal krejčího, jenž by každý měsíc mu byl předložil nejnovější pražský modní žurnal, alebrž raději běhával po známých a přátelích svých dlužiti sobě dobré knihy. Když pak konečně se podotkne, že nebyl uvyklý dlouhé zimní večery v kafirně aneb v hospodě při patrných a nepatrných rozmluvách trávit, alebrž raději doma seděl a dobré knihy čítal; jestli tedy dosti objasněno není, jakým byl Hynek, přece každý se domyslí, jakým as nebyl, a ostatek dle libosti si přitvořiti může.

Jednu však měl úhlavní přednost vedle seladonů pražských, byl totiž zdravý na duši i na těle.

Ale všecky takové přednosti člověka, jenž peníze nemá, dlouhou a nejistou cestou k cíli vedou, a Hynek by při hojném důvtipu a navyklé pilnosti své malé kroky byl provedl na studentské dráze, kdyby náhoda jej nebyla šťastně obmyslila. Mladý hrabě Otakar V.... byl totiž nejenom jeho spolužákem, ale – což podivu hodno – i jeho přítelem. Jarý tento šlechtic – syn pána, jemuž co majiteli statku kde zrozen byl Hynek tento poddaným sloul – dobromyslná, dobrá dušinka, jun rusovlasý, modrooký, bílé pleti, růžových lící, vždy jasného čela, a vůbec – nepatrného ducha. Že jediným byl synem bohatého V....., břímě života jej netížilo, budoucnost jej netrápila, ani učení mu velké starosti nenadělalo. Že málo se učil a ještě méně věděl, to jej dokonce nesoužilo, a přílišné hlavy lámání bylo by také jen pouhou marností bývalo, neboť člověk, jenž jest jediným majoratním dědicem několika

panství, může se sice pro ukrácení chvíle něčemu učit, však jen se vsí opatrností a prozřetelností, aby si mozek nezmátl a pro marnou učenost nezapomínal na pohodlí a radosti života.

Hynek měl při Otakarovi dobré časy: poněvadž v jedné škole byli a tím již v kollegialních záležitostech spolu co řídit měli, tedy se s ním učival, pověděl mu, co se ve škole přednášelo v těch hodinách, jež mladý pan hrabě na místě v Karolíně v jízdárně ztrávil, a slovem stal se mu tak milým a potřebným, že bez něho na učilišti obstát nemohl. Otakar za to nebyl nevděčným, on podporoval Hynka slušně a volnomyslně, ano sliboval mu pro budoucnost jej zaopatřit. Ale panské sliby – – –

Tu se stala veliká změna v Hynkově životě. Starý hrabě V.... na statech svých zemřel, a Otakar s povolením poručníka svého opustil studie a vydal se na cestu do cizích zemí. Tučná leta našeho Hynka byla ta tam – a nyní nastala hubená. Ale Hynek věděl jak se potýkati na bojišti povšedního života. Co rozumný a skromný člověk uspořádal vydání svá dle okolností a pilným učením zaháněl rozličné chuti. Jenom to jej bolelo, že Otakar navzdor svému slibu o sobě vědět nedal a na chudého přítele docela zapomínati se zdál.

Tomu všemu časem však přivykal a jakž takž spokojeným se býti zdál, kdyby jiná tajná bolest nebyla oužila prsa jeho.

*

Lásko všemohoucí! kdož moci tvé se ubrání? Kdo kouzlu tvému se protiviti, kdo opovážiti se smí tobě navzdor obehnati srdce své ledovou kůrou, beze strachu sám sebe a veškeré blaho života svého že zničí? Mudrcové všech národů a věků se klaněli tobě; a kdo jen jednou v celém životě svém usty se dotknul nápoje, jež ty pozemčanům v adamantové **číši** podáváš, v téhož myslí a srdci neuhasne nikdy jiskra vyššího člověctví. – Byli a jsou lidé snažící se tobě na odpor se stavěti a obmeziti mocnost tvou. Marné namáhání! Tito za pláštíček zdánlivé moudrosti ukrývají jen hrubost zanedbaného srdce – necitelnost neb malomocnost! Oni nepochopují, že láska jiskrou jest, geniem člověčenstva v prsa nám vloženou, aby chlad povšedního života rozehrála a rozmrazila led soběctví, jímž ohraženo je srdce lidské!

Hynek však nebyl ani hrubým ani malomocným, aniž konečně náležel k oněm mudrcům, jenžto pro samé idealy nevidí zem a pro samou filosofii k rozumu nepřicházejí, aniž nahlízejí v život, v němž přece veškeré mudřectví se chová a pro nějž všecka filosofie utvořena jest. – Hynek jakožto pořádný mladík byl také pořádně zamilován a vyvolená jeho nazývala se *Běla*.

Běla byla sice jen dcera podruhova a jak se říká na první pohled pouze co sprostá venkovanka se jevila; měla však vnady nad mnohé velko- i maloměstské dívky a vynikala vždy mezi sprostými vesničankami. Hlavní ozdobou její byla jarost a čilost těla i duše. Nadevše ale krásil ji ráz pravočeský ne proto pouze, že na němčině žádného zalíbení nenalezala, ale proto že vřelá a při tom zdravé srdce ji šlechtilo, že cizotu a v ní sem vedralou lícoměrnost a marnost nenáviděla a za jasným vzezřením jasnou mysl chovala. Vůbec byla dobrým děvčetem bez hněvu a zlosti, veselá a spolu i veliká

milovnice zpěvu, takže skoro celinký den hlas její zazníval polem i hájem, lučinami i doma všemi kouty selského statku. Sběratel českých národních písní byl by v ní pravý poklad nalezl.

Hynek a Běla již od dětinství srdečně se náviděli, jeden v druhého se důvěřující. Běla nepočítávala na prstech, mnoho-li as ještě let na Hynka bude muset čekati, ona přesvědčenu se cítila, že jednou budou svoji, jakož i viděla, že Hynek se vynasnažuje lhůtu čekání co možná ukrátiti, ostatně starost o to zanechala Pánu Bohu a budoucnosti. Hynek naproti ač nenáležel k oněm, jejichž kramářská mysl při každém kroku na užitek zamejšlí, a jenž následky vypočítávají každého dechnutí, přece měl dosti povážlivosti a uznání, kam které snažení vede, a vystaviv sobě oučel, jako Kolumbus od cesty zaměřené ničím se odstrašiti nedal. Stálá však a odvážlivá povaha mladíkova nejzřejměji se osvědčila v lásce jeho ku Běle. Mnohá slečinka těžko pochopí, jak se mohl mladý studující dobrých povah a vyššího vzdělání do selského děvčete zamilovati. Naše cvičené slečinky však ještě mnoho věcí patrných pod sluncem nepochopují pro množství nepatrných, a protož necht' nepátrají ale věřejí.

Běla byla dcera chudého podruha a ještě děcko, když již oba rodičové zemřeli; neměla ani příbuzných, jenžto by se jí byli ujali, ani nádeje na nějaké budoucí dědictví. Dostala se již v prvním květu své mladosti mezi cizí lidi, a komu povědomo, jak chuť cizího chleba sirotkům se přitřpčuje, ten také pochopí, že Běla za prvního mládí zlatých dnů nepoznala.

Opominouti však nelze, že Běla dočista beze jmění nebyla. Starý dědičný stříbrný tolar, na červené hedbávné šňurce, zdobíval bílé hrdélko její. Na penízi tomto si velmi mnoho zakládala a u veliké vážnosti jej měla. Bývalť on již její nebožky matky jediným šperkem, a děvče, když k rozumu přicházelo, často památku tuto slzami svými smáčelo. Taková okamžení však překvapila Bělu jen když o samotě byla, a zármutek její nikdy svědků nemíval, tak že mnozí ve vsi se divili lehké mysli děvčete, nevědouce že za veselou tváří se nekryje vždy veselé srdce.

Tento tolar svůj Běla velmi šetřila, pouze u vzácnějších případnostech ním se ozdobujíc, jakož o pouti a posvícení, kdež co nedospělé děvče na návsi před hospodou s penízem svým trochu parády dělávala; pravíme trochu – neboť osamělý tolar na červené hedbávné šňurce se ztrácel mezi množstvím dukátů a jiných zlatých i stříbrných památných penízů, granátů a korálů, jakož i vedle hedbávných pentlí barevných a pozlacených šněrovaček, jimiž jiné mohovitější dcerky vyšperkovány byly. Přece však Běla mezi oněmi skvělejšími se vyznamenávala nejen sličnou tváří ale i způsoby tak zajímavými, že by i ošklivé děvče byly krásilily, což tak hezké jako Běla! –

První následek toho byl, že děvče pozornost hochů již časně na sebe obrátilo, totiž hošíků, ježto před hospodou posvícení slavívali, poněvadž do vnitř vstoupiti nesměli pro metlu kantorovu. Běla mezi družkami svými nejčastěji byla k tanci na trávníku vyzvána, což jí dvojnásobně škodilo, neboť ostatní děvčata na ni závistně pohlížely, a pak nešlo to jen o zdraví – ale i o střevíce. – Častěji se také přihodilo, že se kluci pro Bělu mezi sebou poprali, z čehož však Běla vždy chytře vyvázla, když jim všem utekla.

Bylt' ale mezi těmi hochy jeden, jenžto vždy věděl kde ji naleznouti, a ostatním vyklouznuv nepozorován se za ní kradl; a ten jeden byl Kilianovic Hynek, chlapec mnohem dospělejší nežli Běla a

však pro příčiny všelijaké Běle velmi nakloněn, jakož i ona jej nad ostatní hochy nejraději vidívala a nejraději s ním tančila. Hynkův otec byl dobrý člověk a měl hodný selský statek, že však rád na pána si hrál a od desíti k pěti hospodařil – jak se vůbec povídalo – šlo to s ním poněkud dolů. To však před světem pilně ukryval, děláje jako by doma bylo všeho dosti a marně se snaže dobrou pověst svou v obci udržeti. Zvláštní zřetel bral na vychování jediného syna, hodlaje jej na studie dáti a podporovati pokud možná.

Hynek měl dobré nadání a jasnou mysl. Že záhy již náklonnost k Běle měl, to základ svůj mělo v horké krvi jeho.

Hynek bral na Bělu, to bylo jisté, a Běla na Hynka, to bylo patrné.

Běla mnohem dříve nežli jiné zvláště městské dívky do života vstoupila a jakéhosi samostatného důstojenství sobě získala. Co sedmileté děvče přijala službu u kmotry Háty a pásla husy. Práce tato nebyla jí ani obtížná ani dlouhochvilná, dalo se při tom zpívati a poskakovati a děvče této příležitosti veesele použilo. Zdaleka-li kdo slyšel hluk a výskot dívčí, zajisté byla při tom Běla a veselá mysl jí také dobře svědčila, neboť tílko její zrůstalo a sílilo, a ona vůbec byla zdráva jako ryba. Jestli že jí některá husa ze stáda odbíhala, tu se dala do křiku z plného hrdla a někdy tato jí svěřená zvířátka divně po lukách a strnišťatech poháněla, tak že husy po divokém honění místo pasení unavené se usazovaly a místo co měly tloustnouti patrně usychaly.

Hospodyně to bylo podezřelé, vyšla si jednou ven na holčici se podívat, a hle! Tu užířela vedle své malé pasačky i většího pasáka, Hynka, sousedova ferinu vší rozpustilostí podšitého. Háta stála jako omráčena vidouc kterák Běla s Hynkem o stádo se rozdělila, každý svou polovici jinam a obě jako dvě nepřátelská vojska s velikým křikem a hlukem, skákáním a výskáním proti sobě hnali. Ještě toho dne hospodyně Bělu ze služby vyhnala, a pak veliký pokřik ve vsi stran Hynka udělala, jehož otec brzo na to do Prahy poslal, aby se na tamějších školách něčemu naučil, čemuž se na vesnické škole naučiti nemohl – totiž ušlechtilejším mravům a vědomostem. – Běla zatím sloužila zde onde a tak jí čas ubíhal, až konečně po mnohých letech nastoupila službu u sedláka Matěje.

Sedlák Matěj byl obyčejný člověk, pokud se do sklenky hluboce nepodíval, jak mile však zapomenuv se v hospodě přebral, tu nebylo možná s ním obstáti. Celý svět pak mu nebyl dost široký, dost moudře uspořádaný a všichni lidé i učení tenkrát v očích Matějových neměli tolik rozumu co jeho nejmladší hříbě.

O tom Matěj dobře povždy přesvědčen jsa a za nejmoudřejší osobu v celé vsi se považujíc, přece nikdy zřejmě se neprojevil, leč kdy opička ním vládla, což se i často, zvláště každou neděli a každý svátek stávalo. – Na svátky to bylo a sice velikonoční, když děti s pomlázkou chodí s opentlenými proutky a od statku k statku bodroděcké písničky zpívají, jakoby jaro zvěstovaly a lid probouzely ze zimních trampot. Led po dolinách roztájel, ledva jen ještě zde onde v brázdách a roklích kam slunce nezasáhlo a po stráních na půlnoc se běle. Oko se sílilo na tmavozeleném jehličím blízkých pahorků, ježto mrazivý plášť místy shazující jako omlazené vystupovaly z bělma okolních vrcholů sněhem ještě pokrytých, v dolích zase žito zelenalo se co zkvétající naděje brzkého blaha. Slunce stálo poněkud pod

mrakem ani nezáříc ani nehřejíc, a den vůbec se podobal člověku flegmatickému – nebylo teplo ani zima.

Byl však den sváteční a jak obyčejně sousedé někteří a chasníci kráčeli z kostela po službách Božích do hospody na kratičkou rozmluvu, poradu a klep. Hospodská tam vařila, pekla a smažila až horkem lavice praskaly a párou okna zavlhly; to však bylo sousedům právě vhod, a netrvalo dlouho, kamna byly obleženy jako o vánocích. Pro očištění v krčmě vytáhl každý soused svou dýmku a za půl hodiny tam bylo kouře, žeby se byl vepř na stěně udití mohl.

Kmotr Matěj byl jeden zprvních v hospodě. Na těle měl bílý kožich až po kotníky dlouhý, na nohou ohromné juchtové boty – každá as na půl druhé nohy délky a šířky – krátké žluté koženky bylo teprv viděti když se kožich ohrnul; na krku měl červený šátek a na hlavě beranici, již mimo v kostele nikdy nesundal. Vstoupiv do krčmy hned za kamnovec se usadil, vytáhl dřevěnou dýmku a nacpal ji, pak hubku, křesadlo a kamínek před sebe položil a čekati se zdál až mu pivo přinesou; neboť kmotr Matěj dříve nekouřil až se napil, pak rozkřesal a v koutě jako paša sedě nezdálo se žeby si hrubě všimal hovoru druhých sousedů. Tito však též nezdáli se míti proň příliš velké vážnosti a mnohý ledva jej pozdravil.

„Povšimnul jste si, kmotře, co dnes pan farář kázal?“ ptal se soused souseda.

„Inu, vždyť mám uši!“ odvece tento.

„Já ale myslím, zdaliž víte, kam to bilo?“

„Inu, pánům je hej!“ odpověděl druhý s potutelným úsměchem; „oni dobře vědí, co nám schází, a mají to, ale nám to nedají.“

„Ba ani nepůjčí!“ prohodil jiný.

„To však je přece jisté, že dnešní kázání mělo jádro“, pravil prvnější.

„Jádro a kořen! jen že tuším u nás símě nepadá na plodnou půdu.“ Při tom se stranou podíval na Matěje, jenž lhostejně dým od sebe odfukoval. „Co myslíte vy, kmotře Matěji?“

„Ano – ano – máte dobře; já však nevím, o čem se dnes kázalo, přišel jsem pozdě.“

„Na uherském měsíci, strejčku!“ skočil krejčí Jakub do řeči.

Všichni se dali do smíchu.

„Ano, ano, kmotře Matěji,“ zvolal jiný, „vždyť jste se předešlou neděli zaříkal až hrůza, že do hospody nepřijdete ani za uherský měsíc. Pamatujete si?“ –

„Inu, když má člověk trochu v hlavě, ledacos prohodí,“ odvece Matěj poněkud rozhrátý. „Však v těch několika sklenkách piva statek se nepropije; kdyby byl Kilian místo drahého tovaryšení s pány, v neděli s námi popíjel, nebyla by ohlášena licitace na jeho statek. Můj Bože! kdo má tři lány, může pít s pány! – říkávají – ale ne vždycky! Kilian to dosvědčí!“

„A jak?“ zvolal krejčí Jakub, „což opravdu přijde Kilianův statek do prodeje?“

„Ba arci opravdu!“ pravil rychtář, jenž právě do krčmy vstoupil.

„A Kilian?“

„Odjel do Prahy za svým synem, poraditi se s ním. Kdož ví, jak ještě všecko vypadne.“

„Inu, inu!“ řekl opět Matěj, vrtě hlavou; pýcha předchází pád; komu není rady, tomu není pomoci; kdo seje zlato, má posměch za to. – Sedlákem být a velkého dělat, to je jako nemít rohy a chtít trkat! – Co z toho má Kilian? – Hospoda mu byla prostá, před sklenkou pálenky utíkal na čtvrt hodiny cesty; ba ani naše pivo mu nechutnalo. Kdykoliv jel do Prahy, přivezl s sebou všelijaké hlouposti, za které by mu náš žid ani zlomenou grešli nedal. Který pak rozumný člověk by tak mnoho kněh nakoupil a četl? – To přináleží jen pánům! – A když mezi pány přišel, arcit' tu se točil jako moucha v podmáslí vpravo vlevo, i uměl s nimi hovořit a dobře jim odpovídat; ale to není pro sedláka, neochránil tím ani holubník.“

Ostatní sedláci mlčeli. Ačkoli žádný z nich s Matějem se nesrovnával a každý cítil, že ta věc jinak vyložit se dá, přece se všem nedostávalo slov k odporování; jenom krejčí Jakub pošeptal některému: „Náš kmotr Matěj dnes zase jednou hodně hloupě mluví,“ čemuž tento mlčky přisvědčil.

Matěj však po malé přestávce a notném doušku opět vedl svou rozprávku dále: „Já jsem ty způsoby Kilianovy nikdy vystát nemohl! Myslíte že by byl s námi zahrál v karty? Ani pomyšlení! Chtěl bych však vsadit nový dvacetník proti starému dvougrošáku, že když přišel k mlynáři, kde se také naši páni kancelářští scházívali, tam s nimi hrával strašáka o půldvanáctou, jen to kmitlo. A ti nehrají o groše, jde to o pětky a o desítky, – pak to vyleze na do set! Co ale mohou mlynář, sládek a páni ze zámku, to nemůže Kilian!“

„Sousedo Matěji!“ – zvolal Jan, chasník mlynářský, jenž u protějšího stolu samotný seděl a pilně poslouchal; „mluvte co chcete, ale neroztrušujte patrně lži. Kilian sice navštěvoval našeho pana otce každodenně, ale karet se nikdy ani nedotknul. Když se mělo karbanit, nač zvláště kontribuční písař pan Franc dorážel, tu on buď to zarazil aneb odešel!“

„I u všech všudy! – co tedy dělal?“ zvolal Matěj, „nepil, nehrál, nekouřil, nešňupal a ženských si také nevyšiml, při tom ani nevyhořel, ani neúrodou Pán Bůh hrdost jeho netrestal, - co tedy dělal s penězy a se statkem?“

„Inu!“ odvece rychtář, „kdož to může vědět?“ Zajížděl do Prahy, a v Praze je blaze – kdo má peníze – –“

„Vždyť tam má syna na studiích!“ promluvil krejčí Jakub; „a to není maličkost! Ti hoši se v Praze naučí v několika letech peníze jíst jako my brambory, a pak nestačí pantátové a maminky synáčkům do Prahy posílat. Jindy se spokojil studentík, když panímáma z venku mu poslala buchty aneb nějaký koláč, ale nyní dostane-li takového něco, hnedky to dá prvnímu žebráku neb psíku a prohlíží všecky cípy prádla mu poslaného, zdali – snad matička nějaký starý tolárek aneb několik zapomenutých dvacetníků někam nezavázala, aby tatík nevěděl. Hynek asi těch grošů také spolykal. – V Praze máte kafirny, tančírny, biliáry a holky, z nichž by člověk za jednu hubičku mnohé dal celý statek! Takovým pijavkám těžko se odolá!“

„Tomu zase nevěřím,“ odvece jiný, „aby Hynek s děvčaty se spouštěl, neboť já znám jeho smýšlení stran ženského pohlaví! Víte, že můj syn též v Praze meškal na studiích, ale bohužel, teď je při komisárku! – Ten o Hynkovi často vypravoval. Dělá prý v Praze také velkého a není mu ledacos po

chuti.“

„Ba právě!“ dí Matěj v patrném rozhorlení; „však ono mu to přejde. Teď mu bude krušno a vezme ledačím za vděk, čím dříve pohrdával. Slušelo to tomu klukovi jít na studie? Nemohl zůstat dobrým sedlákem anebo řemesníkem?“

„Snad se mu to nelíbilo“, dí krejčí Jakub.

„Líbilo neb nelíbilo!“ rozzlobil se Matěj. „Kilian je otec a syn musí otce poslechnouti. Já povídám, že to Kiliana bude jednou po kozlech mrzet, že dělal pána před cizími a doma že poslouchal.“

„Dobře máte, kmotře Matěji!“ prohodil úsměšně Vašek, pacholek rychtářův, „vy jste skutkem dokázal, co zmůže otec nad synem, když jste oba moudří jako vy a váš Tomeš!“

„Co ty tady máš co mluvit?“ vstana zahřměl Matěj, mocně pěstí udeřiv na stůl a blesky hněvivé z očí na chasníka sypaje.

„Utiš se,“ dí rychtář, „a ty Vašku mlč. – Vidíte, kmotře, já stran Hynka myslím, že se to jinak s ním dělati nedalo. Některý člověk má jakýsi přirozený pud po vědomostech a vždy čilou chuť k učení. U mnohého se tato obliba již časně z mládí projeví; mnohý chlapec, ledva že se čísti naučí, již po knížkách baží a čtení je mu milejší nežli hra a jiné darebnosti. Takoví chlapečci nemívají chuť k řemeslu a ručním pracem vůbec, ale tím více k učení, a komu dal Bůh nadání, toho rodičové za šťastné se pokládají mohou, neboť z učení a z vědomostí vychází všecka moudrost. Kdo nerad čte a nerad se něčemu přiučuje, ten zůstane hloupým až do smrti. Knihy jsou posila ducha; co chléb vezdejší je tělu, to čítání dobrých knih je duši lidské. Hynek k ničemu chuť neměl, ano vypravoval mi Kilian před několika měsíci, že chlapec ani slyšení nechtěl o něčem jiném nežli o studování v Praze a školy nastoupiv velmi dobře se učil.“

„Dejte mi svatý pokoj s Kilianem“, odpověděl s patrnou nevážností Matěj; „ten se již pyšnil ledačím. Já jsem docela jiné věci o jeho synovi doslechl. Inu co mi po tom! Přesvědčen jsem, že ze syna Kilianova nebude nic, a Kilian sám že zasiv pýchu sklídí posměch.“

Ostatní sousedé dílem mlčeli, dílem že se s míněním takovým nesrovnávají, ousměchem patrně jevíli.

„To se již stalo mnohému“, prohodil po krátkém mlčení uštěpačný Vašek. „Což jste asi myslil že sejete, když jste svého Tomše do Prahy poslal?“

„Pravil jsem to již jednou, abys hubu držel!“ vykřikl nakvašený Matěj. „Co ti do mého syna? Jestliže se ještě jednou o tom zmíníš, rozbiju tuto sklenici o tvou kotrbu. Znáš mne, že umím splnit, co příslibím.“

„Aj, to věru nevím!“ promluvil Vašek dále; „pamatuju se sice, sousede Matěji, že jste as před osmi dny skoro v tu samou dobu našemu velebnému pánu slíbil, že se více neopijete, „a dnes nezdá se že plníte svůj slib?“

Matěj pozvedna hlavu a zlobivě na Vaška zraky upnuv, zuby zaskřípal a pak jakoby vztek svůj zalíti chtěl, sklenici s pálenkou před ním stojící až na dno vyprázdnil. Dal ji pak znova naplnit a opět na jeden doušek ji vypil, a když po třetí tak byl učinil, jiskřily se mu již oči, tváře mu jen hořely, na čele

mu vyrážel pot a hlava sem tam jako zvonek se kolébala.

„Ten kluk, ten věčně proklatý kluk!“ zvolal za chvíli, žádného si nevšímaje a jako zpitomělý před sebe hledě. „Nejlépe by bylo, kdyby ho tam někde d'as vzal. – Inu, snad bude pokoj – jestli ještě jednou uteče, oběsejí ho!“

Sousedé slyšíce slova Matějova do hlasitého smíchu se dali.

„Koho že oběsejí, kmotře Matěji?“ tázal se rychtář rozveselený.

„Koho? – Aj co vám po tom? Bezpochyby oběsejí toho, kdo to zaslouží. – Co? Či myslíte, že ten kluk ujde šibenici? Neujde, neujde! však on již dozrává. – D'as mně ho byl dlužen. Tomši, Tomši, ty mně užíráš srdce!“

Opět vyprázdnil sklenku, a pak se dal do hlasitého pláče. Sousedé se smáli, neboť znali již způsob jeho, když se opil. Jenom rychtář k němu přikročil a na rameno mu zaklepal řka: „Matěji, Matěji, vy se spouštíte, a budete toho časem litovat.“

„Hej – kdož by měl takovou trpělivost na světě jako já? – Toho kluka, bodejž doň tisíc láter!“

„Ticho! Neklejte nyní když to nic více nezpomůže; jak jste jej vychovali, tak ho máte.“

„Inu já ne, ale má žena, ta zpropadená opice, je toho všeho vinna. Jestli se tady lidé dovědí, že můj syn zase ulicí běhal, jaká hanba po celém kraji bude to pro nás!“

Sousedé se poš'uchovali a mrkali na sebe mlčíce a pozorně poslouchající.

„Což pak zase vyvedl?“ tázal se rychtář dále.

„Co že vyvedl? Inu, nemá v ničem stání a nedělá nikde dobrotu – pranikde.“

„Jáť jsem se domýšlel že bude tomu mrhačství konec, když jej na vojnu pošlem, a však pozoruju –“

„Na vojnu! – ano kmotře rychtáři! – Tam mu nasolili hřbet – a co platno? – Vy jste mu chtěl pomoci k pořádku a pomohl jste mu k bití. – Tyto dny zase běhal ulicí.“

„I u všech všudy!“ zvolal rychtář vstana, - což pak udělal?“

„Co udělal? To kozel ví! Byloť to asi cos dobrého! Práví se, že utekl a co odběhlík přísnému trestu podléhá. – Přál bych mu, aby někde!“

„Nepřeháňte se, kmotře Matěji!“ pravil krejčí Jakub; „kdož ví, k čemu to všecko povede.“

„K šibenici a nic dále!“ odvece Matěj. „Já bych s klukem byl dávno již jináče zatočil, ale matka, matka, ta mu svou hloupostí plete provaz.“

„Kýho d'asa pak tropí ten člověk?“ tázal se jiný soused.

„Inu co tropí! pije a pije, odbíhá a dává se chytit, dostává bití a běhá ulicí – to je vše, co tropí. Pomoci mu není žádné.“

„Myslíte, kmotře Matěji?“ dí Jakub; „já jsem toho mínění, že i z toho nejhoršího člověka se dá cosi dobrého vyvésti, když se jiní rozumní o to zasadí. Což abyste ho oženil?“

Všichni se dali do smíchu.

„Co se smějete?“ zvolal Matěj patrně uražený, „Jakub je moudrý muž, a takového nápadu dalo by se použít. Můj syn není chudý, ani podruh, ani pacholek; já ho mohu z vojny vyplatit a postaráme se o nevěstu. Kmotře Jakube, vy jste mi v kotrbě rozsvítil světýlko a toho já se nezpustím, až to vyvedu –“

ano já ho ožením.“

„Je tu ještě jiná otázka,“ prohodil rychtář – „která pak by si ho vzala? Má zde v celém kraji zlou pověst co divoch, opilec, marnotratník a vůbec co nepořádný člověk. Tuším že bude těžko pro něho po nevěstě se ohlédnout.“

„Cože? O to já se postarám. Nevěsta mého syna nepotřebuje mít ani groše, já ji vším zaopatřím, i svatbu vystrojím a výměnek jí ujistím, jen když budu vidět, že z toho dareby udělá člověka.“

„Což myslíte?“ – prohodil jiný soused – „aby chudá holka své zdraví a svůj život nasadila pro vašeho syna? aby se stala otrokyní a časem průvodkyní churavce? Jestli by ji první půl léta neochromil, tedy v druhé půlletě svého manželství jistě by umřela. Však ona se každá takového zaopatření bude chránit.“

„O to se nestarejte!“ – odvece Matěj – „já vím o jedné a ta bude šťastna, když jej dostane – ba věru je to hodné děvče, a pro mého syna jako stvořená, rozumná, tichá, pracovitá a dost na tom – ta bude jeho; jestli ne ta, jiná jej na dobrou cestu nepřivede.“

„Bud’ – anebo –“ pravil rychtář, „bud’ ona jej přivede na dobrou cestu, aneb on ji do hrobu. Kmotře, to je zlá sazba; ona s něho nebude a zajde, i zůstane vám to na svědomí, zdaliž by jej i některá chudá chtěla.“

„Já učiním dobrý skutek a dám mu Bělu!“

„Bělu?“ zvolali všichni v patrném podivení.

„To jest – jestli Běla vašeho zhýrálka bude chtít,“ prohodil Vašek.

„Co to zase žvástáš? – osle ! – Ať chce nebo nechce; ona musí! Hle, hle! – Snad bych já, zdejší soused, u žebravé děvečky měl zadat prosbu, když jí takovou milost proukážu? – Ona je hodná a umí poslouchat. Ta jediná z celé naší krajiny by toho divocha umírnila. Mimo to má u mne schovanou mzdu svou za několik let služby, a neposlechne-li, nedostane ani haléře.“

„Něco takového vyvésti ze všech obyvatelů naší krajiny jen kmotr Matěj by dovedl“, prohodil opět rychtářův oráč uštípačně.

„Jak to myslíš, hlupáku?“ zvolal Matěj vstana.

„Chtěl jsem říci,“ doložil Vašek beze vší nesnázi, „že k tomu tak zlostné povahy a tak zlého srdce zapotřebí, jako vy máte. Hlupáka vám odpustím; jste sedlákem a sousem, já pak pouze chasníkem, mimo to jste také mnohem starší, neboť se pamatuju, že jste býval již panským volákem, když jsem já ještě do školy chodil.“

„Prach milionský chlape, já tě rozdrťím!“ zařval Matěj chtěje po Vaškovi se sápati, ale pálenka v hlavě nedala mu rovně stát a i ostatní sousedé jej zadrželi. Tvář jeho vzala na se fialovou barvu a očima mhouřil jako kocour proti slunci.

„Nuže, a snad jsem nemluvil pravdu?“ dí Vašek dále; „chcete-li, abych vám to dokázal, jen řekněte; mohu to učiniti – slovem i pěstí. – Jen se tak nezlobte a zpomeňte na staré časy. Však jste nestál výše nežli já, a my všichni víme, proč nebožtík soused Voříšek jedinou dceru svou vám dal, aniž máte mnoho příčin zpustlého jmenovníka vašeho se příliš otcovsky ujímati.“

„Tu Matěj vztekem udeřil na stůl tak silně, že všechny sklenice porazil. Povstal hluk a nechybělo mnoho, žeby se byla ztrhla notná rvačka. Vašek však tiše seděti zůstal na místě, co zatím ostatní chasa mu připíjela, majíc radost z odpovědí Vaškových; neboť žádný nebyl nakloněn nadutému Matějovi. Ostatním sousedům, zvláště pak usedlému rychtáři se povedlo Matěje uchlácholiti, ač hovor o té věci mezi ostatními přísedícími vždy větší živosti nabýval.

Nejhorlivější se měl krejčí Jakub k řeči, jakoby se toto vše jeho samého týkalo; neboť krejčí Jakub náležel mezi ony lidi, jenžto se o všecko na světě starají, jen ne o své záležitosti – „Já vím, já vím,“ – pravil k sedláku vedle něho sedícímu. – „Běla od Hynka neupustí a on také ne. I byli by věru oba blázni, kdyby toho učinili. Znajít se již mnoho let a měli se vždy rádi.“

„Co škodí?“ odvece sedlák; „já ale vím ještě více o Běle. Což z vás posud žádný nezpozoroval, že pan Franc, zámecký písař, za ní pálí?“

„Ba ano!“ dosvědčili někteří.

„Co by bylo z toho?“ – jal se Matěj opět mluvit. – „Pana France bychme snadno odbyli – a toho šudentíka v Praze uspokojím rancem koláčů a několika dvacetníky. Beztoho bude o hladu, až táta o statek přijde.“

„Kdož ví, zdali to pravda, že si Běla s Hynkem ještě dopisuje,“ pravil rychtář.

„Zajisté,“ odvece Jakub; „zeptejte se jen hokyně Barbory, ta každý týden donáší psaníčko do Prahy a z Prahy.“

„U všech d'asů!“ zvolal Matěj, „to se dělo v mém statku – a já o ničem nevěděl? – Nevěřím – vy jste tlučhuby a předevozali jste si mne dnes „pozlobiti.“

„Hej, Kačenko!“ zvolal Jakub rychle na děvečku krčmářovu; „běž pro hokyni Barboru a řekni jí, že dostane bečku bramborů od kmotra Matěje, aby přišla na slovíčko do hospody; ale hned. – Dozvíme se nejlépe.“

„Ano, bečku bramborů – dám jí dvě když poví,“ zamumlal Matěj hlavou sem tam krotě.

Přišla Barbora, bába všem vrabcům na postrach. Mluvílo se, že je poctivá hokyně a povinnosti své co nejlépe vykonává; ale dvacet čáslavek proti jedné shnilé planičce vsaditi lze, žeby ještě lepším hastrošem byla bývala než hokyní. Ostatně byla hodná, bohobojná žena, ježto každodenně žalmy svatého Davida přezpívala, co živa nepravdivého slova nepromluvila, ano měla veliké pověsti o své pravdomlupnosti v obci a v celém kraji.

Ledva do krajiny vstoupila, již Jakub a druzí všickni otázkami ji zahrnuli. Dozvěděli se od ní, že Běla s Hynkem skutečně každý týden si dopisují a úplný slib sobě učinili.

„A o mně neříkává Hynek nic?“ ptal se jí Matěj jako na trní sedě. – „Ani Běla se nezmiňuje?“

„Ano dosti často,“ odvece Barbora chladně, „tuším, že si v dopisech svých stěžuje Běla, že mnoho zkusí.“

„Tak? a co Hynek?“

„Když jsem posledně s ním mluvila, pravil že musíte být nesmírný hrubián a osel.“

„Cože? ty zatrolená babo!“ vykřiknul Matěj při všeobecném hlasitém smíchu. Nemoha však na

nohou státi a ledva mluvíti v stavu jsa, sem tam hlavou pohyboval jako prázdným zvonkem, pak ještě na tabuli uhodil a zubami zaskřípal.

„Nezlobte se strejčku pro pravdu, raději pro lež,“ pravila baba horlivě; „když jste to nechtěl slyšeti, proč jste mne sem obeslal? Mohla bych vám ještě ledacos říci, čemu byste se podivil. Mimo to nevím, co v tom je zlého, když pan Hynek s Bělou si dopisují. On jest hodný člověk a váží si starých lidí a vždy mi dá několik grošů za vyřízení od Běly. Váš Tomeš ale když k němu přijdu s nějakým poselstvím a peníze mu nenesu, tu mě div nevyhodí a kleje až krev v těle stydne.“

„Jdi šeredo a nemluv mi o Tomeši, sice tě zmlátím,“ zamumlal Matěj.

„A proč? Co je pravda, to je pravda, jen s pravdou ven – tak jest můj zvyk a já nikdy nelžu.“

„Dobře, dobře, Baruško,“ prohodil Jakub, „na to však jsme se vás neptali. Kmotr Matěj chce jen zevrubně věděti, jak to stojí s Bělou a s Hynkem.“

„Co si dopisují, to já nevím, protože neumím čísti, to ale vím, že má Běla Hynka Kilianovic velmi ráda. Ondyno jsem ho nezastihla doma a domácí paní mi povídala, že se mu nadhazuje v Praze jakási nevěsta. Když jsem to Běle opět řekla, ta zpočátku tomu nijak věřiti nechtěla, vidouc ale, že já nikdy nelžu, konečně to přece pochopila a plakala až hrůza. Já však tomu sama ještě docela nevěřím, neboť vím, jak on jí zase má rád, ano jednou dověděv se odemne, jak strejček Matěj s Bělou zachází, ukázal mi hůl, notnou břízovku, doloživ, touto prý že odplatí strejčku Matějovi za Bělu dluh i s ouroky.“

Smích všeobecný dlouho se utišíti nedal, aniž kdo mohl k slovu přijíti. Všichni znali hokyni Barboru, jejíž neobmezená pravdomluvnost časem podivně se jevila a mnohé zmatky ba i žerty v obci již natropila.

„Vy jste se zbláznila, Barboro?“ pravil rychtář, „což to mluvíte?“

„Pravdu, pane strejčinku,“ odvece tato horlivě, „já nikdy nelžu. Slovo od slova řekl to pan Hynek, ano ještě více.“

Sedláci a chasníci, kteří něco takového rádi slychávali, popuzovali hokyni, aby povídala dále, rychtář však, ostatních povážlivější, odporoval tomu. – „Pamatujte si, Barboro, že ačkoli vše cokolivěk se řekne, pravdou býti má, přece se nemusí a nemá všechno říci, co pravda jest. Často moudřeji jest mlčeti.“

Soused Matěj proti svému obyčeji pěstě v tvář zatnuv se zamlčel – snad jen proto, že mu jazyk sloužit nechtěl, neboť tak prudce zapíjel svou zlost, že sklenka sklenku stíhala.

Barbora však na rychtářovo pokynutí krčmu opustila, co zatím sousedé v řeči a způsobech hokyniných nemálo látky nalezali k žertu a posměchu. Brzo na to pak se ztratili, jeden po druhém odcházejíce, až konečně Matěj v hospodě samotný zůstal. To však něco obyčejného bývalo u něho, že jakož první hospody, takž i poslední z hospody chodíval.

Podivné as v něm kolovaly myšlenky a city, neboť usta jeho zpočátku v divokém pohrávající ousměchu, pevně se pak mezi zuby zatknuly jako v nejprudším vzteku. Již několikráte byl pro něho přišel chlapec, jeho domácí pohunek s vyřízením, že hospodyně pantatínkovi vzkazuje, aby přišel domů k obědu, ale Matěj zapásl oběd, ba i svadčinu v hospodě, a konečně hlavu přetěžkou na stůl

položiv tvrdě usnul.

Nastal večer. Hospodský jedinou tenkou svíčku na prostřední stůl postavil, jejíž slabá zář po širé prostranné komnatě více se podobala ironii světla nežli světlu samému. Horko však bylo v krčmě jako v parní lázni, a Matěj za kamnovcem chrápal jakoby prkna řezal.

Za chvíli vstoupil mladý člověk do krčmy, polovojensky oblečen a však v celé zevnější podobě ráz spustlosti na sobě máje. Brada neoholená, vlasy neučesané, nestálý sem tam kolující zhled, zkabonělé čelo a jakási netesanost a nucenost pohybování se a všeho způsobu, právě se hodily k nepořádnému oděvu. Nedbale na první pohled bylo v něm poznati, ne však hlupáka, jehož teprv na druhékrát, někdy i později prohlédnutí možno.

Cizinec hned se posadil jaksi pánovitě ku střednímu stolu a dal si nalíti piva.

„Ej hle! toť Matějův Tomeš!“ zvolal hospodský, žbán s pivem na stůl postaviv. „Vítáme vás, Tomši!“

Tento mlčky pokynul hlavou a dotknul se čepice, jako když někdo poděkovati se chce.

„Přišel jste jak by vás zavolal. Bylo dnes o vás mnoho řeči zde; máte prý se oženit?“

Tomeš pozdvihna hlavu s úsměchem na hospodského se podívaje pravil: „To se dá slyšet, a což tomu můj tatík řekl?“

„Zeptejte se ho, tamhle spí za kamny.“

Tomeš vzal svícen se stolu a podíval se na udané místo.

„Ba věru, spí jako dub; zajisté byl opilý. – Hej, tatíku!“ zkríkl mu do ucha zatřepaje ním jako hruškou, až tento uděšen vyskočil a vyvalenýma očima kolem se ohlížel. Hospodský vrtě hlavou odešel ze světnice.

„Což jste si ležel na uších, že jste mne neslyšel, když jsem vás budil?“

Rozespálý a ještě nevystřízlivělý Matěj kýval hlavou, mhoural očima, až trochu se zpatuje ušklebil se, řka: „Jen kdybys tak nehulákal, Tomši, až mě to v hlavě hučí jako staré hodiny. Ký d'as tě sem přinesl? či zlé povětrí? Vítám tě; jaké noviny přinášíš z Prahy? Jak ti napadlo právě dnes přijít domů?“

„Po tom všem mně a vám nic není“ – odvece Tomeš hrdě. – „Potřebuju dvacet zlatých, musíte je dnes ztlouci a možná-li hned. Nemám času k dlouhému čekání. Právě mne těší, že jsem vás v hospodě natrefil. Když máte peníze pro hospodského, budete také míti nějaké pro mne.“

„Co ti napadá? Dvacet zlatých! Ani dvacet krejcarů nemáme hotových peněz v domě!“ zvolal Matěj leknutím nad žádostí Tomešovou užasnutý.

„Nedáte-li vy, tedy je dá matka, ale dáti je někdo z vás musí, sice vám pověším červeného kohouta na střechu, rozumíte?“

„Zpropadený, nezdrárný chlape! což žereš ty peníze? Dávno-li tomu, co ...“

„Ušetřete slov a chystejte groše; však víte, co to znamená, když já řeknu, že to být musí. Nebudu-li zítra ráno v pořádku, běhám ulicí, a nežli bych se tomu ještě jednou podrobil, raději si krk podříznu. Dříve bych se ale tady na vás divně podíval, a poznali byste, že není radno mne v blátě nechat. Mimo

to vám také musím říci, že déle na vojně nezůstanu, protože hledte mě co nejdříve vyplatit. Mám toho poslušnosti dost, a chci být svým pánem. Není vás tajno, že vím všechno, jak co s námi stojí, a kdo vlastně má v domě co poroučet. Až do mé zletilosti jste vy byl jediným pánem domu; budoucím měsícem však mi bude čtyry a dvacet roků, a já nastoupím půl statku. Tak to ustanovila dědova poslední vůle.“

„Jenom nekřič, Tomši, nekřič“ – chlácholil jej Matěj, jinak se rozmysle. – „Za všemi dveřmi zde poslouchají lidé, a my můžeme vše, cokoliv mezi sebou máme, v tichosti zpravit.“

„Bez mnohých řečí, tatíku: zaopatřete mi dvacet zlatých a sice *hned* – pak můžeme spolu dále mluvit. *To* však předchází vše jiné.“

„Tomši, Tomši, kterak jsi zdivočil! Jen pak měj malé ztrpení; může býti že matka nějaký groš uschovaný má. Však si pomůžem, jen zticha.“

Tomeš se nemálo podivil této mírnosti Matějově, neboť před tím od něho jinak nevymohl krejcaru leč křikem a často i rvačkou. Nedůvěřujíc nevyklým hladkým těm slovům hnedky pomejšlel, že Matěj má nějakou myšlenku za lubem, a přede vzal si míti se na pozoru.

„Já bych myslel, Tomši,“ pravil Matěj, notně si přihýbaje ze synova plného žbánu, „abys se oženil?“

Tomeš bez velkého úcastenství poslouchal dýmku si nACPávaje, a chladným pokynutím hlavy na jevo dal, že se shoduje.

„K tomu bych já ti dopomohl; vím' dobře, že to na vojně již nikam nepřivedeš, a domů přece jednou musíš, tedy raději dříve nežli později. Matka beztoho každodenně opakuje, že bez tebe nemůže déle býti, a neustále mi hučí do uší, abych tě vzal domů. Chci tomu jejímu kázání konec učinit. Jenom, Tomši, kdybys toho chlastu nechal a toho karbanu. Je to zlý zvyk, chlapče! Pamatuj na moje mnoholeté napomínání! A nic platno! jako kdybys hrách na zeď házel.“

Tomeš se dal do hlasitého smíchu. „Tatíku,“ pravil po chvílce; „budete-li ještě déle tak mluvit, tak vám před očima puknu jak žalud. Vy mi radíte, abych se neopíjel? vy, abych karbanu nechal? Vy že jste mne napomínal k dobrému a varoval před zlým? Kdož pak mne všemu tomu zlému naučil? Kdo mne vodil do hospody již jako klučika, a dával mi kořalky připíjet? Neměl jste z toho potěšení, když jsem se poprvé opil, ledva ještě sedm let stár? Pamatuju se na to, jak by to bylo včera bývalo! Nevystavoval jste mne všem sousedům na obdiv co vtipného chlapce, když jsem rázně zaklel a na matku lál? Nekoupil jste mi na jarmarce dýmku tak měř ještě dokud mne matka kaší krmila? Neučil jste mne karty hráti? Cokoliv se tedy se mnou stane a zlého-li konce dojdou, všeho jen vy budete vinen, vy a *matka*! žádný jiný.“

Matěj nevěda co na to odpovědít, jako zpitomělý před se hleděl.

Tomeš zatím dočista vyprázdnil žbán, čerstvého nalíti dal, a hlavu o dlaně opřev též v mlčení pobyl. Pak ale vyskočiv zvolal: „Už je pozdě! Už je pozdě!“ a rychlým krokem popocházel sednicí.

„Inu, bloude, bloude!“ dí Matěj zpamatujíc se; „ještě *není* pozdě a ty budeš šťasten. Jen trochu trpělivosti, a vše se zase napraví. Až uvidíš Bělu, tak se ti odměkčí srdce v těle, a hnedky budeš jinak

smýšletí.“

„Jakou Bělu?“ zvolal Tomeš před otce se postaviv a usměvně naň hledě.

„Však ji poznáš; nejhodnější a nejhezčí děvče celého kraje.“

Tomeš nedůvěřivě se zamyslel, pak jako raněn sebou trhl a rázným hlasem vzkřiknul: „Čert to sud! To jedinké ještě zkusím! Snad mne ženská potěší, an celý ostatní svět mne mrzí. Dobře, tatíku, ukažte mi tu Bělu, a stojí-li za to, zamiluju se do ní a pak snad mi bude volněji okolo srdce.“

Matěj si radostí mnul ruce, vida že Tomeš myšlenky té se chytá. „Jen však prozřetelně, milý synu,“ pravil po chvílce dále. „Že ty ji budeš chtít, to je jisté, ale co *ona* – inu, ona *musí*! Však mi to nějak moudře navlečeme. Věz, ona má milého – aneb, pravda-li co lidé vypravuje – docela dva. Ten *zdejší* co za ní dobíhá, nám nedělá mnoho starostí. Je to obstárly již kancelářský, zlý karbaník a chlap nemotorný až hanba. S tím budeme snadno hotovi, ano já jsem jist, že za několik zlatých od ní docela upustí. Má však Běla také jednoho v Praze, Kilianovic Hynka, študenta; s tím to půjde tuzeji.“

„Kilianovic Hynka? Toho znám; dobrá to duše, trochu plačtivá. Ten mi nesmí do zelí lezti, sice mu hnáty potluču. Ostatně jsem doslechl v Praze, že se má ženit.“

„Tak? Tot' výborné! Té pověsti, nech je pravdivá nebo nic, přece dobře použijem. Já mám nápad, a ten-li vyvedeme, nemine nás záměr náš.“

„To vše je hezké a dobré, tatíku; jen však nezapomeňte, že dříve nežli co počneme, dvacet zlatých v ruce držeti musím.“

„Tys jako zakletý,“ pravil Matěj, „jiného slova od tebe dostati nemožno leč dvacet zlatých a pořáde jen dvacet zlatých! Když jsem ti je slíbil, tedy máš dost na tom.“

„Nevěřím, až držím. Mně již ledakdos lecos slíbil, ale splnění zůstalo za humny. Slovem, já nemohu již déle čekati, sice zmeškám na čem mi nejvíce záleží. Pravím naposledy: jděte a zaopatřete peníze!“ – Zhled Tomešův při těchto slovích tak divoký i slova jeho tak rázně vyřknuta byla, že Matěj takměř ustrašen na krátce rozmejšlel a levicí za uchem si poškrabujíc pravil: „Inu, inu, Tomši, ty mne sužuješ; když to ale musí být, a hnedky, tedy ti je dám.“

Při těch slovech sáhl do kapsy a vyndal dvacet zlatých papírových peněz, a do rukou je vložil Tomšovi.

Ten je vzal, usmál se a hlavou pokynuv pravil: „Tatíku, já vás dnes nepoznávám; kdybyste i jindy takovým byl býval, jak mnoho mrzutostí bychme oba ušetřili?“

„Inu, může se vše zase mezi námi polepsiti, jestli jen ty si přimoudříš. Ale pověz mi pak, Tomši, nač tolik peněz a tak kvapně potřebuješ?“

„Do toho vám nic není; nehaste co vás nepálí. Dosti na tom, že já to vím. Nepletěte se nikdy do mých záležitostí, a když vás o něco požádám, učiňte to bez mnohých slov, a takto nejlépe spolu budem vycházeti. – Nyní ale promluvmě spolu rozumně. Jak to myslíte s tou Bělou? kterak tu věc navlíknem?“

„Dobře, Tomši, že mne pochopuješ. Já bych myslil, abychme jí přede vším toho pražského floutka z kotrby vyhnali; pak se nám všem lépe povede. Kterak ale to dosáhnouti, buď *tvá* starost, Tomši; já nejsem tak zkušený a ve všech věcech zběhlý jako ty.“

„Ano tatíku; již to mám! – Neříkejte doma nic že jsem zde byl, já se brzo sám objevím, a uhlídáte, jak s tím pak zatočím. To vám ale radím, nepřekvapujte se a neříkejte matce ani komu jinému že jsem zde byl. Již však je příliš pozdě – musím jít.“

„A kam, v té nehodě? Vždyť tam vítr stromy láme!“

„Nech si láme, *mne* nepřelomí; já jsem tuhý kmen! Odejít *musím*; tedy buďte zdrav, tatíku! Již dávno jsme se tak svorně nerozešli. Vy ještě nejedete domů? Dobře máte; vždyť je dnes neděle!“

Na to podal Matějovi ruku, notně pravicí jeho zatřásl a odešel. Nevedla jej však cesta z vesnice ku Praze, alebrž zaměřil své kroky přímo k židovně. Okenice byly uzavřeny; Tomeš chvilku poslouchal a škulinami slídlil, jak to uvnitř vypadá; že však bylo ticho, zaklepal zlehounka na okno.

„Kdo to?“ ozval se hlas mužský.

„Já, Matějův Tomeš.“

„Aj, jen dále, pane, já hnedky otevru.“

Za chvíli rachotily malé vrátka a Tomeš vešel v statek. Vše bylo tam čistotně uspořádané a světnice ráz sváteční do sebe měla. Stolek bílým ubrusem byl přikrytý, láhvice s vodou co křišťál čistou na stole stála, ozlacená lampa živé dávala světlo, a vůbec, klidnější a domácněji se ani mysliti nedala světnice tato nežli jak právě byla. Za stolem seděl žid Jakub, muž asi pět a čtyřicetiletý, vedle něho sestra jeho Judyta, děvče ledva osmnáctileté. Před ní ležela nová česká kniha, z níž ona předčítala **bratru** a dvěma u kamen sedícím pilně poslouchajícím domácím služkám. V kročeni Tomšovým vstala Judyta a hosta vlídně uvítala.

Tomeš jindy zpurný a nezpůsobný, sotva do světnice vstoupil, pokorně čepičku sundal a Jakuba požádal by na slovíčko s ním ven vyšel, což tento i hned učinil.

„Jakube, já dnes navštívím domov; čekejte na mne asi v půl hodince za našimi humny a chystejte peníze; přinesu schoře.“

„Dobře, pane Tomši,“ odvece Jakub s úsměchem; „vždyť víte, že mám pro vás vždy peníze na hotově.“

Tomeš hned zase odešel, ne však bez významného zhledu na malé okénko v průjezdu, nímž Judytu spatřiti mohl.

Rychle krácel k otcovu domu, obešel statek a přelesa plot zahradní otevřel si malé zadní dvířka u dvoru, zakřikl psa, jenž divokým skokem naň z boudy se vyřítíl a poznáv domácího člověka lichotně jej obskakoval. Pak lehkým krokem se bral k obilní sejpce, zvláštním klíčkem otevřel a nahnul do pytlů obilí na zahradu je sházel. Na to opět vše pořádně uzavřev za stodolu se kradl.

Tu z předního oddílu statku kdosi se svíčkou vyšed na dvůr postavil se, kolem se ohlížeje. Pes zaštěkal a třemi kroky byl vpředu. Tomeš právě uzavřel dvířka zahradní a pohlížel škulinou zpuchřelých prken na dva prsty širokou kdo to je. Byla to Běla. Dvakrát se tázala zdali kdo před vraty, neboť mimo jiné povinnosti měla i tu, očekávati hospodáře Matěje až se z hospody vrátí. Když se však žádný neozýval, popošla několik kroků dvorem, a pak zastavíc se pátravým okem kolem hleděla. Vidouc ale vše v pořádku opět do čeledníka se vrátila.

Tomeš, jenžto na ni úplně dohlídnul, vřelé, náruživé v sobě pohnutí cítil; neboť každé pohnutí, každý krok její měl značných do sebe půvabů.

Běla zatím u vnitř statku se světlem vstoupila, a když tma opět ve dvoře nastala, zaslechl Tomeš z povzdálí poloudušený zpěv:

„Slaviček ptáček maličký
Po stromečku skáče:
Když já si na tě zpomenu,
Srdce moje pláče!“

Bylť to hlas ženský, zajímavý, jenž z plného srdce plynouti se zdál. Dávno již zpěv umlknul; Tomeš však ještě napnutě pozoroval a škulinou pohlížel, jakoby Běla ještě jednou vystoupiti a zazpívati měla. Ona však nepřišla.

Vítr, jenž z večera divoce burácel, úplně se ztišil, a ticho pohrobní nad tmavou, šírou nocí panovalo. Tomeš přistoupil ku svým pytlům a hluboce zamyšlen, s rukama založenýma před nimi státi ostal.

Dosáhl co chtěl; nezdálo se však, že by jej to bylo hrubě těšilo. Zasmušile v pochmurnou pustou hleděl noc – zdálo se mu, jak by ve vlastní svůj život nahlížel.

*

Ponocný právě odtroubil jedenáctou, když Běla po vykonané veškeré domácí práci své ohromnou Hájkovu kroniku s poličky sundala a očekávajíc hospodáře čisti chtěla.

„Bělo!“ ozval se hlas ženský s výstupku; „jdi si lehnout; až přijde můj muž domů, půjdu mu sama dnes otevřít.“

Slova tato hospodynina Běle utěšeně zazněla, neboť z nepříjemností všech nejnepříjemnější jí byla povinnost hluboko do noci na opilého hospodáře čekati. Nedajíc se pobízet do své komůrky se odebrala, ne však bez zamilované své knihy.

Že jí den nenáležel, pobdívala několik hodin nočních, by sobě žila a myšlénkám svým volný průliv dopřávala. Svíčku na lavici postavíc a usadíc se na skrovném lůžku, hluboce zamyšlena před sebe hleděla. Ruce jí klesly na klín, oči k zemi se upnuly a vřelá slza se perlila na líci jejím, jako rosní kapka lpí na rozvíjející se růži.

Konečně jakoby slovy ulehčiti chtěla náramnému bolu svému, polohlasně sama k sobě mluvila: „Již dva týhodny – a Hynek ani slova nepíše. Či snad lidé pravdu mluvějí? – Ne, nikoli! To nemůže býti! on není nevěren sám sobě!“

Pak opět se zamlčíc odvázála šátek z hlavy a snědé, husté vlasy její linuly se v plném kadeřavém proudu daleko po šíji její. Bylo jí jaksi teskno, i skočila ku své truhličce a vyndala milý svůj dědičný tolar, smutně naň pohlízejíc a zpomínajíc na zemřelou matičku, vroucně se pomodlila. Bylo jí pak

lehčeji. Vše trudné myšlénky zapudíc a svlíkajíc se sebe oděv k ulehnutí se připravovala, dle uvyklosti své pološeptem při tom si zazpívajíc:

„Letí skřivánek vysoko,
Zpívá že miláček daleko;
Daleko, daleko, ještě dál,
že si můj miláček jinou vzal!“ –

Mezi tím uhasila svíčku, zamknula vlhké oči a s myšlénkou na Prahu právě v sen se ubírala, když hřmotné tlučení na vrata ji opět vytrhlo, tak že uleknuta z lože vyskočila nemohouc se okamžitě zpamatovati co se děje.

S velikým hlukem a láním se vracel kmostr Matěj z hospody. Podivný u něho panoval obyčej. Když byl střízliv, ač dosti hrubým se jevil ke každému, přece své ženě vstříc úplnému otroctví podléhal; opilý však jsa žádného člověka nebyl přítelem, ba i své ženě odporovati se neostýchal. Tehdáž se ale zdál ohromnou opici s sebou domů přinášeti, a první slova jeho u vstoupení do domu byla notné proklínání svých domácích lidí, že jej dlouho před vraty státi nechali. Pak urážlivými slovy se tázal své ženy proč *ona* mu přichází otevřítí a nemá-li k posluze ve svém domě dosti děveček? Hospodyně zpočátku mlčíc ani se neozvala; když ale Matěj hrubě na ni dorážeti počal, tu dosti mírně k tichosti jej napomínala.

„Kdo tady má co poroučet?“ osopil se na ni muž. „Či nejsem já zde pánem, a nemá míti čeládka přede mnou čest? Rozumíš? Ty ale děvkám i pacholkům nadřuzuješ a necháš je dělat co sami chtějí. Já to déle netrpím. Hned ať sem všickni přijdou! Jest to pořádek? Všecko spí a já mám hodinu tlouci na dům?“

„Nepovykuj, Matěji, a nerozzlob mne;“ odvece žena; „já jsem nespala a schvalně na tě čekala, chtějí jednou zvědět, v kolik hodin přicházíš. Toť věru již příliš mnoho, že se na stará léta tak zapomínáš. Kdybych byla věděla, že se z tebe stane takový zhejřilec, raději bych byla do vody skočila nežli za tebe se provdala.“

„Škoda, žes to neučinila, snad by byli kapři v našem rybníce lépe s tebou pochodili nežli já.“

Že ona na to nemlčela, samo sebou se rozumí; Matějovi však těch slov jejích bylo již příliš mnoho i rozmyslel se krátce, chopil se její šije a vystrčil ženu ze sednice na předsíň, dvěře uvnitř na zámek uzavřev. Lání a tlučení její bylo marné, jakož i marné bylo svolání chasy aby jí pomohla; na tu noc jí nebylo souzeno na svém loži spáti. Matěj zatím si zšíroka ustlal a na měké peřiny sám s sebou spokojen ulehl.

Hospodyně konečně plačíc a lajíc odebrala se s Bělou do komory poztěžujíc sobě, kterak nešťastná jest, že udělala pacholka pánem. „Máš zde dobrý příklad, Bělo, jací jsou mužští, zvláště ti, jenž se svatoušky zdají. Matěj býval člověk jako máslo, dal si skoro vždy říci, když jsem jej napomínala; než od nedávna se zdá že povaha jeho zcela se byla změnila. Dneska tuším že ještě musel někde nějaké

peníze vydati, což jej nade vše rozhorlí, není-li to poplatek za pivo aneb za pálenku. Přejde-li můj Tomšík z Prahy a nějaký groš požaduje, tu právě to tak bývá; tolik lání a křiku, jakoby to šlo o hrdlo. O, ten ubohý chlapec!“ – A dajíc se opět do hlasitého pláče a zajíkajíc se mluvila dále: „Na vojně mezi cizími lidmi se musí to ubohé dítě potloukat a tak peprným chlebem se živiti, jakoby nebylo půl statku jeho! Za dlouhý čas jednou jej vidím, a tu vždy jen na okamžení! – Tam prý jej neustále jen bijou! O můj Bože! jak nešťastná jsem já matka! – Kýž zde je! vše by bylo lépe. Matěj by si tu nesměl tak pánovitě počínati. – To ale byl jeho záměr! Jen na vojnu s tím chlapcem! Jen pryč odsud, aby on tady sám mohl hospodařiti dle libosti. Ale i já svého přání dojdou, a Tomeš mi musí domů. On tak švarný, rozumný hoch, má jediná radost a nádej! Věru se neklamou, že z něho bude časem nejmoudřejší soused celé osady!“

Nerádo by bylo bývalo odporovati matce, jenž s nemoudrou láskou na svém synu lpěla. Tak ušla nepokojná noc a nastalým jitem každý si nějaké práce hleděl. Pacholek před slunce východem si vyjel na pole, lehce si oddechnuv, když statek daleko za zádami měl. Dům kde různice panuje jest protivný každému a neklidno v něm pobýti. Říkáva se, že u zlého hospodáře ani vlašťovky rády se neuhnízdějí.

Jitro bylo poněkud chladné a Běla prvním promykem světla již ustrojena do práce na zahradu si vyšla. Brzo zmizela i mlha, jenž posaváde milé líce přírody šedým rouškem byla zakrývala. I slunce dráhu svou denní nastoupivší, usmívajíc se, světlo a vřelost rozsívalo po vší zemi.

Běla se při své práci notně zahřála a chvílkami odpočívajíc zamyšlena před sebe hleděla na porosenou, v ranním slunci se lesknoucí zemi. Bylo jí těžko okolo srdce. Tu však nedaleko jí ozvala se žežhulka jakoby potěšiti chtěla pilnou dívčinu, a Běla, ráda naslouchajíc zpěvu ptačímu, též i sama do zpívání se dala, neboť to bývalo největší její potěšení. Při zarmoucení svém počala žalostným hlasem známou písničku:

„Měla jsem holoubka,
Ten mi uletěl, ach, ach!
Ten mi uletěl;
Že já budu plakat,
na to zapomněl, ach, ach!
Na to zapomněl!“

„Aj Bělo, tyť si smutně prozpěvuješ;“ ozval se tu hlas mužský za ní.

Uleknta se ohlédla, a hle, hospodář stál před ní s veselou tváří jakoby jakživ se zlobiti neuměl. Obě ruce v koženkách, beranici na hlavě a ohromnou šubu na sobě maje vyšel si do zahrady na ranní povětrí a na dohlédnutí ku své čeledi.

Slušně hlavou pokynouc a bez přetržky dále kopajíc přála Běla hospodáři svému dobré jitro.

„Což pak tě trápí, že tak smutnou zpíváš? he? – Já řku, to má asi svou pražskou příčinu?“ – Běla neodpovědíc jenom zhluboka si vzdychla; nemálo však v duchu se divila neobyčejné přívětivosti

kmotra Matěje.

„Inu, co škodí,“ pravil usmívaje se dále; „o chuti těžké hádání. Jen jestli tě ten tvůj hoch v Praze neklame. Všichni lidé všechno vědí, a mezi tím také mnozí mnoho o tvém miláčku, co by tě hrubě netěšilo, kdyby ti to pověděli.“

Běla neodpovědíc zarděla se až pod oči a dech se jí zatajil.

„Nelekej se, děvče, nelekej, však to není tak velké neštěstí. Za jednoho špatného deset hodných. Avšak – neviděla jsi hospodyni? Kde je Honzík, kde Marie? V statku je jako po vyhoření, ani živé duše tam. Což se všickni propadli?“ –

„Honzík orá na zálesní stráni, o ostatních nevím.“

„Honzík tedy na stráni? Dobře, půjdu se tam podívat. Kdyby někdo cizý přišel, nech počká, já se brzy vrátím. – Jen pak se nemrač na celá svět; vždyť ti to sni nesluší. – Já jsem včera měl trochu v hlavě; z toho si nic nedělejte žádná, vidíte, že mne to přešlo. – Aj, jak je červená!“ doložil Matěj zaklepaje na hořící Bělinu tvář, a pak s úsměchem odešel.

Toto chování Matějovo Bělu tak překvapilo, že se dlouho zpamatovati nemohla, rozvažujíc, co asi znamená ta vlídnost jeho.

„Vždyť pak jindy na mne jinak nepromluvil leč vádou a láním,“ pravila sama k sobě. Dobrému však lehce zvykat, a Běla tomu byla povděčna, domejšlejšíc se že hospodář snad přece jednou k stálému rozumu přišel, a litujíc svého jindy s ní nakládání alespoň chvílkami nahraditi jí hodlá mírností, co jindy svou hrubostí jí ublížil.

Nedůvěřivě poněkud za odcházejícím Matějem pohlížejíc spatřila, kterak tento u kříže nade vsí s někým se pozastavil a jak se zdálo u velmi živém hovoru trval, často se obraceje a jako na svůj statek aneb na zahradu rukou ukazuje. Bedlivým pozorováním poznala konečně Běla úředního sluhu, na venku po sprostou „*muškatýr*“ nazvaného, a nemálo se podivila vidouc, kterak Matěj cosi z kapsy vytahuje a jemu podává, a kterak onen při tom čepici s hlavy beře a oba jakousi vlídnost při nich neobyčejnou k sobě projevují.

Tu zavrzly dvířka zahradní a v nich dříve mužská hlava na vše strany skoumavě se ohlížející se zjevila a hned na to celá postava do zahrady se vkroutila. Bylť to muž vysoké postavy, pravý čahoun, s tváří jako slabikář vyzáblou. Zelený frak s dlouhými ouzkými šosy a se žlutými knoflíky, šedivé spodky se šlapkami, přísně přes dlouhé suché hnáty natažené, červená aksamitová vesta, bílý ouzce složený šátek na husím krku a světle modrá čepička – to byl oblek jeho. Na první zhled vyzradil se venkovan, k němuž vždy teprv předlonské módní žurnály zabloudily. – Co milovník nebyl věru žádnému nebezpečný. Pod rozčuchanými vlasy se jevil nízké čelo, široké obočí nad malýma opadlýma očima, jejichž barvu těžce bylo uhodnouti. Snědá tvář byla vráskovitá a usta zsinalá; slovem z celého obličejce osoby té vyhlédala náruživost bezduševní a jakási divoká smyslnost. S usmíváním do zahrady vstoupil; a však úsměv ten byl pouhým šklebením. Ostatně měl již přes čtyřecet let na zádech.

„Bělinko! Bělinko!“ zvolal pronikavým hlasem ruce si mna; „to mě těší, že jsi samotna; mohu s tebou přece ještě jednou pořádně promluvit.“

„To půjde z těžka, pane kancelárský; hospodář se v okamžení s pole vrátí a hospodyně, jestli ta vás tady uvidí –“

„Bloudku! hospodyně je na faře; právě odtamtud přicházím. Radí se tam o vašem ničemném hospodáři – a mluví o rozvedení. – Co však po ní! Škoda času a slov maření. Raději mi řekni, má drahá holubinko, jak jsi se rozmyslila, smím-li co doufati a důvěřovati se v tvou náklonnost a lásku?“

Běla, jenž od své práce u přítomnosti kancelárského posud očí nepozvedla, po těchto slovích o rýč se oprouc tak přísně na mluvce se podívala, že tento vzezřením tím celý pomatený oči své sklopil; pak ale do hlasitého smíchu se dala, řkouc: „Já vám nerozumím, pane kancelárský; co tím myslíte?“

„Tys pravé dítě, Bělínko! – Co bych jiného myslil, nežli že tě miluji, a že bych tě rád za svou manželku pojal.“

„Mne? Nedejte pak se vysmát! Chudou děvečku by si takový pán asi nemohl vzíti. A kterak se to stává, že dnes jinak mluvíte nežli před několika dny, kde jste mi řekl, že se nehodláte oženiti a mne jste přemlouval, abych k vám za hospodyní šla?“

„Holenku, člověk se mění,“ odvece kancelárský v patrné nesnázi o dobrou výmluvu. – „V těch několika dnech jsem se docela jinak rozmyslil, ano, docela jinak. Chci se opravdu ženiti, ale mimo tebe mne žádná na světě poutati nemůže.“

Běla na místo odpovědi se opět do smíchu dala a chutě pokračujíc ve své práci jen si zazpívala:

„Letí ptáček, letí,
Má zelené peří;
Každá holka blázen,
Která hochům věří!“

„Bělínko, ty mně v skutku nevěříš?“ jal se mluviti kancelárský přibliživ se k dívce a obejmouti ji chtěje, čemu ona se však rychlým skokem uhnula. – „Ty mně nevěříš? Já se ti ale zapřisahám u všeho, co mi nejsvětějšího! Řekni v tuto chvíli ano, a na příští neděli již nás ohlásí velebný pán s kazatelny. Nemusíš tedy dlouho v nejistotě pobýti, ano, já bych se o to postaral, by se ještě dnes o věc zakročilo a čím dříve tím lépe vše ukončilo.“

„Tu bychme se třeba přenáhli a pak by nás to oba mrzelo,“ odvece Běla s neustálým smíchem. „Ne, ne, pane kancelárský; z tohoto ze všeho *nebude* nic, a *nemůže* nic býti.“

„A proč?“

„To má své jisté *proto!*“

„Když ale tě ujišťuji –“

„Ujišťujte aneb neujišťujte, to vše jedno. Kdyby to ale věděla naše hospodyně –“

„Bělo, Bělo, nedomluv! Ta osoba se mi před mnohými dávno zapomenutými lety dotíravou láskou svou zošklivila, a ty zase mne nyní nešťastným učiníš chladností svou. O Bělo!“

Rychle k ní přikročiv obejmul ji a usty v náruživém ohni planoucími se dotknul šije její. Běla rýč

v okamžení odhodíc chtěla se vymknouti z objetí jeho, on však ji pevně v rukou držel, a oči jeho sršely vášeň. Běla vzkřikla, i tu dvě ruce z pozad objaly kancelářského a mocně ním o zem mrštily.

Běla uleknuta odskočila, po celém těle se chvějíc, brzo však se upokojila vidouc v ochranci dobrého přítele, Vaška, jenž s opovržením na písaře hledě pravil: „*Jinde* si můžete své hry po chuti provozovati, *zde* však co nejvíce se chraňte, sice vám za zdravé hnáty neručím. Račte odpustit, pane kancelářský, jestli jsem vám na těle uškodil.“

Písař sebrav se vztýčil dlouhé své tělo, a hadím okem po pacholku mrštiv, hrdým odešel krokem.

„Tebe Pán Bůh poslal, příteli,“ dí Běla přikročivši k osvoboditeli svému a ruku mu podávajíc; „žes mne z rukou toho ničemy vyrval. Štěstí pro mne, že mne žádný jiný s tímto člověkem v soukromém hovoru zde nespatrił, byla by veta po mé dobré pověsti v obci!“

„Ten se sem více tak snadno neodvází. Kde pak ale jsou vaši lidé, že není živé duše v celém statku? Nevidělas hospodáře? Pověz mi pak, co je to s vámi? dnes ráno již na úsvitě si mne dal předvolati pan zprávce a tázal se mne na Matěje, na rodinu jeho a konečně obzvláště na *tebe*, jakoby mu kdo ví co na vás všech záleželo. Na to jsem pak potkal muškátýra, jenž velmi důležitě se mne ptal, zdali s tebou ještě za dobré jsem jako kdy jindy, a mumlaje cosi o velikém štěstí, více mi svěřiti nechtěl. Co to asi má znamenati?“

„Já věru nevím a nepochopuju,“ dí Běla polohlasně, „co pak se zde všecko zbláznilo? Konečně tomu budu muset sama věřiti, že něco neobyčejného mne potká. Náš hospodář dnes semnou nakládá jako s máslem, a měl se ke mně tak přívětivě jakoby se semnou jak živ ani vaditi neuměl; kancelářský ze zámku přišel ke mně a mluvil o ženění a o svatbě s tak sladkými slovy jako bych byla dcera pana vrchního. Věřu, svět se mi obracuje na rub, a já ještě v skutku budu muset mysliti, že něco zvláštního na mně jest.“

„Bud' prozřetelna, Bělo, já mám podivné tušení. Nemluvil s tebou hospodář nic o svém Tomši? Přišel jsem vlastně...“

Nemohl domluviti, neboť tu hospodyně s Tomšem do zahrady vstoupili. Matčina tvář jevila radost; syn však chladně vedle matky kráčel jakoby jej dychtivá radost ta mrzela. Vašek se patrně zarazil, než rychle k hospodyně se obrátiv pravil: „Pan zprávce vzkazuje, aby kmotr Matěj možná-li hned na kanceláři se dostavil.“

Po těch slovích pozdraviv přistojících odešel, Běle ruku podanou přátelsky stiskna.

„Tady máš Bělu, po které jsi se ptal, Tomšičku.“

Běla zastavila práci, a trnula poněkud při pohledu na protivného člověka, v jehož tváři všechny známky zdivočilosti a zhýralosti se značily.

Tomeš pozorujíc nepříjemný dojem přistoupením svým na děvče učiněný pravil: „Neplaš se marně, však já ti neublížím. Jen nějaké malé zprávičky z Prahy ti přináším. Tuším však že ti mnoho na nich záležeti nebude, aniž tě snad noviny mé hrubě překvapějí, an jsi se toho bezpochyby sama již dopátrala.“

Běla zbledla, nejsouc s to slova pronésti.

„Máš v Praze milovníka, jakéhosi studenta; není-li pravda?“ – Běla neodpovídajíc oči k zemi sklopila, srdce jí hlasitě tlouklo, a že zlé tušení se zmocňovalo duše její, oči děviny samovolně slzami se zalily.

„Netřeba zapíratí,“ mluvil Tomeš po krátké přestávce dále, „jáť Hynka velmi dobře znám; on jest však právě nyní nadějným ženichem bohaté nevěsty v Praze.“

Tu plným proudem se vyřítily slzy z očí Běliných a porosily její líce.

„Více nemám co říci, leč že mne požádal, abych ti v jeho jménu pozdravení vyřídil a tím tě utěšil, že se to jinak státi nemohlo. Ve zlých případnostech prý na něm vždy ochrance a dobrého přítele nalezneš.“

Po těch slovích se obrátil a odešel; matka přitom ani slova nepromluvíc a syna se nespustíc sledila jej.

„Matko,“ pravil Tomeš ze zahrady vystoupiv; „to děvče se mi líbí, to musí býti mé.“

„Jak že, Tomši? Ty si tu holku chceš vzíti?“

„Ano, vzíti,“ doložil Tomeš pevným hlasem; „ji a žádnou jinou; pak se zde usadím, a budeme pospolu žíti.“

Tvář hospodynina radostně se vyjasnila: „A to míníš opravdu, Tomši?“

„Ano, opravdu.“

„I toť je lehounká věc; jen jak náš starý?“

„On sám mne k tomu nabídl.“

„On? a kdy? jak to možná?“

„Stalo se. Kdy, kde a kterak, na tom nic nezáleží.“

„Inu, buď jak buď; když se ti holka líbí, Tomášku, bude tvou, za to ti ručím. Pojd' ale nyní dítě do světnice; budeš snad umdlen po dlouhé cestě.“

Tomeš se usmál a šel.

Na zahradě zatím vedle rozvitého záhonku Běla hořce plakala.

*

Hospodář přijda domů přikázal zabít několik slepic, koláče péci, krátce, skvostnou večeři přistrojiti, ku kteréž byl pana učitele a rychtáře pozval. Než však večer nastal, již po celé vsi se mluvilo, že to bude svatební smlouva mezi Tomšem a Bělou. Tato však o tom docela nic nevěděla ani jakého oučastenství brala v tom, co se v domě dělo. Její duše dlela v Praze. Že se s ní po celý čas co nejjemněji nakládalo, toho si již ani nevšímala; zpěv její umlknul, jasné jindy čelo se kabonilo, i spokojenost její zmizela. Kdoby v oči její pozorně byl popatřil, snadno by byl pozorovati mohl, že bol nevýslovný pronikl útroby srdce jejího. – –

Soumračilo se. Tomeš z domu do polí si vyjda za vesnicí pod křížem zastavil kroky své a napnutými zraky hleděl k silnici. Bylo patrné, že někoho očekává.

V hlubokém tichu dlela širá krajina, jejíž rozsáhlý obraz v záplavách večerních splynouti se zdál s požáry zacházejícího slunce. As patero vesnic, množství zahrad, háječků a daleké polní planiny se jevily v klidu podvečerním.

Hlavní silnice v pravo, as čtvrt hodinky od kopce vzdálená, polemi se vinouc v lesíku jedlovém se tratila. *Tam* Tomeš napnutě hledě jiného si nevšímal.

Vždy hlouběji klesalo slunce. Každým mžikem umírajícího světla, každým patrným prodloužením se stínu patrně zrůstal nepokoj v mysli Tomšově. Nebylo jinak leč že někoho tou cestou očekával.

Již soumrak šedě zastřel kraj, když dvě mužské postavy na obzoru se objevily. Ta jedna – ano, bylať to očekávaná osoba; chlapec nedospělý, ve vsi časem službu poslíka zastávající. Druhý byl starý Kilian. Tomeš oba z dálky poznáv těšil se z přicházejícího posla, nicméně přece to jej znepokojovalo, že tento s Kilianem se sešel. Mohlť kluk ledacos vyžvástnouti, co by Tomše v nesnáz uvedlo; pročež tento rychle vytáhl šátek a kývaje ním houkal na chlapce, až se to po všem kraji širošře rozléhalo. Chlapec poznaje znamení přes vše pole k Tomšovi spěchal, co zatím Kilian rovnou cestou ku vesnici kráčel.

„Nuže, kluku, již jsem myslil, žes někde vaz zlámal, a nescházelo mnoho, byl bych tě zaklel do deváté propasti.“

Chlapec se děsil z divokého pohledu Tomšova a neodpovědě podal mu list.

„Cos mluvil s Kilianem?“ tázal se Tomeš dříve než list otevřel.

„Nic, pane Tomši, on se mne jen vyptával na naši Judytu,“ odvece chlapec, o němž lze podotknouti, že u žida Jakuba pohunkovával.

„Na Judytu? a co více?“

„Inu, co se mne ptal? ledacos; co dělává; je-li v skutku tak hodná jak se zdá, jestli se nevadívá s čeledí a jiných věcí více. Já mu řekl spravedlivě, že neznám hodnější holky nad Judytu a že by mohla býti královnou pro rozšafnost svou.“

„Osle, ty tomu nejvíce rozumíš. – Neptal se tě, kdes byl?“

„Ptal.“

„A tys odpověděl?“

„Že v Praze s rozličnými psanými.“

Tomeš otevřel list, a s velkou dychtivostí jej přelítnul.

– „Bylť nejvyšší čas, Tomši, žes peníze poslal; o půl hodinky později, a oba bychom byli dostali peprnou lázeň – z prutů. Měl jsem již smrtelné ouzkosti a zapřisáhl jsem se že se do smrti karet netknu zvláště s penězy, jenž do menáže náležejí. Však ale nejsme ještě ze všeho venku. Poslední pranice u Zvláště na tebe uvrhne zlé následky. Krčmář a svědkové tě obžalovali u hejtmana, a nevím, jestli ujdeš zloosudné pět a dvacítky! Má dovolenou na osm dní, pravil desátník; až ale přijde, podivně ho liskovka uvítá. Viš nyní, dle čeho se řídit. Abys opět utekl pro trochu bití – neradím. Bylo by to po třetí, aDělej však co chceš, jen prozřetelně, a zpomeň na konec. Což ten tvůj táta nepřijde k rozumu aby tě vyplatil?“

Tomeš schoval psaní, a hodil chlapci dvacetník. Ten upaloval ke vsi, jakoby mu za patama hořelo.

Dlouho mlčky stál Tomeš, psaní několikrát přehlížeje až již docela tma bylo a on slova rozeznati nemohl. Pak se založenýma rukama o vysoký kříž se opřev u velikém vnitřním nepokoji zamyšlen zasilal zrak svůj sem tam po širém kraji, na němž mezi tím temné rouško noční kolkolem se rozložilo. Nepříjemný nastal chlad; vítr severní s oupěním zavíval a návaem jeho praskaly stromy a kříž se pohyboval. Poznenáhla pustou tmou pronikla zde onde po vesničkách okolních bledá světýlka z nízkých oken, zvěstující domácí poklid obyvatelů chatřiči skromných.

„Ba věru,“ pravil Tomeš sám sobě; „tam těm je blaze! Jen když mají kus chleba, to vše bych mohl mít, mně však to nestačí! – S málem nech se spokojí *pes*; já musím *žít*, aneb raději pojdu. Ale teď, věru teď je zlá rada. Bití mne očekává; ba snad ještě více! – Ale ne; jsem již dosti otlučen. Nedám se více tlouci. Co však činit? – Uběhnouti? Kam, aby mne nedostihli? O pekelná osudu zášti! Arci, *jedna* věc na světě, - a ta vysoko, vysoko nade mnou! Již je pozdě; ba pozdě, a po všem veta! Snad, kdyby listy mého života jinak popsány byly, snad *pak* bych byl doufati směl v jinou budoucnost, ale tak? – Arciť ta – *ta* jediná!“

Zamlče se oči si zakryl oběma rukama.

Brzo však se zpatatujíc zubami zaskřípal a volným krokem k domovu se bral. –

Ve statku Matějovu bylo vše jako u veliký svátek připraveno, a Tomeš s neutajeným úsměchem se na to díval; věda, že *on* jest toho všeho příčinou. Nikdy před tím nebyl doma předmětem takové pozornosti, aniž věděl, kterak vlastně si tu věc vyložit.

„Aj Tomšičku, kdes pak byl tak dlouho?“ uvítala jej matka s patrnou radostí; „kmotr rychtář už je zde as půl hodiny a čeká na tebe, aby s tebou promluvil. Jen ještě pan učitel má přijíti a pak uhlídáš, jak nám všecko dobře vypadne.“

„Netěšte se před časem,“ odvece Tomeš, „ať vám někdo polívku na stole nepřesolí.“

„Neboj se, mé dítě, vše bude v nejlepším pořádku.“

„Myslíte? Může býti, že všickni ostatní, jenom já ne!“

„Ty ne? a proč? vždyť se bude dnes jednat o to, aby rychtář tě u pánů z vojny vymohl, rozumí se, že proti hotovému vyplacení, a pak –“

„To vše je hezké a dobré,“ jal se Tomeš soukromně k matce mluvit; „myslíte však, že to jde tak čerstvě jak se to dá říci? V osmi dnech se musím zase k pluku navrátit, a tam na mne čeká desátníková liskovka – ne-li něco ještě horšího.“

„Pro bůh, dítě, co to povídáš? cos zase učinil? Vždyť tě tam tím neustálým bitím utlučou. Ubohý chlapče, já vím, žes nevinný, ale ti lidé tam jsou katané. Jakž ale nyní teprv se o tom zmiňuješ? Vždyť jsi o tom dříve nešpetnul?“

„Dostal jsem nové zprávy: pojdte do komory, já vám tam přečtu kousek lístku.“

Matka ustrašená s dychtivou zvědavostí je sledila, a když Tomeš jí sdělil, co se potřebno zdálo, s hlasitým pláčem syna svého objala.

„Jen se nezblázněte,“ dí Tomeš vida že účel svůj nemine; „raději hleďte pomoci pokud je čas.“

Matka zajíkajíc se pravila: „A jak pak, Tomšíčku – kterak je to možná?“

„Penězy a jenom penězy! Vy se musíte starati, aby tatík s panem zprávcem mluvil, já zatím ostanu jakožto *nemocný*, až mne z vojny vyplatíte.“

„Dejž Bůh, aby se to dobře povedlo; snad se to dnes všechno rozhodne.“

„Na tom však není dost, že mne vyplatíte; musí se to státi *hned*, abych více do Prahy nemusel. Bítí se nedám!“

„Toť se rozumí, synáčku, že tam více nesmíš. Oni by tě tam utloukli, a já bych tě ani hodinu nepřečkala.“

Tu venku zaštěkal pes, a dvěře u statku se otevřely. Bylt' to pan učitel, muž rozšafný a vůbec vážený, anobř povaha jeho od povah učitelů jiných docela rozlična byla. Nebyl ani pijákem ani karbaníkem ani vadičem.

Hospodyně se rychle do světnice odebrala. Tomeš, dvorem se procházeje, neměl jaksí chuti mezi hosty vstoupiti. Nejtížeji bylo Běle. Zpočátku musela hosty obsluhovati, pak se jí řeklo, aby se spolu za stůl posadila, a sice přímo vedle pana učitele. Takové cti se ještě nikdy před tím nebyla dočkala; a však jí to bylo tím podezřelejší, an Matěj byl pln zdvořilosti, ano i chvílkami takměř pokorným se jevě patrně se snažil dobrou vůli děvinu sobě získati.

Zpočátku se mluvilo jak obyčejně o povětrnosti, pak o nadějně úrodě, až pak konečně o rozličných záležitostech domácích a rodinných.

Běla seděla jako na trní. Co ona mohla mluvit o těch věcech? Proč medle jí posadili na čestné místo, jí jenž uvyklá byla za kamny na lavici aneb na prahu u kuchyně chléb svůj pojídati?

Tu konečně Matěj s učitelem a rychtářem počal mluvit o zasnoubení svého syna, a Běla zpozorovavši záměr hospodářův zachvěla se leknutím nad hrozícím jí nebezpečenstvím.

Matěj zpozorujíc nesnáž Bělinu pravil k ní, se obrátě: „Nelekej se toho, Bělo, vždyť se zde nejedná o nevěstě, která peníze má; ale o hodném rozšafném děvčeti, z něhož dobrá hospodyňka býti může. Tys dobré, pracovitě děvče, a já i moje žena víme, že chudým holkám ženichové na stráni nerostou, protož jsme si umínili přijmouti tě za dceru, a za syna svého tebe provdati.“

Mezi tím Tomeš zlehounka byl do světnice vešel a na lavici u kamen vedle matky se posadil. Běla však seděla jako pěna aniž věděla co na slova Matějova odpověditi. Po chvílce však zpamatovavši se, na okamžení rozmejšlela, pak od stolu vstanouc ku podivení všech přítomných rázným hlasem promluvila: „Dlouho jsem pochopiti nemohla, proč se se mnou po nějaký čas tak laskavě nakládá; nyní tomu rozumím. Úmysl váš, pane hospodáři, byl věru velmi dobrotivý, a já po celý život svůj nezapomenu na otcovskou vaši péči; jsou však zde příčiny, jenž mi nedovolujou ve srozumění s vámi jednati.“

Všichni se pozastavili nad odhodlaností dívčinou.

Matěj nemile překvapen se stolice vyskočil, pln užasnutí na Bělu patře.

„Nedivte se tomu, pane hospodáři, aniž se proto zlobte. Mám-li se kdy provdati za muže, tedy se to stane jen vůlí, ano žádostí nás obou. On i já musíme býti srozuměni dříve nežli jiní lidé nad námi

rozhodnou.“

„O to se nestarej, Bělo,“ skočila jí hospodyně kvapně do řeči. „Náš Tomeš je srozuměn a svěřil se mi s tím dnes; není-li pravda, synu?“

Tomeš mlčky pokynul hlavou na přisvědčení.

„Všecko již urovnáno, uspořádáno a zpraveno jest,“ dí Matěj dále, „já svému synu přepustím onu polovici statku, která mu právem dědičným náleží, a učiním i více: dám mu i svou polovici, aby zde byl úplným pánem; on však se mi s tebou Bělo upíše, že je mi pět tisíc zlatých na statku dlužen. Toť víte beztoho, že ty peníze s sebou do hrobu nevezmu a časem vám to všecko zase připadne.“

Běla se již úplně zotavila, a mužnosti neobyčejné nabyvší, usmívajíc se pravila: „Pozoruju, hospodáři, že jste již napřed vše dobře vypočítal. Proč ale? Co by vám bylo platno moje rukojemství za dluh vašeho syna? A konečně je to vše marné a zbytečné – já se nevdám.“

„Jakže, praviš?“ zvolala hospodyně sípavým hlasem; „ty bysi povrhla Tomšem? *mým synem?*“

„Nevykládejte má slova jinak, nežli jak je vlastně sama míním. Není zde řeč o pohrdání – ale pravím, že návrhu vašeho z mnohých příčin mi použití nelze. Kdo mne může nutit?“

Rychtář a pan učitel na sebe pohlédnuvše hlavou pokývnuli na znamení, že se s Bělou srovnávají!

Matěj však vida záměr svůj zrušen hněvivě pravil: „Aj, což ti ten zdejší škrabálek, anebo docela onen poběhlík Kilianův v kotrbě tak pevně vězí, že proň pohrdáš svým štěstím? – Já však ostanu na svém, aniž ustoupím tvé svéhlavosti. Tys nedospělá a sloužíš u nás, tedy mám já také nějaké práva, a já pevně stojím na tom, abyste si našeho Tomše vzala; rozumíš?“

„Rozumím; ale nevezmu“

„Jakých řečí s tou kachnou naděláte!“ pravil Tomeš s lavice se zvedna a ke stolu přistoupiv. „Když nechce, ať nechá tak; konečně by se snad domýšlela, že mi snad nějakou milost proukázala. Takových nedozrálých pláňat je leckdes na tucty k dostání.“

„Když ale já tomu chci, a mám svých důležitých příčin,“ doložil Matěj patrně rozčilen; „doufám tedy, že se žádné překážky nenamítnou. Ani ty Tomši se mi do toho více neplet; tys mi jednou již řekl, že se semnou v té věci srovnáváš, a o ostatní se postarám já sám. Či myslíš, že bych jaké peníze za tebe byl vyhodil z útrpnosti aneb z otcovské lásky? Já jsem –“ tu se zarazil, spatře divoký hled Tomšův naň upřený, a umírniv hlas jal se mluvit dále: „Nemyslil jsem, Bělo, žes tak hloupá. Platno ti to není nic. Máš u mne státi mzdu za službu několika let; a jinak si nepomysli na vyplacení.“

„To nemůžete, ba nesmíte udělat,“ jal se učitel říci, „nevím sice, za jakou důležitou příčinou tak násilně na Bělu dorážíte, nech však jsou vaše záměry jakékoliv, ona jest pod ochranou úřadu a nijak se jí ublížiti nesmí.“

Tomeš se dal do hlasitého smíchu, opět na lavici ke kamnům usedaje; Matěj jako omráčený stoje nedůvěřoval si ani promluvit. Hospodyně nepokojem co činiti nevědouc Tomše za ruku chopila a do ucha mu pošeptala: „Synáčku, chceš ji? Máš ji opravdu rád? Či snad se jí chceš jen z dobrosrdečnosti odříci, abys nejednal proti ní?“

„Chci ji,“ odvece odhodlaně Tomeš, v němž kvapně nová myšlénka zableskla; „ano chci ji, a jenom

ní se uspokojím a přijdu do pořádku.“

Tu se hospodyně vzhopila chtěíc proudem slov převahu svou v těch věcech dokázati; Tomeš ji však zachytil a zpátky na stolicí vtáhl šeptmo napomínaje: „Mlčte nyní, sice mi vše pokazíte svou nevčasnou horlivostí. Až učitel a rychtář odejdou, pak!“

„Máš pravdu, synu. Tys přece jen rozumný!“

Nemohouc ale jazyk svůj na uzdě udržeti vyšla hned na to z komnaty.

„Já v té záležitosti musím přisvědčiti panu učitelovi,“ dí rychtář, „aniž připustím aby se děvčeti jaké křivdy stalo.“

„Ona jest nyní pod mým dozorstvím,“ doložil Matěj.

„Tím není ještě dokázáno, že nad ní také vládnouti můžete,“ odpověděl učitel, „a zvláště když poručníkem jejím je soused Kilian. Či si máte co stěžovat proti jejímu chování?“

„To já nejlépe vím, jak s jejími mravy to stojí“, dí Matěj s povržením.

„A já u přítomnosti těch pánů vás žaluju z utrhaní cti,“ dí Běla hrdě, „nezodpovídáte-li co proti mému chování namítati můžete.“

Matěj překvapen takovou smělostí jindy tak tiché, tak pokorné Běly, sotva odpověditi mohl. „Jen se tak nenapínej a nedurdi,“ uštěpačným pak hlasem po chvílce pravil. „Kdo si dopisuje se studentem v Praze? Kdo se scházívá zde onde ráno i pod večer se zámeckým písařem? Můžeš mě to do očí zapřít?“

Běla měnila barvy, ne leknutím; ale rozhorlením nad tak urážlivou nešetností.

„Že si dopisuju s někým v Praze, není žádný nemrav, aniž tomu co po tom. Kdo však by řekl, že já s písařem se scházím, ten lže jako ošemetník a klevetník. Za to já nemohu, že kancelářský mne vyhledává a pronásleduje svou náklonností. Já mu nikdy k tomu nedala příčiny, ano dle možnosti se mu vyhýbám. Ostatně mám sama za celý čas mého zde pobytí dosti příležitosti na vás si stěžovati; než ponechávajíc toho ze služby se vám na okamžení vypovídám.“

„Tak, tak,“ dí Matěj hlavou krouťe a mlčky před sebe hledě; neboť celý výjev ten mu byl tak neočekávaný, že se mu v hlavě nijak vyjasniti nechtělo.

Tomeš bez promluvení a pouze pozorujíc co se děje a kterak se vše skončí tiše u kamen seděl; učitel pak a rychtář vidouce že tu netřeba jich přítomnosti, připraviti se k odchodu.

„Hled'te jen,“ pravil učitel ještě k Matějovi, „abyste se stranu Běly nějakého bezpráví nedopustil. V Tomšových záležitostech vám takořka ani radou prospěti nemohu.“

„Když mne žádný nezastane,“ odpověděl Matěj, „a Běla si Tomše nevezme, tedy musí on na vojně opět zůstatí.“

Tato slova zaslechnouc matka za dveřma, jako divá vrazila do světnice a nyní se vyřítilo hejno slov z ust jejích tak prudce a divoce, že učitel i rychtář jeden na druhého hledíce jako omámeni poslouchali.

„To se nesmí a nemůže stát,“ opětovala, ukončíc řeč svou; „Tomeš musí domů, já ho nenechám dále tlouct cizími lidmi! Co se stalo, stalo se. Však on již mnoho utrpěl za své dětinské povahy a měl příležitost se polepšiti. A proč také? vždyť on jest dobré dítě a jen lidé jej dělají špatným; má dobré

srdce a neublíží ani kuřeti! I což nemůže on zde býti svým pánem? Nemá zde půl statku a nemůže se vyplatit?“

„Myslíš?“ skočil jí Matěj do řeči; „to tak lehce nepůjde. A přijde-li na to, vykážu se s oučty zapůjčeným mu peněz, jež na jeho polovici statku připsati jsem dal.“

„Jakže? Vy jste ty peníze, jež jsem od vás obdržel, co dluh uvalil na můj podíl?“ zvolal Tomeš vyskočiv z místa.

„Ano; což na tom divného?“

„Vy člověče nesmyslný jste co v ě ř i t e l mi ty peníze doručil, jichžto já jsem od vás vyžebrať musel, jsa toho mínění, že je otec synu podává? Proto jsem vás musel prosívat, abych své vlastní od vás obdržel? musel jsem se snížiti, lze vymýšleti, vádou a křikem takměř vydříti to, co mně náleželo? Zasvitlo se mi. Tatíku, chraňte se; znáte Tomše! – Až já vám předložím své oučty, bude to horší.“ Obrátiv se, se zuřivým zhladem odešel, dveřmi bouchna, až se celé stavení v základech zatřásl.

Matka obávajíc se že Tomeš co zlého vyvede rychle za ním spěchala jej utěšovati; on však nedbal na volání její a byl ten tam.

Běla stála celá omámená, neboť zřejmé bylo, že Matěj nějaký jí a ostatním neznámý záměr chová, jehož obětí se ona státi měla. Pozorna ale jsouc uspořádala vše jednání své jak srdce a zkušenost jí kázaly, ničím se másti nedajíc.

Učitel přesvědčen, že v tomto domě spravedlnost nepanuje, těšil Bělu, řka: „Jen se nespust' Boha a on tě neopustí. Ublížit ti nesmí žádný, za to ti ručíme oba, já i rychtář, buď bez starosti, a jestli něco zlého tě potká, přijď jen ke mně. Abych se však zřejmě vyznal, mně se ta celá věc nelíbí. – Matěji,“ pravil dále k sousedu, „buďte opatrný a jednejte ne dle vašeho zvyku a nadání, alebrž dle rady rozumných lidí, a nezapomeňte, že máte zlého syna, hloupou ženu a mnoho nepřátel.“

Matěj mlčel a sklopenou hlavou před sebe hledě nepohnul se z místa, když oba hosté odcházeli. Jídla a nápoje nedotknuty na stole stály. Běla stejně s hostmi z komnaty vyšla nemohouc déle vydržeti, obávajíc se vypuknutí zatajeného vzteku hospodářova. Spěchala do své komůrky, kde na lůžku se usadíc hořce plakala. V statku bylo ticho jako po vymření, i pes jindy nádvořím poštěkávající pokojně v koutě ležel.

Běla rozmýšlela, kterak se vymknouti z pout soběckého Matěje i celé rodiny jeho, a poněvadž se již ze služby vypověděla, tedy si předevezala, ráno časně na úsvitě svázati své věci, opustiti dům tento a odebrati se k strýci Kilianovi, aby se jí opět ujal a poněkud jí ulehčil v nouzi té. Pomodlíc se ulehla a pozdě teprv po dlouhém a trapném přemýšlení usnula.

Tu nenadále jakoby něco ji probouzelo; praskot a hluk vedle ní a nad ní, nesmírné parno a vzduch těsný, dusící oužil jí prsa; chtěla vzkřiknouti a nemohla; zdálo se jí, že padá z nesmírné výše do vařícího kotle, a nevýslovně vystrašena sebou trnouc oči otevřela a s hlasitým vzkřiknutím z lože vyskočila; neboť kolem ní praskaly prkna, hořící sláma z půdy výklenkem na ni do komory padala a již chytali peřiny, neboť špižírna Bělina a jiné náradí již hořelo, ba i vchodní dveře chytati počaly. Běla mžikem byla v truhlici a rychle sváteční kloc a tolar svůj vytrhnouc z drápů sápadícího se po

kořisti plamenu, vyskočila z komory na dvůr. Tu jak dvěře otevřela, znova zplanul oheň, všemi skulinami stavením se prodíraje. Křik a tlukot Bělin na sedláka byl marný. Žádný se nezdál ji slyšeti. Tu se rozběhla ke stájům též již hořícím a probudila pacholka a druhou děvečku. V okamžení plamen vyrazil střechou. Bylo větrno a oheň se takměř rozlival celým stavením tím rychleji, an ze všech stran plameny se splývaly. Tu již i ponocný zpozoroval neštěstí a svolávaje pomoc dal uhoditi na zvonek kostelní a z celé vesnice lid se sbíhal. Na neštěstí větru přibývalo a tím i snažení oheň uhasiti marné bylo. Plamen se zmáhal a s ním i zmatek a křik. Druhý, třetí, čtvrtý statek v pořadí již v plamenu stály, široko daleko bylo okolí ozářeno, již se i lid z okolních vesnic sbíhal. Obecní stříkačka stála náhodou u jednoho z konšelů, a když pro ni se sběhli lidé, našli v ní místo vody – samé brambory! – Nyní teprv nastal shon, stříkačka v nepořádku, ručních košů na mále, a co nejhůř, vítr burácel vždy mocněji, takže patrna byla obtíž ba skoro nemožnost některé stavení toho pořadí ochrániti. Po delším snažení teprv byla stříkačka v potřebu uvedena; však již skoro pozdě. Celé pořadí v jednom plamenu stálo. Běla vidouc že nic platna není u zmatku všeobecném a cítíc se slabou leknutím a ztěsňenu osudy na ni dorážejícími, utekla záhy za humna daleko až na kopec – tam zemdlena klesla a citem hrůzy pojata ležela po celém těle se třesouc, až vřelé slzy vnitřnímu žalu jejímu ulehčily. Tu jí napadlo, jakému nebezpečnosti právě ušla, a s vděkuplným srdcem a myslí zbožně rozčilenou pomněla na dobrotivou mocnost božskou, jenž ji ochránila. U divokém větru plameny žravozhoubné své rámeč daleko rozkládaly i množily a šířily se požáry, a každým okamžením přibývalo hluku, lkání a pláče, mísícího se v praskot a šlehot ukrutného ohně. Tu bylo žen zoufalstvím ruce lámajících, dítek křičících a na matky své volajících. Tam muž vyháněl dobytek, tu jiný skrovný nábytek svůj z domu vynášel, neb dítky své, neb churavce a starce domácí. Již i stodoly vzdálenější od statků chytaly parnem, doutnaly, praskaly a mžikem se všech stran co plamenné sloupy k nebi se týčící v jednom ohni stály. Sesypaly se zdě, chytaly i hořely stromy, pláňky zahradní a vše, co na sto kroků od hlavních stavení ohni podlehnouti mohlo, podléhalo mu. Zde onde v hrůzokrásném zjevu vyřítilo se obilí jako praskavice vysoko k oblakům, pak daleko přes pole zalétajíc. Zavzněly zvony všech vesnic okolních, ale zvon na vízce vesnické nezněl více. Běla zočila věž chytající; zpočátku zde onde vyletěl plamýnek, mžikem uhasl a jiný vyskočil opět uhasna, pak jako hejno malých ohnivých ptáčat by se bylo usadilo na černou věž, a okamžením jako jícen rovnostojícího hada by se byl otevřel a proud plamenu z nitra svého do výše byl vyplil, zmocnil se oheň celé věže. Jednou, dvakrátě smutně zasténal zvon – sám sobě umíráčkem zavzně – pak s hlukem spadnův prorazil podlahu, a však nedopadl k nohům věže, alebrž doleji mezi trámy visel a rozliv se puklou zdí ven vytýkal. Stavení Kilianovo na druhé straně stálo; nejzáje ve vesnici a poněkud vzdálené od ostatních statků. Jemu nejbližejí byl domek žida Jakuba. Již ale oheň i tam z té strany se zmocnil. Běla pudem nevyslovným hnána oběhla vesnici spěchajíc tam, by Kilianovi přispěla u vynášení nábytku – neboť vše hašení bylo marné.

Na oné straně, nehrubě vzdálen od vesnice byl lom, k němuž vedl ouvoz tak hluboký, že ani vozy nebylo spatřiti. Tím ouvozem utíkala Běla, an ta cesta přímo ku Kilianovu statku vedla. Jiskry daleko přes ni zalétaly v divých kotoučích, před ní a za ní na zem padajíce. Ona však prudce ku předu cválajíc

až u konce hluboké cesty, za úskalím uleknuta se zastavila. Nedaleko od ní, též pod úskalím, před zrakoma lidskýma skryt ležel Tomeš, na vesnici hořící napnutě hledě, ležel nepohnutě po délce celého těla pod visutým kamenem, bradu máje o ruce podepřenou. To zadrželo běh děvy. Ještě jen několik kroků dále – a Tomeš by ji musel spatřit – a blízko toho člověka bylo nebezpečství. Rychle tedy nastoupila za ouskalí přímo hledíc na Tomše a strachem novým se chvějíc.

Přibývalo praskotu a hluku; opět nová stavení posud chráněná chytala. Tomeš sebou trhl – a v tom okamženi prolítla myšlénka hrůzná duši Bělinu.

„Tot' skutek jeho!“ napadlo dívce, a ruce jí klesly i nohy se třásly pod ní. Obrátila vzhled na hořící ves, a hle, chalupa židova právě chytala. Tomeš se napínal jako had plazící, lezl dále a pak vzchopiv se jako střela přímo k židovu domku letěl, záhy v klopoticím davu zmize.

Nevědouc zda má jíti dále čili chvílku ještě si odpočinouti a okamženi příznivějšího očekávati, stála Běla; než tu hle Tomeš ze středu plamenů na mocných rukou vynášel jakousi osobu vždy blíže a čerstvěji s ní utíkaje až pod ochranu úskalí, kde omdlenou na zem položiv svým kabátem přikryl, by jiskra se jí netknula, a klekna u ní dříve ruce bezvolné a pak kadeře bohaté po šiji se linoucí zulíbal.

Tu však se ztrhl lomoz na blízku; lid vesnický se zámeckým písařem v čele na kopec se hrnul.

„Tady – sem, sem pojd'te! zde je ten žhář!“ zvolal kancelářský na ouskalí ukazujíc.

„Palič, žhář!“ křičel lid po něm na kopec se hrna.

Tomeš pozvedna hlavu a vida nebezpečí mu hrozící, ještě jednou vřelým políbením se dotknul ust omdlelé a skokem jelením uskočiv do ouvozu prchl k lomu. Lid jej uzře s křikem nesmírným za ním pádil. Běla uschovavši se čerstvě mezi kamení přiskočila rychle, když lid byl odběhl, k místu, odkud Tomeš utekl. Tam ležela židovka Judyta ochráněna před plameny – beze známky života.

Běla ještě lépe ji ošetříc a ve stínu ukryjíc pádem spěchala dolů ku blízkému stavení Kilianovu. Tam již vše ze stavení vynešeno a lidé hojně vodou polévali stěny by parnem nechytily.

V tom ale jako by dosti se byla nasýtla zlá sudice, kvapně se obrátil vítr, tak že domek žida Jakuba byl poslední kořist plamenu této noci.

Běla zatím Kiliana vyhledavši krátce mu sdělila, v jakém stavu Judyta se nachází, pak s ním na kopec spěla.

*

Pilným úředním vyšetřováním se uznalo i veřejně ohlásilo, že Tomeš, syn sousedy Matěje, jakožto palič se stíhati má; mimo to ten samý i co utečenec vojenský veřejně byl provolán. Marné však bylo snažení jeho se dopídití. Stopa jeho v lomu se ztratila a dále se naleznouti nedala.

Pomoci obyvatelů blízkých i vzdálenějších vesnic bylo v krátce několik baráků vystavěno, v nichž se rodiny jak jen mohly uhostily.

Jediný Matěj s manželkou svou, nemoha vedle ostatních pro povržení, jež celá obec naň uvrhla, obstát, ve chorých zbytkách sesutého statku svého naleznuv kus stěny a kout, uspořádal si ze sirového

dříví jakž takž skrovnou ložnici, v níž se jako pochovaný se ženou svou ukrýval, a ani takořka na světlo nevycházejí, co možná pozornost ostatních osadníků od sebe odvrátil.

S manželkou jeho však to zle vypadalo. Ta chodila jako pomatena a bylo se co obávati, že se jí zmocní šílenost. V noci ze spaní volávala syna svého a mnohdykrát po sobě jméno jeho opětovala. Tomeš byl hlavním živlem bytnosti její, i lpěla na něm láskou opičí. Vědouc že zvláště nyní již žádný na světě jej nemiluje ano spíše každý, komu jen povědom jest, že proklíná památku jeho, tím více jej oplakávala, tím snažněji si přála, by mu jen pomoci mohla. V očích jejích on nebyl zlým člověkem; ačkoli přesvědčena byla o zločinech jeho, přece v srdci svém jej omlouvala; tušíc však, že ztracen je snad na vždycky, zbavena byla veškerého životního podnětu.

Tak manželé tito, od pacholka i služebnic opuštění, zásob všech i dobytka zbaveni, samotni přebývali, své bídě a zlému vědomí svému zůstavěni. Jediná Běla každodenně od Kiliana pro ně potravu vymohla, čehož lidé v obci jí nemálo zazlívali.

„N e h r a d' s e p l o t e m, a l e h r a d' s e p ř á t e l y!“ říkával Kilian zpomena na ně a nešťastný stav těch lidí přemítaje. On vůbec byl muž ač přísného vzezření, přece boдрého srdce, plného citu a lidumilství. Však brzo i jemu docházely zásoby potravní, a Běla se ostýchala něco žádati od něho pro Matěje. Svěříc se mu pak přece s nesází svou – neboť on ji pobídl by u něho zůstala jako dcera v domě otcovském – div že neplakala litostí u pomnění na bídu těch opuštěnců.

„Inu,“ odvece po krátkém rozmejšlení se; „dáme pokud máme; až nebudeme mít, vydlužíme se. Viz, Bělo, o těch dvou lidech se může říci: S t a r ý h ř í c h č i n í n o v o u h a n b u! – A konečně třeba jim na cti a na veřejném hlasu nezáleží, ale: S v á m y s l p e k l o i r á j. Jindy – arcit' tomu již dávno – se o Matějovi lépe mluvívало, ale nyní – c h u d o b a d ů v ě r u l á m e, od nešťastného se odvracují, oči a uši před ním zacpávají. Jdi a nes jim pokud zde čeho jest.“

Ledva Běla utěšena odběhla, zaklepal kdosi na dvěře a vstoupil žid Jakub.

„Aj, toť vzácná návštěva; což vás ke mně vede, Jakube?“

„Obchod, pane Kiliane, a sice velmi důležitý.“

„To půjde ztěžka;“ odvece Kilian s úsměchem; „a č ž e b r á k s y t, a l e m o š n a n e s y t a! Nemám čeho prodati ani zač koupit. Chcete-li dobrý obchod zavésti a něco vydělat, musíte se na pány obrátit. K o m u t ř e b a u h l í, h l e d e j u p o p e l e.“

„Na pány, Kiliane? dovolte, že se vás poptám na jaké? Pan zprávec má sice dvě hezké dcerušky, toť celé jeho bohatství; milovník takový klenot cení na miliony – žid na to nepůjčí groše; a pan Franc, kancelárský – právě skrze toho k vám přicházím.“

„Tak? jsem dychtiv,“ odvece Kilian poněkud v rozpačitosti.

„Pan Franc je zde již skoro pět a dvacet let písařem, ale ještě si nepomohl,“ dí Jakub.

„Inu, k d y ž j e d e n n a v ů z n a k l á d á a d v a z v o z u, n e b r z o h o n a l o ž e j í. On má mnoho strávníků.“

„Strávník, strávník, pane Kiliane; na tom však nezáleží; ale to je zlé, že se nezdá míti vyhlídku na lepší bydlo.“

„Kdo chce brzo pánem býti, bude dlouho sluhou. Písař si za svých mladých let trochu pánovitě počínal a tím si uškodil. Co však tím chcete říci?“

„Prosím o maličkou trpělivost; on však ještě se domýšlí, že většího místa se dočká, není-li pravda?“

„Inu, ne jednomu mysl na koně, a paty v blátě.“

„Ale on má dobrých přátel.“

„Zapotřebí, Jakube, zapotřebí. Jen bohatý má přátele, chudému jich třeba.“

„Ale on přece našel přátele, jenž mu takměř život zachovali, čili vlastně jednoho přítele;“ doložil Jakub se zvláštním výrazem.

„Já vás nepochopuju,“ odvece Kilian, již však ani na tváři jeho nesnáž zapřítí se nedala.

„Však mne brzo pochopíte; vy jste šlechetný muž, a skrýváte své dobré srdce za přísnou tvář. Nikdy bych vás nebyl obtěžoval svými otázkami a žádostmi, jenž vlastně tajemstvím ostatní musí, ale okolnosti mne donucují.“

„Jen pak mluvte, co chcete?“

„Vězte, lidé o vás zle mluvějí.“

„Co na tom? Mnoho by bylo plátna mítí, by bylo každému usta z astřítí.“

„Lidé lhou. Vy jste pomáhal cizím, a sám do nesnáží jste přišel.“

„Staré přísloví: Vyrva z cizí ruky trn, ve svou jej usadíš.“

„Já vám ten trn vytáhnu, máte u lidí peníze, jež za ztracené považovati lze; chcete-li se smluviti, převezmu ty dluhy.“

„Nemám mnoho dlužníků, Jakube, a ti z větší části jsou mezi našimi osadníky. Nelidské by bylo nyní od nich něco požadovati.“

„Máte i jiné; zde onde, pamatujte se.“

„V tom okamžiku se nepamatuju; čili vy o něčem víte? Moji sousedé mi již nejsou nic dlužní. Oheň vše zplatil do čista. Jinde-li co jest, inu – ze zlého dluhu dobře i slámu vzítí.“

„Ba zlý dluh, zlý dluh, pane Kiliane, a veliký. Váš pan kancelářský jest vám čtyry tisíce na stříbře dlužen, a vy máte směnku na ten dluh, za kterou vám ni žid ni křesťan dva groše nedá.“

Kilian se zarazil; ale rychle se zpatujíc a veškerou přísnost tváří na se vezma odvece: „Jakož nepochopuji, odkud ta zpráva vás došla, tak také nepochopuji, kam tím míříte.“

„Hned mne pochopíte, pane Kiliane. Já vím ještě více. Pan Franc byl již na odsokou do druhého světa, prokarbaniv peníze vrchnostenské. Vy jste jej ochránil, sám se zadluživ. Hrozí vám nebezpečnoství prodeje, ano kdyby ohně bylo nebývalo, snad by statek váš byl již v jiných rukou. – Já tu směnku od vás koupím, neboť vím, že ony čtyry tisíce jsou příčinou hlavní vaší nesnáze.“

„Já ti ji neprodám,“ odvece Kilian chladně.

„Vy mne ještě nepochopujete; vám ta směnka nestojí za dva groše – já ji však zúplna vyplatím.“

„Písaři však stojí za čtyry tisíce,“ dí Kilian, „a poněvadž vím, že nyní mu nemožno jest –“

„Ale, ale, sousede!“ skočil mu Jakub do řeči; „což myslíte, že já na něm budu chtít peníze? To by

mně bylo právě tolik platno jako vám. Víím, že peníze jsou ztracené; ale za ty čtyry tisíce bych ochránil čest svého domu.“

„Jakž to?“

„Vy znáte mou sestru Judytu?“

„Znám, šlechetné to děvče!“

„Těž i způsoby pana kancelářského znáte? Netřeba tedy více řeči o tom šířiti. On ji pronásleduje vši dotíravostí a nestydatostí bezcitného člověka. Tou směnkou mu chci zameziti cestu do svého domu. Tuším že ten kousek papíru jej na vždy před prahem udrží. Nyní znáte můj záměr?“

Kilian v myšlénkách pohřížen sem tam sednicí popocházeje, dlouho nedal žádné odpovědi. Konečně před Jakuba se postaviv ruku mu podal, řka: „Vy jste hodný člověk, a není to nedůvěra ve váš slib, jenž mi velí neučiniti oč žádáte; avšak musím se vám projeviti, že pod žádnou výminkou to neučiním. Celá budoucnost toho člověka lpí na té směnce! Může být, že ji přece jednou vyplatí. Vždyť není bez nadání a umí se v úřadě svém dobře otáčeti; snad to také jednou přivede dále. Říká se: *Ž i v á h l a v a k l o b o u k u d o b y d e*. Dám-li však směnku z ruky, dám celého člověka v cizí mocnost; jedním dnem může býti zničen.“

„Pane, vždyť mám také srdce a rozum; co bych z toho měl?“

„Nic, pranic; ale jsou rozličné příhody v životě, a pak *p o z d ě s e ž b á n k e m p r o v o d u, a n s e ř í d l o u t r h l o*.“

„A proč medle *toho* člověka litujete? Snad jej znáte, není naděje, že by se kdy polepšil.“

„Po tom nám oboum nic není. Uvykněme pak jednou vážiti sobě neštěstí člověka a šetřiti jej, bez ohledu na letoru jeho. Nemějme ten hanebný způsob, když někdo v blátě leží, ještě hlouběji jej zašlapávati a plíti po něm na místo abychme mu ruky podali a jej vyvedli. Toť sobectví nečlověcké, jemuž často i rázné, vzdělané povahy se poddávají. Jestli vám někdo v cestě stojí, jste *muž*, postavte se mu v oustrety a zamezte další jeho pokrok – ale nepožadujte ode mne, bych se zapůjčil k něčemu, co by mne věčně hryzlo.“

„Pane, vy toho budete časem litovati,“ odvece Jakub; „a myslíte-li, že z toho člověka časem co lepšího se vyvede nežli jest, velice bloudíte. Ze špatné kůže nemůže býti dobrý kožich. Čiň čertu dobře, on se ti peklem odslouží.“

„Na odsloužení jsem nikdy nezapomněl,“ jal se Kilian říci; „propadnu-li se svým dluhem – budiž! Ztratil jsem již více. Já jej pohřbím jako jsem mnoho již na světě pohřbil! Nemluvme o tom; raději mi povězte, jak je s Judytou.“

Jakub pokrče rameny pravil: „Divně, já jí nerozumím. Od času nešťastného ohně s ní není mnoho řeči. Nepochopuji, kterak divoký Tomeš s mém domě se octnul a když všickni lidé v obecném zmatku na děvče zapomněli, on ji vysvobodil. Věru, ač to má vlastní sestra, přece to malá jest náhrada za neštěstí obešlé, že *ten* člověk ji z plamenu vytáhl, který tolikero *jiných* do něho uvrhl! Laju na osud, že jiného šlechetnějšího člověka neučinil prostředkem dobrodinného toho skutku.“

„A ten Tomeš, což docela zmizel?“

„Ještě se o něm nic neví, ale kancelářský chce vsadit hlavu proti groši, že na světě-li je Tomeš, jistě se ho dopídí.“

Kilian mlčky popocházel; po nějaké přestávce tázal se opět: „Nuže, a což nového v kraji?“

„Nevím věru ničeho; leč co vám spíše povědomo bude nežli mně – stran Běly.“

„Jakže? já nevím ničeho.“

„Aj; toť by bylo věru divné, aby vy jste nevěděl o čem se již po celém okolí mluví. Kdož však ví, je-li tomu tak, ač muškátýr to po obcích roznáší. Muškátýr však není mudrc a slova jeho nejsou proroctví.“

„Ale co? co roznáší? mluvte pak!“

„Inu, že Běla *dědila*; mnoho-li, to nevím, ale málo prý ne.“

„Běla že zdědila?“ odvece Kilian, ledva se zdrže od hlasitého smíchu; „ubohé děvče! nevěděl bych po kom; chudé zvířátko! nemá stáje ani jeslí! Pochybuji, žeby na světě kdo o ní věděl, po němž by co dědit mohla.“

„Povídá se, že její babička byla chůvou našeho starého pana hraběte, a tak pěkné pohádky prý mu povídávala a písničky zpívala, že když i za pokročilejších svých let na ni si zpomněl, slzy jej často polily. Měl prý ji velmi rád, a v poslední vůli své na ni pamatujíc odkázal prý velikou sumu peněz dětem aneb vnoučatům jejím. Běla jedinká prý ostala z příbuzenstva toho, vše tedy jí připadnout má.“

„Aj, toť novina z oblak vypadlá! – a já o tom ani slova nevěděl!“

„Toť možná, zvláště an se podívá, že rozličné podvodnictví se v jiných stran při tom tropilo, a věc ta co možná nejdéle tajnou ostatí měla.“

„Proč pak?“

„Nevím jistotu, ale mluví se divně. Ještě prý zde není žádné úřední potvrzení té pověsti, avšak ze soukromných listů správčovic o tom prý již dávno věděli a i kancelářský prý se toho již domakal. Muškátýr náhodou o tom doslechna, řekl to Matějovi, a ten neustále jej uplácel a při lakomství svém dvacetníkama ústa mu zacpával, aby dále o tom nemluvil. Muškátýr rád mlčel, neboť se měl co báti; by se naň nevyzradilo, že mluví co mu není přikázáno. A proto prý Matěj dorážel na Bělu, aby si Tomše vzala, chtě si tím pomoci k celému nějakému statku, aneb alespoň notně vycediti Bělin podíl a abych dopověděl, když jsem napověděl, ten samý záměr prý měl též pan kancelářský.“

„Hezky to sice zní, ale báchorce se to příliš podobá. To ubohé děvče nemá beztoho nic k lepšímu na světě, a ještě se mu ukazují straky na vrbě! – Věřte, Jakube, ta celá věc jest rozmyšlena nějakým šibalem, který Matěje dobře znal a žertík s ním tropil.“

„A kancelářský?“

„Což ten, ten má všechny holky rád.“

„Ale peníze ještě radši; on prý mluvil s Bělou o ženění!“

„Že mluvil o ženění, může být; by se kdy v pravdě oženil, nevěřím. Že peníze však miluje, tomu se nedivte; n i u o t c e n i u d ě d a , k d o ŝ n e m á , t o m u b ě d a ! A on nemá ničeho mimo skrovný ouřadní důchod, leč co si vydobyde.“

„Špatná to naděje pro věřitele jeho.“

„Ale tím větší příčina ku šetření jej –“

„Pozoruju, že nijak neustoupíte od svého předsevzetí, a o své jmění nedbáte.“

„Ano, máte pravdu, nedbám; neboť jsem na vše připraven. Práví staré přísloví: B o j e s e c h ř e s t u n e c h o d' v l e s ; já však se chřestu nebojím, a byť by i hrom bil a blesk nad hlavou se mi křížil!“

„Vyť jste podivný muž; odpusťte že jsem vás s takovým čím přišel; a však že jste muž vtipný, mohl byste mi poraditi proti písaři.“

„Myslím, že s tím člověkem byste měl rovno jednati jako muž s mužem. Jisto že jednou ranou strom neporazíte; ale jednejte prozřetelně; t ě ž c e v r á n u v ě c h t e m z a b i t i . Mimo to buďte ubezpečen, že v tom pro vás jednati budu dle možnosti.“

Tím slibem Jakub uspokojen odešel. Již mezi dveřmi se ještě obrátě pravil: „Co jsem vám vypravoval stran Běly, nelze mi čím jiným dosvědčiti leč míněním všeobecným; neshodneli se to s pravdou, neviňte mne.“

„Bud'te jist; - a však Jakube, z řečí vašich jsem vyrozuměl, že ledacos víte, co jsem za velké tajemství považoval, domnívaje se, že mimo mne a osoby toho se týkající žádný o tom neví. Šetřte tedy toho, kdo by tím utrpěl.“

Jakub rameny pokrče odpověděl: „Jen tak daleko pokud on mne a mé počestné sestry šetřiti bude.“

Zprávy Jakubovy na Kiliana velmi působily. Srovnávaje rozličné mínění i udalosti přesvědčení nabýval vždy jasnějšího, že základ pověsti také nějaké pravdy do sebe míti může. S druhé strany jej však mýlilo, že od svého syna ani té nejmenší zprávy o té věci nedostával. Předevzal si tedy ještě ten samý den v záležitosti té Hynkovi do Prahy psáti, an tu Běla do síně vstoupila s malým vakem v ruce, v němž měla veškerou svou mohovitost srovnanou. Vzezření její značilo hluboký žal a smutek, nebylot' v ní poznati veselou, zpěvumilovnou jindy Bělu.

„Ejhle Bělo! – což pak znamená ten sváteční oděv a vak, jako bys na pouť odcházela?“ příjemným hlasem se tázal Kilian.

„Odpusťte, pane Kiliane,“ odvece dívka se sklopenýma očima a chvějícím se hlasem; „nelze mi déle dobrotivosti vaší nadužívatí a zbytečnou se nyní zde vidím; půjdu do služby.“

„Jak? což se ti u mne nelíbí?“

„O tom není řeči; ale co zde vlastně mám dělati? Hospodářství jste pronajal, a na krátký čas vašeho zde pobývání se prý – tak alespoň jsem doslechla – o hospodě ztravovati hodláte. Jsem tedy zde docela zbytečná.“

„Kdož pak ti tak zevrubnou zprávu dal o mém předsevzetí?“

„Tak zní jeden hlas po celé obci.“

„Což pak ti mnoho na tom hlasu záleží? a nebyloby lépe čekati; až já sám pro tebe dobrého místa naleznu?“

„Dovolte, pane; Pán Bůh se o mne postaral; paní zprávcová mi zkázala, abych u ní v službu

vstoupila.“

„Paní zprávcová? hm, nevím, jak se ti tam povede. R a n n í t e p l o j e s t l e p š í , n e ž l i r a n n í p á n i . Tak ona sama ti zkázala? To je mi podezřelý; j e s l e k s t á d u n e c h o d í , a l e s t á d o k j e s l í m ; p ů j d e š - l i t a m p ř e c e , b u d ' p r o z ř e t e l n a a v i z z a s e b e , p ř e d s e b o u u z ř í š !“

„Doufám, že bude paní se mnou spokojena.“

„To věřím; ty-li pak také s ní?“

„Zdá se býti dobrou paní.“

„Myslíš? Nečiješ soli jazyku, milé dítě, neznáš ještě lid, ač jsi dosti již zkusila; k d y ž s e m n í š v č i s t é t r á v ě s e d ě t i , v a r u j s e l s t n ě h o h a d a . Jsou tam dvě dcery.“

„Ano slyšela jsem, mají však býti velmi vzdělané a byly mnohá léta v Praze na cvičení.“

„B y v e d l o s l a d o P a ř í ž e , k o m o ň z n ě h o n e b u d e ,“ odvece Kilian s úsměchem. „Vzdělané, ano vzdělané! což ty víš, co jest to vzdělanost, jakouž ty fiflenky nabývají. Tady na venku arcit' s tím mnoho větru nadělají, neboť s n a d n o v p u s t é m l e s e h v í z d a t i ; k d o v š a k t o z n á , t e n v í c o v t o m v ě z í .“

„Tot' arcí nemohu posouditi, domýšlím se však, že kde cvičenost, tam i rozum.“

„Ne však také kde rozum tam srdce. Čiň však jak sama za nejlépe uznáš. Nemám práva tě v něčem zdržovati. Jsi zkušená a poněkud i dospělá a máš též svůj rozum; použi ho; p r o t o m á k o v á ř k l e š t ě , a b y s e n e s p á l i l .“

„Doufám, že mne Pán Bůh ochrání.“

„Doufej, doufej, Bělo. Jáť vím, tys bývala vždy dobré děvče, a nikdy jsi se nespustila jako jiná děvčata naší obce. Abych však nezapomněl – již několikrát jsem ti měl vyříditi pozdravení od mého Hynka. Táže se vždy, zdali ještě někdy naň zpomínáš a na dětinské vaše hry, když jste se tak náviděli.“

Běla se zarazila. Ruměn krvavý se jí rozlil po tváři, a oči její mžikem slzami se naplnily. Nevěděla co odpověditi, a v nesnázi své nevyslovné k zemi hledíc hlavu sklopila, vzdychajíc jako by tíží bolu ztěsněna byla prsa její.

„Proč se rdíš? nebuď tak stydlivá. V š e h o m í r - d l o u h é ž i v o b y t í . K d o s e m n o h o s t y d í , m á l a v y ř í d í ; t i j e n ž n a m o c s e o d v á ž í , n ě c o z t o h o p ř e c e d o k á ž í . Co mám Hynkovi odpověditi?“

„Že mu děkuju za laskavé zpomnutí;“ odvece Běla vždy ještě k zemi hledíc, až konečně zpomatujíc se zrak pozdvihla a třesoucím poněkud se hlasem pravila: „Jest ještě v Praze váš pan syn a – ?“ Chtěla říci „svoboden“, slovo to však jí na jazyku utonulo.

„Ano, ještě jest v Praze;“ odvece Kilian pozorujíc roztržitost její; „nebude tam však dlouho, neboť se mu nahodilo štěstí za Prahou; šlechtná totiž a velmi prý bohatá nevěsta. Asi za týden pojede k rodičům jejím a v několika nedělích bude svatba. Viz Bělo, *tam* by byla služba pro tebe! U mladých manželů je dobře sloužiti; nenavykli se ještě služebných svých týrati, a mimo to, jeť Hynek velmi

dobrý jun a nevěsta jeho pravým prý andělem. Co myslíš, Bělo? Já mu o tom budu psátí?“

„O nikoli; děkuju vám za vaši ochotu a starostlivou dobrotu – nelze mi použití jí, půjdu k zprávcovům.“

Nemeškajíc a již ani na okamžení tok vřelých slzí zadržeti nemohouc, opustila sednici, a tváře její slzami se zalily. – *Toho* se Běla nenadála. Až po tu chvíli se ubohá děva nadějí kojila, že Hynek se nepronevří; nyní jinak přesvědčena pocítila, že veškerá síla povahy její zničena, celá duševní podstata její zlomena jest! Vyšla si ven za vesnici pode stráň, kde co malá děvce s Hynkem poběhávala. Tam se vyplakala a vytáhnouc svůj pamětní peníz skropila jej slzami svými, na nebožku svou dobrou matičku pomníc. Slze a tiché povznešení mysli ulehčily jí.

„Ano, odříkám se ho,“ pravila konečně po dlouhém bezeslovném zamítání sama k sobě; „ale odříkám se i lásky k jinému.“ *Sama* zůstanu, svým obtížným povinnostem a svému žalu pouze žijíc. – Snad to dlouho trvati nebude; matička má nepřipustí, abych se dlouho na zemi trápila.“

Vstanouc pak ubírala se cestou ku blízkému zámku.

Tu z dálky na ni někdo povolával, a ohlédnouc se spatřila Běla písaře za ní běžícího. Straniti se již nebylo možná, an již příliš blízko jí byl; pozastavila se tedy a vážným ano přísným vzhledem jej čekala.

„Nebud' jen tak splašená, Bělo!“ pravil, dohoniv ji pan Franc ze zámku. „Vždyť tě nespoknu na bíledni zde na stráni! Což jsem ti kdy ublížil, že přede mnou utíkáš?“

„Co žádáte, pane kancelárský?“

„Měl bych se vlastně na tebe notně hněvati žes mnou povrhla a košíčkem mi odplatila vroucí mou lásku k tobě; a však na vás ženské nemožná se dlouho zlobiti; protož jsem ti již dávno odpustil. Abys však věděla, že tě mám skutečně rád, potěším tě novinou, ze kterou bys mi měla nejméně okolo krku padnouti, aneb láskou ke mně se zblázniti. Jestli pak víš, že se mně dnes dostal list do rukou, nímž se potvrzuje pověst, že jsi dědičkou?“

„Já dědičkou?“ odvece Běla bolestně se usmívajíc; „nedělejte si žerty z chudého děvčete, pane kancelárský; nevěděla bych, po kom bych mohla děditi.“

„Myslíš? a přece! – však hle – tam na druhé straně – není to –“

Tato slova jako u vytržení koktal kancelárský, zrak svůj na jednu stráň upíraje, kde mezi chrastím a trním plazila se postava lidská, někdy hlavu pozvednouc jako u stíhání, a opět dále se vinouc a co had chrastím se proplétajíc. I Běla tam pohlednouc poznala osobu tuto; nebyl to žádný než Tomeš Matějův.

„Šťastná chvíle!“ zvolal písař, „přece jednou jsem nabyl jistoty že je živ ten chlapík, a sice nedaleko od nás. Později to vysvětlím, co potřeba káže.“

S těmi slovy vzchopil se a co možná nejrychleji utíkal k oné stráni. Tomeš však brzo v hustinách zmizel.

Běla nepohnuta na místě stála. Zde onde zaslechla již o dědictví, jakémsi jí připadnouti majícím; znělo jí to však jen co posměch, nyní ale zřejměji se vyjádřil kancelárský a ona rozmyšlela jestli by to

vůbec možná bylo. Předevzala si nejíti dříve k zprávcovům, až s písařem promluví.

*

Některé domky vesničky byly jakž takž zase vystavěné. Květiny a stromy ještě se nerozvíjely sice, ale již se označovalo jarní slunce teplejším vzduchem a červánkami tak čarokvětými, jakoby bůžek jara svá různěbarvá ústa na obzoru byl otevřel k úsměvu a očinky své ku zhladu, nímžto vši zemi proniknouti zamířil. Proniknult' již, a páry večerní co vděčná oběť do výše vstupovaly; zde onde lupeníčko se vyluzovalo z pupenců na polích, skřiváci vesele poskakující a poletující živými zpěvy zasvěcovali blízcí se dobu rajskou. – Judyta byla sama doma. Bratr kdesi na koupi, služka i oráč v stájích meškali. Judyta otevřela okénko na západ hledíc a hlavu o levou ruku podepřenou majíc v klidný večer hleděla. Nad ní vysoko obláčky polétaly, lehkým větrem večerním sem tam poháněny, jako množství bílých labutí, záplavou podvečerní se plavicích.

Na obzoru plamen sluneční dohořival, jako nad mohylou oheň žertvy shasíná, poslední své jiskry pohazujíc do popele zničeného života. Světlo umíralo, konečně zapadnouc za pahorek, jehož vrchol v posledním se zalesknul zplanutí a pak dlouhým šedým stínem, jako pláštěm, dalekou zakryl krajinu.

Judyta černé významné své oči na obzor byla upnula, a myšlenky nevšední zdály se přelétati vysoké čelo její. Tu z růžovně záplavy mlhou se probrala hvězda večerní, tichý Hesper, chvějící se diadém nad čelem tiché noci, jejíž havraní kadeře v podobě dlouhých stínů linuly se po krajích a kteráž co mocná bohyně míru ze zánebí k zemi se skláněla.

Před Judytou na stolku ležela knížka, již nedávno byla odložila, a která ji v moře myšlének těchto byla uvrhla. Ticho kolem panovalo hrobové a Judyta v blouznění svém tak hluboko utonula u vhladu do světa jiného nadvšedního, že polohlasně mluvit počala: „Kdyby pak na zemi bylo takového míru, jak slibuje onen obzor, za žhnoucí branou jeho že panuje zvěstujíc; kdyby lidské srdce onou vždy tichou horoucností plálo, láskou zahorujíc vznešenou jako ona družka večeru – vždy stejně hořící hvězda – musel by ráj zde na zemi býti.“

„Ony mráčky ji ostiňují, neudusí však aniž zkalí zřídlo světla jejího! – Ony mlhy ji oblozejí, nelze jim však zchladiti žhoucí zář – třeba před vzhledem naším ji ukryly. Jakž ale jiné, zcela jiné jest srdce lidské! – Jedno měkké, každou jiskerkou rozňaté, každým přelétajícím stínem ochladlé; jedno tvrdé – kámen bezživotný hmotou soběctví naplněné, buď zřejmě buď skrytě naduté, neschopné pro cizí bol, a ony tvrdé srdce začasto jmenují se charaktery! Majít' stálost – ale kamennou!“

„Chtěla bych se sejítí jednou s člověkem, jehož čelo by značilo snažení po dokonalosti – třeba vráskovitě bylo – třeba žalem, ba snad zoufalstvím zkaženě! Chtěla bych nahlídnouti do takového srdce, v němž křišťálové jasno oné hvězdy, barvitost všech citů zahrávající v stálosti své potrvá pro jednu myšlenku velikou, nesmrtelnosti hodnou, muže a snažení jeho věčně šlechtící! Takový muž – myslila bych skoro, že ho není – ale jest, jest jich mnoho snad; ale *zde* ne! V obmezených květinových hrnečkách nevrůstají lípy, a já – na vsi – ne, nesmím doufati, že s takovým člověkem se potkám.“

Zamlčela se opět, neboť lehkým krokem se někdo ku dveřím blížil. Judyta jej poznala, a když na dvěře zaklepal, pravila: „Jen dále, pane kancelářský!“

S hlubokou poklonou vstoupil tento do sednice, pod paží měl knížku, již hned na stůl před Judytu položil. „Neznám-li dostáti svému slibu?“ pravil hlasem tak oslazeným, jak by zuby medem namazal.

Judyta se usmála. „Děkuji vám pane; nemyslelať jsem věru, že se tak brzo již toužené knížky dopídím. Jsemť vám již velkou dlužnicí a tímto spiskem jste se mi zvláště zavděčil.“

„O kéž by mně bylo přáno zavděčiti si vás tak, až by i jiný pocit z vděčnosti té zrostl!“

„Prosím vás, pane kancelářský, v kterém pak románu jste to četl? Což nejsem v stavu i při všem snažení svém přisvědčiti vás o tom, že takové dvoření se mi dokonce protivné jest? Nepochopujete mou povahu? Proč vždy mluvíte tak nerozumně ke mně?“

„Oh, vy mne také nepochopujete, „Judyto!““

„Nechci a nemohu vás pochopiti; jestliže vám však rozumím, jste muž slabých povah!“

„Judyto, můj život, mé blaho lpí na obraze vašem, vy –“

„Ticho, pane, můj bratr se blíží, chraňte se ho; on má právo podobným výjevům navždy konec učiniti. Zde, vezměte svou knížku opět, nemohouť více použití ochoty vaší!“

„Judyto!“ zvolal kancelářský poklekna před dívkou; ona ale odskočivši dvěře otevřela a bratru svému vstříc vyšla.

Písař mrzutě vyskočiv nepozorován odešel. Pod pahorkem však ještě se obrátil a že již bylo světlo v komnatě židově a opony nezastřeny, žádoucím okem i srdcem roztouženým tamo pohlížel. Jak mocně se tu cit jeho pobouřil! Judyta se pohybovala v okrese domácnosti tak mile, tak půvabně a při tom tak vznešeně, jako by z vyššího světa jen byla sestoupila, snížiti se k domácnosti, již takměř hrou odbývala, proti zvyku obyčejných ženštin, jenž s velikým hlukem a namáháním domácnost svou dosti špatně řídívají.

Jakub se usadil vedle sestry ke stolku, bíle postřenému, i právě večereti počali, an písařova pozornost opět nového živlu nabyla.

On stál pod stromem, jehož stín jej úplně ochránil před zrakoma jakéhokoli pozorovatele. Že však ticho a poněkud i jasno bylo, neušly mu kroky ani postava osoby s podezřelou prozřetelností se blížící.

Bylť to opět Matějův Tomeš a tenkrátě byl kancelářský jist, že mu neujde. Patrný peníz by lna odměnu tomu přislíben, kdo Tomše se zmocní, neboť všemu pátrání a snažení úřadu se to posud nebylo povedlo, ač zde onde okolo domova jeho od mnohých osob byl spatřen, ale vždy v takových okolnostech, že nebylo možná jej dostati. Peníze vábily zadluženého písaře, ne tak ze zisťnosti jako za nutnou potřebu. Jakož navrácení – se žida Jakuba před chvílí jej velmi mrzelo, tak nyní mu bylo milé, neboť sám by se byl sotva odvážil na silnějšího a ve rvačkách zkušenějšího Tomše. Mimo to ale pocit žárlivosti v něm se zmáhal. Vědělť, že Tomeš byl Judytu z plamenů osvobodil, jakož i tajno jej nebylo, že zločinec a prostopášník ten tajemnou náklonností na ni pomejšlel. Nyní však jej pronikla myšlénka, že snad i Judyta“

„Ne,“ pravil polohlasně sám k sobě, „to děvče nemá srdce k žádnému a milovati nemůže. Tak

dalece jsem ji poznal; jakož by i možná nebylo, aby děvče vysoké vzdělanosti sprostáku a nevládníku jeho druhu mohlo nakloněno býti.“ Přec pilně pozorovati chtě co se dítí bude, tiše stál ani sebou nepohna.

Tomeš lehounkým krokem přistoupil k židovu oknu a chvílku tam pobyv v pozorování, vytáhl z kapsy psaníčko; na okno je položil a opět k odchodu se obrátil. V tom ale písař již jej za obě rámě byl zpozad chytil a s křikem lidí svolávati počal. Tomeš se bránil a konečně obrovou silou se vymknuv a mžikem se obrátiv, písaře za chřtán uchytil a tak pevně mu jej stiskl, že jen mdle ještě sípal. Poštěstilo se pak písaři ještě jednou vymknouti se a nyní teprv počala rvačka takměř o život. Na pokřik přiběhl Jakub, nebyl však s to slovy je rozvésti; mezi ně vstoupiti a Tomše spolu lapnouti, k tomu se mu nedostávalo statečnosti, ač patrnó bylo, že s písařem to musí špatně vypadnouti.

Tu přistoupila Judyta. Tiše mezi ně vkročivši obou ruce jala a oni se jí podali jako přemoci nějaké; pak pravila mírným hlasem: „Což musí panovati zloba a nenávisť na světě?“

Tomšovi ruce zklesly a písař stál jako omámený, vzhled a slovo Judytino kouzelně působily na oba. Oni se pustili, a že se blížily kroky lidské, Tomeš jako střela uskočil a zmizel. Žádný nepromluvil, a písař mrzutě se obrátiv volným krokem a kleslou k zemi hlavou zamířil ku zámku. Před vchodem se však pozastavil, jasná myšlénka jej pronikla, vztýčil se, hlavu pozdvihnul, a jakoby nový život jej probíhal, zbystřil kroky své, zpět se obrátiv a nepozorován vzav k sobě list Tomšem na okno položený, na dvěře muškátýrovi zaklepal. Promluvil s ním cosi tajně, a tento přisvědčiv běžel svolati několik pacholků zámeckých a sousedů veských. Písař zatím obešel vesničku a pozorně se kradl k Matějovu bývalému statku.

Noc byla pochmurná, ze strhaných však oblaků zde onde na okamžení prokmitla hvězdička, někdy i mdlá zář lunina mžikem blesku přelétnouc kraj, rychle se zas za oponu tmavošedou ukryla.

Z Matějova statku bylo jen malého zbytku pozůstalo. Stodola na zahradě byla sesutá, stáje zřícené, a jen příbytek poněkud znova tak uspořádán, že hospodář s hospodyní dosti skrovného místečka k přenocování našli.

Písař vtípně soudil, že Tomeš jinák by se byl neudržel v krajině té, leč podporou matčinou uchráněn, jakož i jisto se mu zdálo, že za dne se doma objeviti nemohl. Hodlal jej tedy očekávati. Mělt' času k promyšlení záměru svého, neboť ukryv se v houští za zahradou Matějovou dlouho seděl, ani toho nejmenšího nepozorujíc. Muže jediného, jež pro ochranu osoby své při pomoci měl, odeslal stíhat okolí.

Tichost noční, okamžení prožilá, city odporující sobě v něm kolující, vše naň mocně doráželo. U každém hnutí – se blízkých křoví, u každém větru zavání trhl sebou a zrak kolem napínal, obávaje se by hledaný nevyskytl se dříve nežli muškátýr se sousedy by k ochraně stíhačově se dostavili.

V malé chvíli zaslechl na blízku hvizd a hnedky druhý, třetí a čtvrtý z rozličných stran. Upokojil se. Vědělť že spolustrážníci jeho na blízku jsou. Opět ušla doba. Celé okolí v hluboký sen bylo kleslo, i vítr se poněkud utišil a zde onde z mraků hleděla hvězda jako jiskra ztracená z popele po vyhaslém ohni. Bylo chladno a vlhké páry vystupovaly ze země, až konečně mlha šedá okolím se rozložila. Tu

zašustilo křoví vždy blíže a blíže a písař zrak napínal, ničeho však nespátřil. Konečně docela na blízku se hnulo křoví, již zašumělo přímo vedle písaře, a on uleknul se ohlédna, maní rukou za sebe sáhl a – chopil se lidských vlasů. Vzkřiknutí dvojí se rozlehlo krajem. Písař vyskočiv a vedle něho Tomeš, jenž jako had po zemi se plaziv k domovu doléztí zamýšlel. Okamžením se poznali. Tomeš vida se zrazeným, vztekem zařval a písaře v tvář udeřil, až tento bez života klesl; tu opět kyjem lebku mu narazil, a jako raněný jelen outěkem pádil k vesnici. Šumot a křik okamžitý přivábil muškátýra a sousedy; nenalezli však hledaného, leč písaře, beze známky života v krvi ležícího.

Druhého dne byla celá vesnice zbouřena, a po všem okolí se jevil shon, podivení, strach a nejistota, již nikdy před tím nebyli poznali obyvatelé krajiny této. Blízkost člověka tak nebezpečného, jako Tomeš, musela pobouřiti celý kraj. Více ale nežli vše jiné k rozličným řečím příležitosti dal list, jehož obsah po celém okolí se roznášel. Našel se v kapse písařově a zněl následovně:

„Judyto! Já jsem nešťastný svým osudem, svou povahou a vůbec vším, c omne kdy potkalo na světě; - nešťastnějším však jsem *láskou* svou. Kdyby *tebe* nebylo, nežil bych více – na tebe pomnívaje na světě ještě se držím. – Vím že mne milovati nebudeš, nechceš a nemůžeš, i vím, že hoden nejsem lásky tvé. – Nemohu však již jiným býti, a po všem jest veta! – Kdybys ty mne byla milovala, kdybys ty laskavě byla na mne pomnívala, kdybys *ty* mě životem vedla – jiným bych byl člověkem. Hleď se z krajiny té vystěhovati; nebylot' dosti na jedné pomstě. – Stíhajíť mne tam, ale já se ukrutně odměním. Nebudu žádného šetřiti, a zlý osud ostatních by mohl – proti vůli mé – zasáhnout *tebe*, kdybys zde zůstala. Nevyskytnul by se snad k tvému osvobození opět

Tomeš.“

Písař nebyl sice mrtev, ale u velikém nebezpečnosti života, takže mu nebylo možno udati, kterak listu toho se dopídil. Vyšetřování se odložilo.

*

Minulo několik týhodnů; nebe bylo jasnější a země zelenější, neboť jaro se objevilo v plném rozkvětu své krásy. Tré osob na skrovném voze jelo ku Praze – pacholek Vašek je vezl. Jeden byl žid Jakub, druhé sestra jeho a Běla. Vzezření Judytino jevílo trápení duševní, Jakub byl mrzut a jen Běla zdála se k životu okřívati.

„Vy jste se zamlčela, Bělo,“ dí Judyta; „či ostatek co tajemství ze sebou držíte?“

„O nikoli,“ odvece Běla, „pozorovala jsem však, že myšlenky vaše se jinam obrátily a vy na mém vypravování dalšího účastenství jste nebrala.“

„Jste na omylu, vypravujte jen dále.“

„Váš smutek na mne působí,“ odvece Běla útrpně; „jen se pak utěšte, Judyto, vždyť se vše zase změnil. Vizte, jak se mnou osud divně pohrál. Již vši naděje zbavena, zoufajíc umřítí jsem chtěla; tu

mne došla zpráva, že Hynek v Praze jest a mne očekává, abych bez meškání tam se odebrala. Hokyně mi vypravovala, že pověst o ženění – se Hynkovu nezdá se býti pravdivá. Uchystala jsem se tedy co nejrychleji a doufám, že vše dobře se ukončí.“

„A otec Hynkův?“

„Ten před několika dny odjel do Prahy, aniž jsem já ani kdo jiný o tom zvěděl.“

„Ubohý, zítra má být jeho statek prodán.“

„Ubohý, pravíš?“ dí Jakub s ousměchem nepříjemným; „řekni raději *blázen*. Komu není rady, tomu není pomoci, říkával sám, ale nejednal, jak mluvil. Všem se mohl vyhnouti, čili vlastně sám do všeho vlezl.“

Dívky neodpověděly, neznajíce poměry, na něž byl Jakub, takto soudě, bezpochyby myslel. Po krátkém mlčení pravila Běla: „On jest šlechtyný muž, a člověku takovému se ztráta jiným způsobem vynahradí.“

„Myslíte?“ dí Jakub, „inu, Pán Bůh nejlépe rozhodne. – A co vlastně vy Bělo zamejšlíte v Praze činití?“

„O tom se teprv s Hynkem poradím. Doufám nastoupiti dobrou službu, a trpělivě setrvati, až Bůh jinak s námi naloží.“

„Myslíte, že vám Hynek Kilianův věren zůstane?“

„Nepochybuju,“

„Však vám již dosti vysvítati mohla snadnost jiného ukončení vaší lásky.“

„Ano, možná věc to byla – nyní však, když jsem vše přemyslela, když jsem se konečně dozvěděla, že se mnou mluvíti chce – vidím, že se vše dobře ukončí.“

Judyta neodpověděla, nechtíc rušiti naději a důvěru Bělinu.

Vašek bystře koně poháněl, a dojeli ku Praze časně před večerem. Žid se sestrou ubytovali se v hostinci, kdež tak dlouho čekati obmysleli, až ostatní vešken nábytek jejich jiným vozem přivezen jich dojde; neboť se nemínili více navrátiti do vesnice.

Běla s Vaškem špěla k Hynkovu bytu. Dvojí život v ní se jítřil – strach a naděje, ano všeodporné city pohybovaly srdcem jejím.

Přišli na místo. Dvěře byly uzavřeny. Ptali se u souseda, a tu bylo uloženo psaní Běle náležející.

„Drahá, jedině milovaná Bělo!

Chtěl jsem tě očekávati, a nevyslovného blaha okusiti u věčném s tebou spojení; - ale osud, krutý osud jinak velel! Otec můj jest v nebezpečí potupy, hanby a bídy. Musel jsem se podrobit a o osvobození jeho se snažiti. Obětuji se, a však s rozervaným krvácejícím srdcem. Již jsem se odříkal bohaté nevěsty a vítězil jsem, odjinud pomoci očekávaje; ale včera otec můj mne navštívil – a dnes se mnou odjel k nevěstě, kterou si беру pro peníze. Otci se projevíti svou láskou – kterak mi možno? znám jeho šlechtynou mysl: on by nepřipustil oběti mé a sám obětí by se stal. Bělo, polituj mne! Snad

až tento lístek čísti budeš, jiné choti manželem bude Tvůj

Hynek.“

„Peníze!“ zvolala Běla. „A proč já jsem chudá? Proč já nemohla pomoci jeho otci? proč lhala pověst – –“

Nelze bylo jí déle želeť. Omdlelá klesla, a Vašek dlouho měl co dělati než ji zkrísil.

„Bělo, co teď učiníš?“

„Chudá dívka je k poslušnosti stvořena. Odevzdám se Bohu a dobrotivosti lidské.“

Tak se stala z Běly služebná dívka v Praze, jenž vše naděje v srdci svém na vždy pochovala. Žádný nepoznal bol její – a kdož také by si toho povšimnul, co sprostou služku trápí?

Venku zatím se mnoho změnilo. Písař zámecký se opět uzdravil, o Tomšovi však nebylo památky. Matěj a žena jeho se o samotě trápili. – Judyta a Jakub v Praze se usadili; vesnička vyhořelá opět se zotavila, mnohé bídě se pomohlo, mnohý žal se ztišil; jenom Běla – zůstala sprostou služkou.

Opravy lexikální (v textu označeny barevně):

- str. 242: „...v adamantové číši...“ na místo původního „...v adamantové říši...“ (patrně chyba tisku, „č“ v Sabinových rukopisech je velmi podobné „ř“)
- str. 244: „...kam slunce nezasáhlo...“ na místo původního „nazasáhlo“
- str. 255: „...předčítala bratru...“ na místo původního „...předčítala otci...“ (logická chyba, která není v textu znovu neopakována)

Opravy stylistické:

Ruším číslování kapitol, které není jednotné, a nahrazuji je jednou hvězdičkou. V originále jsou číslovány první dvě a dvě závěrečné kapitoly (1., 2. – 5., 6.), přičemž text mezi těmito úseky je rozdělen do dalších tří kapitol, oddělených od sebe pokaždé třemi hvězdičkami.